



Trakya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
e-Dergi

Faculty of Economics and Administrative Sciences
E-Journal

Ocak- Haziran 2017

ISSN 2147-2483

Cilt 6
Sayı 1

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
E-DERGİ

Cilt:6 Sayı:1 Haziran 2017

TRAKYA UNIVERSITY
ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
FACULTY E-JOURNAL
Volume:6 No:1 June 2017

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ E-DERGİ

Cilt:6 Sayı:1 Haziran 2017

ISSN:2147-2483

<http://dergipark.gov.tr/trakyaiibf>

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-Dergi

Cilt:6 Sayı:1 Haziran 2017

TRAKYA UNIVERSITY
Economics And Administrative
Sciences Faculty E-Journal

Volume: 6 Number:1 June 2017



SÖBIAD

Dergi Sahibi/Owner

Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER

Editör/Editor

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER

Editör Yardımcısı /Assoc. Editor

Öğr. Gör. Elvin AYDOĞAN

Dergi Yayın Kurulu /Editorial Board

Başkan/Chairman

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER

Üyeler/Members

Prof. Dr. Sibel TURAN

Prof. Dr. Mahmut GÜLER

Prof. Dr. Agah Sinan ÜNSAR

Doç. Dr. Hasan BURAN

Doç. Dr. Ayhan UÇAK

Yrd.Doç.Dr. Bilge Hakan AGUN

İletişim Adresi/Address

T.C. Trakya Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi Balkan Yerleşkesi Edirne/ TÜRKİYE

Tel: 0284 235 71 51 -52

Faks: 0284 235 73 63-18 57

DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Sudi APAK

Esenyurt Üniversitesi

**Prof. Dr. Süleyman
ÖZDEMİR**

*Bandırma 17 Eylül
Üniversitesi*

**Prof. Dr. Abdülkadir
ŞENKAK**

Kocaeli Üniversitesi

**Prof. Dr. Sadi
UZUNOĞLU**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Cüneyt
AKALIN**

Arel Üniversitesi

**Prof. Dr. Gamze
YÜCESAN
ÖZDEMİR**

Ankara Üniversitesi

**Prof. Dr. Sinan
ÜNSAR**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Nurcan
METİN**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Cemal
YÜKSELEN**

Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Metin ATEŞ

İstanbul Üniversitesi

**Prof. Dr. Canan
ÇETİN**

Marmara Üniversitesi

**Prof. Dr. O. Murat
KOÇTÜRK**

*Celal Bayar
Üniversitesi*

**Prof. Dr. Derman
KÜÇÜKALTAN**

Arel Üniversitesi

**Prof. Dr. Ayşe
AKYOL**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Sibel
TURAN**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Hasan
Berke DİLAN**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Ayhan
GENÇLER**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Levent
ÜRER**

İstanbul Üniversitesi

**Prof. Dr. Bünyamin
BACAK**

*Çanakkale Onsekiz
Mart Üniversitesi*

**Prof. Dr. Ata Yakup
KAPTAN**

*Ondokuz Mayıs
Üniversitesi*

**Doç. Dr. Kamil
ORHAN**

*Pamukkale
Üniversitesi*

**Doç. Dr.
Abdurrahman Benli**

Sakarya Üniversitesi

**Doç. Dr. Ayhan
UÇAK**

Trakya Üniversitesi

**Doç. Dr. Bilge ACAR
BOLAT**

İstanbul Üniversitesi

**Doç. Dr. Kasırga
YILDIRAK**

Hacettepe Üniversitesi

**Doç. Dr. Ercan
SARIDOĞAN**

İstanbul Üniversitesi

**Doç. Dr. Selda
ÇAĞLAR**

Trakya Üniversitesi

**Doç. Dr. Burak
GÜMÜŞ**

Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Ersin KAVİ

Yalova Üniversitesi

**Yrd. Doç. Dr. Aytül
ÇOLAK**

Trakya Üniversitesi

**Yrd. Doç. Dr. Hamide
TACİR**

Kadir Has Üniversitesi

**Yrd. Doç. Dr. Erdiç
DİNÇSOY**

Trakya Üniversitesi

**Yrd. Doç. Dr. Onur
DİKMENLİ**

İstanbul Üniversitesi

**Yrd. Doç. Dr. Aynur
ACER**

*İstanbul Arel
Üniversitesi*

**Yrd. Doç. Dr.
Yasemin KOLDERE
AKIN**

Trakya Üniversitesi

**Yrd. Doç. Dr. Çisel
EKİZ GÖKMEN**

*Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Fahri Bilal YANKIN

6356 SAYILI SENDİKALAR VE TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KANUNU'NUN SENDİKALAR HUKUKU AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ 1-18

Hakan Sabri ÇELİKAY

ANAYASA MAHKEMESİ'NİN ÜLKE SEÇİM ÇEVRESİ BARAJINA İLİŞKİN BİREYSEL BAŞVURU KARARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 19-53

Çiğdem UNURLU

EXAMINATION OF THE EFFECTS OF THE SHOPPING ORIENTATION ON STORE IMAGE AND SHOPPING SATISFACTION 54-69

Suat UĞUR, Yusuf YİĞİT

İŞ HUKUKU AÇISINDAN DOĞUM NEDENİYLE EBEVEYNİN KISMİ SÜRELİ ÇALIŞMA HAKKI 70-98

Gözde YANGINLAR, Kazım SARI

İŞLETMELERİ YEŞİL LOJİSTİK UYGULAMALARINA ZORLAYAN SEBEPLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 99-119

Levent ŞAHİN

BİR SOSYAL POLİTİKA ARACI OLARAK EĞİTİM VE TÜRKİYE'DEKİ DURUMU 120-168

Esmâ GÖKMEN

İÇERİK ANALİZİ VE YILDIZ FALİ ANALİZİNİN KAVRAM VE UNSURLARININ İNCELENMESİ: TÜRK SİYASETİNDE SİYASAL DİL ANALİZİ ÖRNEĞİ 169-209

Levent ŞAHİN, Mehmet GÜLER, Ekrem AYDIN

HEALTH SECTOR WORKERS' PERCEPTION OF VIOLENCE: THE CASE OF ISTANBUL UNIVERSITY FACULTY OF MEDICINE 210-237

Orhan KOÇAK, Sinan ÇEPNİ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇALIŞMA HAYATINA DAİR BEKLENTİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: YALOVA ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ 238-262

Orhan KOÇAK, Çağrı KIRTAY, Aysel KAYA

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İŞ BULMA VE KARIYER BEKLENTİLERİNİN İŞ VE MESLEK DANIŞMANLIĞI HİZMETLERİNDEN ETKİLENMESİ: YALOVA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ 363-305

Hüseyin ERDAŞ, Serdar ERDOĞAN, Arzu ERDOĞAN

TÜRKİYE'DE HANE HALKI TÜKETİM HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ 306-323

**6356 SAYILI SENDİKALAR VE TOPLU İŞ
SÖZLEŞMESİ KANUNU'NUN SENDİKALAR HUKUKU AÇISINDAN BİR
DEĞERLENDİRMESİ**

Fahri Bilal YANKIN*

ÖZET

Bu çalışmada 2012 yılında TBMM'de kabul edilen 6356 sayılı Kanununun, yürürlükten kaldırılan 2821 ve 2822 sayılı yasalarla karşılaştırması yapılarak genel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Çalışma İki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kısaca yeni yasanın temel özelliklerine değinilmektedir.

İkinci bölümde ise yasanın bazı hükümleri ile 2821 sayılı Kanun ve çok genel çerçevede 2822 sayılı Kanunun geçmişte sorun çıkarıcı ve tartışma ve eleştirilere konu olan bazı hükümlerinin sendikalar hukuku açısından karşılaştırması ve değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Sonuç olarak, Yeni yasa özellikle sendika kurma, sendikaların iç işleyişleri ve sendikal faaliyetler açısından kimi sınırlı iyileştirmeler getirmekle birlikte özellikle toplu pazarlık ve grev hakkına ilişkin sınırlamaları sürdürmekte ve bazı alanlarda ise kısıtlamaları daha da artırmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Anayasa, yasa, sendika, grev, lokavt, toplu sözleşme

**UNIONS AND COLLECTIVE BARGAINING LAW NO. 6356 ON TRADE
UNIONS IN TERMS OF AN ASSESSMENT OF THE LAW**

SUMMARY

In this study, a general evaluation is made by comparing the Law No. 6356, which was adopted in The Grand National Assembly of Turkey in 2012, with the laws numbered 2821 and 2822.

*Dr., BASİSEN (Banka Finans ve Sigorta işçileri Sendikası) Eğitim ve Basım Uzmanı

The study consists of two parts. In the first part, the basic features of the new law are briefly mentioned.

In the second part, some provisions of the law and 2821 of the Law No. 2821 in the very general framework are compared and evaluated in terms of the unions' laws in the past, which are subject to discussion and criticism.

As a result, the new law continues to limit, in particular, the restrictions on the right to collective bargaining and strike, with some limited improvements in terms of trade union building, the internal functioning of trade unions and trade union activities, and in some areas increasing restrictions.

Key Words: Constitution, law, union, strike, lockout, collective bargaining

GİRİŞ

18 Ekim 2012 günü TBMM tarafından kabul edilen 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, 7 Kasım 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. 12 Eylül askeri darbesinden sonra 1983 yılında çıkarılan yasaların reform edileceği ve demokratikleştirileceği iddiasıyla yapılan ve iki kanunu tek bir kanun altında birleştiren yeni yasanın bazı olumlu düzenlemeler getirmekle birlikte 2821 ve 2822 sayılı yasaların bazı olumsuzluklarını da muhafaza ettiği söylenebilir. Belirtmek gerekir ki, 6356 sayılı kanunun hazırlanırken, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun 29 yıllık pratiğinden yeterince yararlanılmadığı gibi yaşanan olumsuzluklarda da ders alınmamıştır. Ayrıca ILO'nun 87 ve 98 sayılı sözleşmelerine belli aykırılıklar devam ederken, taslak meclis komisyonunda ele alınırken ve genel kurulda görüşülürken yapılan değişikliklerde sosyal taraflardan ziyade farklı baskı gruplarının etkili olduğu görülmektedir.

Nitekim bu tespit bilim çevreleri tarafından da yapılarak şöyle ifade edilmiştir: "Türk çalışma hukukunu ILO sözleşmeleri ile uyumlu hale getirmeyi ve uygulamada karşılaşılan çeşitli sorunları çözmeyi amaçlayan yeni yasa bazı olumlu düzenlemeler dışında aynı zamanda boşluk ve sakıncalı hükümler de içermektedir; örneğin işçinin sendika karşıtı ayrımcılık eylemlerine karşı korunmasını düzenleyen belirsiz hüküm, sendikaların toplu sözleşme yetkisi kazanabilmeleri için aranan çift kriterin muhafaza edilmesi, yaşamsal hizmetler kavramına

girmeyen bazı sektörlerde grev hakkı üzerindeki kısıtlamaların ve grev ertelemelerinin devam ettirilmesi gibi.” (Dereli, 2013:43)

Bu çalışma, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun bazı hükümlerinin, yürürlükten kaldırılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve çok genel bir çerçevede 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun aynı konuları düzenleyen hükümlerinin karşılaştırılması ve sendikalar hukuku açısından bir değerlendirilmesini içermektedir.

A. YENİ YASANIN TEMEL ÖZELLİKLERİ:

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu hükümleri incelendiğinde, eski yasa ile kurulan temel çerçevenin korunduğu görülürken belirli iyileştirmeler yapıldığı da gözden kaçmamaktadır.

1. Eski yasa ile kurulan temel çerçeve 6356 sayılı yasada da kabul edilmiştir.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından kabul edilen 1982 anayasasının sendikacılık ve toplu pazarlık düzeninin temel kriterlerini belirleyen ilkeler doğrultusunda ve 274 ve 275 sayılı yasalara tepki olarak çıkarılan 2821 ve 2822 sayılı yasalar yerine kabul edilen 6356 sayılı yasa 12 Eylül ile getirilen sendikal düzenin temel parametrelerini korumuştur (Çelik, 2012).

Yeni yasa ile getirilen temel düzenlemeler mülga 2821 ve 2822 sayılı yasalara paralel bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla sendikalaşma, toplu pazarlık ve greve ilişkin temel yaklaşımlar korunmuştur. Yasa eski yasada olduğu gibi işkolu sendikacılığı ilkesini benimsemiştir. Ama bunun yanında sendikal örgütlenme biçimleri konusunda net bir düzenleme getirmemiştir.

Yasa işkolu sendikacılığını barajlarla korurken, sendikaların faaliyetlerini özgürce ifa etmesini engelleyen düzenlemeyi de korumuştur. Yeni yasa eskisinde olduğu gibi sendikalaşmada işkolu zorunluluğu getirirken, toplu sözleşmede işyeri-işletme esası getirmiştir. Böylece mevcut sendikal statükonun devamı sağlanmıştır. Toplu sözleşme ve yetki konusunda da eski yasada var olan temel düzenlemelere devam edilmiştir.

2. Yeni Yasa sınırlı da olsa belli iyileştirmeler getirmiştir.

2821 ve 2822 sayılı yasaların yürürlükte olduğu 29 yılda ortaya çıkan bazı sorunlar ve yıllardır hem doktrinde hem ILO’da dile getirilen eleştirilerin bazıları dikkate alınarak 6356 sayılı yasa da kimi iyileştirmeler yapılmıştır. Yeni yasa, iş mevzuatındaki tanım birliğinin sağlanması, 2821 sayılı yasa da yer alan “Türkiye çapında faaliyette bulunmak” amacının kaldırılması, özellikle kurucularda aranan nitelikler ve sendika kurma, sendikaların iç işleyişleri ve sendikal faaliyetleri düzenlenmesi açısından kimi sınırlı iyileştirmeler getirmektedir.

Bunun yanı sıra eski kanunda 28 olan işkolu sayısının 20’ye indirilmesi (md. 4/1), sendika üyeliğinde “noter şartı”nın kaldırılarak, e-devlet kapısı üzerinden üyelik başvurusunda bulunulması (md. 17/5), sendikal teminatların nispeten artırılması, sendikaların gelir ve giderlerine ilişkin mali denetimlerinin, en geç iki yılda bir 1/6/1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa göre denetim yetkisine sahip yeminli mali müşavirlerce yapılması (md. 29/2), işkolu barajının düşürülmesi (barajın düşürülmesine karşın, işkollarının birleştirilmesi nedeniyle bazı sendikaların yetki krizine düştüğünü belirtmek gerekir), işkolu tespit davalarının bekletici neden olmaktan çıkarılması, 2822 sayılı yasadaki “...Siyasi amaçlı grev, genel grev ve dayanışma grevi kanun dışı grevdir. İşyeri işgali, işi yavaşlatma, verimi düşürme ve diğer direnişler hakkında kanun dışı grevin müeyyideleri uygulanır” (md. 72/4). hükmünün kaldırılması, grevle ilgili hapis cezalarının kaldırılarak yerine idari para cezasının getirilmesi önemli yenilikler olarak sayılır.

Bununla birlikte yeni yasa -yaşanan 29 yıllık pratiğe rağmen- özellikle sendikaların en önemli faaliyet alanı olan toplu pazarlık ve grev hakkına ilişkin sınırlamaları sürdürmekte hatta bazı alanlarda yasak ve kısıtlamaları daha da artırmaktadır.

B. YASANIN SENDİKALAR HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. İşçi, işveren ve diğer kavramlar

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun 2. maddesinde sendikacılık konusuna ilişkin kavramların tanımı verilmektedir. Toplu iş sözleşmesi alanına giren kavramlar; örneğin çerçeve sözleşme, grup toplu iş sözleşmesi, vb ilgili oldukları maddelerde esasen tanımlanmışlardır. Bazıları ise sistemimizde esasen öteden beri mevcut ve aşına olduğumuz kavramlardır (Dereli,

2013). 6356 sayılı Yasada, iş mevzuatını düzenleyen kanunlar arasında tanım birliği sağlanması için: işçi, işveren ve işyeri kavramlarında, 4857 sayılı İş Kanunu'ndaki tanımlar esas alınmıştır.

Kanunda yer alan "*kuruluş*", "*yönetici*", "*işveren vekili*", ve "*üst kuruluş*" gibi kavramlar 2821 sayılı yasada olduğu gibi tekrarlanmıştır. 2. maddenin 3. fıkrasına göre *işçi*, *işveren* ve *işyeri* kavramları 4857 sayılı yasada tanımlandığı biçimde anlaşılacaktır. Bu kavramlar 2821 sayılı kanundaki hükümlere göre karşılaştırıldığında göze çarpan değişiklikler "yönetici" kavramı açısından 2821 sayılı kanunun denetleme kurulu üyelerini de yönetici sayan düzenlemesi yeni metne alınmamıştır. "İşyeri" kavramı 4857 sayılı kanuna yapılan yollama nedeniyle biraz genişletilmiştir. Bu haliyle işyeri düzeyinde toplu sözleşme yetkisi ve kapsamının belirlenmesinde bazı uygulama sorunlarına yol açabilecektir. İşçi kavramı, 2821 sayılı kanuna göre yeni kanunun 2. Maddesinin son fıkrasında yer alan "*iş sözleşmesi dışında ücret karşılığında iş görmeyi taşıma, eser, vekalet, yayın, komisyon ve adi şirket sözleşmesine göre bağımsız mesleki faaliyet olarak yürüten gerçek kişilerin*" ilave hükümlerle genişletilmiş, ancak bu kişilerin sadece bu Kanunun ikinciden altıncı bölüme kadar olan bölümleri bakımından işçi sayılacakları belirtilmiştir. Bu ifade ile sayılan kişilerin kuracağı sendikalar önceki yasada olduğu gibi, toplu iş sözleşmesine ilişkin hükümlerin dışında tutulmuştur. Ne var ki, 1963 yasalarından günümüze dek uzanan sürede bu grupların -esas itibarıyla toplu iş sözleşmesi yapamamaları nedeniyle- sendikacılık alanında önemli bir varlık göstermedikleri bilinmektedir (Şahlanan, 2013:15)

2. İşkolu esasına göre örgütlenme

Ülkemizde, 1982 Anayasası'nın koymuş olduğu ilkeler doğrultusunda çıkarılan 1983 tarihli 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile birlikte işkolu esasına göre örgütlenme modeli benimsenmiştir. İşkolu sendikacılığı, işyerindeki temel faaliyetin esas alındığı bir örgütlenme modeli olup, sendika işkolu esasına dayalı olarak kurulur ve mesleklerini dikkate almaksızın o işkolunda çalışan bütün işçilerin örgütlenmesini amaçlar. (Yenisey, 2013: 43) İşkolu esasına göre sendikalaşma ilkesi ise, işçilerin sendika kurma veya sendikaya üye olmada mesleklerine ve yaptıkları işe bakılmaksızın sadece işyerinin girdiği işkoluna göre sendika hakkının kullanılmasıdır. (Şahlanan, 2013: 15) İşkolu esasına göre örgütlenme ilkesi sendikal mevzuata 12 Eylül hukuku ile birlikte girmiş, yeni yasada da bu ilke muhafaza edilmiştir. Dolayısıyla 1983 yılında çıkarılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nda olduğu gibi, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu zamanında da "işkolu esası" şartına devam edilmiştir. İşkolu

esasına göre ise, öncelikle bütün ülkede yapılan işler, sayısı belirli işkolları içinde toplanacak; sonra da gerek işçiler gerekse işverenler bir sendika kurmak istediklerinde, işyerinde yapılan asıl işin girdiği işkolunun esas alınması gerekecektir. Ayrıca, yasada temel olarak işkolu esasına göre sendikalaşma ilkesi kabul edilmiş; buna karşılık 2821 sayılı eski Sendikalar Kanunu'nda yer alan "Türkiye çapında faaliyette bulunmak" şartına 6356 sayılı Yasa'da yer verilmeyerek bölge veya il düzeyinde sendikal faaliyette bulunmaya kapı açmıştır. Burada da ILO eleştirilerinin göz önünde tutulduğu söylenebilir. Ancak, bu tür bölgesel veya il düzeyindeki sendikaların da yaşaması için toplu iş sözleşmesi yetkisinin alınmasında "işkolu barajını" aşmış olması gerektiği unutulmamalıdır (Demir, 2013: 21).

Bunun yanında, "meslek" ve "işyeri" esasına göre sendikalaşma yasağı (2821 sayılı Sendikalar Kanunu Md.3/1,3) da kaldırılmıştır. Ancak "işyeri" esasına göre sendikalaşma yasağı kaldırılmasına rağmen, 6356 sayılı Yasa'nın yukarıda öngörülen işçi veya işverenin bir araya gelerek "bir işkolunda faaliyette bulunmak" üzere oluşturdukları sendikaların, "kuruldukları işkolunda faaliyette bulunacakları" (SETİSK Md. 2/1,ğ; 3/1) yolundaki hükümler, hukuken işyeri sendikası kurulmasına engel olacak niteliktedir. (Demir, 2013: 24) Bu kural kanunun gerekçesinde de açıkça ifade edilmektedir. Öte yandan işkolu barajının varlığı işyeri sendikalarının kurulmasını pratikte zorlaştırmaktadır. Aynı şekilde yasağın kalkmasına rağmen meslek sendikalarının da kurulamayacağı açıktır. Çünkü Kanunun öngördüğü tanımla işkolu esaslı, sendikal örgütlenmenin temellerinden biri olmanın (Kutal, 2006: 119) ötesinde tüzel kişi olarak bir örgütün sendika olarak nitelendirilebilmesinin koşullarından biri haline getirilmiştir. Kanundaki tanıma bakıldığında meslek esasına dayalı kurulmuş bir örgüt sendika olarak nitelendirilemeyecektir (Yenisey, 2013: 46) . Ancak ortada şöyle bir durum bulunmaktadır. 6356 sayılı kanunun sendika tanımı meslek esasına dayalı bir örgütlenmeyi dışlamışsa da 2 inci maddenin 4 üncü fıkrasında yer alan "İş sözleşmesi dışında ücret karşılığı iş görmeyi taşıma, eser, vekâlet, yayın, komisyon ve adi şirket sözleşmesine göre bağımsız olarak meslekî faaliyet olarak yürüten gerçek kişiler de bu Kanunun ikinci ila altıncı bölümleri bakımından işçi sayılır." hükmü nedeniyle, işçi sayılan bu kişiler tarafından kurulan bu örgütlerin sendika niteliği taşıyacağı açıktır. Aksi takdirde yasal düzenlemenin bir anlamı kalmayacaktır. Öte yandan, bu örgütler sendika olarak kabul edilse dahi temeldeki çelişki varlığını korumaktadır: Örneğin bağımsız olarak vekâlet sözleşmesi ile çalışan avukatlar sendika kurabilecekken, iş sözleşmesi ile çalışan avukatlar bir meslek sendikası kuramayacaklardır. Benzer şekilde, eser, vekalet, taşıma,

komisyon, yayın sözleşmelerinin tamamında bağımsız çalışanların o meslekte çalışanlarla bir arada sendika kurma hakkı varken, bu kişilerin iş sözleşmesi ile çalışmaları halinde meslek esasına dayalı kuracakları örgütler yasal tanım uyarınca sendika olarak nitelendirilmeyecektir (Yenisey, 2013: 47).

Bunların yanında kanun işkollarının sayısını 28'den 20'ye indirirken, 2821 sayılı yasaya yönelik eleştiriler arasında yer alan bazı -bir bakıma sendikaya göre işkolu oluşturma gibi- yanlışımdan dönülmüş, ayrıca yine mülga yasada olduğu gibi "sendika çokluğu" ilkesi benimsemiştir. Yasanın 4 ncü maddesi işkollarını düzenlerken, "Bir işyerinde yürütülen asıl işe yardımcı işler de, asıl işin girdiği işkolundan sayılır." (md. 4/2) denilerek bu konuda uygulamada yaşanan ve işkolu tespitine yönelik ihtilafların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca, "Bir işkoluna giren işler, işçi ve işveren konfederasyonlarının görüşü alınarak ve uluslararası normlar göz önünde bulundurularak Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir." (Md. 4/3) hükmü uyarınca Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılan "İşkolları Yönetmeliği" 19 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

3. Kurucularda, Yöneticilerde, Denetim ve Disiplin Kurulu Üyelerinde Aranılan Nitelikler

Kanunun kurucularda aradığı koşullar, yönetim, denetleme ve disiplin kurulu organlarında görev alanlar bakımından önemlidir. 6356 sayılı yürürlükteki Kanun, 2821 sayılı Kanun'dan farklı olarak işçi ve işveren sendika ve konfederasyon kurucularında da daha önce aranan "işkolunda fiilen çalışma koşulu" yerine sadece "fiilen çalışma koşulunu" yeterli görmüştür (SETİSK Md.6/1,2). Sendikalar için kurucu olabilme şartlarına sahip olduğuna ilişkin gerçeğe aykırı beyanda bulunanlar "idari para cezasına" çarptırılacakları gibi; idari yaptırım kararının kesinleşmesinden itibaren beş yıl süreyle de sendika organlarında görev alamazlar (SETİSK Md.78/1,a ve 2). 6356 sayılı Kanunun getirdiği bir başka yenilik kurucu, yönetici, denetim ve disiplin kurulu üyelikleri için Türk vatandaşı olma koşulunun aranmamasıdır. Başka bir ifade ile, yabancılar da sendika kurucusu, yönetim, denetleme ve disiplin kurulu üyesi olabileceklerdir. Kanun ayrıca 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nda yer alan "Türkçe okuryazar olmak" şartı yeni kanunda kaldırıldığı için (SETİSK Md.6/1), artık kurucu, yönetici, denetim ve disiplin kurulu üyesi olmak için "Türkçe okuryazar olmak" da gerekmemektedir.

4. Sendika Üyeliği ile İlgili Değişiklikler

Kanunun getirdiği önemli yeniliklerinden biri sendika üyelik yaşını on altıdan on beşe indirmiş olmasıdır. Böylece İş kanununun kapsamına ilişkin yaş koşulu ile uyum sağlanmıştır.

6356 sayılı Kanun 17. Maddesinde, önce, işçi ve işverenlerin aynı işkolunda ve aynı zamanda birden çok sendikaya üye olamayacakları genel kuralını koymakta, işçi ve işverenlerin bu hükme aykırı olarak birden çok sendikaya üye olmaları halinde-sistemimizde öteden beri mevcut olan- “sonraki üyeliklerin geçersiz olacağı” düzenlemesini tekrarlamaktadır. Ancak, 17. Maddenin 3. fıkrasına göre "aynı işkolunda ve aynı zamanda farklı işverenlere ait işyerlerinde çalışan işçiler birden çok sendikaya üye olabilir." Böylece 2010 yılında 5982 sayılı yasayla yapılan Anayasa değişikliğinde kabul edilen değişiklik Sendikalar Kanununa da geçirilmiş olmaktadır. ILO eleştirilerinde pek de gündemde olmayan bu sorun yapılan bu düzenleme ile esnek zamanlı çalışanlara aynı işkolunda farklı işverenlerle iş sözleşmesi yapılması hallerinde birden çok sendikaya üye olma olanağı sağlamaktadır. Ayrıca, bir işyerinde yardımcı işlerde çalışan işçiler de, işyerinin girdiği işkolunda kurulu bir sendikaya üye olabilecektir. Bu düzenlemeyle hem özel, hem de kamu sektöründe çalışan taşeron işçiler de bir sendikaya üye olabilecektir (Dereli, 2010: 24-31).

Üyeliğin kazanılmasının ve üyelikten çekilmenin “noter koşulu”na bağlanması sendika özgürlüğünü kısıtladığı, üye olmayı güçleştirdiği ve işçi için pahalı bir işlem haline getirdiği gerekçesiyle son otuz yıldır uluslararası çevrelerce Türkiye'nin eleştirilere uğramasına neden olan bir sorun olmuştur. (Dereli, 2013: 45) Yasadaki en önemli değişiklik, sendika üyeliğini kazanılmasında ve kaybedilmesinde, gerek ILO, gerek sendikal hareket ve gerekse doktrinde eleştirilen “noter koşulu”nun kaldırılmış olmasıdır. Sendikaya üyelik Bakanlıkça sağlanacak elektronik başvuru sistemine e-Devlet Kapısı üzerinden üyelik başvurusunda bulunulması ve sendika tüzüğünde belirlenen yetkili organın kabulü ile e-Devlet kapısı üzerinden kazanılacaktır. (17. Madde 5. fıkra)

6356 sayılı Kanununun 18. maddesinde yer alan yeni bir düzenlemeyle üyelere alınacak aidatların, üst sınır ve tür bakımından bir sınırlama olmaksızın, sendikanın tüzüğünde belirtilen usule göre genel kurul tarafından kararlaştırılacağı belirtilmiştir. Aidatın işveren tarafından kaynakta kesilmesi (check-off) yöntemi muhafaza edilmiş, bu işlem için daha önceki bazı tasarlarda yer verilen ilgili işçinin onayı koşulu aranmamıştır. (Dereli, 2013: 46) Kaynakta kesme yöntemi,

güçlü sendikacılık yaratma ve finansal sendika güvenliği açısından olumlu olarak değerlendirilmesine karşın “işçinin rızası alınmadan ücretinden kesinti yapılması, işverenlere yük ve maliyet oluşturmaları, sendika-üye ilişkisini zayıflatarak sendika-içi demokrasiyi olumsuz yönde etkilemesi, işverenlerin sendikaların mali yapıları hakkında fikir sahibi olmaları ve sendika sayısında hızlı artışlara yol açması gibi nedenlerle eleştirilmekte ve bu nedenle Avrupa ülkelerinde bu yöntemle fazla sıcak bakılmamaktadır.” (KUTAL, 1977: 45-46). Ayrıca geniş uygulama alanı olan Anglo-Sakson kökenli ülkelerdeki kaynakta kesme yönteminin dayanağı yasal bir düzenlemeden ziyade toplu iş sözleşmesi olmaktadır. Hatta Taft-Harley Kanunu, kaynakta kesme yönteminin uygulanabilmesi için toplu iş sözleşmelerine aidatların işveren tarafından toplanmasına dair hüküm konulmasıyla yetinmeyerek, bu konuda işçilerin yazılı muvafakatinin alınmasını da şart koşmaktadır (UÇKAN, 169-170).

5. Sendika Özgürlüğünün Güvencesi

a. Sendika üyeliğinin güvencesi

Yeni yasa sendika özgürlüğünün güvencesi konusunda önceki 2821 sayılı yasanın genel kuralını tekrar etmiştir. Bunla birlikte, yeni Yasanın en dikkat çekici özelliklerinden birinin sendikal güvenceler konusunda olduğu söylenebilir. Bu güvenceler 2821 sayılı Yasaya göre daha etkin ve işlevsel hale getirilmiş durumdadır. (Alpagut, 2013: 31)

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu Sözleşme Kanununun 25. maddesi 1. fıkrasında, “işçilerin işe alınmaları belli bir sendikaya girmeleri veya girmemeleri, belli bir sendikadaki üyeliği sürdürmeleri veya üyelikten çekilmeleri veya herhangi bir sendikaya üye olmaları veya üye olmamaları şartına bağlı tutulamaz” hükmüne yer vererek önceki 2821 sayılı yasanın 31. maddesindeki genel kuralı tekrarlamıştır. 2.fıkra ise “işveren bir sendikaya üye olan işçilerle sendika üyesi olmayan işçiler veya ayrı sendikalara üye olan işçiler arasında çalışma şartları veya çalıştırmaya son verilmesi bakımından herhangi bir ayırım yapamaz. Paraya ilişkin konularda toplu iş sözleşmesi hükümleri saklıdır” ilkesini, bunun gibi, 3.fıkrasında “işçiler sendikaya üye olmaları veya olmamaları, iş saatleri dışında veya işverenin izni ile iş saatleri içinde işçi kuruluşlarının faaliyetine katılmaları veya sendikal faaliyette bulunmalarından dolayı işten çıkarılamaz veya farklı işleme tabi tutulamaz” kuralını, yine 2821 sayılı yasaya paralel ifadelerle vurgulamıştır. Buraya kadar, önceki 2821sayılı yasayla yeni yasamız arasında, önemsiz bazı sözcükler dışında, bir farklılık yoktur.

Bununla birlikte, 25. maddenin 4. fıkrası sendikal nedenlerle “fesih” halini “sendikal faaliyetlerde bulunma” halinden ayrık biçimde ele almakta, işverenin fesih dışında, yukarıdaki fıkralara aykırı hareket etmesi halinde işçinin bir yıllık ücretinden az olmamak üzere sendikal tazminata hükmedilir” yaptırımını adeta sendikaya üyelik ve sendikal faaliyetlere katılma halleri ile sınırlamakta, ancak “fesih”(işe son verme) durumunu 4857 sayılı İş Kanununun iş güvencesiyle ilgili hükümleriyle ilişkilendirmektedir. Nitekim 25.maddenin 5.fıkrasında, “sendikal bir nedenle iş sözleşmesinin feshi halinde, işçi, 4857 sayılı Kanunun 18,20 ve 21. Madde hükümlerine göre dava açma hakkına sahiptir. İş sözleşmesinin sendikal nedenle feshedildiğinin tespit edilmesi halinde, 4857 sayılı Kanunun 21.maddesine göre işçinin başvurusu, işverenin işe başlatması veya başlatılmaması şartına bağlı olmaksızın sendikal tazminata karar verilir. Ancak işçinin işe başlatılmaması halinde, ayrıca 4857 sayılı Kanunun 21. maddesinde belirtilen tazminata hükmedilmez” denmektedir.

Yürürlüğe giren yeni Sendikalar ve Toplu Sözleşme Kanunu 25. maddesinde getirilen yenilik, sendikal tazminat yanı sıra iş güvencesi tazminatı istenemeyeceğinin açıkça düzenlenmiş olmasıdır. Düzenlemeye temel olan iktidar ilişkilerinin mantığına göre, burada asıl saik, kanımızca iş sözleşmeleri sendikal nedenle feshedilen işçilerin aynı zamanda “işe iade/iş güvencesi tazminatı” taleplerinin önlenmek istenmiş olmasıdır. (Dereli, 2013: 48)

b. Sendika yöneticiliğinin güvencesi

6356 sayılı yasa, sendika yöneticiliğinin güvencesi konusunda yeni bir düzenleme getirmiştir. Her şeyden önce, “sendika yöneticiliği” kavramının içeriğinin daraltıldığını söylenebilir. 2821 sayılı Yasada, sendikanın yönetim ve denetleme kurulu üyeleri yönetici olarak kabul edilirken, yeni Yasa, yönetici tanımı; “kuruluşun ve şubesinin yönetim kurulu üyelerini ifade eder” şeklinde değiştirmiştir. Bir başka ifade ile “denetleme kurulu üyeleri” yönetici sıfatının dışında bırakılmıştır.

Güvence konusuna gelince, yürürlükten kalkan 2821 sayılı Sendikalar Kanununun 29. Maddesine göre: “Sendika ve konfederasyonların yönetim kurullarında veya başkanlığında görev aldığı için kendi isteği ile çalıştığı işyerlerinden ayrılan işçiler, bu görevlerinin seçime girmemek, yeniden seçilmemek veya kendi istekleriyle çekilmek suretiyle son bulması halinde, ayrıldıkları işyerinde işe yeniden alınmalarını istedikleri takdirde, işveren, talep tarihinden itibaren en geç bir ay içinde bu işçileri o andaki şartlarla eski işlerine

veya eski işlerine uygun bir diğer işe, diğer isteklilere nazaran öncelik vererek almak zorundadır. Bu takdirde, işçinin eski kıdem hakları ve ücreti saklıdır. Bu hak, sendika veya konfederasyonlardaki yöneticilik görevinin sona ermesinden başlayarak üç ay içinde kullanılabilir.” Yöneticilik görevi sona eren işçiyi, boş yer olduğu halde bir ay içinde işine almayan işveren hakkında 2821 sayılı kanun sadece “cezai” bir hüküm öngörmekteydi. Kanunun 59/2 maddesine göre, sendika yöneticiliği görevi sona eren işçiyi kanunun ilgili hükmü uyarınca işe almayan işveren hakkında, “asgari ücretin aylık brüt tutarından az olmamak üzere ağır para cezası” öngörülmekteydi. (Demir, 2005: 391)

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu profesyonel sendika yöneticilerinin iş güvencesine yeni bir boyut getirmiş, yönetici olduğu için işten ayrılan işçinin iş sözleşmesinin, 2821 sayılı eski Kanunda olduğu gibi işçi tarafından sona erdirildiğini değil, askıya alındığını kabul etmiştir. Kanunun 23. maddesinin yeni düzenlemesine göre, işçi kuruluşunda yönetici olduğu için çalıştığı işyerinden ayrılan işçinin iş sözleşmesi askıda kalacaktır. Bu durumda profesyonel yöneticilik görevi nedeniyle işyerinden ayrılması gereken işçi, iş sözleşmesini sona erdirmek zorunda kalmayacak, iş sözleşmesi kanun gereği askıya alınmış olacaktır.

Diğer bir ifade ile iş sözleşmesi varlığını devam ettirmekle birlikte, tarafların bu sözleşmeden doğan temel edim yükümlülükleri olan, iş görme ve ücret ödeme borçları askı süresince hüküm doğurmayacaktır.

Hukuken kabul edilebilir olan da zaten budur; işverenin işe başlatma zorunluluğundan söz edebilmek için, iş sözleşmesinin varlığı mecburidir ki, bu, sözleşmenin askıya alınması ile sağlanabilecektir. Bu durum profesyonel sendika yöneticisinin iş güvencesi bakımından da önemlidir. Çünkü “belirli koşulların ortaya çıkması halinde iş akdinin sona erdirilmeyip geçici bir süre askıda kalması günümüzde iş güvencesinin sağlanmasında en önemli hukuki tekniklerden biri olarak kabul edilmektedir.” (Süzek, 2007: 115)

Dolayısıyla yönetici işçi, işyerinden ayrılırken veya görevin devamı sırasında iş sözleşmesini derhal sona erdirmemişse iş sözleşmesi askıda kalmaya devam edecektir. İş sözleşmesinin askıya alınması neticesinde eğer işçi işyerine dönüp yeniden çalışmaya başlamak isterse işverenin kural olarak işçiyi işe başlatması gerekir.

Kanun koyucu da iş sözleşmesi askıya alınan yöneticinin görevinin; sendikanın tüzel kişiliğinin sona ermesi, seçime girmemek, yeniden seçilmemek veya kendi isteği ile çekilmek suretiyle sona ermesi hallerinde, sona erme tarihinden itibaren bir ay içinde ayrıldığı işyerinde işe başlatılmak üzere işverene başvurabileceğini; işverenin de, talep tarihinden itibaren bir ay içinde bu işçiyi o andaki şartlarla eski işine veya eski işine uygun bir diğer işe başlatmak zorunda olduğunu kabul etmiştir (md.23/f.2) (Astarlı, 2013: 144-146).

Buna karşılık Kanunda belirtilen ve sözleşmeyi askıya alan neden ortadan kalktığına kural olarak işçinin gelip işe başlaması gerekir. Bu durumda işveren askı dönemi sonunda işçiyi işe başlatmakla yükümlüdür. Eğer işveren işe başlatmama yönündeki iradesini ortaya koyarsa, bu Kanunda işverenin feshi olarak değerlendirilmektedir. Nitekim 6356 sayılı K. md.23/f.2 de yer alan son cümlede, “Bu kişiler süresi içinde işe başlatılmadığı takdirde, iş sözleşmeleri işverence feshedilmiş sayılır” denilmektedir. 2821 sayılı Kanunda, yöneticilik görevi nedeniyle işyerinden ayrılmak bir askı hali olarak görülmediğinden ve bu durumda iş sözleşmesinin işçi tarafından feshedildiği kabul edildiğinden, işverenin yöneticiyi işe başlatma yükümlülüğüne aykırı davranmasının hukuken bir işveren feshi olarak değerlendirilmesi ve bunun sonuçlarının bağlanması mümkün değildir. Aynı şekilde iş sözleşmesi yapmamak hukuken bir işveren temerrüdü olarak da değerlendirilemez. (Astarlı, 2013: 149) Çünkü taraflar arasında bu dönemde bir iş sözleşmesi mevcut değildir. Ayrıca Kanunda işverenin işe başlatma yükümlülüğü, boş yer bulunup bulunmamasından bağımsız olarak düzenlemiş ve bu yükümlülüğe aykırılığın hukuki sonucunun iş sözleşmesinin işveren tarafından feshedilmiş olduğunun tespitiyle yetinilmiştir. Kanunun ceza hükümlerinde 2821 sayılı Kanunun 59. maddesinde olduğu gibi, işe başlatma yükümlülüğüne aykırılığın bir cezai yaptırımı öngörülmemiştir. (Astarlı, 2013: 149)

c.İşyeri Sendika Temsilcilerinin güvencesi

Sendika özgürlüğünün kullanılmasında sendika işyeri temsilcilerinin kritik bir önemi vardır. Çünkü sendikal hakların kullanılması, toplu iş sözleşmesinin uygulanması ve denetimi, üyelerin (işçilerin) sendika ve işveren ile iletişiminin sağlanması, şikayet disiplin ve uyuşmazlık çözümü işlevlerinin yerine getirilmesi ve son tahlilde örgütlenme faaliyetinin yürütülmesi işyeri düzeyinde gerçekleştirilecektir. Bundan dolayı da birçok işverenin hedefi haline gelebilecekleri için özellikle sendika temsilcilerinin güvencelerinin yasayla korunması gerekmektedir. Nitekim bu durum ILO sözleşmelerinin de konusu olmuş ve Türkiye'nin de onaylamış olduğu, ILO'nun “İşletmelerde İşçi

Temsilcilerinin Korunması ve Onlara Sağlanacak Kolaylıklar” a İlişkin 135 Nolu Sözleşmesi, işyerindeki işçi temsilcilerinin özel ve etkili bir korumadan yararlanmaları gerektiğini hükme bağlamıştır. (Özveri, 2012: 94)

6356 Sayılı Yasa sendika temsilciliğinin güvencesini “İşyeri sendika temsilciliğinin güvencesi” başlığı altında düzenleyerek “İşveren, işyeri sendika temsilcilerinin iş sözleşmelerini haklı bir neden olmadıkça ve nedenini yazılı olarak açık ve kesin şekilde belirtmedikçe feshedemez. Fesih bildirimının tebliği tarihinden itibaren bir ay içinde, temsilci veya üyesi bulunduğu sendika dava açabilir.” (Md.24 /1) demektedir.

Yasanın bu hükmü, yazılı şekil şartı dışında 2821 sayılı Kanunun değişiklikten öncesi 30. Maddesi ile aynıdır. Buna göre işveren işyeri sendika temsilcisinin iş sözleşmesini ancak iş kanunlarında veya Borçlar Kanununda belirtilen haklı nedenlerle sona erdirebilecektir. Bu yolla işyeri sendika temsilcisinin iş sözleşmesinin haklı nedenler dışında bir nedenle, bu kapsamda özellikle haklı neden ağırlığına ulaşmamış geçerli nedenlerle sona erdirilmesinin önü kapatılmıştır.

İşveren işyeri sendika temsilcisinin iş sözleşmesini İş K. md.18’deki işçinin davranışına, verimliliğine veya işletmeye ilişkin nedenlerle feshedemez. Fesih nedeninin iş kanunlarında ve Borçlar kanununda belirtilen haklı nedenler ağırlığında bir neden olması gerekir.

Kanunun 24. maddesinde işyeri sendika temsilcilerinin iş sözleşmelerinin haklı bir neden olmadıkça ve nedeni yazılı olarak açık ve kesin şekilde belirtmedikçe feshedilemeyeceği belirtilirken, iş sözleşmesinin türleri konusunda bir ayırım yapılmamıştır. Dolayısıyla yeni düzenleme, 2821 sayılı Yasanın 30. Maddesinin 1. fıkrasında vurgulanan “belirsiz süreli “ ayırımı yapmadığından; hem belirli süreli hem belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışan işyeri sendika temsilcisi, 24. maddedeki güvenceden yararlanacaktır. (Astarlı, 2013: 156)

Kanun ayrıca işyeri sendika temsilcilerini 2821 sayılı Kanunda olduğu gibi, çalışma koşullarında esaslı değişiklik halleri bakımından da korumuştur. Buna göre, işveren, yazılı rızası olmadıkça işyeri sendika temsilcisinin işyerini değiştiremez veya işinde esaslı tarzda değişiklik yapamaz. Aksi halde değişiklik geçersiz sayılır (md.24/f.4).

Sendikaların Faaliyetleri

1982 Anayasası'nın getirmiş olduğu ilkeler doğrultusunda çıkarılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, sendikaların faaliyetlerini sınırlayan, hatta önemli yasaklar getiren düzenlemeler içermekteydi. Buna karşılık 6356 sayılı yeni yasada; işçi ve işveren kuruluşlarının hangi faaliyetlerde bulunabileceklerinin belli bir madde altında sıralanması yerine, konunun tüzüklere bırakılması yeğlenerek, kuruluşların serbestçe faaliyette bulunması ilkesi benimsenmiştir. Buradaki bir amaç da doktrindeki eleştirilerin dikkate alınması suretiyle, yasakların azaltılmasıdır. Yeni Yasanın 26. Maddesinin 1. fıkrasında “Kuruluşlar, tüzüklerinde yer alan konularda serbestçe faaliyette bulunur.” denildikten sonra sendikal faaliyetlere belli sınırlamalar getirilmiştir. Şöyle ki, 26. maddenin 7. fıkrasına göre, “kuruluşlar siyasi partilerin ad, amblem, rumuz ve işaretlerini kullanamaz.” 8. fıkraya göre kuruluşlar ticaretle uğraşamazlar; ancak genel kurul kararıyla nakit mevcudunun yüzde kırkıdan fazla olmamak kaydıyla sanayi ve ticaret kuruluşlarına yatırımda bulunabilirler. Fakat elde ettikleri gelirleri üyeleri ve mensupları arasında dağıtamazlar. (Sendikaların grev ve lokavt suresince üyelerine yapacakları yardımlar ile eğitim amaçlı yardımları bu hükmün dışındadır.) Bu ifadeler 2821 sayılı Yasanın cümlelerinin aynıdır. Ancak 2821 sayılı Kanunun 32. Maddesindeki yardımlara ilişkin ayrıntılı düzenlemeler yerine serbesti alanını genişleten bir yaklaşım benimsenmiştir. Öte yandan 2821 sayılı Kanunun 44. Maddesinde giderlerle ilgili bir zorunluluk olarak zikredilen “işçi sendikalarının “... ayrıca gelirlerinin en az yüzde onunu üyelerinin eğitimi ile mesleki bilgi ve tecrübelerinin artırılması amacıyla kullanmaları” zorunluluğu kaldırılmıştır. Oysa söz konusu zorlayıcı hüküm işçilerin mesleki eğitimlerine ve sendikacılık bilinci kazanmalarına yıllar içinde katkılar yapmış, yararlı bir amaca hizmet ettiğinden dolayı da sendikaların iç faaliyetlerini serbestçe düzenlemelerini öngören 87 sayılı Sözleşmeye aykırılığı gerekçesiyle ILO tarafından da hiçbir zaman eleştirilmemiştir. Sendikalarımızın 1963 yasalarından bu yana, son yıllarda sınırlı da olsa, sürdürdükleri bu çeşit eğitim faaliyetleriyle çok sayıda işçinin eğitimine katkı yaptıkları bilinmektedir. Mevcut durumda sendikaların benzer bir faaliyeti benzer koşullarla kendi tüzüklerinde kararlaştırmaları kuşkusuz yine mümkündür.

Kanunun 28. Maddesi sendika özgürlüğü ve bağımsızlığı ilkesini korumak amacıyla kuruluşların siyasi partilerden ve kamu kurum ve kuruluşlarından, işveren kuruluşlarının işçi kuruluşlarından, işçi kuruluşlarının da işveren kuruluşlarından mali yardım ve bağış almalarını yasaklamıştır. Kuruluşların yurt dışındaki kişi kurum ve kuruluşlardan yardım almaları yasaklanmayarak sadece Bakanlığa önceden bildirimde bulunma zorunluluğu getirilmiştir. Ancak 28.madde 3.fıkarda

işçi kuruluşlarının yurt dışındaki işveren kuruluşlarından, işveren kuruluşlarının ise işçilerden ve işçi kuruluşlarından bağış ve yardım almaları yasaklanmıştır. (Dereli, 2013: 53)

Sendikaların Denetimi; Faaliyetin Durdurulması, Kapatma

Yeni yasanın önemli yeniliklerinden birinin sendikaların denetimi noktasında ortaya çıktığı söylenebilir. 1982 Anayasası'nın 52. maddesi ile birlikte 2821 sayılı SK yürürlüğe girdiğinde, sendikaların idari ve mali açıdan dış denetimi devlete (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı) bırakılmıştı. 1995 yılında 4121 sayılı yasa ile yapılan Anayasa değişikliği ile 52. Maddenin yürürlükten kaldırılmasından ve SK'nun 47. maddesinde 4277 sayılı yasa ile yapılan değişiklik sonucunda devletin idari ve mali denetimin olanağı kalmamıştır. İç denetim açısından konuya bakıldığında ise bu işlevin 2821 sayılı yasaya göre genel kurula ve genel kurulun bu yetkiyi devrettiği denetleme kurulu ya da denetçilere verildiği görülmektedir. (Karaca, 2004: 197)

Buna karşılık, 6356 sayılı Yasanın 29. maddesi gereğince kuruluşların iç denetimi yine, denetim kurulları veya denetçilerce gerçekleştirilecektir. Ancak dış denetim, yani genel kurulun gelir ve giderlere ilişkin bağımsız mali denetimi 3658 sayılı Kanuna göre denetim yetkisine sahip yeminli mali müşavirlerce yapılacaktır. Daha önceki çeşitli değişiklik taslaklarında yer alan bu düzenleme böylece yasal bir temele dayandırılmış olmaktadır. ILO sendikaların mali açıdan denetimine karşı olmadığına göre burada bir sorun yoktur. Bu bağımsız denetimin yapılmış olması esasen denetim kurullarının yükümlülüğünü ortadan kaldırmayacaktır. (Dereli, 2013: 53) Belirtilen denetim türleri dışında, sendika ve konfederasyonların, her gerçek ve tüzel kişi gibi eylem ve işlemlerinden dolayı yargı denetimine tabi olacağı açıktır. (Karaca, 2004: 197)

29. maddenin 4. fıkrasına göre ise, kuruluşların ve şubelerin kurucuları ve yöneticileri kendileri, eşleri ve velayetleri altında bulunan çocuklarına ait mal bildiriminde bulunma yükümlülüğü 6356 sayılı kanunda da bir zorunluluk olarak düzenlenmiş, ancak 2821 sayılı kanunun 42. maddesinde yer alan bildirimde bulunmamanın yöneticiliği sona erdireceğine ilişkin yaptırım kanuna alınmamıştır. Bu konu 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu hükümlerine bırakılmıştır. (Şahlanan, 2013: 140)

31. madde kuruluşların mahkeme kararı ile kapatılmasını, faaliyetlerinin durdurulmasını ve yöneticilerin geçici olarak görevden alınmasını düzenleyen hükümleri içermektedir. Sendikaların kapatılmasına ilişkin olarak 2821 sayılı

kanununun 58 inci maddesinde sayılan kapatma sebepleri daraltılarak "*Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerine ve demokratik esaslara aykırı faaliyetler*" de bulunma olarak belirtilmiştir. Bu konuda dikkati çeken yeni bir düzenleme aykırı davranış bireysel olarak olarak yöneticiler tarafından gerçekleştirildiği takdirde, mahkemece sadece o yöneticilerin görevine son verilmesi öngörülmüştür (STSK md.31/1). Böylece, sendika yöneticilerinin bireysel davranışları nedeniyle kuruluşun kapatılması yerine yöneticilerin görevlerine son verilmesi öngörülerek, kuruluşun varlığının korunması amaçlanmıştır. (Dereli, 2013: 53)

SONUÇ

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ürünü olarak çıkarılan 2821 ve 2822 sayılı yasalar yerine kabul edilen Türkiye'nin yeni sendikalar yasası yani 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, 12 Eylül ile getirilen sendikal düzenin temel parametrelerini korumuştur. Başka bir ifadeyle, eski yasa ile kurulan temel çerçeve belli iyileştirmeler yapılmasına karşın 6356 sayılı yasada değiştirilmemiş; sendikal hak ve özgürlükleri ILO normlarına uygun olarak güvence altına almak yerine 2821 ve 2822 sayılı yasalara sinen yaklaşım (Çelik, 2014: 50) ve var olan yasak ve kısıtlamalar genel hatlarıyla korunmuştur.

Bunun yanında, 2821 ve 2822 sayılı yasaların yürürlükte olduğu 29 yılda ortaya çıkan bazı sorunlar ve yıllardır hem doktrinde hem ILO'da dile getirilen eleştirilerin bazıları dikkate alınarak 6356 sayılı yasada kimi iyileştirmeler yapılmıştır. Yeni yasa, iş mevzuatındaki tanım birliğini sağlaması, 2821 sayılı yasada yer alan "Türkiye çapında faaliyette bulunmak" amacının kaldırılması, özellikle kuruculara aranan nitelikler ve sendika kurma, sendikaların iç işleyişleri ve sendikal faaliyetleri düzenleme açısından kimi sınırlı iyileştirmeler getirmektedir.

Yeni yasa sendika kurma, sendikaların iç işleyişleri ve sendikal faaliyetler açısından kimi sınırlı iyileştirmeler getirmekle birlikte özellikle toplu pazarlık ve grev hakkına ilişkin sınırlamaları sürdürmekte ve bazı alanlarda ise kısıtlamaları daha da artırmaktadır.

KAYNAKÇA

ALPAGUT, Gülsevil, “Sendika Yöneticileri, Sendika Temsilcileri ve Sendikal Güvenceler”, *TİSK Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Bilgilendirme Semineri*, 14 Şubat 2013, TİSK Yayını No: 332, İzmir, 2013.

ASTARLI, Muhittin, “6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun Sendikal Güvenceler Konusunda Getirdiği Değişiklikler ve Hukuki Sonuçları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XVII, Y.2013, Sa. 1-2.

ÇELİK, Aziz, “Uluslararası Çalışma Normları ve Çalışma İlişkilerine Etkisi açısından 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu” https://www.academia.edu/7998442/Uluslararası%C4%B1%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma_Normlar%C4%B1_ve_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma_%C4%B0li_%C5%9Fkilerine_Etkileri_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_6356_Say%C4%B1lı_Sendikalar_ve_Toplu_%C4%B0%C5%9F_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi_Yasas%C4%B1 (Erişim. Aralık 2016).

ÇELİK, Aziz, “Yeni sendikalar yasası ne getiriyor, ne götürüyor?” <http://t24.com.tr/yazarlar/aziz-celik-yeni-sendikalar-yasasi-ne-getiriyor-ne-goturuyor,5858>, 9 Kasım 2012.

DEMİR, Fevzi, “Sendikaların Kuruluşu ve İşleyişi”, *Çalışma ve Toplum*, 2013/4.

DEMİR, Fevzi, *İş Hukuku ve Uygulaması*, 4. Baskı, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2005.

DERELİ, Toker, 2010 “Yeni Anayasa Değişiklikleri ve Uluslararası Sendika Özgürlüğü Normları,” *Mercek Dergisi*, No. 59.

DERELİ, Toker, “6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu: Genel Bir Değerlendirme”, *Çalışma ve Toplum*, 2013/1.

KARACA, Nuray Gökçek, (Editör: Ömer Zühtü Altan), *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku*, Türkiye Cumhuriyeti Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1529, Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 812, Eskişehir, 2004.

KUTAL, Metin “Sendika Üyelik Ödentisinin İşçinin Ücretinden Kesilmesi (Check-Off),” *Sosyal Siyaset Konferansları* (İstanbul: Bilmen Basımevi, 28. Kitap): 15-51.

KUTAL, Metin, “Türk Toplu İş Hukukunda İşkolu Kavramı Önemi, Uygulaması ve Sorunları”, *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Eylül 2006, 118-125.

ÖZVERİ, Murat, *Sendikal Haklar ve 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Yasası*, Birleşik Metal-İş Yayınları, No: 05, Ömür Matbacılık A.Ş., 2012.

SÜZEK, Sarper, “İş Akdinin Askıya Alınması Ve Ücretsiz İzinler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Özel Sayı, 2007.

ŞAHLANAN, Fevzi, 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun Sendikalara İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”, *Çalışma ve Toplum*, 2013/4.

UÇKAN, Banu, “Sendika Güvenliğinin Teorik Çerçevesi ve Endüstri İlişkileri Sistemine Etkisi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56-3, 2001.

YENİSEY, Kübra Doğan, “Sendikal Örgütlenmede İşkolu Esası ve İşkolunun Belirlenmesi”, *Çalışma ve Toplum*, 2013/4.

**ANAYASA MAHKEMESİ'NİN ÜLKE SEÇİM ÇEVRESİ
BARAJINA İLİŞKİN BİREYSEL BAŞVURU KARARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hakan Sabri ÇELİKAY*

ÖZET

Bu çalışmada 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “*genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların % 10'unu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramazlar*” hükmüyle ilgili olarak bazı siyasi partiler tarafından Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru değerlendirilmektedir. Söz konusu bireysel başvuruya ilişkin Anayasa Mahkemesi kararında bireysel başvuru yoluyla ilgili ve tartışmaya açık bazı konular üzerinde durulmaktadır. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru hakkında “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilmezlik kararı verirken, 6216 sayılı *Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun*'un 45/2. maddesinde yer alan ve yasama işlemlerine karşı doğrudan bireysel başvuru yapılmasını engelleyen hükme dayanmıştır. Oysa Anayasa'nın 148/III. maddesinde hiçbir sınırlamaya yer verilmeden her türlü “kamu gücü” ihlallerinin bireysel başvurunun konusu olabileceği ifade edilmiştir. Yasama işlemleri arasında yer alan kanunların bir kamu gücü işlemi olduğu dikkate alındığında, %10 ülke seçim çevresi barajına ilişkin kanun hükmünün de bireysel başvuruya konu olabilmesi anayasal düzenlemenin bir gereğidir. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesinin kararı anayasal düzenlemeyle uyumlu olmadığı gibi, bu kararlar söz konusu barajın kaldırılmasına yargısal yoldan çözüm üretilmesine katkıda bulunma olanağı da değerlendirilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ülke Seçim Çevresi Barajı, Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kararı.*

* Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

EVALUATION OF THE JUDGEMENT OF CONSTITUTIONAL COURT ON INDIVIDUAL APPLICATION REGARDING TO COUNTRYWIDE ELECTIONAL THRESHOLD

ABSTRACT

In this study, individual application to Constitutional Court which made by some political parties, and which is related to article 33/1 of Parliamentary Election Law No 2839 that states “*political parties who can not exceed 10% of valid votes of countrywide in general elections and of electoral districts in by-elections can not be represented in the parliament*” will be evaluated. Some issues in the judgement of Constitutional Court which is related to individual petition and is open to question will be urged upon. Constitutional Court decided to inadmissibility of the individual application on the ground of “*ratione materiae*” and based this decision to article 45/2 of Law on Establishment and Procedure of Constitutional Court No 6216 which inhibits individual petitions on legislative transactions. In fact, article 148/III of Constitution states that any “public power” violation can be subject to individual petition without any restriction. Given the laws are legislative transactions and these are public power transactions, provision on 10% countrywide electional threshold can be subject to individual petition and this is a necessity of constitutional regulation. Therefore judgement of Constitutional Court is incompatible with the constitutional regulation and with this judgement, the possibility of contributing to annulment of aforementioned threshold in judiciary means has not been evaluated.

Keywords: *Countrywide Electional Threshold, Constitutional Court, Judgement on Individual Application (Constitutional Complaint)*

GİRİŞ

2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanunu*'nun 33. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “*genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların % 10'unu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramazlar*” hükmü, uzun yıllardır ülkemizin siyasal ve hukuksal gündeminde yer almaktadır. Özellikle, hükümet sisteminin değiştirilmesine yönelik anayasal düzenlemelerin gündemde olduğu son dönemde, söz konusu %10 ülke seçim çevresi barajı daha da tartışmalı hale gelmiştir. Zira bu barajın savunulmasında kullanılan en önemli argüman, hükümet istikrarına hizmet ediyor olmasıdır. Bilindiği üzere, parlamenter

hükümet sisteminde, bakanlar kurulu parlamentonun içinden çıkmakta ve onun güvenine dayanmaktadır. Parlamenteoya çok sayıda parti girdiğinde ve hiçbir parti tek başına çoğunluğu sağlayamadığında, hükümeti kurmak zorlaşmakta ve kurulan koalisyon hükümetleri de çoğu kez uzun ömürlü olmamaktadır. Bu nedenle, %10 ülke seçim çevresi barajı, parlamenteoya giren parti sayısını azalttığı ve hükümet istikrarına hizmet ettiği için savunulmaktadır. Oysa yeni anayasal düzenleme ile getirilmek istenen hükümet sisteminde, bakanlar kurulu kaldırılmakta, yürütme organını tek başına oluşturan cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmekte ve parlamenteonun güvenine dayanması zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle, artık %10 ülke seçim çevresi barajını savunma imkânı daha da zorlaşmıştır.

Bu anayasal gelişmelerin öncesinde, %10 ülke seçim çevresi barajının Anayasa Mahkemesi (AYM) önüne bu kez Anayasa'ya yeni dâhil olan bireysel başvuru yoluyla gelmiş olması, sorunun yasama organı tarafından değil, AYM tarafından çözümüne katkı sağlaması açısından önem taşımakta olup, aşağıda söz konusu AYM bireysel başvuru kararı değişik yönleriyle ele alınmaya çalışılmaktadır.

I. KARARIN ÖZETİ

Çalışmamızın konusunu oluşturan AYM'nin bireysel başvuru kararında* başvurucular olan Büyük Birlik Partisi, Saadet Partisi ve Demokratik Sol Parti; 10.06.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "*genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların % 10'unu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramazlar*" hükmünün anayasal haklarını ihlal ettiğini iddia etmektedirler. Başvuruculara göre; ülke seçim çevresi barajının %10 gibi yüksek bir oranda olması, ölçsüz olduğu gibi, adalet ve eşitlik ilkelerine de aykırıdır ve siyasi partiler arasında fırsat eşitsizliğine neden olmaktadır. Başvurucular bu nedenlerle, anılan kanun hükmünün Anayasa'nın 2, 10, 13, 26, 67 ve 68. maddelerinde yer alan anayasal haklarını ihlal ettiğini ve 2015 yılında yapılacak milletvekili genel seçimlerinde ülke seçim çevresi barajının "*potansiyel mağduru*" olacaklarını ileri sürmekte ve anılan hükmün AYM genel kuruluna sevki ile iptal edilmesini talep etmektedirler. AYM ise özetle, 6216 sayılı *Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve*

* *Büyük Birlik Partisi ve Diğerleri* Başvurusu, Başvuru Numarası 2014/8842, Karar Tarihi 06.01.2015, Resmi Gazete 05.03.2015, Sayı 29286.

*Yargılama Usulleri Hakkında Kanun** (6216 sayılı Kanun)'un 45/3. maddesinde yer alan ve yasama işlemleri aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağına ilişkin hükme dayanarak, başvuruları “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilmez bulmuştur (paragraf 27).

Başvuruya konu olan olayları, başvurulardaki açıklamalar çerçevesinde şu şekilde özetlemek mümkündür: Başvurucu partiler 12.06.2011 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerine katılmış ve yukarıda belirtilen ülke seçim çevresi barajını geçemedikleri için milletvekili çıkaramamışlardır. Daha sonra, başvuruçuların Demokratik Sol Parti, Yüksek Seçim Kurulu (YSK)'na başvurarak, ülke seçim çevresi barajı uygulamasına son verilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine YSK, 25.09.2014 tarih ve 4025 sayılı kararıyla talebin yasal düzenlemeyi gerektirdiği ve YSK tarafından yapılacak bir işlem bulunmadığı gerekçesiyle reddine karar vermiştir. YSK kararında, Türkiye'de uygulanan ülke seçim çevresi barajına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'ne Ek 1 Nolu Protokolün 3. maddesinde yer alan “serbest seçim hakkı”nın ihlal edildiği iddiasının değerlendirdiği kararına da atıfta bulunmaktadır. YSK kararında söz konusu AİHM kararında yer alan şu hususların altı çizilmektedir: “*AİHM kararı üzerinden konu incelendiğinde; uygulanacak seçim sisteminin seçiminde her devlete geniş bir takdir yetkisi verildiği, 3. maddedeki düzenlemenin yalnızca ‘halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde’, ‘makul aralıklarla’ ve ‘gizli oyla serbest’ seçimler yapılmasını şart koştuğu, yasama organının seçiminde bütün oyların aynı ağırlığa sahip olmadığı ve bütün adayların zafere ulaşma şansının eşit olmasının gerekmediği gibi değerlendirmeler dikkate alındığında, 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesindeki düzenlemenin, ‘halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde’, ‘makul aralıklarla’ ve ‘gizli oyla serbest’ seçimler yapılmasını şart koştuğu, belli bir sistem oluşturma yükümlülüğü getirmediklerinin kabulü gerekmektedir. Buna rağmen, 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 90. maddesi çerçevesinde konu değerlendirildiğinde, 2839 sayılı Kanun’un 33. maddesindeki %10’luk barajın Devletin takdir hakkı kapsamındaki bir düzenleme olması nedeniyle yasal düzenlemeyi gerektirdiği ve Kurulumuzca yapılacak bir işlem bulunmadığından istemin reddine karar vermek gerekmiştir*”[†]. Gerçekten de AİHM devletlerin

* Resmi Gazete 03.04.2011, Sayı 27894.

† YSK'nın 25.09.2014 tarih ve 4025 sayılı kararı.

seçim sistemlerini belirleme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu ifade etmekte olup*, bu konu aşağıda ayrıca ele alınacaktır.

II. KARARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Kararın Gereçlendirilmesine İlişkin Sorunlar

1. Yasama İşlemlerine Karşı Bireysel Başvuru

Yukarıda ifade edildiği gibi, inceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru kararında, yasama işlemine karşı doğrudan bireysel başvuruda bulunulduğu gerekçesiyle “konu bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilmezlik kararı verilirken, 6216 sayılı Kanun’un 45/3. maddesinde yer alan “*Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz*” hükmüne dayanılmıştır. AYM’ye göre, bir yasama işlemi olan 2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanunu*’nun 33. maddesinin 1. fıkrasına karşı doğrudan bireysel başvuruda bulunulduğundan, kabul edilmezlik kararı verilmesi gerekmektedir. İlk bakışta AYM’nin bu gerekçesi, kanuna uygun görünmekle beraber, birçok yönden eleştiriye açıktır.

Öncelikle, temel hak ve özgürlüklere aykırılık ile yasaya aykırılığı ayırt etmede yaşanan güçlük† dikkate alınarak, somut olayda bireysel başvurunun yasaya karşı değil, anayasal hak ihlaline karşı yapıldığını ileri sürmek mümkündür. Diğer taraftan, 6216 sayılı Kanun’un 45/3. maddesinde yer alan hükmün anayasal dayanağı da bulunmamaktadır. Gerçekten de Anayasa’nın 148/III. maddesinde “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa mahkemesine başvurabilir*” hükmü yer almakta olup, bu hüküm “kamu gücü” kaynaklı tüm ihlal iddialarını bireysel başvuru konusu yapmaya olanak tanımaktadır.

* AİHM’nin seçim sistemlerine ilişkin kararlarının değerlendirilmesi için bkz. Olgun Akbulut, “Serbest Seçim Hakkı”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* (Editör Sibel Inceoğlu), 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s.522 vd.

† Fazıl Sağlam, “Anayasa Şikâyeti Kurumunun Türk Hukukuna Kazandırılması ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2006, s. 76 vd.

Bilindiği üzere, kamu hukuku öğretisinde devlet; ülke, millet ve egemenlik unsurları ile tanımlanmaktadır. Kamu gücü ise egemenlik unsurunun kurumsallaşmış hali olarak somutlaştırılmaktadır*. 1982 Anayasa'sının "Genel Esaslar" başlıklı birinci kısmında egemenliğin kaynağının millet olduğu vurgulandıktan sonra (md.6), egemenliğin görünüm biçimlerini oluşturan yasama, yürütme ve yargı erklerine yer verilmiştir (md.7, 8, 9). Buna göre anayasal açıdan baktığımızda kamu gücü; yasama, yürütme ve yargı işlem ve eylemlerini kapsayan bir kavramdır. AIHM içtihadında da devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının işlem ve eylemlerinin kamu gücü kapsamında kabul edildiği, hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşlarının, KİT'lerin, kamu hizmeti gören özel hukuk tüzel kişilerinin, hatta gerçek kişilerin eylemlerinin de taraf devletlerin sorumluluğuna yol açtığı ifade edilmektedir†. Diğer taraftan, kamu gücünün ihmali davranışları da söz konusu olup, 6216 sayılı Kanun'un 45/2. maddesi bunları da bireysel başvuru kapsamına almaktadır.

AYM bir bireysel başvuru kararında kamu gücü kavramını şu şekilde somutlaştırmaktadır: "*Kamu gücünü kullanan organlar ise başta devlet tüzel kişiliği içinde yer alan yasama, yürütme ve yargı organları ve bu organlara tabi olan merciler ile yerinden yönetim kuruluşlarıdır*"‡. Buna göre, AYM de yasama işlemlerini kamu gücü kapsamında değerlendirmiş olmakla beraber, inceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru yargılamasında anayasal düzenlemeyi değil, yasal düzenlemeyi esas almıştır.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, yasama işlemleri de kamu gücü kullanımına dâhil olup, bunların da bireysel başvuruya konu edilebilmesi gerekmektedir. Nitekim Anayasa'nın 148/III. maddesinin amir hükmü açıkça kamu gücünden kaynaklanan ihlalleri, hiçbir istisnaya yer vermeden, bireysel başvuru kapsamına almıştır. Dolayısıyla, 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinde yer alan ve yasama işlemlerini bireysel başvurunun kapsamı dışında tutan ibare Anayasa'ya

* Tolga Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti*, s. 263. Yazar, kamu gücünün uluslararası sınırları, kamu gücünün ulusal kapsamı, kamu gücünün anayasa şikâyeti bakımından değeri, anayasa şikâyeti bağlamında kamu gücü sorumluluğunun zamansal sınırları ve kamu gücünün tezahürleri başlıkları altında konuyu kapsamlı olarak değerlendirmektedir. Bkz. a.g.e, s.263 vd.

† Tolga Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti*, s. 267.

‡ *Ali Kemal Renklioğlu* Başvurusu, Başvuru Numarası 2012/171, Karar Tarihi 12.02.2013.

aykırıdır. Ancak, ulaştığımız bu sonucu gerekçelendirmeden önce kısaca “yasama işlemi” kavramının açıklanması faydalı olacaktır.

Bilindiği üzere kamu hukukunda işlemler şekli ve maddi ölçüte göre ayrıma tabi tutulmaktadır*. Buna göre “yasa” kavramına şekli ya da maddi ölçüte göre anlam verilebilir. Şekli ölçüte göre devletin işlemleri, bunları yapan organlara ve yapılış şekline göre belirlenir; işlemlerin içeriklerinin kural olarak önemi yoktur. Bu ölçüte göre yasama organı tarafından yapılan işlemlerin niteliklerine bakılmaksızın yasama işlemi olarak kabulü gerekir. Maddi ölçüte göre yasa kavramının belirlenmesinde ise işlemin niteliği esas alınmaktadır. Buna göre sürekli, objektif ve kişisel olmayan düzenleyici kuralların yasa olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Anayasa’da maddi anlamda kanun ya da şekli anlamda kanun ölçütlerinden hangisinin kullanılacağına dair açık bir düzenleme yoktur†. Uygulamada AYM, bazı kararlarında yasa kavramını maddi ölçüte göre tanımlamış olsa da, doktrinde baskın görüş, yasa kavramını şekli ölçüte göre tanımlamaktadır. Bu durumda, şekli ölçüte göre yasa niteliğini taşıyan, ancak maddi ölçüte göre yasa niteliğini taşımayan, diğer bir ifade ile süreklilik, objektiflik ve kişisel olmama unsurlarını bünyesinde barındırmayan, sadece belirli bir kişi hakkında ve sübjektif olan yasalar yapılabilmektedir. Bu durumda TBMM’nin “kanun” adı altında ve kanun yapılması için öngörülen usullere uyarak yayımladığı her türlü işlem kanun olarak kabul edilmektedir. Geçekten de Anayasa’ya göre yasa yapma yetkisi TBMM’ye aittir (md.7) ve “yasama organı” ya da “parlamento” denildiğinde akla TBMM gelmektedir. Anayasa’nın 87. maddesinde genel olarak TBMM’nin yetkileri sayılırken, “kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak” şeklinde bir ifadeye de yer verilmiştir. Ancak “yasa” ve “yasama organı” kavramları arasında geçişler bulunmakta olup, AİHM yürütme tasarrufları ve yargı kararlarını dahi AİHS’nin birçok maddesinde yer alan “yasa ile sınırlama” ifadesinin karşılığı olarak görmekte, ancak yasa koyucu ifadesini şekli anlamda kullanmaktadır‡.

Diğer taraftan, yasama işlemleri kanunlardan ibaret değildir. Zira yasama işlemi; yasama organından çıkan bütün işlemler olmayıp, yasama organının yasama görev ve yetkisi ile ilgili olarak yaptığı işlemlerdir§. Buna göre yasama

* Akif Tögel, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Kanun Kavramı*, Adalet Yayınları, Ankara, 2016, s.8-11.

† Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 14. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.203.

‡ Tolga Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti*, s.276.

§ Ebru Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.201.

işlemleri “kanunlar” ve “parlamento kararları” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. 6126 sayılı Kanun, kanun-parlamento kararı ayrımı yapmadan tüm yasama işlemlerini bireysel başvurunun kapsamı dışında tuttuğuna göre, parlamento kararları aleyhine de bireysel başvuru yapılamayacaktır. Parlamento kararlarını maddi ölçüte göre kanunlardan ayırt etmek mümkün olmadığından, parlamento kararlarını “kanun dışında kalan bütün işlemler” şeklinde tanımlamak mümkündür. Diğer taraftan kanunların yapılış usulleri ile parlamento kararlarının yapılış usulleri de birbirinden farklı olup, bu hususta Anayasa ve TBMM İçtüzüğü’nde düzenlemeler bulunmaktadır. Özellikle, kanunların Resmi Gazete’de yayımlanması zorunlu iken, parlamento kararları için genel olarak böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. Keza kanunların cumhurbaşkanı tarafından imzalanması ve yayımlanması söz konusu iken, parlamento kararlarının cumhurbaşkanı tarafından imzalanması söz konusu değildir. Esasen, parlamento (meclis) kararları daha çok meclisin kendi iç işleyişi, yürütme ve yargı organları ile ilişkileri ya da belli görevlere seçimle ilgili konularda yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle, genel olarak, parlamento kararlarının bireyler üzerinde doğrudan bir hak ihlaline yol açmaları söz konusu olmayacağından, bu nitelikleri gereği bireysel başvurunun konusunu oluşturmaları düşünülemez. Esasen, Anayasa; TBMM İçtüzüğü, yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve TBMM üyeliğinin düşürülmesi dışındaki meclis kararları aleyhine AYM’ye başvuru olanağı vermediğinden, meclis kararları kural olarak bireysel başvurunun da konusu olamazlar. Diğer taraftan, AYM’nin denetiminden geçmiş meclis kararları aleyhine de bireysel başvuru söz konusu olamayacaktır. Zira anayasaya uygunluğu tartışmalı olmakla beraber, AYM kararlarına karşı bireysel başvuru yolu 6216 sayılı Kanun’un 45/3. maddesi ile kapatılmıştır.

Bu noktada AY. md.91’de yer alan kanun hükmünde kararnamelerin bir yasama işlemi sayılıp sayılmayacağı üzerinde de durulmalıdır. Kanun hükmünde kararnameler söz konusu olduğunda, yukarıda kısaca değindiğimiz “şekli” ve “maddi” ölçütlerin yetersiz kaldığı ifade edilmekte ve bunların nitelendirilmesinde üçüncü bir ölçüt olarak “fonksiyonel” ölçüt kullanılmaktadır. Zira kanun hükmünde kararnameler şekli ölçüte göre yürütme işlemi iken, maddi ölçüte göre yasama işlemi niteliğini taşımaktadır. Fonksiyonel ya da işlevsel ölçüt açısından bakıldığında ise ilk-el düzenleme yapabilme imkânına sahip olan kanun hükmünde kararnamelerin yasama işlemi olarak görülmesi gerekir*. Kanun hükmünde

* Bülent Tanör-Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s.383; Bertil Emrah Oder, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda (Anayasa Şikâyeti) Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları, Bireysel Başvuru-Anayasa Şikâyeti”, *HUBAB Sempozyum Serisi 1*, Editör Musa Sağlam, HUKAB

kararnemelerin şekli ölçüte göre nitelendirilerek yasama işlemi olarak görülmemesinin bireysel başvuru açısından pratik bir değeri bulunmamaktadır. Zira 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesi yasama işlemlerinin yanında, düzenleyici idari işlemler aleyhine de bireysel başvuru yolunu kapatmıştır. Benzer tartışmanın AY.md.121/III hükmünde yer alan olağanüstü hal kanun hükmünde kararnemeler için de yapılacağı düşünülebilirse de, AY.md.148/I hükmünde yer alan istisna nedeniyle bunların şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla AYM'nde dava açılmayacağı söylenebilir. Esasen, 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinde Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin bireysel başvurunun konusu olamayacağı da ifade edilmiştir.

Yasama organının gerçekleştirdiği bazı işlemler ise kanun ya da parlamento kararı olmayıp, idari işlem niteliğini taşımaktadır. TBMM başkanlığı tarafından gerçekleştirilen ve yasama görevi ile ilgili olmayan konularda yapılan işlemler idari işlem olarak kabul edilmektedir*. AY.md.95/III hükmüne göre “Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün bina, tesis, eklenti ve arazisinde kolluk ve yönetim hizmetleri Meclis Başkanlığı eliyle düzenlenir ve yürütülür”. Aynı şekilde TBMM İçtüzüğü'nün 14. maddesi TBMM'nin idari ve mali işleri ile kolluk işlerini yürütmek görevini TBMM başkanına vermiştir. Bu düzenlemeler dikkate alındığında, örneğin TBMM'de çalışan bir idari personelin görev yerini değiştiren TBMM başkanlığı tarafından yapılan işlem idari işlem niteliğindedir. Bu nitelikteki işlemlerin yasama işlemi sayılmayacağı tespiti karşısında, idari yargıdaki başvuru yolları tüketildikten sonra, bu işlemlerin bireysel başvuruya konu olabilecekleri de kabul edilmelidir.

Sonuç olarak, hukuki işlem kavramının tanımını da dikkate alarak “yasama işlemi” kavramını “yasama organı tarafından yapılan, yasama görev ve yetkisi ile ilgili, yasama organının irade açıklamasına dayanan, hukuki sonuç doğuran işlemler” şeklinde tanımlamak gerekir†. Buna göre, 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinin bireysel başvuru dışında tuttuğu yasama işlemlerinin bu tanıma uyan işlemler olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

Yayınları, Ankara, 2011, s.99-100; Metin Efe, *Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabuk Edilebilirlik Şartları*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016, s.223.

* Sezgin Baş, *Türk Anayasa Hukukunda Yasama İşlemleri Teorisi ve Parlamento Kararları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.32-35.

† Sezgin Baş, *Türk Anayasa Hukukunda Yasama İşlemleri Teorisi ve Parlamento Kararları*, s.19 vd.

Ancak, yasama işlemi kavramı nasıl tanımlanırsa tanımlansın 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinde yer alan, yasama işlemlerine karşı bireysel başvuru yolunu kapatan hüküm, anayasaya aykırılık tespitinden kurtulamamaktadır.

Öncelikle, 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinde yer alan “yasama işlemleri” ifadesinin Anayasa’da yer alan “kamu gücü” ibaresini somutlaştırıcı bir ifade olduğunu kabul etmek, isabetli bir yaklaşım değildir. Zira Kanun hükmü, Anayasa’da yer alan “kamu gücü” ibaresini somutlaştırmaktan öteye geçmekte, bireysel başvuru hakkı açısından Anayasa’nın getirmediği bir sınırlamaya yer vererek, başvuru hakkının kapsamını daraltmaktadır. Bahsi geçen hükmün Anayasa’ya aykırılığı* iddiasıyla AYM’ye iptal davası açılmış ise de Mahkeme oybirliğiyle verdiği kararda hükmü Anayasa’ya aykırı bulmamıştır†. Mahkemeye göre “*yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamaması, tamamen bireysel başvuru hakkının niteliği ile ilgili olduğu gibi bu işlemlerin uygulanmadıkları sürece bireylerin herhangi bir hakkının ihlaline yol açabilecek niteliğe sahip bulunmamalarından da kaynaklanmaktadır. Yasama işlemleri soyut veya somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesi'nin denetimine tabi olduğu gibi uygulanmaları bir hak ihlaline yol açmış ise bu işlem nedeniyle hakkı ihlal edilen kişi Anayasa Mahkemesine başvuru imkânına sahip bulunmaktadır. Aynı şekilde düzenleyici idari işlemler de doğrudan Danıştay denetimine tabi olmakla birlikte uygulanmaları bir hak ihlaline neden olmuş ise hakkı ihlal edilen açısından Anayasa Mahkemesine başvuru imkânı bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile başvurucuya somut bir olayda henüz uygulanmamış kanun veya düzenleyici idari işlemin sadece hukuk düzeninde var olması, kural olarak bireysel bir hakkın ihlaline neden olmayacağı, dolayısıyla da bu işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamayacağı açıktır*”.

* Aynı yönde Korkut Kanadoğlu, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2015, s.68.

† Esas 2011/59, Karar 2012/34, Karar Tarihi 01.03.2012. Bu karar için bkz. 02.04.2013 tarih ve 28606 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer). 6216 sayılı Kanun tasarısını AYM'nin hazırladığı ve bu nedenle, söz konusu yasaya karşı açılan iptal davasını tarafsız bir biçimde incelemesinin olanaklı olmadığı da tartışma konusu yapılmaktadır. Bu konuda bkz. Turgut Candan, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Konulu Uluslararası Sempozyum Açılış Konuşması”, *HUKAB Sempozyum Serisi 1*, HUKAB Yayını, Ankara, 2011, s.28.

AYM'nin kabulüne göre, bir yasanın soyut olarak hak ihlaline yol açtığına yönelik iddia bireysel başvurunun konusu olamaz; ancak yasanın uygulanması ile birlikte ve başvuru yolları tüketildikten sonra bireysel başvuru konusu yapılabilir. AYM'nin bu mutlak kabulüne katılmak mümkün değildir. Kural olarak, yasalar soyut, genel ve herkese uygulanabilen hükümler içermekte olup, bunların uygulanmaları idari ya da yargısal işlemler ile gerçekleşmektedir ve bu işlemlerle yasa uygulanmış olduğundan, başvuru yolları tüketildikten sonra, bireysel başvuru yoluna gidilebilmektedir. Ancak, kural bu olmakla beraber, bazı yasalar doğrudan uygulanabilir nitelikte olup, bunların uygulanması için araya idari veya yargısal işlemin girmesine gerek yoktur. Örneğinin bir kamu görevlisinin bulunduğu görevden başka bir göreve atanmasına ilişkin kanun hükmü doğrudan uygulanabilir nitelikte olup, bunun uygulanması için araya bir idari işlemin girmesi gerekli değildir. AYM'nin kabulüne göre, bahsi geçen örnekte bireysel başvuru kapsamındaki bir hakkının ihlal edildiğini ileri süren kamu görevlisi, bunu bireysel başvuru konusu yapamayacaktır. Bu örnekte ihlal iddiası bir yasama işleminden kaynaklandığından, idari yargıda dava konusu yapılması söz konusu olamayacak, idari yargıda dava açılabilir, idari yargı organı muhtemelen görevsizlik kararı verecektir.

Diğer taraftan, kararda; yasalara karşı somut ve soyut norm denetimi yoluyla Anayasa'ya uygunluk denetimi yapıyor olması da yasalara karşı bireysel başvuru yapılmamasını meşulaştıran bir gerekçe olarak ortaya konulmuş ise de, bu gerekçeye de katılmak mümkün değildir. Öncelikle, gerek soyut norm denetiminde, gerekse somut norm denetiminde bir "norm" anayasaya aykırılık açısından değerlendirilirken, bireysel başvuruda değerlendirme bir "olay" üzerinde gerçekleşmektedir. Soyut ve somut norm denetiminde anayasaya aykırı görülmeyen bir normun belirli bir olayda uygulanış biçimi bireysel başvuru kapsamındaki bir anayasal hakkın ihlali sonucunu doğurabileceğinden, pekâlâ bireysel başvurunun konusunu oluşturabilir.

Kararda, açıkça ifade edilmese de bireysel başvurunun "actio popularis" niteliğinde bir başvuru yolu olmadığı da ima edilmektedir. Kararda yer alan "*başvurucuya somut bir olayda henüz uygulanmamış kanun veya düzenleyici idari işlemin sadece hukuk düzeninde var olması, kural olarak bireysel bir hakkın ihlaline neden olmayacağı, dolayısıyla da bu işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamayacağı açıktır*" ifadesinden bu sonucu çıkarmak mümkündür. Türkçeye "halk davası" olarak çevrilebilecek bu kavrama göre, kişi; kendi hakkı ihlal edilmiş olmasa bile, davacı sıfatını sahip olabilmektedir. Oysa hukukumuzda ancak hak ihlali nedeniyle "doğrudan" mağdur olan kişiler bireysel başvuru

olabilmektedir (6216 sayılı Kanun md.46/1). İkinci olarak actio popularis soyut düzenlemelere karşı ileri sürülürken, bireysel başvuru idari kararlara ve yargı kararlarına karşı ileri sürülmektedir*. Bu durumda, yasama işlemi nedeni ile hakkı ihlal edilerek doğrudan mağdur olan bir kişinin AYM'ne yapacağı bireysel başvuruyu actio popularis niteliğinde görmek mümkün olmadığı gibi, soyut bir düzenlemeye karşı başvuruda bulunulduğunu söylemek de mümkün değildir.

Kararda, 45/3. maddede yer alan, yasama işlemlerine karşı “doğrudan” bireysel başvuruda bulunulamayacağı ifadesi de vurgulanmakta olup, bu ifadenin karşıt kavramından yasama işlemlerine karşı “dolaylı” olarak bireysel başvuru yoluna gidilebileceği sonucu çıkmaktadır. Bu çerçevede AYM kararının bir “yorumlu ret” ya da “anayasaya uygun yorum”† kararı olduğu düşünülebilir. Buna göre, yasama işlemlerinin hiçbir şekilde bireysel başvurunun konusu olmayacağı söylenemez; bunların uygulanması ile yasama işlemlerine karşı “dolaylı” olarak bireysel başvuru yapılabilir. Ancak, ulaşılan sonuç anayasal bir hakkın alanını daralttığından, ortada “anayasa uygun yorum” yaklaşımı ile aşılabilecek bir düzenleme değil, anayasa aykırı bir düzenleme bulunmaktadır‡. Ayrıca sorunun “anayasaya uygun yorum” yöntemiyle aşılabileceği kabul edilse bile, ulaşılan sonucun pratik bir değeri yoktur. Zira yasalar uygulanmakla bireysel idari işlemlere ya da yargısal kararlara dönüştüklerinden, bunlar zaten bireysel başvurunun konusunu oluşturabilirler. Önemli olan, araya uygulama işlemi girmeyen yasalara karşı bireysel başvuru yolunun açılmasıdır. Bu noktada, Anayasa'nın 148/III. maddesinin son cümlesinde yer alan “Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır” ve 6216 sayılı Kanunun 45/2. maddesinde yer alan “İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmali için kanunda öngörülmiş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir” şeklindeki hükümlerle ifade edilen “başvuru yollarının tüketilmesi” ölçütü dikkate alındığında, 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinde yer alan yasama işlemlerine karşı doğrudan bireysel başvuruda bulunulmasını engelleyen hükme ihtiyaç bulunmadığı sonucuna varılabilir. Gerçekten de, yasama işlemelerine karşı bireysel başvuruda bulunulmadan önce başvuru yollarının tüketilmesi gerekeceğinden, yasama işlemlerine karşı “dolaylı”

* Tolga Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti*, s.43-44.

† Anayasaya uygun yorumun koşulları hakkında bkz. Bertil Emrah Oder, *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s.151 vd.

‡ Aynı yönde bkz. Oya Boyar, “Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* (Editör Sibel İnceoğlu), 2. Baskı, Beta Yayını, İstanbul, 2013, s.70.

olarak bireysel başvuruda bulunulabileceğini söylemek* “malumu ilan” anlamını taşıyacak, sorunun çözümüne katkı sağlamayacaktır. Bu noktada, yasama işlemine karşı “dolaylı” bireysel başvurunun, uygulama işlemi ile birlikte yasaya karşı bireysel başvuru şeklinde yorumlanmasının mümkün olduğu da ileri sürülebilir†. Bu yorum çerçevesinde AYM Genel Kurulu tarafından verilen *Büyük Birlik Partisi ve Saadet Partisi* Başvurusu‡ kararında, siyasi partilerin devlet yardımından yararlanmaları için milletvekili genel seçimlerinde %3 oy alma şartının başvuru sahiplerinin anayasal haklarını ihlal ettiği iddiası değerlendirilmektedir. Bu başvurunun dayanağını 2820 sayılı Kanun’un Ek 1. maddesinde 02.03.2014 tarihli ve 6529 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik oluşturmaktadır. AYM bu başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verirken, başvurunun doğrudan yasaya karşı değil, yasanın uygulanması mahiyetindeki örtülü işleme karşı olduğuna vurguda bulunmuştur. Ancak AYM, esas incelemesinde söz konusu oranı ölçülü bularak ihlal kararı vermemiştir. AYM’nin bu kararı, inceleme konumuzu oluşturan başvuru ile benzerlik gösterdiği halde, kabul edilebilirlik aşamasında ulaşılan sonuç farklı olmuştur ve yukarıdaki değerlendirmelerimiz dikkate alındığında daha isabetlidir. Buna karşılık AYM, doğrudan yasanın iptali talebini de içeren bireysel başvurular hakkında “konu bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilmezlik kararı vermeye devam etmektedir§.

İnceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru kararında, 6216 sayılı Kanun’un 45/3. maddesinin aşılması hususunda AYM’nin nasıl hareket etmesi gerektiğiyle ilgili olarak bazı seçenekler akla gelmektedir. İlk olarak AYM’nin 6216 sayılı Kanun’un 45/3. maddesini ihmal ederek doğrudan Anayasa hükmünü uygulaması düşünülebilirdi. Ancak, 6216 sayılı Kanun’un 45/3. maddesinin Anayasa’ya aykırılığı AYM tarafından incelenerek bu hüküm Anayasa’ya aykırı bulunmadığından, değerlendirme konusu yapılan olayda AYM’nin yasa hükmünü ihmal ederek Anayasa’yı uygulamasını beklemek ihmal kurumunun niteliği ile bağdaşmaz. Zira anılan yasa hükmünün Anayasa’ya aykırılığının denetlenmesine engel olan bir Anayasa hükmü bulunmamaktadır. İkinci olarak, inceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru yargılaması sırasında AYM’nin davaya

* Nazmiye Güveyi, *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşaması*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2015, s.107.

† Recep Kaplan, “Kanuna Karşı Bireysel Başvuru”, *Bireysel Başvuru İncelemeleri 1*, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2013, s.177.

‡ Başvuru Numarası 2014/8843, Karar Tarihi 10.12.2015

§ Bu konuda verilmiş bir örnek karar için bkz. *Deniz Seki* Başvurusu, Başvuru Numarası 2014/5170, Karar Tarihi 25.06.2015

bakmakta olan mahkeme sıfatıyla 45/3. madde hükmünü Anayasa'ya aykırı görerek, somut norm denetimi yoluyla bahsi geçen hükmü AYM önüne götürmesi düşünülebilirdi. Gerçekten de, somut norm denetimimin işletilebilmesi için gereken koşullardan ilki olan “görülmede olan dava” şartı olayımızda mevcuttur. Zira AYM'nin bireysel başvuru yargılaması bir dava niteliğini taşımaktadır*. İkinci olarak bireysel başvuru yargılaması sırasında AYM “davaya bakan mahkeme” sıfatını taşımaktadır. Nitekim AYM, siyasi partilerin yargılanmasına ilişkin davalarda ve Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamalarda kendisini “davaya bakmakta olan mahkeme” olarak nitelendirmiş ve Anayasa'ya aykırı olduğunu düşündüğü normun iptali için AYM'ne başvurma kararı almıştır. Üçüncü olarak 45/3. madde hükmü, bireysel başvuru kararında “uygulanacak norm” niteliğini de taşımaktadır. Zira AYM, bu norma dayanarak kabul edilmezlik kararı vermiştir.

6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinde yer alan AYM kararlarına karşı bireysel başvuru yapılmasını yasaklayan hüküm nedeniyle de bu maddenin iptali için AYM'ne gidilemeyeceği düşünülebilir. Zira 45/3. maddenin Anayasa'ya aykırılığı iddiası AYM tarafından incelenerek reddedilmiştir. Ancak, çalışmamızın konusunu oluşturan bireysel başvuruda, AYM kararına karşı bireysel başvuru söz konusu olmayıp, yasanın Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla somut norm denetimi yolunun işletilmesi söz konusu olacağından, bahsi geçen hüküm bu yolun işletilmesine engel değildir. 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinin bireysel başvuru yargılaması sırasında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile AYM önüne götürülmesine engel olabilecek bir neden olarak AY.md.152/IV'de yer alan “Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmi Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz” hükmü gösterilebilir. Ancak bu hüküm Anayasa'nın somut norm denetimi ile ilgili 152. maddesinde yer almakta olup, sistematik yorum ile soruna yaklaşıldığında 45/3. madde hükmü, daha önce soyut norm denetimi (AY.md.150) yoluyla incelendiğinden, bireysel başvuru yargılaması sırasında aynı hükmün somut norm denetimi yoluyla yeniden AYM önüne götürülmesini engelleyici bir işlevi bulunmamaktadır†.

* Tolga Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti*, s.29 vd.

† Aynı yönde bir değerlendirme için bkz. Emir Kaya, “Bireysel Başvurunun Anayasa Yargısına Etkisi: On Yıl Yasağı ve Kadının Soyadı Örneği”, *Bireysel Başvuru İncelemeleri I*, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2013, s. 128 vd.

İnceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru kararının başvurucularından bazılarının, AYM'ye bireysel başvuruda bulunmadan önce YSK'ya başvurduklarını yukarıda ifade edilmiştir. Bu durumda, 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinin Anayasa'ya aykırılığı iddiasının somut norm denetimi yoluyla YSK tarafından AYM'ne götürülebileceği düşünülebilir ise de, AYM tarafından YSK "davaya bakmakta olan mahkeme" olarak görülmediğinden*, bir sonuca ulaşamayacaktır. Esasen, 6216 sayılı Kanun'un 45/3 maddesinin Anayasa'ya aykırılığı iddiasını AYM önüne götürmeye engel olabilecek bu sorunlar aşılmış olsaydı bile, AYM daha önce aynı hükmü Anayasa'ya aykırı görmediğinden, büyük bir ihtimalle yine aynı sonuca ulaşacak ve 45/3. madde hükmü pozitif hukuktaki varlığını sürdürmeye devam edecekti.

AYM'nin inceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru kararında, doğrudan yasama işlemine karşı bireysel başvuruda bulunulduğu gerekçesiyle kabul edilmezlik kararı verildiği ifade edilmektedir. Bu noktada bireysel başvuruda bulunan siyasal partilerden Demokratik Sol Parti'nin AYM'ye bireysel başvuruda bulunmadan önce YSK'ya başvurduğu sabit olduğuna göre, yasama işlemine karşı doğrudan AYM'ye yapılmış bireysel başvurudan bahsetmek de isabetli değildir. Zira AYM'ye bireysel başvuruda bulunmadan önce YSK'ya başvurulmuş, böylece "dolaylı" olarak yasama işlemine karşı bireysel başvuruda bulunulmuş, 45/3 madde lafzına uygun hareket edilmiştir. Buna göre, AYM'nin 45/3. maddenin Anayasa'ya aykırılığının değerlendirdiği soyut norm denetimi kararının gerekçesine uygun biçimde davranılmış ve 2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanunu*'nun 33. maddesinin 1. fıkrasının uygulanması ile ilgili olarak önce YSK'ya başvurulmuştur. Buna rağmen AYM'nin inceleme konunuz oluşturan bireysel başvuru kararında, Mahkeme'nin yukarıda değinilen 45/3. maddenin Anayasa'ya aykırılığını incelediği soyut norm denetimi kararındaki gerekçesiyle uyumsuz bir karar verdiği ve kendi içinde çelişkiye düştüğü söylenebilir.

Buna karşılık, 2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanunu*'nun 33. maddesinin 1. fıkrasının uygulanması ile ilgili olarak YSK'nın kendisine yapılan başvuruyu "*talebin yasal düzenlemeyi gerektirdiği ve YSK tarafından yapılacak bir işlem bulunmadığı*" gerekçesiyle reddetmiş olması dikkate alındığında, aslında YSK'nın etkili bir başvuru mercii olmadığı sonucuna ulaşmak da mümkündür. Zira 6216 sayılı Kanun'un 45/2. maddesi uyarınca tüketilmesi gereken yasal başvuru yollarının etkili olması zorunlu olup, bu niteliği taşımayan başvuru yollarının

* Esas 1992/12, Karar 1992/7, Karar Tarihi, 18.02.1992.

tüketilmesi gerekmez*. Bu durumda, yine yasama işlemine karşı doğrudan AYM'ye başvurulması engeli ile karşılaşılmış olmaktadır. Böyle bir durumda ise 2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanunu*'nun 33. maddesinin 1. fıkrasının doğrudan uygulanabilir nitelikte bir yasa olduğu dikkate alınarak, bu yasaya karşı yapılan bireysel başvurunun esas incelemesine geçilmesi gerekirdi. Aksi halde, AYM kararına karşı şu soruyu yöneltmek mümkün olurdu: 2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanunu*'nun 33. maddesinin 1. fıkrası ile ilgili olarak doğrudan yasama işlemine karşı bireysel başvuruda bulunulmuş ise, bu yasanın uygulanması ile ilgili olarak ne zaman bireysel başvuruda bulunulabilir? Eğer genel seçimlerin yapılmasından sonra yasanın uygulanmış olduğu ve bundan sonra bireysel başvuru yapılabileceği sonucuna varılırsa, bu aşamada yapılacak bireysel başvuruda da yine yasanın Anayasa'ya aykırılığı iddiasında bulunulacak ve pratikte değişen bir şey olmayacaktır. Zira bu durumda AYM aynı gerekçeyle kabul edilmezlik kararı verecektir. Yasadan kaynaklandığı ileri sürülen ihlal iddiasının zamanının farklı (seçimden önce/seçimden sonra) olması, somut olayda yasama işlemine karşı bireysel başvuruda bulunulduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. AYM'nin inceleme konumuzu oluşturan kararı yerleşik içtihat haline gelirse, bireysel başvuruyu sadece yargı kararıyla sınırlandırmak anlamına gelecek, yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler bireysel başvuru konusu yapılamayacak, böylece “kamu gücü” kaynaklı ihlallerin bir bölümü anayasal düzenlemeye aykırı biçimde, bireysel başvuru konusu olamayacaktır. Bu durum, aşağıda değinilecek “potansiyel mağdur” anlayışı çerçevesinde, AİHM önünde Türkiye açısından yeni mahkûmiyet kararlarına da yol açabilecektir†.

6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesinde yer alan ve yasama işlemlerine karşı bireysel başvuru yolunu kapatan düzenlemenin benzerleri mukayeseli hukukta da bulunmaktadır. Bu bağlamda Alman öğretisinde “gerçek olmayan anayasa şikâyeti” olarak ifade edilen uygulamalarda anayasa şikâyeti yolunun, yasalara karşı değil, yürütme ve/veya yargı gücüne karşı kapatılması söz konusu olmakta, İspanya'da ise yasalara karşı “doğrudan” anayasa şikâyeti yapılamamaktadır. Ancak İspanya AYM'nin önüne gelen bir anayasa şikâyeti

* Hakan Sabri Çelikyay, “Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarının ‘Başvuru Yollarının Tüketilmesi’ Ölçütü Açısından Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt LXXIII, Yıl 2015, Sayı 1, s.50.

† Sibel İnceoğlu, “Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararları Analizi”, *Anayasa Hukuku Dergisi*, Legal Yayınları, Cilt 3, Sayı 5, Yıl 2014, s.151-152

sırasında yasaların anayasaya uygunluğunu inceleme ve tespit etme yetkisinin bulunduğu ifade edilmektedir*.

6216 sayılı Kanun'un tasarı halindeki metninde de AYM'ne benzer bir yetki verildiği görülmekte olup, Tasarının 49. maddesinin 6. fıkrasında “*Bölümler, bireysel başvuru sırasında temel hak ihlalinin kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükmünden kaynaklandığı kanaatine varırlarsa iptali istemiyle Genel Kurula başvurabilirler*” hükmü bulunmaktaydı†. Bu hüküm 45/3. maddenin Anayasa'ya aykırılığına yönelik saptamamızın sonuçlarını ortadan kaldırmamakla beraber, en azından Anayasa'ya aykırı yasama işlemlerinin bireysel başvuruyu aşmasında dikkate alınmasına ve AYM'ne somut norm denetimi yoluyla götürülmesine olanak sağlamaktaydı. Tasarının bu hükmü TBMM Anayasa Alt Komisyonu görüşmelerinde oybirliğiyle metinden çıkartılmış ve TBMM Genel Kurulu'nda da gündeme gelmemiştir.

Düzenlemenin Tasarı'dan çıkartılması ile ilgili olarak Anayasa Alt Komisyonu'nda bazı gerekçelere yer verildiği görülmektedir‡. Buna göre, ilk olarak, Tasarı'da yer alan hükmün yeni bir iptal davası yolunu açacağı ve bunun da Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Oysa bu hususun yeni bir iptal davası olarak görülmesi mümkün değildir. Zira AY.md.150 gereğince iptal davası açma yetkisi yargı organları dışında kalan öznelerle tanınmış olup, bireysel başvuru yargılaması sırasında AYM yargı organı olma vasfını taşımaktadır. Taslak'taki düzenleme olsa olsa AY.md.152'de yer alan itiraz (somut norm denetimi) yoluna benzetilebilir ve bireysel başvuru yargılaması sırasında AYM “davaya bakan mahkeme” olduğundan, Anayasa'ya aykırı gördüğü bir yasa hükmünün iptali için AYM'ne başvurabilmesinde Anayasa'ya aykırı bir yön yoktur.

* Tolga Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti*, s.279-280.

† Tasarı metni için bkz. <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0993.pdf>

‡ Bu gerekçelere karşı yöneltilen eleştiriler için bkz. Ece Göztepe, “Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Yıl 2011, Sayı 95, s.32; Tolga Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti*, s.281-284. Konuya tarihsel yorum anlayışı ile bakan bir başka görüş AYM'nin bireysel başvuru incelemesi sırasında norm denetimi yapma olanağı bulunmadığını ifade etmektedir. Bkz. Metin Efe, *Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları*, s.225 vd; Yeşim Çelik, *Türk Hukukunda Bireysel Başvuru ve Anayasa Mahkemesi Uygulaması*, Adalet Yayınları, Ankara, 2016, s.145-146.

İkinci gerekçe olarak, iddia ve değerlendirmenin aynı organ tarafından yapılacağı ve bunun sorun yaratacağı ifade edilmektedir. Buna göre, yasanın Anayasa'ya aykırılığı kanaatinde olan bölümdeki yargıçlar, aynı yasanın Anayasa'ya aykırılığına yönelik yargılamada da yer alacaklarından, bu husus sakıncalı görülüş, adeta iddia makamı ile yargı makamının birleşmesinden endişe edilmiştir. Benzer biçimde, bölümlerdeki yargıçların yasanın anayasaya aykırılığına ilişkin kanaat açıklamaları bir tür "ihzası rey" olarak da görülebilir. Ancak bu endişelere katılmak mümkün değildir. Zira AYM gerek siyasi parti kapatma davalarında, gerekse Yüce Divan yargılamalarında "davaya bakmakta olan mahkeme" sıfatıyla, Anayasa'ya aykırı olduğu kanaatine vardığı kanunun iptali amacıyla konuyu norm denetimi yoluyla denetlemesi için AYM önüne götürebilmektedir. Aynı yetkinin bireysel başvuru yargılaması sırasında da bölümler aracılığıyla kullanılmasında bir sakınca olmadığı gibi, Anayasa'ya aykırı bir yön de bulunmamaktadır.

Üçüncü bir gerekçe olarak temel hak ihlalinin yasadaki kaynaklandığı durumlarda gereğini yapma görevinin AYM'nde değil, yasama organında olması gerektiği ileri sürülmektedir. Bu gerekçe ise kendi içinde çelişkilidir. Zira ihlalin yasadaki kaynaklandığının anlaşılması için önce bu konunun denetlenmesi gerekir. Esasen, denetimden önce bu husus TBMM tarafından tespit edilmiş olsaydı zaten yasal düzenleme yapılırdı. Kaldı ki bu gerekçe, TBMM'nin Anayasa'ya aykırı olan yasayı mutlaka yürürlükten kaldıracağı varsayımına dayanmaktadır ki; uygulamada Anayasa'ya aykırılığı AYM kararı ile saptanıp iptal edilen yasalarla aynı nitelikte yasaların TBMM tarafından kabul edildiği ve AYM kararlarının etkisizleştirildiği dikkate alındığında, bu gerekçeye de katılmak mümkün değildir. Anayasa şikâyetinin işlevlerinden birinin anayasaya uygun bir hukuk düzeni kurmak olduğu hatırlandığında, bir normun anayasaya uygunluk denetimi dışında bırakılması, bu işlevin gerçekleşmesini olanaksız kılacaktır*. Anayasa'ya aykırı olduğu kanaatine varılan yasanın AYM'deki bireysel başvuru yargılamasından önceki aşamada (başvuru yollarının tüketilmesi aşamasında) yargı organları tarafından Anayasa'ya aykırı görülerek veya bu yöndeki iddia ciddi bulunarak somut norm denetimi yoluyla AYM önüne götürülebilmesi düşünülebilirse de, bu hususta bireylerin doğrudan bir yetkisi olmayıp, konu davaya bakan mahkemenin ve son aşamada da yüksek yargı organının yetkisindedir. Bu yargı mercileri başvurmadıkça, bireysel başvurudan önceki aşamada, yasanın Anayasa'ya aykırılığı iddiasının AYM'ne

* Ece Göztepe, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", s.32.

götürülmesi mümkün değildir. Diğer taraftan, bireysel başvuru öncesindeki yargılama sürecinde bireyler tarafından ileri sürülen anayasaya aykırılık iddiasının mahkemeler tarafından ciddi bulunmayarak konunun AYM'ne götürülmemiş olması, tek başına anayasal hakkın ihlal edildiği anlamına gelmez ise de, bireysel başvuru yargılaması sırasında AYM, anayasaya aykırılık iddiasının diğer mahkemeler tarafından reddedilmiş olmasını hak arama özgürlüğünün ihlali niteliğinde görerek bir ihlal saptamasında bulunabilir. Bu durumda md.45/3 gereği kendisi konuyu AYM'ne götüremez ise de, md.50/2 uyarınca “*ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosyayı ilgili mahkemeye gönderir*”. Bu durumda, yine md.50/2 uyarınca yeniden yargılama yapacak olan mahkeme “*Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ortadan kaldıracak şekilde*” karar vermekle yükümlü olduğundan, bu kez yasanın anayasaya aykırılığı iddiasını ciddi olduğu kanaatiyle somut norm denetimi yoluyla konuyu AYM önüne götürebilecek ve yasanın iptali söz konusu olabilecektir*. Bu şekilde, md.45/2 hükmünün yarattığı sakınca dolaylı biçimde de olsa giderilebilecek, ancak bu çözüm şekli uzun bir zaman alacağından, bu arada Anayasa'ya aykırı olan yasalar uygulamada kalmaya devam edecek, başka olaylara uygulanmaları söz konusu olabilecektir.

Ancak çalışmamıza konu olan olayda, AYM'ndeki bireysel başvurudan önceki aşama YSK'da gerçekleştiğinden ve AYM tarafından YSK bir “mahkeme” olarak görülmediğinden, gerek %10 barajına ilişkin yasal düzenlemenin, gerekse md.45/3 hükmünün YSK tarafından somut norm denetimi yoluyla AYM önüne götürülmesi pratikte mümkün olmamıştır.

2. Farklı Bir Bakış Açısı ile Başvurunun Ele Alınması: Potansiyel Mağdur Yaklaşımı

Değerlendirme konumuzu oluşturan davada; yasama işlemine karşı bireysel başvuru yasağını düzenleyen 6216 sayılı Kanun'un 45/3. madde hükmünü kullanmak yerine, “potansiyel mağdur” kavramını kullanmak AYM'yi farklı bir sonuca götürebilirdi.

Bilindiği üzere, 6216 sayılı Kanun'un 46/1. maddesi, bireysel başvuruda bulunabilmek için hak ihlalinin “güncel” olmasını da aramaktadır. Esasen,

* Fazıl Sağlam, *Anayasa Hukuku Ders Notları*, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Lefkoşa, 2013, s.438. Korkut Kanadoğlu, “Bireysel Başvuruda Mahkeme Kararlarının Denetimi Kapsamı”, *Güncel Hukuk*, Eylül 2013, Sayı 117, s.21-22.

AY.md.148/III hükmünde de bir hakkın “ihlal edildiği” iddiasının bireysel başvuruya konu edilebileceği ifade edilmektedir. Bu iki hükmün birlikte değerlendirilmesinden, bireysel başvuruda bulunabilmek için gelecekte meydana gelme ihtimali olan bir hak ihlali iddiasının yeterli olmadığı, halen mevcut bir ihlal iddiasının söz konusu olması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

“Güncellik kriteri” olarak adlandırılabilir bu ölçüt, Almanya ve AİHM uygulamasında da yer bulmakta, ancak bazı istisnalar üzerinde de durulmaktadır*. Bu noktada AİHM'nin mağdur sıfatını geniş bir şekilde yorumladığını söylemek mümkündür†. Diğer taraftan, yasanın uygulanmasının beklenmesi halinde anayasa şikâyetinin konusuz kalmasından endişe edilmekte, bu bağlamda yasa henüz uygulanmış olmasa da bazı koşullarda bireysel başvuruya konu edilmesinin önü açılmakta ve bu noktada potansiyel mağdur kavramı devreye girmektedir. Buna göre, bir yasanın uygulanmasının hiç öngörülmediği haller ile yasanın gelecekte uygulanacağı, fakat kesin zamanının tam olarak belirlenemeyeceği durumlar arasında ayırım yapılmakta, ikinci durumda potansiyel mağduriyet nedeniyle başvuru sıfatı kabul görmektedir. Diğer bir ifadeyle, yasanın yakın bir gelecekte etkisi büyük bir olasılıkla öngörülebiliyorsa ve bu durum başvuru için açıksa, mutlaka yasanın uygulanmasının beklenmesi gerekmekte, henüz aktüel olmayan normların temel haklar üzerinde acil bir ilgisi bulunduğu durumlarda anayasa şikâyeti yolu açılmakta, özellikle de seçim kanunları bu hususa örnek teşkil etmektedir‡.

Diğer taraftan, potansiyel mağdur kavramı sadece “güncellik” ölçütü ile değil, “doğrudanlık” ölçütü ile de ilgidir§. Buna göre, kendiliğinden uygulanabilir nitelikteki yasalar, mağdur üzerinde doğrudan sonuç doğurmakta ve araya bir uygulama işlemi girmesine gerek kalmamaktadır. Benzer biçimde, daha sonra düzeltilemeyecek bir durumun ortaya çıkacak olması halinde, yasanın uygulanmasını beklemek başvuru açısından önemli hak ihlallerine neden olacağından, bu gibi durumlarda bireysel başvuru yolunun açılması isabetli olacağı düşünülmektedir. Bu açıklamalar, yasama işlemlerine karşı bireysel başvuru

* Tolga Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti*, s.396 vd.

† Ümit Kılınç, “Anayasa Mahkemesi Önünde Bireysel Başvuru: Kabuledilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması Konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Uyum ve Uyumsuzluklar”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl 4, Sayı 14, Temmuz 2013, s.629 vd.

‡ Tolga Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti*, s.398.

§ Tolga Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti*, s.407 vd.

yolunu kapatan md.45/3 hükmünün Almanya uygulaması ve AİHM içtihatları ile uyumlu olmadığını da ortaya koymaktadır*.

Değerlendirme konusu yapılan bireysel başvuru kararında başvuru yapıldığı seçimlerin yapılması halinde kendilerinin %10 oranındaki ülke seçim çevresi barajını geçemeyecekleri gerekçesiyle bu aşamada “potansiyel mağdur” olduklarını iddia etmişler ise de, AYM kararını oluşturan çoğunluk görüşünde bu husus üzerinde hiç durulmadan kabul edilmezlik kararı verilmiştir.

Potansiyel mağdur kavramının Anayasa’da yer almadığı gibi, 6216 sayılı Kanun’da da yer almadığı, bu nedenle “güncel” bir mağduriyetin olmaması gerekçesiyle somut olayda bireysel başvuru yoluna gidilemeyeceği sonucuna varan ve karara karşı oy yazan bir hâkimin ulaştığı sonuca[†] katılmak mümkün değildir. Zira yukarıda değinildiği üzere, potansiyel mağdur kavramı Almanya mevzuatında ve AİHS metninde açıkça yer almamakla beraber, Almanya AYM’si ve AİHM içtihatları ile geliştirilmiş bir kavramdır. Bahsi geçen karşı oy yazısında AYM’nin de bu konuda yerleşik içtihadı olmadığı ifade edilmiş ise de, AYM somut olayda eline geçen içtihat oluşturma fırsatını değerlendirmemiştir.

Yukarıda potansiyel mağdur kavramı ile ilgili olarak yapılan açıklamaları değerlendirme konusu yaptığımız olaya uyguladığımızda ilk olarak söylenmesi gereken husus şudur: %10 ülke barajına ilişkin yasanın uygulanmasının beklenmesinden sonra bireysel başvuruda bulunulmasının kabulü halinde, ihlal saptaması yapılsa bile bunun pratik bir etkisi olmayacaktır. Zira seçimler yapıldıktan sonra, %10 barajın uygulanması nedeniyle, başvuru partiler parlamentoya girme olanağını kaybetmiş olacaklardır. Nitekim 2015 yılında yapılan her iki genel seçimde de başvuru partiler sözü geçen barajı aşamadıklarından parlamentoya girememişlerdir. Diğer taraftan, sözü geçen yasal düzenlemenin başvuru partiler açısından hiç uygulanmaz olduğunu ileri sürmek mümkün olmayıp, yasanın gelecekte uygulanmasının kesin olduğu sonucuna da varılmaktadır. Esasen, daha önceki genel seçimlerde de söz konusu yasa başvuru partilere uygulandığı gibi, 2015 yılında yapılan genel seçimlerde de uygulanmıştır. Ayrıca, ihlal iddiasının oldukça önemli temel haklar olan seçme ve seçilme hakkı ile acil bir bağlantısı olduğu da görülmektedir. Yukarıda yer verilen ve doğrudan uygulanabilir nitelikteki yasalara karşı bireysel başvuru yolunun uygulanması gerektiğini ortaya koyan açıklamalar da potansiyel mağdur yaklaşımının somut olayda uygulanabilmesine olanak

* Bertil Emrah Oder, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda (Anayasa Şikâyeti) Etkin ve Etkili Kullanımın Sorunu”, s.95-96.

[†] Alparslan Altan’ın karşı oy yazısı, paragraf 18-19.

sağlamaktadır. Nitekim doktrinde de inceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru kararına konu olan olayda potansiyel mağdur kavramının şartlarının bulunmasına rağmen AYM'nin kabul edilmezlik kararı vermesi eleştirilmektedir*.

3. Esas Bakımından Denetim Sorunu ve Neticesinde Verilebilecek Karar

AYM inceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuruya ilişkin davada, yasama işlemine karşı doğrudan bireysel başvuruda bulunulduğunu saptamış ve “*konu bakımından yetkisizlik*” gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı vermiştir. Mahkeme, yukarıda yaptığımız değerlendirmeler ışığında, ortada doğrudan uygulanabilir nitelikte bir yasama işlemi olduğu ve potansiyel mağdur yaklaşımına göre başvuruçular açısından mağdur olma halinin gerçekleştiği sonucuna varabilseydi, başvurunun esası hakkında da değerlendirmede bulunarak, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine (6216 sayılı Kanun md.49/6) karar vermek durumunda kalacaktı.

Bu durumda AYM'nin ilk olarak 2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanunu*'nun 33. maddesinin 1. fıkrasında yer alan %10 barajın özellikle seçme ve seçilme hakkına yönelik bir müdahale oluşturduğunu kabul etmesi gerekecekti. Zira söz konusu yasal düzenleme nedeniyle, bireylerin oy verdikleri parti, bir seçim çevresinde milletvekili çıkarmak için yeterli oyu aldığı halde milletvekili çıkaramamakta, böylece bireylerin seçme hakkına yönelik bir müdahale oluşmaktadır. Diğer taraftan, aynı yasal düzenleme nedeniyle, adaylar da bir seçim çevresinde milletvekili seçilmek için yeterli oyu aldıkları halde milletvekili olamamaktadır.

Bu durumda üzerinde durulması gereken ikinci husus, söz konusu yasal düzenlemenin seçme ve seçilme hakkı yönünden bir hak ihlaline yol açmadığıdır. Bu noktada %10 barajın ölçülü olmadığı, bu nedenle AY.md.13'de yer alan temel hakların sınırlanmasına ilişkin yasal düzenlemenin ölçülü olması gereği ile uyuşmadığı ileri sürülebilir[†] ve inceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru kararında, AYM, %10 ülke barajının seçme ve seçilme hakkının ihlali anlamına geldiğine yönelik bir tespitte bulunabilirdi. Nitekim 6216 sayılı Kanun'un

* Ahmet Burak Bilgin, *Bireysel Başvuruda 3 Yıl: Bir İnsan Hakları Karnesi*, Legal Yayınları, İstanbul, 2016, s.112, dipnot 179.

† Abdullah Sezer, *Demokrasi Teorisi ve Pratiğinden Seçim Barajları*, Legal Yayınevi, İstanbul, 2014, s.251 vd.

49/6. maddesinde bireysel başvurunun esas hakkındaki incelemesinde AYM'nin "bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine" karar vereceği belirtilmektedir. Bu durumda da AYM, 2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanunu*'nun 33. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "%10" ibaresinin iptali için itiraz yoluyla konuyu AYM genel kurulu önüne götürebilirdi*. 6216 sayılı Kanun'un hükümet tasarısında, bu konuda AYM genel kuruluna başvurulmasına olanak veren yasal düzenleme bulunmakta ise de, bu düzenleme yasa metnin çıkartılmış, yasalaşmamıştır. Bu nedenle, tarihsel yorum açısından bakıldığında konunun itiraz yoluyla AYM genel kuruluna götürülmesi mümkün görülmeyebilir. Ancak, söz konusu hükmün kanundan çıkarılmış olmasının AYM'nin bu konuda karar vermesine engel olmadığı da ileri sürülebilir†. Kanaatimizce AYM'nin bu imkânı kullanabilmesi mümkün olmalıdır. Aksi halde, bir anayasal hakkı ihlal ettiği AYM tarafından saptanan bir kanun hükmünün uygulanmasına devam edilmiş olacaktır‡.

Somut olayda, %10 ülke seçim çevresi barajına ilişkin yasal düzenlemenin iptal edilmesi halinde, bu durumun aynı konu hakkında verilen AİHM kararıyla uyumsuzluk teşkil edeceğini ileri sürmek de mümkün değildir. Gerçekten de yukarıda değinilen AİHM kararında söz konusu seçim barajının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiş, ancak bu konuda devlete geniş bir takdir marjı tanındığı için Türkiye aleyhine karar verilmemiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin takdir marjı içinde görülen bir konu lehine ya da aleyhine bir değişikliğe gidilmesi AİHS'ne aykırı olmayacaktır§. Diğer taraftan, inceleme konumuz oluşturan bireysel başvuru kararı verilmezden önce bazı çevrelerde dile getirilen AYM'nin %10 ülke seçim çevresi barajına ilişkin yasal düzenlemeyi iptal etmesi halinde bu kararın AY.md.67/VII'de yer alan "seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz" hükmü nedeniyle 2015 yılında yapılan seçimlerde uygulanmasının mümkün olmadığı iddiası da kabul edilebilecek bir sav değildir. Zira AY.md.67/VII hükmü

* Aynı yönde bkz. Gözde Atasayan, "Anayasa Mahkemesi'nin Anayasa Şikâyeti Kararlarının Usuli Açından Değerlendirilmesi", *Anayasa Hukuku Dergisi*, Legal Yayını, Cilt 3, Sayı 5, İstanbul, 2014, s.233.

† Öykü Didem Aydın, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XV, Yıl 2011, Sayı 4, s.144; Ece Göztepe, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", s.28.

‡ Recep Kaplan, "Kanuna Karşı Bireysel Başvuru", s.175.

§ Tolga Şirin, "Anayasa Mahkemesi ve Ulusal Seçim Barajı", *Güncel Hukuk*, Ocak 2015/1, Sayı 133, s.48-49.

yasama organı tarafından gerçekleştirilecek yasal düzenlemeler ile ilgili olup, AYM'nin vereceği iptal kararı bu hüküm kapsamında değerlendirilemez*.

Bireysel başvuru incelemesi sırasında %10 barajı bir hak ihlali olarak tespit eden AYM'nin bu hükmün iptali için AYM genel kuruluna başvurmasına imkân olmadığı sonucuna varılması halinde AYM, sadece ihlali tespit etmekle yetinecektir. Ancak bu durumda, 6216 sayılı Kanun'un 50/1. maddesinde yer alan “*Esas incelemesi sonucunda başvuru hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi halinde ihlalin ve sonuçlarının kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir*” şeklindeki hükmün ne şekilde uygulanacağı sorunu ile karşılaşılacaktır. Bu durumda, en azından başvuru açısından hak ihlalini giderici bir kararın verilmesi gerektiği söylenebilir†. İnceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru kararında başvuru konumunda olan siyasal partiler açısından konuya yaklaşıldığında, sadece ihlal tespitinde bulunulması bu partiler açısından ihlalin sonuçlarını kaldırmaya yetmeyecek, sorun ancak yasal düzenleme ile giderilebilecektir. Bu nedenle, yukarıdaki önerilen çözüm yolunu kabul etmek somut olay açısından daha isabetli bir yaklaşım olacaktır.

B. Kararın Gerekçelendirilmesinde Yer Almayan Diğer Hususlar

Yukarıda ifade edildiği gibi, AYM, bir yasama işlemine karşı doğrudan bireysel başvuru yapıldığı saptamasında bulunarak, başvurular hakkında “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilmezlik kararı vermiştir. Ancak, kararın gerekçelendirilmesinde kullanılan kimi hususlar da bireysel başvuru kurumu açısından önem taşımakta olup, aşağıda kısaca bunlar üzerinde durulmaktadır.

1. Bireysel Başvuru Hakkında Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunun Karar Vermesi

İlk dikkat çeken husus, AYM kararının bölüm tarafından değil, genel kurul tarafından verilmiş olmasıdır. Oysa 6216 sayılı Kanun'un genel kurulun görevlerini belirten 21/2. maddesinde bireysel başvuruların karara bağlanmasına dair bir hüküm bulunmadığı gibi, 22/1. maddesinde bu görev bölümlere verilmiştir. Diğer taraftan, *Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü*'nün‡ 28/3. maddesinde “*Bölümlerden*

* Tolga Şirin, “*Anayasa Mahkemesi ve Ulusal Seçim Barajı*”, s.50.

† Recep Kaplan, “*Kanuna Karşı Bireysel Başvuru*”, s.176.

‡ Resmi Gazete, 12.07.2012, Sayı 28351.

birinin görülmekte olan bir başvuruya ilişkin vereceği karar, mahkemenin önceden vermiş olduğu bir kararla çelişecekse, ilgili Bölüm başvuruyu karara bağlamadan önce bu hususu Genel Kurul önüne götürebilir” hükmü bulunmakta olup, somut olayda AYM, bu hükme dayanarak başvurunun genel kurul tarafından karara bağlandığını belirtmiştir (paragraf 6). Ancak, 6216 sayılı Kanun’da bireysel başvuruların AYM genel kurulu tarafından karara bağlanmasına dair bir hüküm olmadığından, İçtüzük’le bu görevin genel kurula verilmesi kanuna aykırıdır. 6216 sayılı Kanun’un 28/2. maddesinde “*Bölüm ve komisyonların oluşumu ve iş bölümü ile ilgili hususlar İçtüzükle düzenlenir”* hükmü bulunmakta ise de, bu hüküm bölümlerin görevlerinin İçtüzük’le genel kurula bırakılmasına olanak verecek nitelikte değildir. Keza, 6216 sayılı Kanun’un 50/4. maddesinde bölümler arasındaki içtihat farklılığının genel kurul tarafından karara bağlanacağı ve buna ilişkin diğer ilkelerin İçtüzük’le düzenleneceği belirtilmiş ise de, somut olayda bir içtihat farklılığı değerlendirme konusu yapılmadığından, anılan hüküm gereğince bireysel başvuru hakkında genel kurulun karar vermesi mümkün görülmemektedir. Bu sorun, 6216 sayılı Kanun’da bireysel başvuru ile ilgili hususların sadece 7 madde (45-51. maddeler) ile düzenlenmiş olmasının yeterli olmadığını, bu nedenle, aslında kanunla düzenlenmesi gereken hususların içtüzükle düzenlenmek zorunda kaldığını da göstermektedir*.

2. Yüksek Seçim Kurulu Kararına Karşı Bireysel Başvuruda Bulunulması

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus (inceleme konumuzu oluşturan kararda ele alınmamakla beraber) da AY.md.79/II’nin son cümlesinde yer alan “*Yüksek Seçim Kurulu kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz”* hükmüne rağmen YSK kararından kaynaklandığı iddia edilen hak ihlallerinin, AYM önüne bireysel başvuru yoluyla götürülüp götürülemeyeceğidir. Bu bağlamda, 6216 sayılı Kanun’un 45/3. maddesinde yer alan, anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin bireysel başvuruya konu olamayacağına ilişkin hükmünü de dikkate almak gerekmektedir.

* Sorun daha geniş bir perspektiften ele alındığında, anayasa yargılama usulü ile ilgili olarak mevcut yasal düzenlemenin yeterli olmadığı ve bu konunun anayasa yargısı ile ilgili literatürde de yeterince işlenmediğini ortaya koymaktadır. Bkz. Ahmet İyimaya, “Bireysel Başvuru İncelemesinde Anayasaya Uygunluk Denetimi Sorunu ve İnsan Hakları Mahkemesi Modeli”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı, 116, Ankara, 2016, s.422 vd.

Kanaatimizce, 6216 sayılı Kanun'un anılan 45/3. maddesindeki hüküm, YSK kararlarının bireysel başvuru konusu yapılmasına engel değildir. Zira, yukarıda değinilen AY.md.79/II'de yer alan düzenleme, YSK kararlarının kesin olduğunu, bu kararlar aleyhine başka bir mercie başvurulamayacağını vurgulamakta olup, YSK kararlarını bireysel başvuru kapsamı dışında tutmaya yönelik değildir. Aksine, YSK, yargılama işlevi de gören bir merci olup, YSK'nın görevli olduğu bir konuda karar vermesi ile AY.md.148/III'de yer alan "*olağan kanun yollarının tüketilmiş olması*" ve 6216 sayılı Kanun'un 45/2. maddesinde yer alan "*kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması*" koşulu gerçekleşmekte, başka bir mercie başvurulmadan, AYM'ne bireysel başvuru yoluna gidilebilmesi söz konusu olmaktadır. YSK'nın isminin "mahkeme" olmaması, onun yargılama görevi yapmadığı anlamına gelmez. Anayasa'ya göre YSK; Yargıtay ve Danıştay üyelerinden oluşmaktadır. Bu durumda, YSK Anayasa ile kurulmuş, tarafsız ve bağımsız bir yargı organı niteliğini taşımakta olup, bu yönü ile Yargıtay ve Danıştay'dan bir farkı bulunmamaktadır. Diğer yargı yollarının nihai karar organları olan Yargıtay, Danıştay gibi yüksek mahkeme kararlarına karşı bireysel başvuru yoluna gidilebileceği gibi, seçim yargısının nihai karar organı olan YSK kararlarına karşı da bireysel başvuru yoluna gidilebilir*.

AYM, YSK'yı somut norm denetimi yolunu harekete geçirebilecek bir "mahkeme" niteliğinde görmese[†] de bu yaklaşım somut norm denetimi ile ilgili olup, YSK kararlarının bireysel başvuru konusu yapılmasına engel değildir[‡]. YSK'nın siyasal hakların korunması için anayasaya dâhil edilmiş olması da dikkate alındığında, YSK kararlarına karşı bireysel başvuru yoluna gidilebileceğinin

* Tolga Şirin, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı*, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2015, s.94. Yazar; AY.md.148/III hükmünün 2010 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle anayasaya eklendiğini belirterek, anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemleri düzenleyen hükümlerine nazaran "sonraki hüküm" ve "özel hüküm niteliğini" taşıdığını vurgulamakta ve anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin bireysel başvuru açısından incelenmesine bir engel teşkil etmeyeceğini ve bu sonucun iç hukukun AİHM içtihatları ile uyumlu hale gelmesini sağlayacağını da belirtmektedir.

[†] Esas 1992/12, Karar 1992/7, Karar Tarihi, 18.02.1992.

[‡] Hakan Atasoy, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s.192.

kabulü gerekir*. Nitekim AYM, YSK kararına karşı yapılan başvuruyu incelediği *Mansur Yavaş ve CHP* kararında†, yerel yönetim seçimlerinin bireysel başvuru kapsamında olmadığı gerekçesiyle kabul edilmezlik kararı vermiş, YSK kararına karşı bireysel başvuruda bulunulamayacağına dair bir gerekçeye yer vermemiştir. Ancak AYM Genel Kurulu tarafından verilen *Atilla Sertel* kararında‡ bu kez AY.md.79/II uyarınca YSK kararlarına karşı başka mercie başvurulmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilmezlik kararı verilmiş, sonraki kararlarda da bu içtihat sürdürülmüştür.

Farklı bir bakış açısıyla da aynı sonuca ulaşılması düşünülebilir. AY.md.79/II’da “merci” sözcüğü yer almakta olup, bu sözcük anlam itibariyle daha ziyade idari birimleri çağrıştırmaktadır. Bireysel başvuru yolu bir idari başvuru, AYM de bir idari merci olmadığına göre, YSK kararına karşı AYM’ne bireysel başvuru yapılabilir.

Diğer taraftan, çalışmamızın konusunu oluşturan bireysel başvuru kararından anlaşıldığına göre; Demokratik Sol Parti dışındaki başvuru YSK’ya başvurmadan, doğrudan AYM’ne bireysel başvuruda bulunmuşlardır. Bu durumda, bu başvuru açısından AY.md.148/III hükmünün son cümlesinde yer alan “*Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır*” ve 6216 sayılı Kanun’un 45/2. maddesinde yer alan “*İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir*” hükümlerinin uygulanarak “*başvuru yollarının tüketilmemiş olması*” nedeniyle kabul edilmezlik kararı verilmesi gerekip gerekmediği de değerlendirme konusu yapılmalıdır. YSK kararında %10’luk barajdan kaynaklandığı iddia edilen ihlalin giderilmesi konusunda YSK tarafından yapılacak bir işlem bulunmadığı belirtildiğine göre, YSK tüketilmesi gereken bir başvuru yolu olarak görülmemiştir. Bu durumda, YSK’ya başvuru yapılsa bile, ihlali giderecek nitelikte bir kararın bu kurum tarafından verilmesi mümkün olmayacaktır. Bu saptama karşısında, YSK’ya yapılacak başvuru “etkili” bir başvuru olmayacağından, tüketilmesi gereken bir başvuru olarak görülemez. Nitekim çalışmamızın konusunu oluşturan kararın sonucuna farklı gerekçe ile katılan AYM üyesi Erdal Tercan’ın “karşı görüş”ünde “*seçim öncesinde Yüksek Seçim Kuruluna bu amaçla*

* Fazıl Sağlam, *Anayasa Hukuku Ders Notları*, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 2013, s.440-441.

† Başvuru Numarası 2014/5425, Karar Tarihi 23.07.2014.

‡ Başvuru Numarası 2015/6723, Karar Tarihi 14.07.2015.

başvurulması düşünülebilir, ancak Yüksek Seçim Kurulu da ileri sürülen hak ihlali açısından etkili bir başvuru yolu değildir, yapabileceği hiçbir şey yoktur. Esasen, bu konuda Yüksek Seçim Kuruluna başvurmayı öngören hukuki bir yol öngörülmemiştir” denilmektedir. Ancak, AYM kararını “konu bakımından yetkisizlik” nedenine dayandırdığından, bu hususun ayrıca üzerinde durulmaması bir eksiklik olarak nitelendirilmeyebilir.

3. Bireysel Başvuru Kapsamındaki Haklar

Değerlendirilmesi gereken bir diğer husus da bireysel başvuru kapsamındaki haklarla ilgilidir. AY.md.148/III’de “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir” hükmü bulunmaktadır. Bu hükme göre Anayasa ve AİHS’de yer alan haklardan örtüşenler bireysel başvuru konusu olabilecektir. Bu düzenlemenin isabetli olduğu tartışılabilir niteliktedir. Özellikle, Türkiye’nin AİHS’nden çekilmesi durumunda, düzenlemenin lafzı dikkate alındığında, bireysel başvuru hakkı konusuz kalabileceği ifade edilmektedir*.

Diğer yandan, Türkiye’nin de tarafı olduğu AİHS’ne Ek Protokoller de bulunmaktadır. Çalışmamızda değerlendirilen somut olayda bireysel başvuru konusu yapılan hak, AY.md.67’de düzenlenen “seçme ve seçilme hakkı” olup, bu hak AİHS’de değil, Ek 1 No’lu Protokolün 3. maddesinde yer almaktadır. AY.md.148/III hükmünün lafzı dikkate alındığında, Ek Protokoller kapsamında yer alan hakların AYM’ne bireysel başvuru konusu yapılıp yapılamayacağı duraksama yaratmakta ise de, 6216 sayılı Kanun’un 45/1. maddesindeki “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller” ifadesi bu duraksamayı gidermektedir. Gerçekten de, 6216 sayılı Kanun’un 45/1. maddesindeki hükmün anayasal düzenlemeyi somutlaştırıcı ve bireysel başvuru hakkının kapsamını genişletici nitelikte olduğu dikkate alındığında, inceleme konumuzu oluşturan AYM kararında (paragraf 19) belirtildiği gibi, AİHS’ne ek Türkiye’nin taraf olduğu protokollerde düzenlenen bir hakkın bireysel başvuru kapsamında olduğu sonucuna varılması olumlu karşılanmalıdır.

* Tolga Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru)*, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2013, s.415.

Buna karşılık, yerel seçimlerin AY.md.67 ve AİHS'nin Ek 1 Nolu Protokolün 3. maddesi kapsamındaki ortak koruma alanında yer almadığı ifade edilmelidir. Bahsi geçen Protokol hükmü serbest seçim hakkını sadece “yasama organı” seçimleri için güvence altına almıştır. Nitekim AİHM kararlarında (örneğin *Molka v. Polonya* kararı) bu hususa dikkat çekmektedir. AYM de *Mansur Yavaş ve Cumhuriyet Halk Partisi* başvurusuna ilişkin kararda aynı sonuca ulaşarak “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeni ile kabul edilmezlik kararı vermiştir*.

4. Siyasi Partilerin Bireysel Başvuru Ehliyeti

İnceleme konumuzu oluşturan bireysel başvuru kararında, 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinde yer alan “*bireysel başvuru hakkına sahip olanlar*” açısından da bir değerlendirme yapılmıştır. Bu hükmün 2. fıkrasında kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuruda bulunamayacağı belirtilmiş olup, somut olayda bireysel başvuru hakkını kullanan siyasi partilerin kamu tüzel kişisi sayılamayacağı kararda isabetli biçimde belirtilmiştir (paragraf 20). Siyasi partilerin hukuki nitelikleri tartışmalı olmakla beraber, kamu tüzel kişileri olmadıkları, derneklere yakın bir hukuki statüye sahip oldukları söylenebilir. Bu durumda da siyasi partileri özel hukuk tüzel kişileri kapsamında görerek, md.46/2. gereğince tüzel kişiliğe ait hakların ihlal edildiği iddiasını bireysel başvuru konusu yapabilmelerini kabul etmek gerekir. Karara konu olan olayların niteliği dikkate alındığında, bireysel başvuruların, tüzel kişiliğe ait bir hakkın ihlali iddiasını yansıttığı anlaşılmaktadır ve bu nedenle siyasi partilerin bireysel başvuruda bulunmasında kanuna aykırı bir yön yoktur.

SONUÇ

AYM, 2839 sayılı *Milletvekili Seçimi Kanunu*'nun 33. maddesinin 1. fıkrasında yer alan %10 ülke seçim çevresi barajına ilişkin bireysel başvuru kararında, bireysel başvuru kurumuyla ilgili önemli konuları ele alma imkânı bulmuştur.

Bu bağlamda, kararın AYM genel kurulu tarafından verilmesi daha geniş katılımlı bir müzakereye imkân sağlaması açısından olumlu olarak görülebilirse de, 6216 sayılı Kanun'da bireysel başvuruların, AYM'nin bölümleri

* Başvuru Numarası 2014/5425, Karar Tarihi 23.07.2014, paragraf 33-36.

tarafından karara bağlanacağı hiçbir istisnaya yer verilmeden belirtilmiştir. Dolayısıyla, bu konuda AYM genel kuruluna yetki veren AYM İçtüzüğü'nün 6216 sayılı Kanun'a aykırı olduğunu söylemek mümkündür. Aslında, bu durum, bireysel başvuru ile ilgili özellikle usul hükümlerinin 6216 sayılı Kanun'da yeterli biçimde düzenlenmediğini de göstermektedir.

AYM'nin kararında, YSK kararlarına karşı bireysel başvuru yapılamayacağına ilişkin bir kabul edilemezlik gerekçesine yer vermemesi olumlu olarak kabul edilebilirse de, Mahkeme sonraki kararlarında AY.md.79/II'de yer alan "*Yüksek Seçim Kurulu kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz*" hükmüne dayanarak YSK kararlarının bireysel başvuru kapsamında olmadığını açık biçimde ifade etmiştir. AYM'nin bu yaklaşımı da eleştiriye açıktır.

Kararda, AY.md.67'de düzenlenen seçme ve seçilme hakkının bireysel başvuru kapsamında bulunan haklar arasında değerlendirilmiş olması da dikkat çekmektedir. Anayasa, bireysel başvuru hakkı kapsamında olan hakları, Anayasa ve AİHS'nin ortak koruma alanında olan haklar şeklinde tanımlarken, 6216 sayılı Kanun; Türkiye'nin taraf olduğu AİHS'ne Ek Protokoller kapsamında yer alan hakların da bireysel başvuruya konu olabileceğini ifade etmiştir. AYM, Türkiye'nin de tarafı olduğu AİHS'ne Ek 1 Nolu Protokolün 3. maddesinde düzenlenen serbest seçim hakkının da bireysel başvuru kapsamında olduğunu kabul ederek, bireysel başvuru kurumunun hukukumuza dâhil edilmesinin arkasında yatan AİHM kararlarıyla uyum sürecini gerçekleştirmek amacı açısından isabetli bir yaklaşım sergilemiştir.

AYM'nin siyasi partilerin bireysel başvuru ehliyetine sahip olduklarına hükmetmesi de kararda olumlu olarak görülebilecek bir diğer husustur. Gerçekten de siyasi partiler kamu tüzel kişisi olmadıklarından, 6216 sayılı Kanun'un 46/2. maddesinde yer alan kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapamayacağına ilişkin düzenlemenin onlara uygulanması mümkün değildir.

AYM'nin çalışmamızın konusunu oluşturan kararına yönelik genellikle olumlu değerlendirmeler, kararın odağını oluşturan gerekçe açısından geçerli değildir. Mahkeme, somut olayda yasama işlemine karşı doğrudan bireysel başvuruda bulunulduğu gerekçesiyle 6216 sayılı Kanun'un 45/3. maddesi uyarınca kabul edilmezlik kararı vermiştir. Oysa bu yasal düzenleme, her türlü kamu gücü kullanımını bireysel başvuru kapsamına alan AY.md.148/III hükmüyle uyumlu değildir. Maddenin getiriliş amacının "actio popularis" tarzındaki başvuruları

engellemek olduğu düşünülse bile, somut olayda olduğu gibi, araya bir uygulama işlemleri girmesine gerek olmadan doğrudan uygulanabilir nitelikte olan kanun hükümlerine karşı bireysel başvuru yoluna kapatmak, anayasal düzenlemeye ters düşmektedir. Kaldı ki, somut olayda başvuru yapanların bir kısmı doğrudan kanuna karşı bireysel başvuruda bulunmadan önce YSK'ya başvurmuş olduklarından, başvurunun “doğrudan” kanuna karşı yapılmadığı sonucuna da varılabilir. AYM'nin bu konudaki olumsuz yaklaşımı, %10 ülke seçim çevresi barajının anayasaya uygunluğunun uzun bir aradan sonra yeniden yargısal değerlendirme konusu yapılmasına olanak vermemiş olması açısından da ayrıca dikkate değerdir. Özellikle, ülkemizin gündeminde olan, hükümet sistemine yönelik anayasa değişiklikleri dikkate alındığında, parlamenter hükümet sisteminde yasama organının içinden çıkan yürütme organında istikrar sağlamak düşüncesiyle savunulan %10 ülke seçim çevresi barajına ihtiyaç kalmadığı, en azından baraj oranının indirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

I. Literatür:

Akbulut, Olgun, “Serbest Seçim Hakkı”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* (Editör Sibel İnceoğlu), 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2013.

Atasayan, Gözde, “Anayasa Mahkemesi’nin Anayasa Şikâyeti Kararlarının Usuli Açından Değerlendirilmesi”, *Anayasa Hukuku Dergisi*, Legal Yayını, Cilt 3, Sayı 5, İstanbul, 2014.

Atasoy, Hakan, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.

Aydın, Öykü Didem, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XV, Yıl 2011, Sayı 4.

Baş, Sezgin, *Türk Anayasa Hukukunda Yasama İşlemleri Teorisi ve Parlamento Kararları*, On iki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Bilgin, Ahmet Burak, *Bireysel Başvuruda 3 Yıl: Bir İnsan Hakları Karnesi*, Legal Yayınları, İstanbul, 2016.

Boyar, Oya, “Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* (Editör Sibel İnceoğlu), 2. Baskı, Beta Yayını, İstanbul, 2013.

Candan, Turgut, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Konulu Uluslararası Sempozyum Açılış Konuşması”, *HUKAB Sempozyum Serisi 1*, HUKAB Yayını, Ankara, 2011.

Çelik, Yeşim, *Türk Hukukunda Bireysel Başvuru ve Anayasa Mahkemesi Uygulaması*, Adalet Yayınları, Ankara, 2016.

Çelikyay, Hakan Sabri, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarının ‘Başvuru Yollarının Tüketilmesi’ Ölçütü Açısından Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt LXXIII, Yıl 2015, Sayı 1.

Efe, Metin, *Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016.

Göztepe, Ece, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Yıl 2011, Sayı 95.

Güveyi, Nazmiye, *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşaması*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2015.

İnceoğlu, Sibel, “Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararları Analizi”, *Anayasa Hukuku Dergisi*, Legal Yayınları, Cilt 3, Sayı 5, İstanbul, 2014.

İyimaya, Ahmet, “Bireysel Başvuru İncelemede Anayasaya Uygunluk Denetimi Sorunu ve İnsan Hakları Mahkemesi Modeli”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 116, Ankara, 2016.

Kanadoğlu Korkut, *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2015.

Kanadoğlu, Korkut, “Bireysel Başvuruda Mahkeme Kararlarının Denetimi Kapsamı”, *Güncel Hukuk*, Eylül 2013, Sayı 117.

Kaplan, Recep, “Kanuna Karşı Bireysel Başvuru”, *Bireysel Başvuru İncelemeleri 1*, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2013.

Karaman, Ebru, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Kaya, Emir, “Bireysel Başvurunun Anayasa Yargısına Etkisi: On Yıl Yasağı ve Kadının Soyadı Örneği”, *Bireysel Başvuru İncelemeleri 1*, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2013.

Kılınç, Ümit, “Anayasa Mahkemesi Önünde Bireysel Başvuru: Kabul Edilebilirlik Kriterlerinin Uygulanması Konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Uyum ve Uyumsuzluklar”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl 4, Sayı 14, Temmuz 2013.

Oder, Bertil Emrah, *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.

Oder, Bertil Emrah, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda (Anayasa Şikâyeti) Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları”, *Bireysel Başvuru-Anayasa Şikâyeti*, HUKAB Sempozyum Serisi 1, (Editör Musa Sağlam), HUKAB Yayınları, Ankara, 2011.

Özbudun, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, 14. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.

Sağlam, Fazıl, *Anayasa Hukuku Ders Notları*, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 2013.

Sağlam, Fazıl, “Anayasa Şikâyeti Kurumunun Türk Hukukuna Kazandırılması ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2006.

Sezer, Abdullah, *Demokrasi Teorisi ve Pratiğinden Seçim Barajları*, Legal Yayınevi, İstanbul, 2014.

Şirin, Tolga, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı*, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2015.

Şirin, Tolga, “Anayasa Mahkemesi ve Ulusal Seçim Barajı”, *Güncel Hukuk*, Ocak 2015/1, Sayı 133.

Şirin, Tolga, *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru)*, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2013.

Tanör, Bülent - Yüzbaşıoğlu, Necmi, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.

Tögel, Akif, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Kanun Kavramı*, Adalet Yayınları, Ankara, 2016.

II. Anayasa Mahkeme Kararları: (www.anayasa.gov.tr)

Esas 1992/12, Karar 1992/7, Karar Tarihi 18.02.1992

Esas 2011/59, Karar 2012/34, Karar Tarihi 01.03.2012

Büyük Birlik Partisi ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası 2014/8842, Karar Tarihi 06.01.2015

Mansur Yavaş ve CHP Başvurusu, Başvuru Numarası 2014/5425, Karar Tarihi 23.07.2014

Atilla Sertel Başvurusu, Başvuru Numarası 2015/6723, Karar Tarihi 14.07.2015

Ali Kemal Renklioğlu Başvurusu, Başvuru Numarası 2012/171, Karar Tarihi 12.02.2013

Büyük Birlik Partisi ve Saadet Partisi Başvurusu, Başvuru Numarası 2014/8843, Karar Tarihi 10.12.2015

Deniz Seki Başvurusu, Başvuru Numarası 2014/5170, Karar Tarihi 25.06.2015

**EXAMINATION OF THE EFFECTS OF THE SHOPPING ORIENTATION
ON STORE IMAGE AND SHOPPING SATISFACTION**

Çiğdem UNURLU*

ABSTRACT

The aim of this research is to determine which variables of shopping orientation effects on shopping satisfaction and shopping image, thus to give recommendations to the Turkish retailers. This article documents a study and model of the dimensions of shopping orientation associated with store image and shopping satisfaction.

The literature review part consists of three parts namely shopping orientation and its components (shopping enjoyment, price consciousness and frugality, shopping antipathy, brand loyalty, confused by over choice, store loyalty, shopping confidence, and brand consciousness); store image and its components (marketing image, social image, strategic image); and shopping satisfaction.

To be able to explore the link between shopping orientation, store image and shopping satisfaction, three measurement instruments were utilized. Data is collected via face to face interview in the shopping centers located in Istanbul, Ankara, Izmir and Adana. Convenience sampling method was used as a sampling method in this research. Descriptive part of the study was based on 125 responses. Results were analyzed using the SPSS 20.

The results of this article draw conclusions from an empirical investigation showing that the proposed relationship between shopping orientation, store image and shopping satisfaction does exist, and in the case of Turkish retailing industry, shopping orientation and store image are significant contributors to shopping satisfaction.

* Öğr. Gör. Dr.; Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler M.Y.O.

Keywords: Shopping Orientation, Store Image, Shopping Satisfaction

ÖZET

Bu çalışmanın amacı alışveriş memnuniyetini etkileyen faktörleri tespit etmek ve perakendecilere önerilerde bulunmaktır. Bu doğrultuda çalışmada alışveriş yöneliminin ve mağaza imajının alışveriş memnuniyeti ile ilişkilendirildiği bir model önerilmiştir.

Literatür incelemesi alışveriş yönelimi (alışveriş eğlencesi, fiyat bilinci ve tutumluluk, alışveriş antipatisi, marka sadakati, çok seçenek sebebiyle kafa karışıklığı, mağaza sadakati, alışverişte özgüven, marka bilinci), mağaza imajı (pazarlama imajı, sosyal imaj, stratejik imaj) ve alışveriş memnuniyeti olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.

Değişkenler arasındaki ilişkinin araştırılması bakımından üç ölçek kullanılmış olup, veriler yüz yüze olarak İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'da bulunan alışveriş merkezlerinde toplanmıştır. Örneklem yöntemi olarak kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler 125 adet anket SPSS 20 ile değerlendirilmiştir.

Ampirik bir araştırma olan bu çalışmadan alışveriş yöneliminin ve mağaza imajının alışveriş memnuniyeti üzerine etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. Sonuç olarak, perakendecilik endüstrisinde alışveriş yöneliminin ve mağaza imajının alışveriş memnuniyeti üzerinde önemli katkıları olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş Yönelimi, Mağaza İmajı, Alışveriş Memnuniyeti

Introduction

Due to the reasons such as globalization, industrialization, social-economic growth and becoming popular the usage of credit card; there's been some sort of differences in the consumption patterns of the consumers. One of the most important consequences of this these differences in the consumption patterns is that consumers start to prefer retailers more common. Retail industry in the developing countries such as Turkey has made progress in recent years and the number of

retailers has increased and still continues to increase day by day. According to Deloitte Research' data (2016), shopping mall investments which is the most important component of the retail industry has been reached up to US\$45 billion as of 2014 in Turkey. This situation made the consumers choosier and it has forced consumers to be in some kind of tendencies with regard to retailers. As a consequence of these, consumers have achieved the condition of marketing' patronage. In the setting of increasing competition, attaining loyal consumers have become more important for the retailers. From this point of view, this research is aiming to determine some factors which can be effect on the consumer' retailer selection by trying to understand tripwire of consumer' decision making. First of all, in order to specify these influences, related literature had been scanned initially and a model has been proposed. In this model, there has been three variables(shopping orientation, store image and shopping satisfaction) which are assumed interrelated.

1. Literature Review

Shopping Orientation

In the literature, shopping orientation is defined as shopping or shopper's style and also this concept is related to last shopping experience and personnel value (Rigopoulou et. al., 2008: 982). Brosdahl and Carpenter (2011: 550) asserted that shopping orientation reflects consumers' social, economic and recreational orientation. The shopping orientation scale used in this research had been developed by Brosdahl and Carpenter. This scale consisted of seven dimensions namely 1) shopping enjoyment, recreational shopping tendency and market mavenism, (2) price consciousness and frugality, (3) shopping antipathy, (4) brand loyalty, (5) confused by over choice, (6) store loyalty, (7) shopping confidence, (8) brand consciousness.

Shopping Enjoyment, Recreational Shopping Tendency and Market Mavenism

First of all shopping enjoyment refers to the level of consumers' joy and pleasure in the past shopping experience. This joy and pleasure derive from innovative products, eye-catching store and design (Leisching et al., 2010: 219). Prus and Dawson stated that recreational shopping orientations are related to "notions of shopping as interesting, enjoyable, entertaining and leisurely activity" (Guiry and Mäg, 2006: 75). This concept can be seen as a consumer's personality

trait that experience great deal of psychological rewards (Kim and Kim, 2007: 411; Guiry and Mäg, 2006: 75). In summary, shopping enjoyment is a hedonic attitude of customer related to shopping experience. According to Bove et al (2009: 292); recreational shoppers are willing to spend more money and shop long time. In short, recreational shopping tendency is related with shopping pleasure and enjoyment. According to Feick and Price, market mavens is a consumer' trait who have informed intensively about the market. They tend to seek out and attain all information about products and services. This people are knowledgeable about market and willing to share their market knowledge with others (Goldsmith et. al., 2006: 412). Stokburger and Hoyer (2009: 102) indicated that market mavens can be described as "opinion leaders"

Price Consciousness and Frugality

Frugality refers to the degree to which the consumer is confined attaining goods and services. Psychologically, frugality, defined as "careful use of resources and avoidance of waste", is seen as contributing to individuals' satisfaction (Shoham and Brencic, 2004: 57). This concept of price-consciousness was primarily described by Monroe and Petroshius who describe the high price-conscious consumer as "unwilling to pay a higher price for a product, and if the price is greater than what is acceptable to pay, the buyer may refrain from buying" (Gauzente and Roy, 2011: 81). In other words, there is a positive relationship between price consciousness and frugality.

Shopping Antipathy

Shopping antipathy is a consumer trait who doesn't like shopping. While some consumers enjoy shopping, others don't. Consumers who don't enjoy shopping and tend to less price comparing than those like shopping (Bove et al., 2009: 292).

Brand Loyalty

In the literature, brand loyalty is handled two distinct ways as behavioral and attitudinal. Behavioral loyalty focalizes on number of purchase. On the other hand, attitudinal loyalty take into the consideration consumers' repurchase intentions (Russel et al., 2007: 1254). In terms of economic viewpoint, consumers who loyal to a brand tend to reduce risk and eager to pay a price premium (Leischnig and Enke, 2011: 1116). Magnini and Karande (2011: 544) identified that loyal

consumer have less propensity alternatives brands. Because they have strong belief related to brand. In summary, brand loyalty was examined in many studies and in this research, attitudinal loyalty was used.

Confused By Over Choice

Botti and Hsee (2010: 162) suggest that freedom of choice may be reason of wrong decision. In complicated situation, consumers have difficulty to making decision and appraising the different choices (Zhang, et al., 2011: 865). In short, customers are having difficulties in their buying decisions due to many alternatives.

Store Loyalty

The theoretical logic for understanding how personalization influences customer store loyalty may be found in the consumer economics literature. As Ratchford observes, "the analysis...predicts that brand loyalty should increase with experience at using a brand...when brand-specific knowledge is important in using a brand efficiently one would generally expect brand loyalty to be high" (Zhang, et al., 2011: 862). Store loyalty can be defined as a consumer's loyalism to the store. Ray and Chiagouris (2008: 3) suggest that some specialty of store like unicity, familiarness and commercial valuation effect store loyalty. Demoulin and Zidda (2007: 387) indicated those loyal consumers are tending to visit the same store. Store loyalty concept is used to measure customer's behavioral and affective dimension related with store.

Shopping Confidence

Consumer self-assurance is defined as "the extent to which an individual feels capable and assured with respect to his or her marketplace decisions and behaviors". However, consumer self-esteem differs from global self-esteem in that it is related to confidence at the marketplace (Hellen and Saaksjarvi, 2011: 224). In other words, consumer' self-confidence is defined the level of capacity that consumers can make his/her own decision and consumer evaluate as talented himself/herself (Bearden et. al., 2001: 122).

Brand Consciousness

Brand consciousness is defined as a consumer' cognitive disposition for a brand which is familiar, highly advertised (Liao and Wang, 2009; Ghazali, 2011:

19). It can be seen as a way that consumer can express her/his individuality (Liao and Wang, 2009: 991). And also brand is evaluated as a status indicator in cultural society (Ghazali, 2011: 19).

In this part of research, store image and shopping satisfaction as the most important social role of brand was handled. Dependant variables were discussed and their components were determined.

Store Image

Beristian and Zorilla (2011: 565) remarked that store image shapes in consumer' mind. This concept is related to store' quality which is sensed by consumers. Thang and Tan (2003) remarked that one of the key driver of consumer' store preference is store image. Keaveney and Hunt (1992) indicated that store image constituted of mental and sensual orientation related to consumer' last shopping experience in store. In a similar manner, Kunkel and Berry (1968) identified store image as a stimulant and unique qualities of the store (Grah and Polana, 2015: 28). Labeagaet. al (2007) stated that store image is highly important for the loyalty. Erdil (2015: 197) and Martineau (1985) stated that stores' some qualifications such as ambiance, aura, physical attributes or sort of sold merchandise induce customer satisfaction. According to Donnovan and Rossiter (1982), store's physical attributes effect the amount of spending, shopping enjoyment and it has been one of the indicative factor of the purchase decision (Lin and Yeh, 2013: 377).

According to Beristain and Zorilla (2011), store image consisted of three dimensions namely marketing image, social image and strategic image. Marketing image is related to quality, price, accessibility, and assortment of the product and serve quality. All these qualities affect the store's marketing image which impress consumer's approach and behavior. Social image can be assessable some responsibilities of business like ethical, legal. This image is extremely important for the positioning. As for strategic image, it is related to store's brand identity which is consist of culture, people, capacity (Beristain and Zorilla, 2011: 569).

Shopping Satisfaction

Oliver (1993), Machleit et. al. (2000) notified that satisfaction has been one of the most investigated notion to assessment of the consumer's shopping experience (Know et. al., 2016: 306). Shopping satisfaction is a kind of consumer's

manner that is related to last shopping experience. Initially, consumers have some expectation before the shopping. After having been gained shopping experience and having been used the products, consumer tends to compare his/her expectation and experience and then make a decision about level of his/her satisfaction. The level of satisfaction is highly effective on consumer's repurchase decision (Irani and Hanzaee, 2011: 94).

Garton (1995) suggested that satisfaction arise from store's some attributes, such as price, showcase, and salespeople' communicative competence related to store. As for Sathish and Venkatesakumar (2011) asserted that store's some factors like illumination, scent, music and warmth are related to store atmosphere which have influence on shopping satisfaction (Abrudan and Dabija, 2014: 1246). According to Oliver's Expectancy-Disconfirmation Model, after having been gained shopping experience and having been used the goods purchased, consumers are in tendency to appraise about satisfied or dissatisfied. If consumer has been satisfied, consumer develops positive attitude toward the store (Carpenter, 2008: 360).

2. Methodology

This article documents a study of the dimensions of shopping orientation associated with store image and shopping satisfaction. In particular, the research objective is to examine empirically and investigate which variables of shopping orientation effects on shopping satisfaction and shopping image,

To be able to explore the link between shopping orientation, store image and shopping satisfaction, three measurement instruments were utilized. The questionnaire items were scored on a 5 point Likert scale, ranging from “strongly disagree” to “strongly agree”. Data is collected via face to face interview in the shopping centers located in Istanbul, Ankara, Izmir and Adana. Convenience sampling method was used as a sampling method in this research.

3. Research Model

The research objective is to examine empirically and investigate which variables of shopping orientation effects on shopping satisfaction and shopping image. Therefore this study was based on the measures of Carpenter and Borshdahl (2011); Beristain and Zorilla (2011); and Irani and Hanzaee (2011).

These independent and dependant variables can be seen in the below figure.

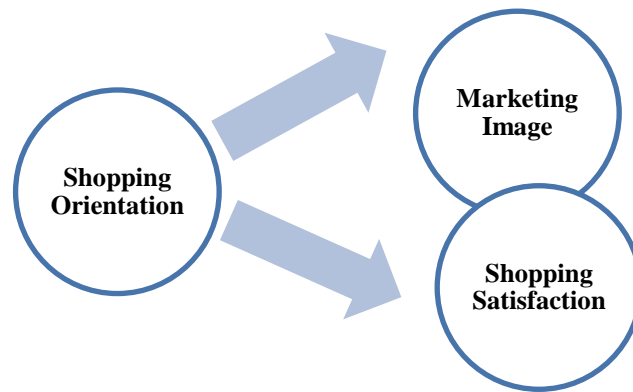


Figure 1: Research Model

Table 1: A Proposed Model of Variations in Shopping Satisfaction Which may be related to Store Image and Shopping Orientation.

<p>Shopping Orientation</p> <p>Shopping enjoyment, recreational shopping tendency and market mavenism</p> <p>Price consciousness and frugality</p> <p>Shopping antipathy</p> <p>Brand loyalty</p> <p>Confused by over choice</p> <p>Store loyalty</p> <p>Shopping confidence</p> <p>Brand consciousness</p>	<p>Store Image</p> <p>Marketing image</p> <p>Social image</p> <p>Strategic image</p>	<p>Shopping Satisfaction</p>
---	--	------------------------------

Shopping orientation comprised eight dimensions and included 39 items in total, namely shopping enjoyment (1), price consciousness and frugality (2), shopping antipathy (3), brand loyalty (4), confused by over choice (5), store loyalty (6), shopping confidence (7), and brand consciousness (8). Store image comprised three dimensions and included 13 items in total, namely marketing image (1),

social image (2), and strategic image (3). Shopping satisfaction included 6 items. There were 58 items in total.

H₁: The dimensions of shopping orientation are positively related to shopping satisfaction.

H₂: The dimensions of shopping orientation are positively related to marketing image.

H₃: The dimensions of shopping orientation are positively related to social image.

H₄: The dimensions of shopping orientation are positively related to strategic image.

4. Analysis

Owing to the multi-dimensional instruments which is harnessed in this research, multiple regressions were used to examine the relationship between dimensions of shopping orientation, store image and shopping satisfaction. Due to the research model's multidimensionality and in order to identify variables which more contribute to the model, Backward Stepwise Regressions were conducted to hypothesis differing strengths of influences of the dimensions of shopping orientation on the shopping satisfaction.

The R square value is .433 implying that around 43 per cent of the variance in shopping satisfaction is explained by three dimensions of shopping orientation's which are shopping enjoyment, store loyalty, and shopping confidence.

Table 2:

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	2,224	,288		7,721	,000		

Shopping enjoyment	,484	,077	,497	6,277	,000	1,000	1,000
2 (Constant)	1,401	,301		4,649	,000		
Shopping enjoyment	,452	,070	,464	6,484	,000	,993	1,007
Store loyalty	,265	,049	,385	5,371	,000	,993	1,007
3 (Constant)	,970	,330		2,942	,004		
Shopping enjoyment	,440	,068	,452	6,484	,000	,989	1,011
Store loyalty	,218	,051	,316	4,281	,000	,885	1,130
Shopping confidence	,169	,059	,209	2,840	,005	,884	1,131

a. Dependent Variable: Shopping satisfaction

Shopping satisfaction = .970 + .440 shopping enjoyment + .218 store loyalty + .169 shopping confidence. From this results it can be seen that, the shopping enjoyment coefficient is around .440, implying that for a 1 unit increase in the shopping enjoyment, the shopping satisfaction increase about .440; the store loyalty coefficient is around .218, implying that for a 1 unit increase the store loyalty, the shopping satisfaction increases by about 218; the shopping confidence coefficient is about .169, implying that for a 1 unit increase shopping confidence, the shopping satisfaction increases by about .169. Thus, these results show that companies with a higher degree of shopping enjoyment, store loyalty and shopping confidence will achieve better shopping satisfaction than those with lower levels.

The R Square value is .260 implying that around 26 per cent of the variance in marketing image is explained by this variable that is store loyalty, shopping enjoyment and confused by over choice.

Table 3:

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics
-------	-----------------------------	---------------------------	---	------	-------------------------

	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	3,063	,211		14,501	,000		
Store loyalty	,238	,058	,353	4,133	,000	1,000	1,000
2 (Constant)	2,015	,333		6,044	,000		
Store loyalty	,220	,055	,326	4,023	,000	,993	1,007
Shopping enjoyment	,302	,077	,318	3,924	,000	,993	1,007
3 (Constant)	2,195	,336		6,540	,000		
Store loyalty	,230	,054	,341	4,279	,000	,986	1,014
Shopping enjoyment	,355	,079	,373	4,504	,000	,916	1,092
Confused by over choice	-,134	,056	-,197	-2,379	,019	,913	1,095

a. Dependent Variable: Marketing image

Marketing image = 2.295 +.230 store loyalty + .355 shopping enjoyment +- .134 confused by over choice. From this results it can be seen that, the store loyalty coefficient is around .230, implying that for a 1 unit increase in the shopping enjoyment, the marketing image increases about .230; the shopping enjoyment coefficient is about .355, implying that for a 1 unit increase in the shopping enjoyment, the marketing image increases about 355; the confused by over choice coefficient is around -.134, implying that for a 1 unit increase in the confused by over choice, the marketing image decreases about -134. Thus, these results show that companies with a higher degree of store loyalty, shopping enjoyment and with a lower degree of confused by over choice will achieve better marketing image than those with lower levels.

The R Square value is .211 implying that around 21 percent of the variance in social image is explained by these variables that is shopping confidence and shopping antipathy.

Table 4:
 Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	2,145	,304		7,066	,000		
Shopping confidence	,369	,078	,397	4,738	,000	1,000	1,000
2 (Constant)	2,482	,318		7,798	,000		
Shopping confidence	,373	,076	,401	4,922	,000	1,000	1,000
Shopping antipathy	-,190	,067	-,230	-2,825	,006	1,000	1,000

a. Dependent Variable: Social Image

Social image = 2.482 + .373 shopping confidence + -.190 shopping antipathy. From this result it can be seen that, the shopping confidence coefficient is around .373, implying that for a 1 unit increase in the shopping confidence, the social image increases about 373; the shopping antipathy coefficient is around -.190, implying that for a 1 unit increase in the shopping antipathy, the social image increases about -.190. Thus, these results assert that companies with higher degree of shopping confidence and with a lower degree of shopping antipathy will achieve better social image than those with lower levels.

The R Square value is .124 implying that around 12 per cent of the variance in strategic image is explained by these variables that is shopping confidence and shopping enjoyment.

Table 5:

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	T	Sig.	Collinearity Statistics
-------	-----------------------------	---------------------------	---	------	-------------------------

	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	2,514	,324		7,759	,000		
Shopping confidence	,294	,083	,307	3,528	,001	1,000	1,000
2 (Constant)	1,826	,466		3,923	,000		
Shopping confidence	,279	,082	,291	3,383	,001	,992	1,008
Shopping enjoyment	,202	,099	,175	2,033	,044	,992	1,008

a. Dependent Variable: Strategic image

Strategic image = 1.826 + .279 shopping confidence + .202 shopping enjoyment. From this result it can be seen that, the shopping confidence coefficient is around .279, implying that for a 1 unit increase in the shopping confidence, the strategic image increases about 279; the shopping enjoyment coefficient is around .202, implying that for a 1 unit increase in the shopping enjoyment, the strategic image increases about 202. Thus, these result shows that companies with higher degree of shopping confidence and shopping enjoyment will achieve better strategic image than those with lower levels.

5. Conclusion

This article documents a study of the dimensions of shopping orientation associated with store image and shopping satisfaction. In particular, the research objective is to investigate variations in shopping satisfaction, which may be related to shopping orientation and its dimensions. This objective was fulfilled by reliably and validly measuring key constructs of shopping satisfaction and finding statistically significant relationship between dependent and independent variables. The results of this article draw conclusions from an empirical investigation showing that the proposed relationship between shopping orientation, store image and shopping satisfaction exist, and in the case of retailing industry, shopping orientation is a significant contributor to shopping satisfaction. The research hypotheses are supported by the results of the study. It is observed that there is a relationship between the dimensions of shopping orientation, store image and shopping satisfaction.

BIBLIOGRAPHY

- Alford, B. L. and Biswas, A. (2002). "The Effect of Discount Level, Price Consciousness and Sale Proneness on Consumers' Price Perception and Behavioral Intention", *Journal of Business Research*, Vol. 55, No. 9, pp. 775-783.
- Allarda, T., Babin, B. J. and Chebat, J. C. (2009). "When Income Matters: Customers Evaluation of Shopping Malls' Hedonic and Utilitarian Orientations", *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 16, pp. 40-49.
- Bearden, W. O., Hardesty, D. M. and Rose, R. L. (2001). "Consumer Self-Confidence: Refinement in Conceptualization and Measurement", *Journal of Consumer Research*, Vol. 28, pp. 121-134.
- Beristain, J. J. and Zorrilla P. (2011). "The Relationship between Store Image and Store Brand Equity: A Conceptual Framework and Evidence from Hypermarkets", *Journal of Retailing Consumer Services*, Vol.18, No. 6, pp. 562-574.
- Botti, S. and Hsee, K. C. (2010). "Dazed and Confused by Choice: How the Temporal Costs of Choice Freedom Lead to Undesirable Outcomes", *Organizational Behavior and Human Decision Process*, Vol. 112, No. 2, pp.161-171.
- Bove, L. L., Nagpal, A. and Dorsett, A. D. S. (2009). "Exploring the Determinants of Frugal Shopper", *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 16, No. 4, pp. 291-297.
- Brosdahl, D. J. C. and Carpenter, J. M. (2011). "Shopping Orientations of US Males: A Generational Cohort Comparison" *Journal of Retailing Consumer Services*, Vol. 18, No.6, pp. 548-554.
- Demoulin, N. T. and Zidda, P. (2007). "On the Impact of Loyalty Cards on Store Loyalty: Does the Consumers' Satisfaction with the Reward Scheme Matter", *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 15, No. 5, pp. 386-398.
- Gao, L., Wheeler, S. C. and Shiv, B. (2009). "The Shaken Self: Product Choices as a Means of Restoring Self-View Confidence", *Journal of Consumer Research*, Vol. 36, pp. 29-38.
- Gauzente, C. and Roy, Y. (2011). "Message Content in Keyword Campaigns Click Behavior and Price-Consciousness: A Study of Millennial Consumers", *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 19, No. 1, pp. 78-87.
- Ghazali, Z. (2011). "The Influence of Socialization Agents and Demographic Profiles on Brand Consciousness", *Internal Journal of Management and Marketing Research*, Vol. 11, No. 1, pp. 19-29.

Goldsmith, R. E., Clark R. A., Goldsmith E. B. (2006). "Extending the Psychological Profile of Market Mavenism", *Journal of Consumer Behavior*, Vol. 5, pp. 411-419.

Guiry, M. and Mägi, A. W. (2006). "Defining and Measuring Recreational Shopper Identity", *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol. 34, No. 1, pp. 74-83.

Irani, N. and Hanzae, K. H. (2011). "The Effects of Iranian Consumers' Buying Tendencies on Utilitarian and Hedonic Shopping Value", *African Journal of Business Management*, Vol. 5, No. 17, pp. 7449-7460.

Kim Y. H. and Kim Y. K. (2007). "Shopping Enjoyment and Store Shopping Modes: The Moderating Influence of Chronic Time Pressure", *Journal of Retailing Consumer Services*, Vol. 15, No. 5, pp. 410-419.

Kim, Y. K., Lee, M. Y. and Park, S. H. (2012). "Shopping Value Orientation: Conceptualization and Measurement", *Journal of Business Research*, Vol. XX, pp. 1-7.

Leisching, A., Schwertfeger, M., Geigenmüller, A. (2010). "Shopping Events, Shopping Enjoyment and Consumer' Attitudes toward Retail Brands- An Empirical Examination", *Journal of Retailing Consumer Services*, Vol. 18, No. 3, pp. 218-223.

Leischnig, A and Enke, M. (2011). "Brand Stability as a Signaling Phenomenon – An Empirical Investigation in Industrial Markets", *Industrial Marketing Management*, Vol. 40, No. 7, pp. 1116-1122.

Liao, J. and Wang, L. (2009). "Face as a Mediator of the Relationship between Material Value and Brand Consciousness", *Psychology and Marketing*, Vol. 26, No. 11, pp. 987-1001.

Lunardoa, R. and Mbenge, A. (2009). "Perceived and Shopping Behavior: The Moderating Role of the Level of Utilitarian Motivational Orientation", *Journal of Retailing and Consumer Services*, Vol. 16, pp. 434-441.

Magnini, V. P. and Karande, K. (2011). "Understanding Consumer Services Buyers Based Upon Their Purchase Channel", *Journal of Business Research*, Vol. 64, No.6, pp. 543-550.

Pettit, K. L., Sawa, L. S. and Sawa, G. H. (1985). "Frugality: A Cross National Moderator of the Price-Quality Relationship", *Psychology & Marketing*, Vol. 2, No. 4. pp. 253-265.

Ray, I. and Chiagouris, L. (2008). "Customer Retention: Examining the Roles of Store Effect and Store Loyalty as Mediators in the Management of Retail Strategies", *Journal of Strategic Marketing*, Vol. 17, No. 1, pp. 1-20.

- Rigopoulou, I. D., Tsiotsou, R. H., Kehagias, J. D., (2008). "Shopping Orientation-Defined Segments Based on Store-Choice Criteria and Satisfaction: An Empirical Investigation", *Journal of Marketing Management*, Vol. 24, pp. 979-995.
- Russel-Bennet, R., McColl-Kenedy, J. R. and Coote, L. V. (2007). "Involvement, Satisfaction, and Brand Loyalty in a Small Business Services Setting", *Journal of Business Research*, Vol. 60, No. 12, pp. 1253-1260.
- Seock, Y. K. and Bailey R. L. (2008). "The Influence of College Students Shopping Orientations and Gender Differences on Online Information Searches and Purchase Behaviours", *International of Journal of Consumer Studies*, Vol. 32, pp. 113-121.
- Shoham, A. and Brencic, M. M. (2004). "Value, Price Consciousness, and Consumption Frugality: An Empirical Study", *Journal of International Consumer Marketing*, Vol. 17, No. 1, pp. 55-69.
- Stokburger-Sauer, N. E. and Hoyer, W. D. (2009). "Consumer Advisors Revisited: What Drives Those With Market Mavenism and Opinion Leadership Tendencies and Why?", *Journal of Consumer Behavior*, Vol. 8, No. 2-3, pp. 100-115.
- Wong, Y. T., Osman, S., Jamaluddin and Yin-Fah, B. C. (2012). "Shopping Motives, Store Attributes and Shopping Enjoyment among Malaysian Youth", *Journal Retailing and Consumer Services*, Vol. 16, pp. 240-248.
- Zhang, T. C., Agarval, R. and Lucas, H. C. (2011). "The Value of It- Enabled Retailer Learning: Personalized Product Recommendations and Customer Store Loyalty in Electronic Markets", *Mis Quarterly Research Article*, Vol. 35, No. 4, pp. 859-882.

**İŞ HUKUKU AÇISINDAN
DOĞUM NEDENİYLE EBEVEYNİN KISMİ SÜRELİ ÇALIŞMA HAKKI**
Suat UĞUR* Yusuf YİĞİT †

ÖZET

Doğum ve gebelik, çalışan kadınlar açısından bir taraftan emek gelirinin kaybına neden olurken diğer taraftan yeni bir çocuğun bakım ve yetiştirilmesine dönük zorluklar içerir. İş mevzuatında kadın çalışanlar yönünden özel çalışma koşulları cinsiyete, hamileliğe, emzirme ve anneliğe dayalı olarak değişiklik göstermektedir. Çalıştırma yasakları, analık ve süt izni hakları, ücretsiz izin hakları, hafif işte çalıştırma imkânları yanında, kadın çalışanlar yönünden 29.01.2016 tarihli ve 6663 sayılı Kanun ile doğum sonrası çocuğu bakım ve yetiştirilmesi amacıyla *kısmi süreli çalışma* imkânı da tanınmıştır. Bu imkândan yalnızca kadın sigortalılar değil, doğum nedeniyle ebeveynin seçim hakkına göre eşlerden biri yararlanabilecektir. Çalışmamızda, 6663 sayılı Kanun ile getirilen değişiklikler doğrultusunda ebeveynin doğum nedeniyle kısmi süreli çalışma hakkına ilişkin esaslar değerlendirme konusu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Gebelik, doğum, ebeveyn, kısmi süreli çalışma hakkı

**WORKING PARENTS' RIGHT TO WORK PART TIME IN THE
TURKISH LABOR LAW FOLLOWING THE DELIVERY OF A BABY**

ABSTRACT

While pregnancy and delivery of the baby cause loss of labor income for working parents it also arises several struggles with respect to care and growing of the baby. Particular working conditions for women in labor law differ based on their gender, period of pregnancy, and the age of delivered baby. Besides,

* Doç. Dr. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Öğretim Üyesi - suatugur@yahoo.com

† Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Öğretim Üyesi - yigit544@gmail.com

restrictions to work and rights of permission to leave work during breast feeding and motherhood periods, working mothers are also allowed to work part time after the enactment of the law 6663 dated January 29, 2016. Not only the social security registered working mother but also any of the spouse can get use of this law with regard to working part time depending on their decision. The study discusses parents' right to work part time based on the recent changes put forward by the law 6663.

Key Words: Pregnancy, Delivery, Parents, Right to Work Part Time...

1. GİRİŞ

Kısmi süreli çalışma, iş hayatına katılmada esnek çalışmanın önemli uygulamalarından biridir. Özellikle emekliler, öğrenciler ve ev hanımları tarafından tercih edilen kısmi süreli çalışma, haftalık çalışma süresinden önemli ölçüde daha az çalışılması suretiyle gerçekleşmektedir. Çoğunlukla, çalışmak isteyenlerin tercihinine dayalı olarak ortaya çıkan kısmi süreli çalışma uygulaması, Türk İş Hukuku mevzuatında son dönemde yapılan değişikliklerle farklı nedenlere dayalı olarak da gerçekleştirilebilmektedir. Bazen iş sözleşmesinin konusu olan iş, kısmi süreli çalışmayı özel olarak gerektirirken; bazen de doğum gibi özellikle çalışan kadınları etkileyen ve çalışma hayatından uzaklaşmayı bir müddet gerekli kılan ancak buna rağmen belli bir süreden sonra çalışmayı gerektiren durumlarda da kısmi süreli çalışma ihtiyacı ortaya çıkabilmektedir. 6663 sayılı Kanunla 4857 sayılı İş Kanunu'nun (İş Kanunu)* 13.maddesinde gerçekleştirilen değişikliklerle doğum nedeniyle ebeveynin kısmi süreli çalışma ihtiyacını karşılamak yasal olarak mümkün hale gelmiştir. Düzenlemenin temel amacı şüphesiz ki, çocuğun hayatta olması kaydıyla onun bakımı ve yetiştirilmesine ilişkindir. Getirilen düzenlemeler gereği bakım ve yetiştirme amacına dönük kısmi süreli çalışma hakkı yeni bir aşama olan ilköğretim çağına kadar devam edecektir.

Çalışmamızda öncelikle kısmi süreli iş sözleşmesi, klasik ve özel türleri göz önünde bulundurularak tanım ve hukuki sonuçları açısından kısaca değerlendirilecek ve ardından doğum nedeniyle başvuru ve kısmi süreli çalışmaya imkân veren 6663 sayılı Kanunla 4857 sayılı İş Kanunu'nun 13.maddesinin 5.fıkrasına ilave edilen düzenlemeler ve bu düzenlemeye dayalı olarak kabul edilen “*Analık İzni veya Ücretsiz İzin Sonrası Yapılacak Kısmi Süreli*

* Çalışmamızın bundan sonraki anlatımlarında 4857 sayılı İş Kanunu, “İş Kanunu” şeklinde ifade edilecektir.

Çalışmalar Hakkında Yönetmelik” (KSCY) hükümleri değerlendirme konusu yapılacaktır.

2. GENEL OLARAK KISMİ SÜRELİ İŞ SÖZLEŞMELERİ

I. KISMİ SÜRELİ İŞ SÖZLEŞMESİ KAVRAMI

Atipik istihdam modellerinin en yaygın olanı uygulamada *kısmi süreli* çalışmadır. Kısmi çalışma, bir yandan istihdamı sağlama ve işsizliği önlemede önemli rol oynamakta; diğer yandan işin bölünmesi yoluyla daha çok işçi ihtiyacının ortaya çıkmasına imkân sağlamaktadır (Süzek, 2017: s.283). Yaygın bu çalışma biçimi, bir taraftan emeklilere diğer yandan öğrencilere ayrıca ev hanımlarına istihdam katılma imkânı da verebilmektedir (Süzek, 2017: 283).

Kısmi süreli çalışma, İş Kanunu’nun 13.maddesinin 1.fikrasında yapılan tanıma göre, “*İşçinin normal haftalık çalışma süresinin, tam süreli iş sözleşmesiyle çalışan emsal işçiye göre önemli ölçüde daha az belirlenmesi durumunda*” ortaya çıkar. İş Kanununa İlişkin Çalışma Süreleri Yönetmeliği* de 6.maddesinde *kısmi süreli çalışmayı*, “*işyerinde tam süreli iş sözleşmesi ile yapılan emsal çalışmanın üçte ikisi oranına kadar yapılan çalışma*” olarak değerlendirmiştir.

Görüldüğü üzere *kısmi süreli çalışmanın* en önemli özelliği, tam süreli sözleşmelere göre, iş süresinin önemli ölçüde kısaltılmış olmasıdır (Centel, 1992: 23 vd). Kısmi süreli çalışmanın ortaya çıkarılması açısından dikkate alınması gereken tam süreli çalışmanın nasıl belirleneceği bu noktada sorun teşkil edebilir. İş Kanunu bu bakımdan “*normal haftalık çalışma süresini*” esas almıştır. Belirtilen nedene bağlı olarak kısmi süreli çalışmanın belirlenmesinde mutlaka kanunlarda öngörülen çalışma sürelerinin esas alınması gerekmez. Dolayısıyla işyeri veya işletmede uygulanan normal çalışma süresinin belirlenmesi ve kısmi çalışmanın da yukarıda belirtilen olduğumuz tanımlardan hareketle ortaya konulması gerekecektir. Nitekim İş Kanunu’na göre *genel* bakımdan haftalık çalışma süresi haftalık en çok 45 saat olarak belirlenmiştir (İK, m.63/1). Belirtmek gerekir ki,

* RG, 06.04.2004, 25425.

işyeri veya işletmedeki çalışma süresinin belirlenmesinde o iş için kural haline gelen ve geleneksel nitelik taşıyan çalışma süresi, kısmi çalışmanın belirlenmesi açısından oldukça önemlidir (Centel,1992: 28). Örneğin haftalık çalışma süresinin en çok 45 saat olarak belirlendiği işyerinde, haftalık 30 saate kadar olan süre kısmi süreli çalışma için esas alınabilecektir.

Kısmi çalışma özellikle *yarım gün çalışma* veya “*öğleden önce*” ya da “*öğleden sonra*” veyahut da akşamları yapılabilir. Böylece çalışma haftanın sadece belli günlerinde tam gün olarak ya da haftanın her günü belirli süre olarak veya haftanın bir veya bir kaç gününde uygulanmak üzere yapılabilen bir iş sözleşmesidir (Süzek, 2017: 283). Özellikle bu uygulamalar kısmi çalışmada *geleneksel* uygulama olarak görülür (Mollamahmutoğlu ve Diğ.,2011:273, Süzek, 2017:283).

Yukarıda belirtilen esaslara dayalı olarak ücret karşılığı bağımlı olarak iş görme esasına dayalı iş sözleşmeleri, *kısmi süreli iş sözleşmesi* olarak nitelendirilebilir. Nitekim İş Kanunu, 13.maddesinde kısmi süreli iş sözleşmesinin tanımını yapmıştır. Tanıma göre, “*işçinin normal haftalık çalışma süresinin, tam süreli iş sözleşmesiyle çalışan emsal işçiye göre önemli ölçüde daha az belirlenmesi durumunda sözleşme, kısmi süreli iş sözleşmesidir*” (İK, m.13/1).

Önemle ifade etmek gerekirse, kısmi süreli çalışan işçinin ücret ve paraya ilişkin bölünebilir menfaatleri çalıştığı süreye orantılı olarak ödenir (İK, m.13/2; KSCY, m.15/2).

II. GENEL OLARAK KISMİ SÜRELİ İŞ SÖZLEŞMESİ TÜRLERİ

Kısmi süreli iş sözleşmesi tek türde değil, değişen ihtiyaçlara göre yapılabilecek bazı esnek uygulamaları da içinde barındıran bir iş sözleşmesi türüdür. Klasik uygulaması olan ve haftalık çalışma süresinden önemli ölçüde daha az (2/3'sine kadar) çalışmayı içeren kısmi süreli iş sözleşmesinin (İK, m.13) özellikle 4857 sayılı İş Kanunu'nun kabulü ile birlikte farklı uygulamaları ortaya çıkmış (İK, m.14/1-3) ve özel sebeplere (m.14/4-6) dayalı olarak da kısmi süreli iş sözleşmesinin yapılması mümkün hale gelmiştir.

Özel kısmi çalışma türleri daha çok İş Hukukunun esnekleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan çalışmalar olmuştur. Özel kısmi çalışma türlerinin hepsi İş Kanunu kapsamında düzenlenmiş değildir. İş Kanunu özel kısmi çalışmanın bir türü olarak 14.maddesinde *çağrı üzerine çalışmaya* yer vermiştir.

İş ilişkisinde işin yapılacağı yerin, içeriğinin ve süresinin belirlenmesi geniş ölçüde işverenin yönetim hakkı çerçevesinde şekillenmektedir. Kısmi çalışmanın özel bir türü olan *işin paylaşılması* (job sharing) nitelikli bir ilişkide, çalışan bir veya birden fazla çalışan ile anlaşılıp, çalışma süresinde işyerinde nasıl çalışılacağını belirlemede, daha sonra da işveren ile anılan düzenleme konusunda anlaşmak sağlanmaktadır (Zeytinoğlu, 2012: 157-175). Böylece aslında tam gün çalışılan bir işyerinde iş, iki veya daha fazla çalışan tarafından paylaşılmış olmaktadır*. İş Kanunu, iş paylaşımına ilişkin bir hükme yer vermemiştir. Ancak kısmi süreli iş sözleşmelerine ilişkin hükümler kural olarak bu sözleşmeler açısından da uygulama alanı bulabilir (Süzek, 2017:884).

Öte yandan İş Kanunu'nda düzenlenmemekle birlikte uygulama içinde görülen diğer bir *özel* kısmi çalışma türü de, *başka (yan) işte çalışmaya* dayalı iş ilişkisidir. Yan iş bu anlamda, asıl iş ilişkisinin yanında yasal düzenlemelerin elverdiği ölçüde ücret karşılığı yapılan ve çalışan için ikinci bir iş olarak nitelendirilebilen iştir (Akyiğit, 1995:2). Özellikle işçinin yasal azami haftalık çalışma süresini tam olarak dolduramadığı (örneğin 5 saatlik eksik kalan kısmı tamamlamak gibi) durumlarda gündeme gelir (Süzek, 2017:288, Eyrenci, 1989: 38). Yan (başka) iş yapma yükümlülüğü, haftalık azami çalışma süresini aşmamalı ve işçinin sadakat yükümlülüğüne aykırı düşmemelidir (Eyrenci, 1989: 40, Akyiğit, 1995: 20, Süzek, 2017: 284).

Kısmi çalışmanın özel türü olarak İş Kanunu'nda (İK, m.14) düzenlenen ve çalışma hayatında esnekliğin bir sonucu olarak gelişen atipik istihdam modellerinden biri de çağrı üzerine çalışma şeklindedir. Başlangıçta yargı içtihatları ile benimsenen bu sözleşme türü, 4857 sayılı İş Kanununun kabulü ile kanun metnine dahil edilmiştir (İK, m.14).

Bu iş ilişkisinde işçi, sürekli olarak kendisini işverenin emri ve çağrısına tabi tutmaktadır. İK'nun 14. maddesinin 1. fıkrasında çağrı üzerine çalışmaya dayalı iş ilişkisinin tanımı yapılmıştır. Buna göre, "*Yazılı sözleşme ile işçinin yapmayı üstlendiği işle ilgili olarak kendisine ihtiyaç duyulması halinde iş görme ediminin yerine getirileceğinin kararlaştırıldığı iş ilişkisi, çağrı üzerine çalışmaya dayalı kısmi süreli bir iş sözleşmesidir*".

* İş paylaşımı esasına dayalı bir kısmi süreli iş sözleşmesini, İş Kanunumuzdaki "Takım Sözleşmesi" ile karıştırmamak gerekir (m. 16).

Taraflar, hafta, ay veya yıl gibi bir zaman dilimi içinde işçinin ne kadar süreyle çalışacağını taraflar belirlemedikleri takdirde, haftalık çalışma süresi *yirmi saat* kararlaştırılmış sayılacaktır (İK, m.14/2). Çağrı üzerine çalıştırılmak için belirlenen sürede işçi çalıştırılsın veya çalıştırılmasın ücrete hak kazanır (İK, m.14/2). İşveren, çağrıyı aksi kararlaştırılmadıkça, işçinin çalışacağı zamandan *en az dört gün* önce yapmak zorundadır. Çağrının süreye uygun yapılmış olması şartıyla, işçi iş görme edimini işverene sunmakla yükümlüdür (İK, m.14/3). Sözleşmede günlük çalışma süresi kararlaştırılmamış ise, işveren her çağrıda işçiyi günde *en az dört saat* üst üste çalıştırmak zorundadır (İK, m.14/3) (Eyrenci, 2004: 15-56, Demir, 2016: 70, Aydın, 2007: 41-54).

Madde hükmünde belirtilen gerek çağrı süresi, gerek günlük ve haftalık çalışma sürelerinin aksi, sözleşme (iş sözleşmesi veya toplu iş sözleşmesi) ile kararlaştırılabilir.

3. DOĞUM NEDENİYLE EBEVEYNİN KISMİ SÜRELİ ÇALIŞMA HAKKI

Kısmi çalışma uygulamasına olanak veren yeni bir durum da 6663 sayılı Kanunla 4857 sayılı İş Kanunu'nun 13.maddesinin 5.fıkrasına ilave edilen düzenlemeler ve bu düzenlemeye dayalı olarak kabul edilen KŞÇY hükümleri gereğince, ebeveynin doğum nedeniyle kısmi çalışma hakkıdır. Doğum nedeniyle ebeveynin kısmi çalışma hakkı, klasik kısmi çalışma uygulaması kapsamında değerlendirilmesi gereken bir çalışma türüdür. Zira KŞÇY'nin 4.maddesinin 1.fıkrasının (ç) bendine göre, "*Kısmi süreli çalışma: İşçinin, işyerinde tam süreli iş sözleşmesi ile yapılan emsal çalışmanın üçte ikisi oranına kadar yaptığı çalışmayı*" ifade eder denilmiştir. Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanan doğum nedeniyle ebeveynin kısmi çalışma hakkına ilişkin düzenlemelere yer vermeden önce, konunun daha iyi açıklanabilmesi için, gebelik ve doğum nedeniyle kadın çalışanlara yönelik olarak mevzuatımızda tanınmış tedbirlere genel olarak bakmak gerekmektedir.

I. GEBELİK VE DOĞUM NEDENİYLE KADIN ÇALIŞANLARIN KORUNMASINA İLİŞKİN TEDBİRLERE MEVCUT VE DEĞİŞEN DÜZENLEMELER KAPSAMINDA GENEL BAKIŞ

Gebelik ve doğum nedeniyle mevzuatın öngördüğü tedbirler daha çok kadın çalışanlara yönelik olarak ortaya çıkmaktadır (Kökkılınç, 2012: 68). Dolayısıyla

öngörülen tedbirlerden örneğin kadının kocasının yararlanması mümkün olmamaktadır. Ancak 6663 sayılı Kanun ile gerçekleştirilen değişiklik ile doğum ve gebelik nedeniyle veya evlat edinme halinde doğumdan veya gebelikten kaynaklanan özellikle çalışmama hakkına ilişkin düzenlemelerden kadının kocasının da yararlanabileceği kabul edilmiştir (İK; m.74/1,6).

A. Ayrımcılık Yasağı

Doğum ve gebelik kadın çalışanlar açısından gelir kaybı ve gider artışına neden olan sosyal bir risk olmanın yanında, devamı boyunca İş Hukuku açısından da bir takım koruyucu düzenlemeleri gerekli kılan bir durumdur. Zira çalışma hayatında kadın işçinin gebelik ve analık durumları erkek işçiye göre onu olumsuz etkilemektedir. İş Kanunu'nun 5.maddesinin 3.fikrasına göre, *“İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan ve dolaylı farklı işlem yapamaz”*. Ancak aynı madde hükmünün içerisinden anlaşılacağı üzere, işverenin kimi durumlarda ayırım yapmasının veya eşit davranma borcuna aykırı davranmasının haklı gerekçeleri de bulunmaktadır (Gülmez, 2010: 220, Keser, 2004: 1 vd). Dolayısıyla gebelik ve doğum nedeniyle biyolojik ve işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kıldığı takdirde işveren kadın çalışanlara ilişkin özel tedbirler alabilecektir. Hatta söz konusu ayrımcılık yapılmadığı takdirde hukuka aykırı davranılmış olacaktır. Kadın çalışanların korunmasını gerektiren özel durumlar dışında, mevzuatımızda kadın – erkek ayrımı bulunmamaktadır (Sümer, 2016: 332).

B. Analık Halinde Çalışma ve Süt İzni

Gebelik, kadın işçinin çalışma şartlarının yeniden değerlendirilmesini gerektiren özel bir durumdur. İş Kanunu'nun 74.maddesinin 1.fikrasına göre, *“kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam onaltı haftalık süre için çalıştırılmamaları esastır”* (İK.m.74/1). Ayrıca, *“Çoğul gebelik halinde doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki hafta süre eklenir. Ancak, sağlık durumu uygun olduğu takdirde, doktorun onayı ile kadın işçi isterse doğumdan önceki üç haftaya kadar işyerinde çalışabilir. Bu durumda, kadın işçinin çalıştığı süreler doğum sonrası sürelerle eklenir”* (İK, m.74/1). Öte yandan kadın işçinin erken doğum yapması göz önüne alınarak, doğumdan önceki kullanılmayan sürelerin, doğum sonrası sürelerle eklenmek

suretiyle kullanılması da mümkündür (İK, m.74/1)*. “Bu süreler” işçinin sağlık durumuna ve işin özelliğine göre doğumdan önce ve sonra gerekirse artırılabilir” (m.74/3).

Kadın işçinin çalışmadığı bu döneme, *doğum izni* adı verilmektedir. *Analık İzni veya Ücretsiz İzin Sonrası Yapılacak Kısmi Süreli Çalışmalar Hakkında Yönetmelik* ise kadın işçinin doğum nedeniyle çalıştırılmadığı süre için verilen izni *analık izni* olarak tanımlamaktadır (KSCY, m.4-a). Ancak belirtmek gerekir ki, izin olarak adlandırılan bu dönemde kadın işçinin iş sözleşmesi *askıya* alınmaktadır (Ekonomi, 2009: 25). Yargıtay, analık izninde geçen süreyi, kıdeme dahil etmektedir†.

6663 sayılı Kanun gereği, doğumda veya doğumdan sonra annenin ölümü göz önünde bulundurularak getirilen düzenlemeye göre (Ulusoy, 2017: 245 vd), “*Doğumda veya doğum sonrasında annenin ölümü hâlinde, doğum sonrası kullanılmayan süreler babaya...*” (İK, m.74/1) kullanılabilecektir‡. Görüldüğü gibi, hükümde belirtilen durumlara dayalı olarak anneye kullanılmayan doğum sonrası süreler, baba tarafından kullanılabilir§. Aynı şekilde getirilen bir yenilik de, “*Üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen eşlerden birine veya evlat*

* Bu ifade İş Kanunu’nun 74.maddesinin 1.fikrasına 13.02.2011 tarih ve 6111 sayılı Kanun’un 76.maddesi ile eklenmiştir.

† “4857 sayılı İş Kanunu’nun 25/I-a maddesinde “...İşçinin hastalık, kaza, doğum ve gebelik gibi hallerde işveren için iş sözleşmesini bildirmsiz fesih hakkı; belirtilen hallerin işçinin işyerindeki çalışma süresine göre 17.maddedeki bildirim sürelerini altı hafta aşmasından sonra doğar. Doğum ve gebelik hallerinde bu süre 74 üncü maddedeki sürenin bitiminde başlar...” şeklinde yer alan kural uyarınca doğum veya gebeliğe dayanan devamsızlık süresi işverenin bildirmsiz fesih hakkının kullanılmasında dikkate alınması gerekir. Bildirmsiz fesih hakkının kullanılmasında göz önünde bulunduran bu sürenin bildirimli fesihle dikkate alınmaması çelişki oluşturur. Belirtilen maddi ve hukuki olgulara göre davacının doğum nedeniyle kullandığı izin süresinin ihbar tazminatuna esas hizmet süresinin hesaplanmasında dikkate alınması gerektiğinden...”. Y9HD, 17.09.2007, E.2007/29103, K.2007/26743, (Karar incelemesi için bkz. Özer, 2009: 123 vd)

‡ Bu ifade İş Kanunu’nun 74.maddesinin 1.fikrasına 29.01.2016 tarih ve 6663 sayılı Kanun’un 22.maddesi ile eklenmiştir.

§ Ancak hükümde, babaya kullandırılması düşünülen doğum sonrası analık iznine ilişkin sürelerde, babanın gelir elde etmesine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Hâlbuki anne bu durumda geçici iş göremezlik geliri elde etmektedir. Öğretide bu durumda babaya geçici iş göremezlik gelirinün bağlanması uygun olacağı savunulmuştur. (Centel, 2016: 9-16).

edinene çocuğun aileye fiilen teslim edildiği tarihten itibaren sekiz hafta analık hâli izni...” kullandırılacaktır (İK, m.74/1).*

İş Kanunu'nun 74.maddesi analık halinde çalışmaya ilişkin önemli esaslara da yer vermiş, gebelik süresince kadın işçiye periyodik kontroller için ücretli izin verilmesi hükmüne bağlanmıştır (İK, m.74/4). Ayrıca yine bu dönemde kadın işçinin çalışması doğumdan belli bir süre öncesine kadar devam edebileceğinden, hekim raporu ile gerekli görüldüğü takdirde, gebe kadın işçi sağlığına uygun hafif işlerde çalıştırılabilecek ve bu durumda ücretinden herhangi bir indirim de yapılamayacaktır (İK, m.74/5).

İş Kanunu'na göre, kadın işçilere bir yaşından küçük çocuklarını emzirmeleri için günde toplam birbuçuk saat süt izni verilmesi hükmüne bağlanmıştır (İK; m.74/7). Bu sürenin hangi saatler arasında ve kaçta bölünerek kullanılacağını işçi kendisi belirler. Süt izni süresi günlük çalışma süresinden sayılır (İK, m.74/7). Süt izni verilmemesi durumunda İş Kanunu'nun 104.maddesi gereğince işverenin idari para cezasına çarptırılması mümkündür[†]. Çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin hakkı kullanan (yani yarım çalışma ödeneğinden yararlanan) kadın işçiye, bir yaşından küçük çocuğunu emzirmesi için günde toplam bir buçuk saat süt izni uygulanmaz (KSCY, m.6/4)[‡].

İş Kanunu'nun 74.maddesine eklenen son fıkra hükmü gereği, bu madde hükümlerinin iş sözleşmesi ile çalışan ve İş Kanunu'nun kapsamı dışında olan ve olmayan her türlü işçi için uygulanabileceği hükmüne bağlanmıştır[§]. Böylece analık halinde çalışma ve süt izni konusunda çalışanın 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında olup olmaması önemli olmayacak, (Deniz İş Kanunu, Basın İş Kanunu, Türk

* Bu ifade İş Kanunu'nun 74.maddesinin 1.fıkrasına 29.01.2016 tarih ve 6663 sayılı Kanun'un 22.maddesi ile eklenmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi ve olayın gerçekleşme olasılığının düşüklüğüne dönük eleştiriler için bkz. (Centel, 2016: s.9-16).

† İşverenin ilave bir ücret ödeme yükümlülüğüne ilişkin İş Kanunu'nda bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Y9HD, 01.02.2012, E.2012/33459, K.20122569, www.legalbank.net (08.04.2017).

‡ Yarım çalışma ile haftalık çalışma süresinin yarısı kadar çalışabilecek olan ve haftalık çalışma süresinin yarısı kadar izinli olacak çalışanın emzirme imkanının olacağı düşünülmüştür. (Ulusoy, 2017: 752).

§ Bu ifade İş Kanunu'nun 74.maddesinin 1.fıkrasına 29.01.2016 tarih ve 6663 sayılı Kanun'un 22.maddesi ile eklenmiştir. Söz konusu hükmün yasa yapma tekniğine uygun olmadığına dönük eleştiriler için bkz. (Centel, 2016: 10).

Borçlar Kanunu veya İş Kanunu kapsamında) iş sözleşmesi ile çalışıyor olması yeterli olacaktır*.

C. Gece Çalıştırma Yasağı

Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik'in[†] 8.maddesine göre, kadın çalışanlar gebe olduklarının sağlık raporuyla tespitinden itibaren doğuma kadar geçen süre içinde gece çalışması için zorlanamazlar. Ayrıca *yeni doğum yapmış* kadın çalışanın doğumu izleyen bir yıl boyunca gece çalıştırılması da yasaktır. Yine bu sürelerin sonunda sağlık ve güvenlik açısından sakınca bulunduğu sağlık raporu ile belirlendiği takdirde, kadın işçinin gece çalıştırılması yasaktır.

D. Feshe Karşı Koruma

Kadın işçilerin doğum ve gebelik nedeniyle iş sözleşmelerinin feshi geçerli veya haklı fesih sebebi olarak da kabul edilmemiştir. Nitekim İş Kanunu'nun 18.maddesinin 3.fıkrasının (d) bendine göre işveren cinsiyet, hamilelik ve doğum gibi halleri iş sözleşmesinin bildirimli feshi açısından geçerli neden olarak kullanamayacaktır. Ayrıca yine İş Kanunu'nun 18.maddesinin 3.fıkrasının (e) bendine göre de, İş Kanunu'nun analık halinde çalışma ve süt iznini düzenleyen 74.maddesinde öngörülen ve kadın işçilerin çalıştırılmasının yasak olduğu süre içinde belirtilen devamsızlık durumu gerekçe gösterilerek iş sözleşmesi geçerli sebeple feshedilemeyecektir. Öte yandan gebelik ve doğum hallerinin haklı fesih nedeni olabilmesi İş Kanunu'nun 25/I-(b) bendi gereğince İş Kanunu'nun 74.maddesindeki sürenin bitimini takiben bildirim sürelerini altı hafta aşmasından itibaren doğacağı kabul edilmiştir (Ekonomi, 2009: 11; Özer, 2009: 123-136).

II. EBEVEYNİN KISMİ ÇALIŞMA HAKKI

6663 sayılı Kanun kapsamında doğum nedeniyle kısmi çalışma hakkı, klasik kısmi çalışma şekli içinde ele alınması gerekli bir husustur. Nitekim KŞÇY'nin

* Bu bakımdan benzer bir düzenleme de İş Kanunu'nun 39.maddesinin 1.fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, asgari ücretin, "*İş sözleşmesi ile çalışan ve bu Kanunun kapsamında olan veya olmayan her türlü işçinin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca Asgari Ücret Tespit Komisyonu aracılığı ile ücretlerin asgari sınırları en geç iki yılda bir...*" belirleneceği benimsenmiştir.

[†] RG, 24.07.2013, 28717.

4.maddesinin 1.fikrasının (ç) bendine göre, *kısmi süreli çalışma*, işçinin işyerinde tam süreli iş sözleşmesi ile yapılan emsal çalışmanın *üçte ikisi* oranına kadar yaptığı çalışmayı ifade eder şeklinde tanımlanmıştır. Bu çalışma şeklinin tanımı ve içeriği ile ilgili bilgi yukarıda verildiği için burada ayrıca tekrar yapılmayacak aşağıda ebeveynin İş Kanununun 13.maddesi kapsamında düzenlenen doğum veya evlat edinme nedeniyle kısmi süreli çalışma hakkından yararlanmasının şartları ele alınacaktır.

A. Ebeveynin Kısmi Çalışma Hakkının Şartları

1. Kadın Sigortalının Doğum Yapması ya da Evlat Edinmesi

Doğum yapan kadın sigortalının İş Kanununun 74.maddesinde belirtilen izinlerin bitiminin ardından kısmi süreli çalışma talebinde bulunması mümkün olduğu gibi, üç yaşını doldurmamış bir çocuğu eşiyile birlikte veya münferiden (tek başına) evlat edinenler de çocuğun *fiilen teslim edildiği tarihten itibaren* kısmi süreli çalışma imkânından yararlanması mümkün olabilecektir.

Evlat edinmenin koşulları 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 305.maddesinden itibaren düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanununun 306.maddesine göre *birlikte evlat edinmek* ancak eşler için geçerlidir. Evli olmayanlar birlikte evlat edinemezler (TMK, m.306/1). Eşlerin en az beş yıldan beri evli olmaları veya otuz yaşını doldurmuş olmaları gerekir (TMK, m.306/2). Birlikte evlat edinme eşlere mahsus kılınmış olmakla birlikte Türk Medeni Kanunu bir kimsenin *tek başına* da evlat edinmesine ilişkin düzenlemelere yer vermiştir (TMK, m.307). Buna göre, evli olmayan kişi otuz yaşını doldurmuş ise ancak tek başına evlat edinebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, otuz yaşını doldurmuş olan eş, diğer eşin ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksunluğu veya iki yılı aşkın süreden beri nerede olduğunun bilinmemesi ya da mahkeme kararıyla iki yılı aşkın süreden beri eşinden ayrı yaşamakta olması yüzünden birlikte evlât edinmesinin mümkün olmadığını ispat etmesi hâlinde, tek başına evlât edinebilir. *Öğretideki* (Ekonomi, 2017: 49), münferiden evlat edinme ibaresini, bir evlilik ilişkisi olmaksızın kadın veya erkek işçinin tek başına evlat edinmesi olarak anlamak, hükmün ve KŞÇY'nin ilgili düzenlemelerin amacına daha uygundur.

Evlat edinme için Türk Medeni Kanununda belirtilen diğer koşullarla birlikte ana babanın rızası (TMK, m.309) ve mahkeme kararı da (TMK, m.312/1) gerekir. Kanunda belirtilen usullere uygun olmayan evlat edinme, ebeveyne kısmi çalışma talebinde bulunma hakkı vermeyecektir.

2. Analık İzni veya Ücretsiz İzin Hakkının Tüketilmiş Olması

a) Genel Olarak

Ebeveyne doğum nedeniyle tanınacak kısmi çalışma imkânından yararlanmak öncesinden tanınmış olan yasal imkânların tüketilmesi ile ancak mümkün olabilecektir. Zira kısmi çalışma imkânı, bir taraftan ücret alınabilirken, diğer taraftan çalışma süresinin azaltılması esasına dayalı bir çalışma türüdür. Belirtilen imkândan yararlanmak için öncelikle analık izni veya ücretsiz izin hakkının kullanılmış olması gerekir. Doğumdan sonra özellikle *kadın işçi* tarafından kullanılan izin hakları mevcuttur. Bunlar doğumdan sonraki 8 haftalık *analık izni hakkı*, analık izninden sonra gelen ve kadın işçiye birinci doğumda 60 gün, ikinci doğumda 120 gün ve diğer doğumlarda ise 180 gün süreyle haftalık çalışma süresinin yarısı kadar verilen yarım çalışma ödeneği kapsamında *ücretsiz izin hakkı*; diğeri de yine 16 haftalık analık izninden sonra bu iznin bitiminden itibaren isteği halinde kadın işçiye verilen altı aya kadar ücretsiz izin hakkıdır.

Önemle ifade etmek gerekir ki, ebeveynin kısmi çalışma imkânından yararlanabilmesi için bahsedilen tüm izin haklarının tüketilmesi şartı aranmayacaktır. Nitekim doğumdan sonraki analık izni süresinin tamamlanmasının ardından ya yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkının ya da kadın işçinin talebiyle altı aya kadar ücretsiz izin hakkının kullanılmasının ardından kısmi süreli çalışma için talepte bulunulabilecektir. Bir başka deyişle İş Kanunu'nun 74.maddesinde sözü edilen izinlerin (analık izni ile birlikte yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkı veya altı aya kadar ücretsiz izin haklarından) *en az ikisini* kullanmış olmak gerekecektir (KSCY, m.8/1). Söz konusu izin haklarının kullanılmamış olması, daha sonra ve uygun zamanda kısmi çalışmaya geçme hakkını olumsuz etkilemeyecektir (Ekonomi, 2017: 46). Ayrıca, yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkının, yarım çalışma ödeneğine hak kazanmanın şartlarının bulunması durumunda ilave bir gelir garantisi olduğu için, altı aya kadar ücretsiz izin karşılığında tercih edileceği düşünülebilir (Ekonomi, 2017: 47).

b) Analık İzni Hakkının Tüketilmesi

Doğum nedeniyle alınan ve analık izni olarak değerlendirilen dönem (doğumdan sonraki sekiz hafta) kadın işçinin çalışmaması nedeniyle geçici iş göremezlik ödeneği olarak gelirden mahrum kalma riskini bertaraf ettiği bir dönemdir. Geçici iş göremezlik ödeneği alındığı doğumdan sonraki sekiz haftalık

dönem işçinin sağlık durumuna ve işin özelliğine göre doğumdan sonra gerekirse artırılabilir. Bu süreler doktor raporu ile belirtilir (İK, m.74/3; KSCY, m.5/son). Bu iznin kullanımına ilişkin yukarıda ayrıntılı bilgi verildiği için bu noktada tekrara girilmeyecektir.

c) Haftalık Çalışma Süresinin Yarısı Kadar Ücretsiz İzin Hakkının Tüketilmesi

aa) Yararlanma Süresi

İş Kanunu'nda 6663 sayılı Kanunla 74.maddesinde gerçekleştirilen değişiklik ile doğum sonrası analık izninin bitiminden itibaren çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi amacıyla ve çocuğun hayatta olması kaydıyla kadın işçi ile üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen kadın veya erkek işçilere istekleri halinde çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin hakkı verilmiştir. Bu izin hakkının kullanımına ilişkin esaslara, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 6663 sayılı Kanunla değişik hükmü yanında, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na eklenen Ek Madde 5 ile Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2013/11 sayılı Genelgede değişiklik yapan 2016/20 sayılı Genelgesi ve ayrıca *Analık İzni veya Ücretsiz İzin Sonrası Yapılacak Kısmi Süreli Çalışmalar Hakkında Yönetmelik* kapsamında yer verildiği görülmektedir.

Mevzuat gereği, yeni doğum yapmış kadına en az 60 gün en fazla 360 gün arasında ve belirlenmiş koşullara bağlı olarak ücretsiz izin hakkı tanınmıştır. Ancak bu izin süresi içinde çalışan İŞKUR'dan yarım çalışmasına dair yarım çalışma ödeneğine hak kazanacaktır. Böylece annenin yeni doğan bebeğine bir taraftan daha fazla zaman ayırması imkanı doğarken diğer yandan da gelir kaybını belirli bir düzeyde tutmak amaçlanmıştır (Ulusoy, 2017: 750). Öte yandan çalışanın işyerinde çalıştığı yarım çalışma süresi ise işveren tarafından ödenmektedir (Ulusoy, 2017: 751). Bu döneme ilişkin işverence ödenmesi gereken ücret ve diğer haklar (ikramiye vb), işçinin çalıştığı süreye orantılı olarak ödenecektir (Ekonomi, 2017: 38).

Yarım çalışma ödeneği İŞKUR'ca verilecek olup yarım çalışma ödeneği alan sigortalılar için İŞKUR % 32,5 oranında uzun vade ve genel sağlık sigortası primini aylık prim ve hizmet belgesi ile Kuruma bildirilecek, yarım çalışma

ödeneği ödenen süreler 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalılık süresi sayılacaktır*.

İş Kanunu'nun 63.maddesinin 1.fıkrasına göre, “Genel bakımdan çalışma süresi haftada en çok kırkbeş saattir”. Yarım çalışma uygulamasından yararlanacak olan çalışan buna göre haftalık en çok 45 saat çalışılan bir işyerinde[†] 22,5 saat çalışacak ve bu uygulama işverenle birlikte haftanın uygun günlerine dağıtılacaktır (Ulusoy, 2017: 752). Bu durumda 30 gün süre ile yarım çalışma ödeneğine hak kazanan sigortalı için ödenek süresi $22,5 \times 4 = 90$ saat olacak, 1 gün 7,5 saat olarak dikkate alındığında ise $90/7,5=12$ gün çalışma süresi olarak hesaplanabilecektir. 6 günlük hafta sonu tatil süresinin 3 günü işverence, 3 günü de İŞKUR tarafından tamamlanarak işveren ve İŞKUR 15'er gün süre ile sigortalı adına hizmet bildirimini yapacaktır (İlki, 2017). Öğretide haftalık çalışma süresinin 45 saat olarak belirlenmesi durumunda günlük 7,5 saat üzerinden çalışma süresinin öğleden önce 3,5 saat (08.30-12.00); öğleden sonra ise (13.00-17.00) 4 saat olarak belirlenmesi durumunda öğleden önceki sürenin çalışma süresi olarak seçilmesi durumunda haftalık 24 saatlik yarım çalışma ödeneği; öğleden sonraki sürenin çalışma süresi olarak seçilmesi durumunda ise haftalık 21 saatlik yarım çalışma ödeneğinin belirlenebileceği de ifade edilmiştir[‡].

Mevcut düzenlemelerin uygulanması sonucu;

Birinci doğumda: 60 gün

İkinci doğumda: 120 gün

* 4447 sayılı Kanun'un Ek.5.maddesinin 1.fıkrası kapsamında yer alan sigortalılar için 5510 sayılı Kanununun 82.maddesinde belirtilen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden aynı Kanununun 81.maddesinin 1.fıkrasının (a) ve (b) bentleri uyarınca toplan % 32,5 oranında sigorta primleri işçi ve işveren payları doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneği ödenen gün sayısı kadar Fondan Sosyal Güvenlik Kurumuna ödenir. 5510 sayılı Kanun kapsamında, Kurum prim ödeme yükümlüsü olmakla birlikte işyeri ve işveren sayılmaz ve bu kişiler için işe giriş ve çıkış bildirimini yapılmaz (4447, Ek.m.5/2).

[†] Haftalık çalışma süresinin mutlaka 45 saat üzerinden belirlenmesi şart değildir. Bu süre İş Kanununun 63.maddesinde en çok süre olarak belirlenmiştir. İşyerlerinde uygulama gereği örneğin 40 saat haftalık çalışma süresi de belirlenmiş olabilir. O zaman yarım çalışma ödeneğinin bu süreye göre hesaplanması gerekir. (Ekonomi, 2017: 34).

[‡] Haftalık çalışma süresinin mutlaka yatay olarak değil, dikey olarak belirlenmesi de mümkündür. (Ekonomi, 2017: 36).

Sonraki doğumlarda ise: 180 gün

süreyle haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin hakkı verilecektir. Çoğul doğum halinde ise, bu sürelerle 30'ar gün ilave edilmesi gerekir. Ancak çoğunun engelli doğması halinde bu süre 360 gün olarak uygulanacaktır (İK, m.74/2; KSCY, m.6). Çocuğun engelli doğduğunun doktor raporu ile belgelendirilmesi gerekir (KSCY,m.6/3).

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na 6663 sayılı Kanunun 20.maddesi ile ilave edilen Ek Madde 5 gereği, doğum ve evlat edinme nedeniyle yarım gün çalışma ödeneği öngörülmüştür. Buna göre:

Birinci doğumda 60 gün yarım çalışmaya karşılık 30 gün,

İkinci doğumda 120 gün yarım çalışmaya karşılık 60 gün,

Sonraki doğumlarda 180 gün yarım çalışmaya karşılık 90 gün,

Engelli doğumda 360 gün yarım çalışmaya karşılık 180 gün

süreyle yarım çalışma ödeneği ödenir.

Ödenek süresi, 4857 sayılı Kanunun 63 üncü maddesinde belirtilen haftalık çalışma süresinin yarısı kadardır. Yarım çalışma ödeneği, çalışılan aya ait aylık prim ve hizmet belgesinin ilişkin olduğu aydan sonraki ikinci ay içinde Fon'dan aylık olarak ödenir. Doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneğinin günlük miktarı, günlük asgari ücretin brüt tutarı kadardır (4447, Ek m.5/1).

Örneğin 2017 yılı için günlük brüt asgari ücret $(1.777,50:30) = 59,25$ TL'dir. Doğum nedeniyle 15 gün süreyle ödenecek ücret $(59,25 \times 15) = 888,75$ TL olacaktır. Yapılacak ödemeden binde 7,59 oranında Damga Vergisi düşüldüğünde ise miktar $(888,75 - 6,75) = 882,00$ TL olacaktır. Zira 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun Ek 5.maddesinin 1.fıkrası gereği bu ödemeler damga vergisi hariç herhangi bir vergi ve kesintiye tabi tutulamayacaktır. Böylece kadın işçi ile üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen kadın veya erkek işçilere yarım çalışma, buna karşılık çalışmadığı süreye ait ücreti ise İŞKUR'dan alma imkânı tanınmıştır.

Ayrıca haftalık çalışma süresinin yarısı kadar verilen ücretsiz izin süresince doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneği hakkı kapsamında yer alan sigortalıların işçi ve işveren payları sigorta primleri, asgari ücret üzerinden toplam

% 32,5 oranında yarım çalışma ödeneği ödenen gün sayısı kadar Fon'dan Sosyal Güvenlik Kurumu'na ödenebilecektir.

bb) Yarım Çalışma Ödeneğinden Yararlanma Şartları

aaa) Tam Süreli İş Sözleşmesi İle Çalışan İşçi Sıfatına Sahip Olmak

İş Kanunu'nun 1.maddesinin 2.fikrasına göre, bu Kanunun, 4.maddedeki istisnalar dışında kalan bütün işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine ve işçilerine faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişiye işçi denir (İK, m.2/1). İş sözleşmesi, bir tarafın (işçi) bağımlı olarak iş görmeyi, diğer tarafın (işveren) da ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir (İK, m.8/1). İş Kanunu, 4.maddede belirtilen istisnalar dışında işçi statüsünde çalışan herkese uygulanabilmektedir.

İş Kanunu'nun 74.maddesinin 2.fikrasına göre doğum yapan kadın işçinin, çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi amacıyla haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin kullanması mümkün olabilecektir. Ancak, kadın işçinin bu izni kullanmak istemesi durumunda *tam süreli iş sözleşmesine* göre çalışıyor olması*, bu izni *çocuğun bakım ve yetiştirilmesi* amacıyla kullanması ve yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkından yararlanmak için *usulüne uygun bir şekilde başvuruda* bulunması gerekecektir (Ekonomi, 2017: 25). Aynı şekilde kısmi süreli çalışma hakkından yararlanmak isteyen ebeveynin de *tam süreli iş sözleşmesine* göre çalışıyor olması gerekir (Ekonomi, 2017: 48).

Öte yandan çocuğun sağ doğması ve izin süresince de hayatta olması iznin kullanımı açısından önemlidir (Ekonomi, 2017: 26). Yararlanacak işçilerin sözleşmesinin belirli veya belirsiz süreli olması da önemli değildir. *Öğretide* de haklı olarak dile getirildiği üzere, belirli süreli iş sözleşmesinin süresi, ücretsiz izin sırasında sona ererse, işçinin yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izinden yararlanma olanağı da sona erecektir (Ekonomi, 2017: 28). Ayrıca, ücretsiz izin

* Ödeneğin süresi, 4857 sayılı Kanunun 63.maddesinde belirtilen haftalık çalışma süresinin yarısı kadardır (4447, Ek m.5). Hükümün bu ifadesinden, doğum veya evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneğinin, normal haftalık çalışma süresinin tespitinde İş Kanununun 63.maddesi hükümleri gereği, tam süreli iş sözleşmesine göre çalışanlar için getirilmiş olduğu aşikârdır. (Ekonomi, 2017: 28).

uygulanmasına geçen işçinin yarım çalışma ödeneği aldığı dönemde kısmi çalışmaya geçmesi, iş sözleşmesinin *tam süreli* özelliğini etkilemeyecektir (Ekonomi, 2017: 40).

Doğum yapan kadın işçi dışında üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen kadın veya erkek işçiler de, sekiz haftalık analık izninin kullanılmış olması şartıyla çocuğun fiilen teslim edildiği tarihten itibaren (İK, m.74/2) yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkından yararlanması mümkün olabilecektir. Hükümde geçen “...evlat edinen kadın veya erkek işçiler” ifadesinden birlikte evlat edinen eşlerin yararlanma hakkı olmadığı sonucunun çıkarılmaması gerekir*.

İş Kanunu'nun 74.maddesine eklenen son fıkra hükmü gereği, bu madde hükümlerinin iş sözleşmesi ile çalışan ve İş Kanunu'nun kapsamı dışında olan ve olmayan her türlü işçi için uygulanabileceği hükme bağlanmıştır. Böylece analık halinde çalışma ve süt izni konusunda çalışanın 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında olup olmaması önemli olmayacak, (Deniz İş Kanunu, Basın İş Kanunu, Türk Borçlar Kanunu veya İş Kanunu kapsamında) iş sözleşmesi ile çalışıyor olması yeterli olacaktır†.

bbb) Adına İşsizlik Sigortası Primi Bildirimi Yapılmış Olmak

* *Öğretide haklı olarak ifade edildiği üzere*, bu düzenlemenin, İK, m.74/2'de yer alan ifadenin bilinçli bir ayrımı gerektiren dayanağı bulunmamaktadır. (Ekonomi, 2017: 28). Halbuki, gerek analık iznini düzenleyen İK, m.74/1'de, gerek altı ayak kadar ücretsiz izin hakkını düzenleyen İK, m.74/5'te, üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinenlerden bahsedilirken “Üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen eşlerden birine veya evlat edinene...” ibaresi kullanılmıştır. Şüphesiz ki bu ifade hem birlikte evlat edinenleri hem de münferiden evlat edinenleri kapsamaktadır. Aynı ifadeyi yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkından yararlanacak kişiler için de kabul etmek gerekir.

† Bu bakımdan benzer bir düzenleme de İş Kanunu'nun 39.maddesinin 1.fikrasında düzenlenmiştir. Buna göre, asgari ücretin, “İş sözleşmesi ile çalışan ve bu Kanunun kapsamında olan veya olmayan her türlü işçinin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca Asgari Ücret Tespit Komisyonu aracılığı ile ücretlerin asgari sınırları en geç iki yılda bir...” belirleneceği benimsenmiştir. Bu hükmün konulması başlangıçta yasa koyucunun tercihi iken; *analık halinde çalışma ve süt izni* başlıklı 74.madde ile ilgili düzenlemenin, sonradan, ancak belli kesime uygulanması mümkün olan İş Kanunu'nun uygulama alanının genişletilmesi uygun olmamıştır.

6663 sayılı Kanunla 4447 sayılı Kanuna 10/2/2016 tarihinden itibaren eklenen ek 5 inci madde ile 4857 sayılı Kanunun 74 üncü maddesi kapsamında doğum sonrası analık hali sona eren ve işe başlayan kadın sigortalıya ya da 3 yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen kadın veya erkek sigortalılara istekleri halinde haftalık çalışma süresinin yarısı kadar, birinci doğumda 60 gün, ikinci doğumda 120 gün, sonraki doğumlarda ise 180 gün ücretsiz izin alan işçiye doğum veya evlat edinme tarihinden önceki son 3 yılda en az 600 gün işsizlik sigortası primi bildirilmiş olması gerekir (4447, Ek, m.5). Söz konusu Ek 5.madde hükmü, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 20.maddesi kapsamındaki sandıkların statülerine tabi personel içinde uygulanabilecektir (4447, Ek.m.5).

ccc) Geçici İş Göremezlik Ödeneği Almıyor Olmak

5510 sayılı Kanun'un 15.maddesinin 2.fikrasına göre analık hali; sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşinin, kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan kadının ya da gelir veya aylık alan erkeğin sigortalı olmayan eşinin gebeliğinin başladığı tarihten itibaren doğumdan sonraki ilk sekiz haftalık, çoğul gebelik halinde ise ilk on haftalık süreye kadar olan gebelik ve analık hali ile ilgili rahatsızlık ve engellilik hali olarak tanımlanmıştır. Analık izni süresi doktor raporu ile tanımlanır ve kadın çalışan bu süreler için geçici iş göremezlik ödeneğini Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan alma hakkı elde eder (5510, m.18). Analık durumunda alınacak geçici iş göremezlik ödeneği 5510 sayılı Kanunun 18.maddesinin 3.fikrası gereği ve 17.madde hükümlerine göre hesaplanır.

4447 sayılı Kanun'un Ek 5.maddesi gereği geçici iş göremezlik ödeneği almaya hak kazananların, bu durumlarının devamı süresince doğum ve evlat edinme sonrası yarım gün çalışma ödeneği alma hakkı bulunmadığı açıkça hükme bağlanmıştır. Önemle belirtmek gerekir ki, işverenin hatalı bilgi ve belge vermesi nedeniyle yapılan yersiz ödemelerin kanuni faiziyle birlikte işverenden talebi gündeme gelir (Ulusoy, 2017: 750). Madde hükmünün açık ifadesi gereğince, analık izin hakkı tüketilmeden, yarım çalışma ödeneğinden yararlanmak mümkün olmayacaktır.

ddd) Başvuruda Bulunmak

Yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin talebinin çalışandan gelmesi ve talebin yazılı olması gerekir. Taleple ilgili evrakın İŞKUR'a iletilmesi gerekir. Yanlış veya eksik evrak nedeniyle yersiz yararlanma nedeniyle sorumluluk işverene ait olacaktır (4447, Ek.m5). Talepte yarım çalışma ödeneğine ilişkin

ücretsiz izin hakkının mı yoksa altı aya kadar ücretsiz izin hakkının mı kullanılmak istendiğinin belirtilmesi gerekir. Buna ilişkin matbu belgenin hazırlanması ve işverenin gerekli yönetim kararlarını oluşturması için gerekli önlemleri önceden alması gerekir (Ekonomi, 2017: 31).

4447 sayılı Kanununun Ek5.maddesi gereği, İş Kanunu'nun 63.maddesinde belirtilen haftalık çalışma süresinin yarısı kadar fiilen çalışılması ve doğum ve evlat edinme sonrası analık hali izninin bittiği tarihten itibaren 30 gün içinde Kuruma, doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma belgesi ile *başvuruda* bulunulması gerekir (4447, Ek m.5/1). Başvuruda bulunmaması durumunda kadın işçinin ücretsiz izinleri kullanmak istemediği ve işe başlamak istediği sonucuna ulaşmak gerekir*.

Başvuruda mücbir sebep dışında gecikme olması, yarım çalışma ödeneğinden yararlanma hakkını kaybetmeye sebep olmamakla birlikte, bu ödenekten yararlanma süresinin azalmasına sebep olmaktadır. Buna göre mücbir sebepler dışında, başvuruda gecikilen süre, doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneği almaya hak kazanılan toplan süreden düşülerek ödeme yapılır. Örneğin 60 günlük yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkının kullanılması için başvuruda gecikilmesi durumunda, gecikilen süre kadar (2 gün, 4 gün vb gibi) düşüldükten sonra kalan süre üzerinden ücretsiz izin kullanılabilir (Ekonomi, 2017: 33).

cc) Yarım Çalışma Ödeneğine İlişkin Hükümlerin İhlali ve Yaptırımı

Yukarıda da belirtilen, haftalık çalışma süresinin yarısı kadar süreye ilişkin ücretsiz izin hakkını kullanmak isteyen işçinin, işverene başvurusu üzerine söz konusu izin hakkının kullanılması KŞÇY'nin 11.maddesi gereğince işveren açısından bir yükümlülük olarak değerlendirilmelidir. Zira usulüne uygun olarak yapılan kısmi süreli çalışma talebinin, bildirim tarihinden itibaren en geç bir ay içinde işveren tarafından karşılanması gerekir (KŞÇY, m.11/1). Konu İş Kanununun 74.maddesinin 2.fıkrasında düzenlenmiş ve ilgili yönetmelik de

* *Öğretide* şayet işçinin hem başvuruda bulunmaması hem de işe başlamaması durumunda, işverenin iyiniyet kuralları gereği bir araştırma yapması ve kesin durumu öğrenme çabası göstermesi, ancak herhangi bir sonuç alınamaz ise, belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışan bir işçi açısından iş sözleşmesinin usulsüz feshi, belirli süreli iş sözleşmesi açısından ise süresinden önce sözleşmenin işçi tarafından haksız surette sonlanmasından bahsedilmesi ve buna ilişkin sonuçların işletilmesi gerektiği savunulmuştur. (Ekonomi, 2017: 33).

yayınlanmıştır. İş Kanununun idari para cezası yaptırımını düzenleyen 104.maddesine göre, Kanunun 74.maddesindeki hükme aykırı olarak doğumdan önceki ve sonraki sürelerde gebe veya doğum yapmış kadınları çalıştıran veya ücretsiz izin vermeyen işveren veya işveren vekiline *binikiyüz Türk Lirası* idari para cezası verileceği hükme bağlanmıştır (İK, m.104/1). Hüküm, 6663 sayılı Kanunla getirilen değişiklikten önceki düzenlemeyi kapsasa da, mevcut yaptırımın maddenin yeni hali içinde geçerli olması gerekmektedir.

Öte yandan işçinin belirtilen tarihte iş edimini sunmaya başlaması kaydıyla kısmi süreli çalışma talebi geçerli fesih nedeni de sayılmayacaktır (KSÇY, m.11/4). İşverenin, işçinin başvurusuna rağmen, haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin hakkının kullanımına ilişkin talebi cevap vermemesi durumunda hukuki açıdan talep, işçinin dilekçesinde belirtilen tarihte veya bu tarihi takip eden ilk iş gününde geçerlilik kazanmış sayılacaktır (KSÇY, m.11/3). İşverenin usulüne uygun olarak yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkından yararlanmak için başvuran işçinin talebi doğrultusunda çalışmaya engel olması, işçiyi yasal çalışmasını yapması için işyerine almaması şeklinde uygulama içine girmesi, işçinin talebi doğrultusunda çalışmanın gerçekleşmesine fırsat vermemesi durumu olayın içinde kalınan şartlar çerçevesinde gerçekleşmiş bir belirli veya belirsiz süreli iş sözleşmesinin haksız/usulsüz feshi (İK, m.17; TBK, m.438) olarak değerlendirilebilecektir. Ayrıca mevcut davranışlar karşısında işçi de çalışma koşullarının uygulanmaması nedeniyle iş sözleşmesini derhal (İK, m.24/II) feshedebilecektir.

d) Altı Aya Kadar Ücretsiz İzin Hakkının Tüketilmesi

İş Kanunu'nun 74.maddesinin 6.fıkrasına göre, isteği halinde kadın işçiye, analık izni olan ve doğumdan önceki sekiz ve doğumdan sonraki sekiz hafta olmak üzere (çoğul gebelikte doğumdan sonraki süreye iki hafta daha ilave edilmek suretiyle toplam) on sekiz haftalık süreden sonra altı aya kadar ücretsiz izin verilebilecektir. Ayrıca aynı fıkra hükmüne göre, bu izin, üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinme halinde eşlerden birine veya evlat edinene de verilebilecektir. Bu süre yıllık ücretli izin hakkının hesabında dikkate alınmayacaktır (İK; m.74/6). Bir başka deyişle bu süre çalışılmış bir süre olarak kabul edilmeyecektir (Süzek, 2017: 869).

Yargıtay vermiş olduğu bir kararında, kadın işçinin talebi halinde bu iznin işverence verilmesinin zorunlu olduğuna hükmetmiştir. Nitekim karara göre, "İş Kanununun 74.maddesinde, ücretli doğum izninin ardından istekleri halinde kadın

işçilere 6 aya kadar ücretsiz doğum izni verileceği belirtilmiş ve kanun koyucu, yorum kurallarına başvurulmasına gerek kalmaksızın, bu hakkı işverenin takdirine bırakmayacak şekilde açık ve net olarak düzenlemiştir” denilmiştir*. Hatta bu durum bir başka karara göre de işçi açısından derhal fesih sebebi olarak değerlendirilmiştir†.

KSCY'nin 8.maddesine göre, kısmi süreli çalışma talebinin yapılabilmesi için yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkı kullanılmış ise, ayrıca altı aya kadar ücretsiz izin hakkı kullanılamayacaktır. Şayet bu ücretsiz izin hakkından yararlanılmamış ise, o zaman doğum nedeniyle ebeveynin kısmi süreli çalışmaya geçmeden önce dilerse, altı aya kadar ücretsiz izin hakkından yararlanması da mümkündür (KSCY, m.8/1). Aynı Yönetmeliğin 8.maddesinin 2.fikrasına göre, istendiği takdirde ücretsiz izin süresinin kesilerek kısmi çalışma talebinin yapılabileceği, yani ücretsiz iznin tamamının kullanılması şartının aranmayacağı da hükme bağlanmıştır.

3. Ebeveynin Çalışıyor Olması

Doğumdan sonra kullanılacak kısmi çalışma hakkından yararlanabilmesi yalnızca doğum yapan sigortalı kadına değil, ebeveyne tanınmış bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ebeveynlerden birinin çalışmaması halinde, çalışan eş kısmi çalışma talebinde bulunamayacaktır (KSCY, m.10/1). Ebeveyn kavramından anlaşılması gereken ise doğan çocuğun anne ve babası şeklinde anlaşılmalıdır. Çalışan anne veya babadan birinin başvurması yeterli olacaktır.

Ancak Yönetmeliğe göre belirli durumlarda, ebeveynlerden birinin çalışmasına gerek olmaksızın da kısmi çalışma imkânından yararlanmak mümkün olabilecektir. Buna göre,

Ebeveynlerden birinin sürekli bakım ve tedavisini gerektiren bir hastalığının olması ve bu hastalığın tam teşekküllü hastane ya da üniversite hastanesinden alınacak doktor raporuyla belgelendirilmesi,

Velayetin mahkemece eşlerden birine verilmesi halinde çocuğun velayetine sahip ebeveynin talepte bulunması,

* Y9HD, 13.07.2009, E.2009/36349, K.2009/20734, www.legalbank.net (30.04.2017).

† Y9HD, 26.09.2008, E.2008/27521, K.2009/25157, www.legalbank.net (30.04.2017).

Üç yaşını doldurmamış bir çocuğun münferiden evlat edinilmesi

hallerinde, ebeveynlerin birinin çalışma şartı aranmayacaktır (KSCY, m.10/1).

Kısmi süreli çalışma talebine ilişkin KSCY'nin 10.maddesinin 1.fıkrasında belirtilen yukarıdaki şartlar, yalnızca başvuru sırasında aranacak, bu şartların kısmi süreli çalışma sırasında kaybedilmesi durumunda ise söz konusu hakkın uygulamasına devam edilecektir (KSCY, m.10/2).

4. Kısmi Süreli Çalışma Hakkından Yararlanan Sigortalının İş Kanunu Kapsamında Olması

Kısmi çalışmayı ele alan 4857 sayılı İş Kanunu'nun 13.maddesi, bu Kanun kapsamında çalışan işçiler ve işverenler için uygulanabilen bir düzenlemedir. KSCY'nin 2.maddesine göre de mevcut düzenlemeler "*Bu Yönetmelik, 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanununun 13 üncü maddesinin beşinci fıkrası uyarınca kısmi süreli çalışma talebinde bulunan işçiler ile bunların işverenlerini*" kapsar. Her iki ebeveynin de İş Kanunu kapsamında çalışması şart değildir. Bu bakımdan diğer eşin İş Kanunu kapsamında işçi veya Devlet Memurları Kanunu kapsamında bir memur veya bağımsız çalışan olmasında bir engel bulunmamaktadır (Ekonomi, 2017: 50). Ancak kısmi çalışma hakkından yararlanacak olan ebeveynin İş Kanunu kapsamında bir işçi olması gerekli ve yeterli olacaktır.

Hâlbuki yarım çalışma ödeneği dâhil olmak üzere kadın işçinin doğum sonrası izin haklarından yararlanması bakımından 6663 sayılı Kanun ile 4857 sayılı İş Kanununun 74.maddesinin son fıkrasına eklenen düzenleme ile İş Kanunu kapsamında yer alma şartı aranmayacak, iş sözleşmesi ile çalışan her türlü işçi, madde hükmünde geçen izin haklarından yararlanabilecektir.

5. Kısmi Çalışmanın Usulüne Uygun Olarak Talep Edilmesi

a) Talebin Yapılması

KSCY'nin 8.maddesinde de düzenlendiği gibi, kısmi süreli çalışma talebi, analık izni (İK, m.74/1; KSCY, m.8/1), çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin (İK, m.74/2; KSCY, m.8/1) veya altı aya kadar ücretsiz izin (İK, m.74/6; KSCY,m.8/1) süresinin bitiminden itibaren talep edilebilecektir. KSCY'ne göre, kısmi süreli çalışma talebi, yukarıda söz konusu izin sürelerinin bitiminden itibaren çocuğun mecburi ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden aybaşına kadar

herhangi bir zamanda yapılabilecektir (KSCY, m.8/1). Ancak çalışanın çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin hakkı ile altı aya kadar ücretsiz izin hakkından birini seçenekli olarak kullanabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Çalışanın altı aya kadar ücretsiz izin hakkını kullanırken bu süreyi kesip kısmi süreli çalışma talebinde bulunması mümkün iken; çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin hakkını kullanma hakkını yarıda keserek kısmi çalışma talebinde bulunması mümkün olmayacaktır.

Dolayısıyla doğum yapan kadın sigortalının, İş Kanununun 74.maddesinde ve KSCY’de belirtilen izinlerin bitiminin ardından, mecburi ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden ayın, yani çocuğun beş yaşını bitirdiği yılın Ekim ayının başına kadar, ebeveynin kısmi süreli çalışma talebinde bulunması mümkündür.

Kısmi süreli çalışma talebinin unsurlarına KSCY’nin 9.maddesinde yer verilmiştir. Buna göre işçinin kısmi süreli çalışma talebinde, kısmi süreli çalışmaya başlayacağı tarih ile tüm işgünlerinde çalışılacak olması halinde çalışmanın başlama ve bitiş saatleri, haftanın belirli günlerinde çalışacak olması halinde ise tercih edilen iş günlerinin yer alması gerekir (KSCY, m.9/1). Ebeveynin çalışıp çalışmadığı da önemli olduğu için, işçi eşinin çalıştığına dair belgeyi de kısmi çalışma talebine eklemek zorundadır (KSCY, m.9/2). İşçinin kısmi süreli çalışma talep dilekçesinin işveren tarafından işçi özlük dosyasında saklanması gerekir (KSCY, m.9/3).

KSCY’ne göre talebin yazılı şekilde yapılması gerekir. Talebin kısmi süreli çalışma hakkından faydalanmaya başlamadan en az bir ay önce yapılması gerekir (KSCY, m.8/3). Talebin yazılı yapılması bir geçerlilik şartı değil, ispat şartı olarak değerlendirilmelidir.

b) Talebin Uygulamaya Konulması

Kısmi süreli çalışma talebinin usulüne uygun olarak yapılmış olması şartıyla, bildirim tarihinden itibaren en geç bir ay içinde işverence uygulamaya konulması gerekir (KSCY, m.11/1). Önemle ifade edilmelidir ki, usulüne uygun talepte bulunan işçinin talebi işverence reddedilemeyecektir. Zira bu konuda madde hükmünün emredici niteliğinin işverene takdir hakkı tanımadığı kanaatindeyiz. Ayrıca madde hükmünde bu konuda bir güvence de getirilmiş ve işçinin kısmi çalışma talebinin iş sözleşmesinin geçerli fesih nedeni olarak kabul edilmeyeceği hükme bağlanmıştır (KSCY, m.11/4). Ancak bunun için işçinin belirtilen tarihte iş edimini sunmaya başlamış olması gerekir. İşveren talebin karşılandığını işçiye

yazılı olarak bildirmek zorundadır (KSCY, m.11/2). Şayet işveren tarafından süresi içinde cevap verilmez ise, talep işçinin dilekçesinde belirtilen tarihte veya bu tarihi takip eden ilk iş gününde geçerlilik kazanacaktır (KSCY, m.11/3). Dolayısıyla söz konusu düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda, işverenin cevap vermemesi veya olumsuz cevap vermesi kısmi süreli çalışmanın başlamasını engellemeyecektir (Ulusoy, 2017: 756). Ayrıca, yönetmelikte öngörülen ve usulüne uygun başvuruya rağmen işçinin talebinin işverence kabul edilmemesi durumunda işveren için herhangi biri idari para cezası yaptırımını öngörülmemiştir (Ekonomi, 2017: 56).

Madde hükmünde yer alan ve kısmi çalışmanın nasıl uygulanacağını belirten düzenlemelerin uygulamada sorun teşkil edebileceği göz ardı edilmemelidir. İşçi tarafından sunulan çalışma planının işveren tarafından dikkate alınarak kısmi çalışmanın haftanın belirlenen gün ve saatlerine yaygınlaştırılması her zaman sorunsuz olmayacaktır. Nitekim işveren sunulan çalışma planını kabul etmediğini ve bunun karşısında bir başka kısmi süreli çalışma planını işçiye sunabilecektir. Her ne kadar yönetmelikte kısmi çalışma zamanının belirlenmesinde günlük ve haftalık çalışma süresinin gerçekleştirileceği zaman aralığının, o yerin gelenekleri, işçinin yapmakta olduğu işin niteliği ve işçinin talebi dikkate alınarak işveren tarafından belirlenecekse de (KSCY, m.15/1) işveren tarafından dürüstlük kuralı kapsamında ve işyerindeki emsal uygulamalar da dikkate alınarak farklı öneriler sunulabilecektir.

Hal böyle olmakla birlikte KSCY'nin 12.maddesine göre bazı işlerde kısmi süreli çalışmaya ilişkin talebin ancak işverenin uygun bulması halinde yapılabilecektir. Bu işlerin dışında ise işverenin uygun bulma şartı aranmaksızın kısmi süreli çalışma yapılabilecektir (KSCY, m.12/2). Madde hükmüne göre işverenin uygun bulması şartına bağlanan işler:

Özel sağlık kuruluşlarında ilgili mevzuat uyarınca mesul müdür, sorumlu hekim, laboratuvar sorumlusu ve sağlık hizmetinden sayılan işlerde tam zamanlı çalışması öngörülenler tarafından yerine getirilen işler,

Nitelikleri dolayısıyla sürekli çalıştıkları için durmaksızın birbiri ardına postalar halinde işçi çalıştırılarak yürütülen sanayiden sayılan işler,

Nitelikleri dolayısıyla bir yıldan az süren mevsimlik, kampanya veya taahhüt işleri,

İş süresinin haftanın çalışma günlerine bölünmesi suretiyle yürütülmesine nitelikleri bakımından uygun olmayan işlerdir (KSCY, m.12/1).

Belirtilen durumlara bağlı olarak işçinin (ebeveynin), doğuma bağlı olarak çocuğun bakım ve yetiştirilmesiyle ilgilenmek amacıyla, işverenin onayı olmaksızın kısmi süreli çalışmaya geçmesi mümkün olmayacaktır.

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu hükümlerine göre imzalanan toplu iş sözleşmelerine konulacak hükümlerle, kısmi süreli çalışma yapılabilecek işler, yukarıda belirtilenlerden ayrı olarak taraflarca da kararlaştırılabilecektir (KSCY, m.13).

B. Ebeveynin Kısmi Çalışma Hakkından Vazgeçerek Tam Süreli Çalışmaya Geri Dönmesi

Kısmi süreli çalışmaya başlayan işçinin, tam süreli çalışmaya dönmesi mümkündür. Ancak aynı çocuk için bir daha bu haktan faydalanmak mümkün olmayacaktır (KSCY, m.14/1). Öte yandan tam süreli çalışmaya dönmek isteyen işçinin bu talebini uygun bir süre önceden işverene iletmesi de gerekir. Tam süreli çalışmaya dönmek isteyen işçi en az bir ay önceden işverene talebini yazılı olarak iletme zorundadır (KSCY, m.14/2).

Ayrıca, işverenin doğum nedeniyle kısmi süreli çalışmaya başlayan işçinin çalışmadığı dönemi karşılamak üzere bir başka işçi ile iş sözleşmesi de yapmış olabilir. Kısmi süreli çalışmadan tam süreli çalışmaya dönen işçinin işe başlaması ile birlikte yerine alınan işçinin iş sözleşmesi kendiliğinden sona erecektir (İK, m.13/5; KSCY, m.14/3). Bundan başka kısmi süreli çalışmaya geçen işçinin iş sözleşmesini feshetmesi, halinde yerine alınan işçinin iş sözleşmesi, yazılı onayı olması şartıyla fesih tarihinden itibaren belirsiz ve tam süreli iş sözleşmesine dönüşecektir (KSCY, m.14/4).

SONUÇ

Günümüz çalışma hayatının temel uygulamalarında görülen esnek çalışmanın en yaygın örneklerinden birisi de kısmi süreli çalışma olmaktadır. Normal haftalık çalışma süresinin altında bir çalışmayı gerektiren kısmi süreli çalışma genellikle; emekliler, öğrenciler ve ev hanımları tarafından tercih edilebilmektedir. Çalışma hayatının günün koşullarına bağlı olarak esnekleşmesi ihtiyacı kısmi süreli çalışmanın gelişmesi açısından önemli bir etken olmuştur. Özellikle gerek neslin devamı açısından gerekse gelişmişliğin temel

göstergelerinden olarak kabul edilen çalışan kadınların bazı pozitif ayrımcılıklarla desteklenmesi anlayışı kendisini kısmi süreli çalışma düzenlemesinde de göstermektedir.

Bu kapsamda İş Kanunu'nda yapılan değişiklikle çalışan kadınların doğum sonrasında da kısmi süreli çalışma yapabilmelerine olanak tanınmıştır. Doğum yapan kadın sigortalılara yönelik düzenleme ile anne ve çocuk arasındaki bağın sağlıklı sürdürülmesine ve çocuğun yetişmesindeki anne payının önemine destek vermeye çalışılmıştır. Evlat edinme açısından da kısmi süreli çalışma hakkının verilmesi çocuk yetiştirilmesinin önemini ve zorluklarının bilinmesinden kaynaklanmaktadır.

Kısmi süreli çalışmanın sadece anne için düzenlenmemesi ve mevzuatta ebeveyn kavramının kullanılması üzerinde de dikkatle durulmasında fayda bulunmaktadır. Özellikle geleneksel aile yapısı içerisinde kadına verilen çocuğa bakım rolü, günümüz anlayışında erkeğe verilen rolle azalmaktadır. Babanın doğum nedeniyle kısmi süreli çalışmadan yararlandırılması hakkı bir yönüyle çocuğun yetiştirilmesinde babanın da daha fazla katkı sağlamasını hedeflemektedir. Bu durum sadece kadın sigortalılara yönelik pozitif ayrımcılık düzenlemelerinden dolayı erkeklerin çalıştırılmasını tercih eden işverenler açısından da göz ardı edilmeyecektir. Bu açıdan bakıldığında ebeveyn tabiri ile babalar için getirilmiş kısmi süreli çalışma hakkının, çalışan kadınlar açısından sonuçları itibariyle pozitif bir ayrımcılık olarak değerlendirilmesi mümkün olabilecektir.

Getirilen değişiklikler kapsamında dikkat çeken en önemli yeniliklerden biri de analık halinde çalışma ve süt iznini ele alan İş Kanunu'nun 74.maddesinde yer alan düzenlemelerin, İş Kanunu kapsamına girsin veya girmesin iş sözleşmesi ile çalışan tüm işçilere uygulanabilmesinin sağlanmış olmasıdır.

Ayrıca ebeveynin kısmi çalışma imkânından yararlanabilmesi için İş Kanunu'nun 74.maddesinde bahsedilen tüm izin haklarının tüketilmesi şartı aranmayacaktır. Nitekim doğumdan sonraki analık izni süresinin tamamlanmasının ardından ya yarım çalışma ödeneğine ilişkin ücretsiz izin hakkının ya da kadın işçinin talebiyle altı aya kadar ücretsiz izin hakkının kullanılmasının ardından kısmi süreli çalışma için talepte bulunulabilecektir.

Doğum sonrası ebeveynin kısmi çalışma imkânından yararlanması kural olarak her iki eşin çalışıyor olması şartına bağlanmıştır. Kısmi çalışma imkânından yararlanacak kişinin İş Kanunu kapsamında olması yeterli olacak, ancak diğer eşin

mutlaka İş Kanunu kapsamında işçi olması şartı aranmayacaktır. Bu bakımdan diğer eşin İş Kanunu kapsamında işçi veya Devlet Memurları Kanunu kapsamında bir memur veya bağımsız çalışan olmasında bir engel bulunmamaktadır.

Kısmi çalışmaya geçme talebi, değiştirici yenilik doğurucu hakkın kullanımı niteliğinde olduğu için asıl olarak işverenin kabulüne bağlanmamıştır. Hatta işverenin söz konusu talebe cevap vermemesi veya olumsuz cevap vermesi kısmi çalışmanın başlamasını dahi engellememektedir.

Kısmi süreli çalışma zamanının belirlenmesinde günlük ve haftalık çalışma süresinin gerçekleştirileceği zaman aralığının o yerin gelenekleri, işçinin yapmakta olduğu işin niteliği ve işçinin talebi dikkate alınarak belirlenir. Ayrıca işveren tarafından dürüstlük kuralı kapsamında işyerindeki emsal uygulamalarda göz önünde bulundurularak işçiye farklı öneriler de yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akyiğit, Ercan, *İşçinin Başka İşte Çalışması*, Ankara-1995.
- Aydın, Ufuk, “Çağrı Üzerine Çalışma ve Uygulama Sorunları”, *Sicil*, S:8, 2007, s.41-54.
- Centel, Tankut, *Kısmi Çalışma*, İstanbul-1992 (Kısmi Çalışma)
- Centel, Tankut, “6663 sayılı Yasa’yla İş Kanunu’na Getirilen Değişiklikler – Analık Halinin Yeniden Düzenlenmesi”, *Sicil*, 2016, S:35, s.9-16 (Değişiklikler).
- Demir, Fevzi, *Yargıtay Kararları Işığında İş Hukuku ve Uygulaması*, İzmir-2016.
- Ekonomi, Münir, “Kadın İşçilerin Gebelik ve Doğum Halinde Feshe Karşı Korunması”, *Çalışma ve Toplum*, 2009/3, s.11-34 (Feshe Karşı Koruma).
- Ekonomi, Münir, “Doğum veya Evlat Edinme Sonrası Çocuğun Bakımı ve Yetiştirilmesi Amacıyla Ücretsiz izin ve Kısmi Süreli Çalışma Hakları”, *Legal, İSGHD*, C:14, S:53, 2017, s.21-58 (Kısmi Süreli Çalışma Hakları).
- Eyrenci, Öner, *Uygulama ve İş Hukuku Açısından Kısmi Süreli Çalışmalar*, İstanbul-1989
- Eyrenci, Öner, “4857 Sayılı İş Kanunu İle Getirilen Yeni Düzenlemeler, Genel Bir Değerlendirme”, *İHSGHD*, S:1, Ocak-Mart 2004, s.15-56.
- Gülmez, Mesut, “İnsan Haklarında Ayrımcılık Yasaklı Eşitlik İlkesi: Aykırı Düşünceler”, *Çalışma ve Toplum*, 2010/2, s.217-266.
- İlki, Vedat, “*Ücretsiz İzin Yarım Çalışma Ödeneği Kısmi Süreli Çalışmayla Annelere Sağlanan Yeni Haklar-7*”, www.aliteznel.com/index.php?sid=yazi&id=8357 (ET:22.04.2017).
- Keser, Hakan, “4857 sayılı İK’na Göre İşverenin İş Sözleşmesi Yapma ve İş İlişkinde Eşit İşlem Yapma Yükümlülükleri ve Bunlara Aykırı Davranması Durumunda Karşılaşacağı Yaptırımlar”, *Kamu-İş*, C:7, S:3, 2004, s.1-38.
- Kökkılınç, Ayşe Gül, *İş Hukukunun Uluslararası Kaynakları Işığında Kadın İşçilerin Korunması*, İstanbul-2012.

Mollamahmutoğlu, Hamdi/Astarlı, Muhittin, İş Hukuku, 4.B, Ankara-2011

Özer, Hatice Duygu, “Doğum İzninin İşçinin Kıdemine ve İş Sözleşmesinin Feshine Etkisi”, *Çalışma ve Toplum*, 2009/2, S:21, s.123-136.

Sümer, Haluk Hadi, *İş Hukuku Uygulamaları*, 6.B, Ankara-2016.

Süzek, Sarper, *İş Hukuku*, 13.B, İstanbul-2017.

Ulusoy, Tülay, “Bir Sosyal Koruma Olarak İş Kanunu’nda Gebe ve Yeni Doğum Yapan Kadın Çalışanlara Yönelik İzinler ve Kısmi Süreli Çalışma Hakkı Üzerine Güncel Gelişmelerin Değerlendirilmesi”, *Çalışma ve Toplum*, 2017/2, S:53, s.741-766.

Zeytinoğlu, Emin, “Çalışma Barışına Katkısı Olabilecek Bir Sistem: Esneklik”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:11, S:22, Güz 2012/2, s.157-175.

**İŞLETMELERİ YEŞİL LOJİSTİK UYGULAMALARINA ZORLAYAN
SEBEPLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Gözde YANGINLAR* Kazım SARI†

ÖZET

Günümüzde firmaların rekabeti, ürettikleri ürünler arasında olduğu kadar kullandıkları lojistik stratejileri arasında da gerçekleşmektedir. Son dönemlerde oluşan şiddetli rekabet, çevreci sivil toplum kuruluşlarının baskısı, müşterilerin yeşil ürün ve yeşil süreçlere yönelik tercihlerinin artması, işletmelerin lojistik stratejilerini yeniden düzenlemeye sevk etmiştir. Çevrenin korunması, yeniden üretim ve geri dönüşüm ile maliyet azaltma, sosyal sorumluluk, yasal ve müşteri baskıları; işletmeler üzerinde baskı oluşturarak yeşil lojistik faaliyetlerini arttırmaktadır. Bu baskıların, işletmelerin yeşil lojistik uygulamalarını sürdürmesinde motive edici etkileri vardır. İşletmelerin yeşil lojistik uygulamaları, hammadde ve materyal edinim maliyetini azaltarak sosyal sorumluluk görevini yerine getirerek ve çevreci firma imajını iyileştirmektedir. Yüz yüze görüşme ile anket uygulanarak yapılan araştırmamızın ana kitlesini, İstanbul'da faaliyet gösteren devlet ve üniversite hastaneleri ile özel hastaneler oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin analizinde, değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz etmek için açıklayıcı faktör analizi, güvenilirlik analizi, kolerasyon analizi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada, sağlık işletmelerinde yeşil lojistik faaliyetleri irdelenerek sağlık işletmelerini yeşil lojistik uygulamaya zorlayan sebepler araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık İşletmeleri, Yeşil Lojistik, Zorlayıcı Sebepler

**A RESEARCH ON REASONS THAT FORCES THE ENTERPRISES TO GREEN
LOGISTICS PRACTICES**

ABSTRACT

Nowadays, competition between firms have occurred among not only their goods they produce but also their logistic strategies. Lately, harsh competition,

* Yrd.Doç.Dr., Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
gozdeyanginlar@beykent.edu.tr

† Doç.Dr., Beykent Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, kazims@beykent.edu.tr

ecoist Non-Governmental Organization's (NGO) pressure and increment customer preference for green products and green processes have triggered the companies to rearrange their logistic strategies. Environmental production, reducing the cost of manufacturing via re-production and recycling, social responsibility, legal and customer pressure on companies have increased green logistics activities. These pressures in terms of green production have incentive impact on companies about sustaining green logistics implementations. The implementation of green logistic on enterprises is to enhance firm's ecologist image through reducing raw material, obtaining material cost and fulfilling social responsibility. The central body of this study, whose surveys were conducted by face to face meeting method was ingendered of public, private and university hospitals in Istanbul. In the analysis of the data obtained, we used explanatory factor analysis, reliability analysis, correlation and regression analysis in order to dedect the relationship between variables. In this study, green logistics barriers were investigated and the reasons have been analyzed on health enterprises.

Key Words: Health Enterprises, Green Logistics, Driving Forces

GİRİŞ

Gelişen dünyada iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel sorumluluklar, tedarik zinciri içinde işletmelerin yeşil lojistik uygulamalarına ağırlık vermelerini sağlamıştır. Yeşil lojistik yönetimi, iş ve akademik çevrelerce ilgi çekici bir konu hâline gelmiştir. Dünyanın birçok bölgesinde gerçekleşen büyüme, işletmelere yeni fırsatlar sunmakta; ama aynı zamanda çevresel bir yük de getirmektedir. 1980'lerden sonra, endüstriyel moderizasyon ve ekonomik reformlar ülke ekonomisinde, işletmelerin çevreye karşı sorumlu olmasını sağlamış ve sürdürülebilir çevresel problemleri de beraberinde getirmiştir. Bu problemlere karşılık, hükümetler işletmelerin yeşil üretim, yeşil dağıtım ve pazarlama, yeşil satın alma ve tersine lojistik faaliyetlerini gerçekleştirmede teşvik edici bir rol üstlenmiştir (Zhu ve diğ. 2004). Yeşil lojistik; hammadde, yarı mamul, nihai ürün ve ilgili bilgilerin tüketim noktasından orijin noktasına doğru, değer kazanımı veya uygun şekilde yok edilme sağlamak amacı ile etkin akışının planlama, uygulama ve kontrol aktivitesidir (Ye ve diğ. 2013). Bu açıdan yeşil lojistik, işletmelerin çevresel açıdan daha etkin olmalarını da sağlayan bir süreçtir. Dünyada birçok işletme, yeşil lojistiğin hem ekonomik hem de çevresel açıdan önemini fark etmiş ve bunu işletme misyonlarına taşımış bulunmaktadır.

1. YEŞİL LOJİSTİK YÖNETİMİ

Yeşil lojistik, lojistik faaliyetlerinin ekolojik etkisini en aza indirmek için tüm girişimler olarak tanımlanmaktadır. Yeşil lojistik kavramı, tedarik zinciri yönetimi içerisindeki araştırmacılar ve uygulamacılar tarafından ilgi çekici bir boyuta ulaşmamıştır. Birçok bilimsel kaynağın analizinde, yeşil lojistik kavramının son yıllarda çok fazla ilgi gördüğü kanıtlanmıştır. Yeşil lojistik sadece çevre dostu değil, genellikle sosyal ve ekonomik işlevi olan lojistik şeklidir (Vasiliauska ve diğ., 2013:). Yeşil lojistik uygulanması, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlere göre rekabet arttırmak için faaliyet gerçekleştiren kurumsal bir yetenek olarak kabul edilmektedir.

Yeşil lojistik; tedarik zinciri içerisinde yer alan yeşil ürün dizaynı, yeşil satın alma, yeşil üretim süreci, yeşil pazarlama ve geri dönüşüm gibi birçok yeşil kavramlarını barındırmaktadır. Yeşil lojistik uygulamalarının birçok boyutu (İç çevre yönetimi, yeşil satın alma, müşterilerle işbirliği, eko-dizayn ve yatırımların geri dönüşü) işletmelerde gerçekleştirilmektedir. (Wanga ve diğ., 2013:). Yeşil lojistik yönetimi, ürünlerin üretim ve dağıtım faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel zararları önlemektedir. Ürün geliştirme ve üretim süreçleri gibi işletme iç faaliyetleri dışında uluslararası alanda çevreyi koruyarak fiziksel ürün akışlarını yönetme olarak da kabul edilmektedir. Yeşil lojistik faaliyetleri içinde, tedarik, dağıtım, paketleme, tersine lojistik temel unsurlar olarak yer almaktadır (Lai ve diğ., 2012:).

1.1.Yeşil Lojistik Faaliyetler

Yeşil işletmelerin üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar; yeniden kullanım, geri dönüşüm ve tüketimin azaltılmasıdır. Yeşil lojistik kapsamında, üretim süreçleri ve ürünleri çevresel etkinin azaltılması için tedarikçiler, üreticiler ve müşterilerin birlikte çalışması gerekmektedir. Bu bağlamda yeşil lojistik yönetimi; yeşil satın alma, yeşil üretim/malzeme yönetimi, yeşil dağıtım/pazarlama, tersine lojistik süreçlerinin bir bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Zhu ve diğ., 2007:).

1.1.1.Yeşil Satın Alma

Yeşil satın alma kavramı ile ilgili olarak birçok tanım geliştirilmiştir. (Zhu ve diğ., 2007:). Yeşil satın alma kararları; geri dönüştürülebilir, yeniden kullanılabilir ya da henüz geri dönüşümü yapılmış malzemeleri satın alma faaliyetleridir (Min ve diğ., 2001: ; Sarkis, 2003:). Satın alınacak ürünün çevresel

tasarım spesifikasyonlarının olması ve iyi belirlenmesi gerekmektedir (Büyükoçkan ve diğ., 2008:). Üretimde kullanılacak hammadde ve komponentlerin satın alımlarından başka, teknoloji alımlarında da çevreye duyarlı teknolojiler tercih edilmelidir. (Sarkis, 2003:). Bu teknolojiler, daha az enerji harcayan, çevreye daha az zarar verecek atık üreten teknolojilerdir.

1.1.2.Yeşil Üretim ve Malzeme Yönetimi

Yeşil üretim, dünyayı kirletmeyen ya da doğal kaynakları bitirmeyen ve geri dönüştürebilen ya da muhafaza edilebilen üretim sürecidir (Shamdasani ve diğ., 1993:). İşletmelerinde yeşil ürünlerin üretiminde, tüketicilerin gereksinimlerini ve isteklerini tatmin etmesi, enerji ve doğal kaynakların sürekliliğini sağlaması ve koruması, canlılara zarar vermemesi konusunda kabul görmesi, kişilerin sağlığını tehdit etmemesi, kullanım ve tüketim yoluyla çevreye zarar vermemesi esas alınmaktadır.

1.1.3.Yeşil Dağıtım ve Pazarlama

Jain'nin 2004'te yaptığı tanıma göre yeşil pazarlama; çevreye en az zarar verecek şekilde insanların istek ve ihtiyaçlarını tatmin eğilimindeki her türlü takasın oluşturulması ve kolaylaştırılması için tüm aktivitelerin tasarlanmasıdır. Görüldüğü üzere Jain, yeşil pazarlamayı çevrecilik ve modern seri tüketim arasındaki gerilimin esas nedeni olarak tanımlamıştır. Sonuç olarak yeşil pazarlama, popüler hâle geldiği 1980'lerde, çevreci endişe taşıyan tüketicilerin oluşturduğu segmentin istek ve ihtiyaçlarını tanımlayan ve yol gösteren bir terim olarak tanımlamıştır (Keleş, 2007:).

Yeşil dağıtım faaliyetlerinin kapsamı aşağıda yer almaktadır:

- Enerji ve hammadde kullanımının yanı sıra, atıklar ve çevre kirliliği gibi faktörleri de kapsamaktadır,
- Ambalajlamada daha az ve çevreye dost hammadde kullanılması temel esastır,
- Alternatif taşımacılık şekilleri araştırılmalıdır,
- Çevre dostu taşıtlar satın alınırken kurşunsuz benzinle çalışan araçlar tercih edilmelidir,
- Uzun mesafeli taşıma işlemlerinde demiryolu taşımacılığı seçilmelidir,

- Karayolu taşımacılığında yakıtın çevreyi kirletmeyecek şekilde egzozsun atılmasını temin eden teknoloji ile donatılmış araçlarla ürünün taşınmasının sağlanmalıdır,

- Yeşil motorlu araçlar tercih edilmelidir.

1.1.4.Tersine Lojistik

1980'ler boyunca tersine lojistik kavramı, birincil akışın tersi yönde olan, müşteriden üreticiye doğru ürün hareketi olarak görülmüştür (Rogers ve diğ., 2001:). Stock (2001), tersine lojistiği “ürün dönüşleri (product returns), kaynak azaltımı (source reduction), geri dönüşüm (recycling), materyal ikamesi (material substitution), materyallerin yeniden kullanımı (reuse), atıkların yok edilmesi (waste disposal) ve yakılması (refurbishing), tamir ve yeniden üretimde (remanufacturing) lojistiğin rolü” olarak tanımlamıştır.

2.İŞLETMELERİ YEŞİL LOJİSTİĞE ZORLAYAN SEBEPLER

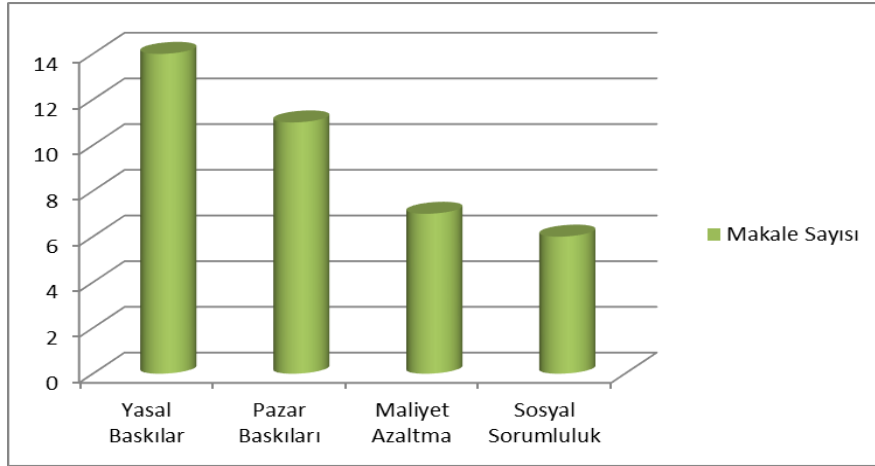
İşletmelerde yeşil lojistik faaliyetlerinin uygulanmasında, kurumsal baskılar anahtar bir rol üstlenmektedir (Zhu ve diğ., 2007: ; Sarkis ve diğ., 2011:). Kurumsal baskılar; yasal baskılar, müşteri baskıları ve ekonomik baskılardan oluşmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle artan rekabet ortamında, tüketici beklentilerinin ve isteklerinin artmış olması (müşteri baskıları), kârlılık ve maliyetleri azaltma amacı (ekonomik baskılar), yasal çevresel zorunlulukların artması (yasal baskılar) işletmelerin yeşil uygulamalarına ağırlık vermelerine sebep olmuştur. (Srivastava ve diğ., 2006:). Yeşil lojistik, tedarik zinciri içerisinde hem müşteri hem de yasal gereksinimleri karşılayacak bir şekilde çalışmaktadır. Bu nedenle, ulusal ve uluslararası yasal düzenleyicilerinin ve hükümetin baskıları, işletmelerin çevre duyarlı bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmesini sağlamaktadır. İç ve dış çevre baskılarıyla, işletmelerin çevreye olan farkındalıkları arttırmıştır.



Şekil 1: Yeşil Lojistik Faaliyetlerinin İşletme Üzerindeki Baskıları

Şekil 1’de belirtildiği üzere; maliyet azaltma, sosyal sorumluluk, yasal ve pazar baskıları işletmelerde yeşil lojistik faaliyetlerini etkilemektedir.

Birçok çalışmada, işletmeler üzerindeki kurumsal baskıların yeşil lojistik faaliyetlerini arttırarak rekabet avantajı sağladığı görülmektedir. Ye ve diğerleri çalışmasında, iç ve dış çevre koşullarının yeşil lojistik faaliyetlerini pozitif yönde etkilediği belirtilmektedir. Birçok organizasyonda kurumsal teoriler, 6 sigma, yalın üretim, toplam kalite yönetimi gibi operasyonel stratejilerin başarılı bir şekilde geliştirilmesinde sağlamıştır (Laosirihongthong ve diğ., 2013:). 1990’ların başından beri çevresel zorunluluklar ve müşteri baskıları, tedarik zinciri yönetimi içerisinde işletmeleri yeşil lojistik faaliyetlerinin uygulanması yönünde teşvik etmiştir. Geçmişte, organizasyonlar atık yönetimi, pazarlama, süreç tasarımı ve ürün geliştirme faaliyetlerinde çevresel sorumluluklar üstlenirken; günümüzde ise operasyonların çevresel yönetim ile entegrasyonun sağlanması yönünde eğilimler bulunmaktadır (Ubeda ve diğ., 2011:).



Şekil 2: Yeşil Lojistik Faaliyetlerinin İşletme Üzerinde Baskılarını İnceleyen Akademik Çalışmalar

Yapılan literatür araştırmasında yasal baskılar 14, pazar baskıları 11, maliyet azaltma 7, sosyal sorumluluk 6 makalede incelenmiş olduğu görülmektedir. Yeşil lojistik faaliyetlerinin işletme üzerinde baskılarını inceleyen akademik çalışmalarda, yasal baskıların daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

2.1.Maliyet Azaltma Baskılar

Yeşil lojistik, organizasyonlarda verimliliğin ve esnekliğin sağlanmasına kaynaklık etmektedir. Etkili yeşil lojistik faaliyetleri yeniden kullanılan ürün ve parçaların ya da geri dönüşümü sağlanan malzemelerden elde edilen değer yeniden kazanımına katkı sağlar, işletme için maliyet tasarrufunun gerçekleşmesine olanak verir. Bazı sektörlerde yeşil lojistik diğerlerinde olduğundan çok daha büyük bir öneme sahiptir.

Ürünün değerinin en fazla olduğu ya da geri dönüşüm oranının en yüksek olduğu sektörlerdeki yeşil lojistik faaliyetlerini iyileştirmek için çok daha fazla çaba harcanmıştır. Otomobil sektörü bunun için iyi bir örnektir. Boş şişelerin kasaların, milk run sisteminde regallerin, kutuların, ambalajların toplanması, kullanım ömürlerinin sonuna yaklaşan malzemelerin imha edilmek üzere üreticiye geri gönderilmesi, üretim hataları nedeniyle satıştan geri toplanan ürünler, üretim atıklarının hammaddeciye yeniden değerlendirilmek üzere gönderilmesi, hurdacıların topladığı malzemelerin değerlendirilmek üzere geri alınması, plastik, kâğıt ve metal atıkların geri getirilmesi tersine lojistik kapsamına girmektedir.

Ölçeklerin küçük olduğu işletmelerde, geri dönen malzeme miktarı az olduğu için bu konu ekonomik değer taşımamakta ve yok sayılmaktadır. Üretim ölçekleri büyüdükçe düşen kâr marjları lojistiği öne çıkarmakta ve yeşil lojistik de belli bir değere ulaşmaktadır.

Yeşil lojistik ekonomik açıdan üretim, onarım, girdi, kaynak azaltımını ve değer arttırımını doğrudan etkilerken; müşteri memnuniyetini, yasal ve ekonomik çevreyi dolaylı yoldan etkilemektedir. Yeniden üretim veya geri dönüşümle kazanılan üründen yeni ürün elde etmek, daha az enerji tüketimini sağladığı gibi, hammadde ve değer kazanımını sağlaması ile daha kârlıdır. Yeşil lojistiği etkin ve verimli bir şekilde uygulayan işletmeler maliyet tasarrufu sağlayarak rekabet avantajı elde etmesi, diğer işletmeler üzerinde ekonomik bir baskı oluşturmaktadırlar.

2.2.Sosyal Sorumluluk

Toplumun çevreye olan duyarlılığının artması ve sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesi ile işletmeler, yeşil lojistik uygulamalarının önemini kavramaya başlamışlardır (Wanga ve diğ., 2013:). Dünyada sosyal sorumluluk kapsamında; metal hurda toplama, atık kâğıt dönüşümü, cam şişeler için depozito uygulamaları uzun zamandır yapılmaktadır. Bu örneklerde kullanılan ürünlerin geri alınması, yok edilmesine kıyasla ekonomik olarak daha avantajlıdır. Son yıllarda sosyal sorumluluk baskıları, yeniden kullanıma olan ilgiyi arttırmıştır. Geri dönüşüm veya yeniden kullanımdan önce kaynakların sınırlandırılması amaçlanmalıdır. Örneğin, paketlemeler kısıtlanmalı ve geri dönüşümlü paketler kullanılmalıdır. Böylece daha az miktarda atık ortaya çıkacaktır (Genç, 2009:276).

2.3.Yasal Baskılar

Yasal düzenlemeler, işletmenin yeşil lojistik faaliyetlerini uygulamasında en büyük etken olarak görülmektedir. Yeşil lojistik uygulamalarının etkinleşmesinde, kamu kuruluşlarının ve diğer düzenleyici kurumların etkisi, literatürde yer almaktadır.

Dünyanın birçok bölgesinde, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel koruma için yeşil lojistik faaliyetlerine olan ilgi artmaktadır. Kaynakların her geçen gün azalması ve çevresel kazaların artması sonucu, hükümetler çevresel düzenlemelere ağırlık vermeye başlamışlardır. Birçok hükümet yeşil lojistik faaliyetlerini arttırmak için, yasal düzenlemeler ve standartlar getirmektedir. Bu yasa ve yönetmelikler, ürün ve hizmet üreten işletmeler üzerinde zorlayıcı bir baskı oluşturmakta ve üst yönetimin idari tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Etkili

yeşil yönetmelikler ve teşvik programları birçok ülkede hükümetin izlemiş olduğu çevre politikaları sonucu ortaya çıkmıştır. Yasal düzenlemeler, çevresel ve sosyal kaygıları kendi içinde barındırmaktadır (Laosirihongthong ve diğ., 2013:). Üretim yapan işletmeler, uluslararası pazarlarda rekabet edebilmek için değişen çevre koşullarına; özellikle çevresel yasal zorunluluklara uymak mecburiyetindedirler. Çevresel yasal baskılar, atık üretiminden, ulaştırmasına ve yok edilmesine kadar tüm organizasyonel faaliyetlerde çevresel kirliliğin kontrol edilmesini kapsamaktadır. Bu çevresel yasal düzenlemeler, işletmelerin çevreye duyarlı bir şekilde üretim, dağıtım faaliyetlerini gerçekleştirmesine ve ürünlerin ikinci pazarlarda yasal şartlar altında satılmasına imkân sağlamaktadır. Ye ve diğ. (2013) çalışmasında, Çin’de üretim yapan işletmeler üzerindeki yasal baskıların, işletme performansını pozitif yönde etkilediği belirtilmiştir. Lai ve diğ. (2012), kaynakların tükendiği ve çevresel kazaların arttığı günümüzde, Çin’deki ulusal ve uluslararası kuruluşların, çevresel düzenlemelere gittiğini ve üretim yapan işletmeler üzerinde çevrenin korunmasına ilişkin baskı oluşturduklarını beyan etmektedir. Akdoğan ve diğ. (2012), çevresel yasal baskıların artması sonucu, üretim yapan işletmelerin kullanılmış ürünlerin tamir ve bakım işlemlerinin gerçekleştirilmesi, yok edilmesi, geri dönüşüm ve yeniden üretime aktarılması sürecinden sorumlu olduklarına dikkat çekmektedir. Avrupa’da bazı sektörlerde (otomobil, elektrik elektronik vb.) bu durumun daha etkin kullanıldığı görülmektedir.

Yasal cezalar, kamuoyunu aydınlatmanın yanı sıra işletmeler üzerinde baskı unsuru oluşturmaktadır. Yeşil lojistik uygulamaları ile üretim yapan işletmeler, mevzuta uygun olarak uluslararası piyasalarda tanınma imkânına kavuşmaktadırlar. İşletmeler üzerinde çevrenin korunmasında proaktif bir baskı yer almaktadır. Bu baskılar, üretim yapan işletmelerin lojistik zincir içerisinde gereksinimlerini vurgulayarak çevresel uygulamaların artmasına olanak sağlamaktadır (Lai ve diğ., 2012:). Çevresel yasal baskılar, işletmelerin yeşil lojistik faaliyetlerini uygulamalarına ağırlık vermelerini sağlayarak ürün yaşam eğrisinde maliyetleri en aza indirmekte ve kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasına imkân yaratmaktadır. Ülkelerdeki çevresel yasal düzenlemelere ilişkin yetkinliklerin artması ile yeşil lojistik yönetiminin çevresel ve operasyonel faydalarının artmış olduğu görülmektedir. Yüksek çevresel standartların yer alması, üretim yapan işletmelerin çevresel ve operasyonel performansını güçlendirerek çevreye duyarlı bir pozisyon almasını sağlamaktadır.

2.4.Pazar Baskıları

Müşteri baskıları, işletmenin yönetim stratejilerini şekillendirici bir özelliğe sahiptir. Üst yönetimin, pazar baskıları ile hasarlı, kullanılmış, geri dönen ürünleri

kabul etmek zorunda kaldığı görülmektedir (Ye ve diğ., 2013:). Tüketiciler, ürünlerin üretilirken veya tüketilirken çevreye en az zararı vereceğinin tüketicilere kanıtlanması aşamasında onaylanmış, belgelenmiş, etiketlenmiş ürünler tercih etmektedirler. Ürünlerinin çevre dostu özelliklerini toplum önünde belgelemek isteyen işletmeler, “eko- etiket” programları aracılığıyla yeşil paketleme işlemlerini gerçekleştirmektedir. Pazar baskıları, işletmelerin yeşil lojistik uygulamalarına ağırlık vermelerini sağlamıştır.

3.ÇALIŞMANIN AMACI VE KAPSAMI

Son on yılda yayınlanan makaleler arasından, Science Direct, Taylor & Francis, Emerald Group Publishing, Ibima Publishing ve Ulakbim veri tabanları baz alınarak yeşil lojistik, tersine lojistik, yeşil tedarik zinciri, baskılar anahtar kelimeleri seçilerek özellikle yeşil lojistik ve işletmeleri yeşil lojistiğe zorlayan sebeplerle ilgili bilgi veren makaleler incelenmiştir.

Araştırma kapsamında, sağlık işletmelerinde yeşil lojistik faaliyetleri ile ilgili bilgiler anket uygulaması yolu ile elde edilerek çeşitli istatistikî yöntemler ve tekniklerle açıklanmıştır. Araştırmanın kapsamı, İstanbul il sınırı içinde faaliyet gösteren 40 farklı genel, göğüs, kalp, göz, diş, deri, kadın doğum ve çocuk, ruh ve sinir ve böbrek hastanelerinden sağlık işletmeleri (özel hastaneler, üniversite ve devlet hastaneleri) oluşturmaktadır. Anket soruları, hastanelerdeki sağlık çalışanları (Başhekim, Başhekim Yardımcısı, Başhemşire) ve idari personel (Kalite Müdürü, Kalite Sorumlusu, Satın Alma Sorumlusu, Hastane Müdürü, Destek Hizmetleri Müdürü, Medikal Direktörü) tarafından cevaplanmıştır. Alınan bilgilere göre belirlenen ana kitleden, örnek kapsamına bilgi ve verilerin en kolay toplanabileceği ‘kolayda örnekleme yöntemi’ kullanılmıştır. Örneklem büyüklüğü, 240 sağlık çalışanı ve idari personel olarak belirlenmiştir.

Araştırmada, veri toplama amacıyla anket yönteminden faydalanılmıştır. Bu doğrultuda kullanılan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Anket formunda yer alan sorular çoklu seçenekli soru tiplerinden oluşmaktadır. Sorular 5’li likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum). Ankete katılanlardan alınan cevaplar toplanarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve “Analizler SPSS 22 İstatistik Paket Programı” kullanılarak gerçekleştirilmiştir ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Hipotezler

Hipotez 1: Maliyet azaltma baskısı, tersine lojistik ve yeşil satın alma faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 2: Maliyet azaltma baskısı, yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 3: Maliyet azaltma baskısı, yeşil üretim faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 4: Sosyal sorumluluk baskısı, tersine lojistik ve yeşil satın alma faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 5: Sosyal sorumluluk baskısı, yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 6: Sosyal sorumluluk baskısı, yeşil üretim faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 7: Yasal baskıların, tersine lojistik ve yeşil satın alma faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 8: Yasal baskıların, yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 9: Yasal baskıların, yeşil üretim faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 10: Pazar baskılarının, tersine lojistik ve yeşil satın alma faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 11: Pazar baskılarının, yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Hipotez 12: Pazar baskılarının, yeşil üretim faaliyetleri üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

3.1. Analiz

Örneklememizi teşkil eden sağlık işletmelerinde yeşil lojistik uygulamaları ve baskıların yeşil lojistik faaliyetlerine üzerindeki etkisine ilişkin frekans dağılımı, ortalama ve standart sapmaları yer almaktadır. Yeşil lojistik faaliyetlerinin alt bileşenleri ile baskılar arasındaki ilişkiyi gösteren frekans tabloları sunulmaktadır.

Tablo 1’de; sağlık işletmelerinde maliyet azaltma, sosyal sorumluluk, yasal ve pazar baskılarının yeşil lojistik faaliyetlerine etkisini ölçen anket sorularının “Katılmıyorum.”, “Kararsızım.”, “Katılıyorum.” başlıkları altındaki yüzdeler oranları, ortalamaları, standart sapmaları yer almaktadır.

Tablo 1: Yeşil Lojistiğe Zorlayan Sebepler Frekans Dağılımı

	Katılmıyo rum	Kararsızım	Kararsızım	Katılıyo rum	Orta lama	Sapma	S.
S1	%10	%14,6	%75,4	0	4,25	245	1,02
S2	%40,4	%30,8	%28,8		2,85	256	1,17
S3	%66,7	%16,7	%16,7	33	2,28	205	1,16
S4	%50,0	%23,3	%26,7	67	2,66	958	1,22
S5	%27,9	%32,1	%40,0	33	3,13	235	1,06
S6	%39,6	%17,9	%42,5	25	2,96	168	1,35

Ankete katılan hastane çalışanlarının soru 1’de çevrenin korunması ve geri dönüşüm ile ilgili yasal düzenlemelerin hastaneler üzerinde baskı oluşturarak yeşil lojistik faaliyetlerini arttırdığı fikrine % 75,4’ü; soru 2’de tüketicinin artan çevre bilincinin hastanelerde yeşil lojistik uygulamalarını arttırdığı fikrine % 67,9’u katıldıklarını beyan etmişlerdir. Soru 5’da, sürdürülebilir çevre ve kalkınma için hastanenin, en az enerji ve hammadde kullanımı ile üretimi gerçekleştirdiği fikrine %40,0’ı katıldıklarını ifade etmişlerdir. Soru 2’te sağlık sektöründeki yoğun rekabet, yeşil lojistik faaliyetlerini uygulaması yönünde baskı oluşturduğu fikrine % 40,4’ü; soru 4’te ürünlerin geri dönüşüm süreçleriyle yeniden değerlendirilmesi sonucu rakiplerinin kazanç elde etmesini sağlayarak hastane üzerinde ekonomik baskı oluşturduğu fikrine % 66,7’si katılmadıklarını belirtmişlerdir. Soru 4’te hastanelerin ISO 14000 serisi belgelerine sahip olması yönünde müşteriler baskı oluşturmakta olduğu fikrine %50,0’sinin katılmadığı gözlenmektedir. Soru 6’de işletmenin, ürettiği ürünleri geri alma ve değerini yeniden kazandırma gibi sorumluluklar üstlendiği fikrine % 39,6’sı katılmadıklarını; % 42,5’i katıldıklarını beyan etmişlerdir. Soru 7’deki fikre katılan ve katılmayan hastane çalışanlarının oranlarının çok yakın olduğu görülmektedir.

Sağlık işletmelerinde maliyet azaltma, sosyal sorumluluk, yasal ve pazar baskılarının yeşil lojistik faaliyetlerine etkisini ölçen anket sorularının ortalamaları 2 ile 4 arasında değişmektedir. Standart sapmaların 1’in üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Baskıların Yeşil Lojistiğe Etkisi Güvenirlilik Testleri

	Cronbach's Alpha	KMO	Bartlett's Test
Sağlık İşletmelerinde Baskılarının Yeşil Lojistiğe Etkisi	0,619	0,712	0,0005

Araştırma modelimizde yer alan tüm boyutlar dahil edilerek yapılan analiz sonucunda, ölçek geçerliliği için Cronbach's Alpha değerleri ölçülmüştür. Faktörlere göre Cronbach's Alpha değerleri sağlık işletmelerinde maliyet azaltma, sosyal sorumluluk, yasal baskılar ile pazar baskılarının yeşil lojistiğe etkisi 0,619 olarak ölçülmüştür.

Yapılan kolerasyon analizinde; sağlık işletmelerinde maliyet azaltma, sosyal sorumluluk, yasal ve pazar baskıları ile yeşil lojistik faaliyetleri arasında (S2, S3, S5, S6) pozitif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Kolerasyon katsayısı (r) 0.01 seviyesinde S2, S3, S5, S6'de anlamlı ve ilişkinin aynı yönde olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Baskılar ile Yeşil Lojistik Faaliyetleri Arasındaki Kolerasyon

Baskılar	r	p (Anlamlılık)
S1:Çevrenin korunması ve geri dönüşüm ile ilgili yasal düzenlemeler işletmemiz üzerinde baskı oluşturarak yeşil lojistik faaliyetlerini arttırmaktadır.	0,046	0,479
S2:Sağlık sektöründeki yoğun rekabet, işletmemizin yeşil lojistik faaliyetlerini uygulaması yönünde baskı oluşturmaktadır	0,283**	0,0005
S3:Ürünlerin geri dönüşüm süreçleriyle yeniden değerlendirmesi rakiplerimizin kazanç elde etmesini sağlayarak işletmemiz üzerinde ekonomik baskı oluşturmaktadır.	0,269**	0,0005
S4:Müşterilerimiz, işletmemizin ISO 14000 serisi belgelerine sahip olması yönünde baskı oluşturmaktadır.	0,066	0,305

S5:Sürdürülebilir çevre ve kalkınma için işletmemiz, en az enerji ve hammadde kullanımı ile üretimi gerçekleştirmektedir.	0,425**	0,0005
S6:İşletmemiz ürettiği ürünleri geri alma ve değerini yeniden kazandırma gibi sorumluluklar üstlenmektedir.	0,217**	0,001

** . Kolerasyon 0.01 seviyesinde anlamlıdır (Çift Taraflı).

Tablo 4: Baskılar ile Yeşil Lojistik Alt Grupları Arasındaki Kolerasyon

	Maliyet Azaltma r ; p	Sosyal Sorumluluk r ; p	Yasal Baskılar r ; p	Pazar Baskısı r ; p
Tersine Lojistik ve Yeşil Satın Alma	0,387** 0,0005	0,357** 0,0005	0,073 0,258	-0,056 0,386
Yeşil Dağıtım ve Pazarlama	0,278** 0,0005	0,291** 0,0005	-0,113 0,082	0,206** 0,001
Yeşil Üretim	0,141* 0,029	0,088 0,175	0,143* 0,026	0,061 0,348

** . Kolerasyon 0.01 seviyesinde anlamlı (Çift Taraflı).

* . Kolerasyon 0.05 seviyesinde anlamlı (Çift Taraflı).

Baskılar alt grupları ile yeşil lojistik alt grupları arasındaki ilişki, kolerasyon analiziyle incelenmiştir. Maliyet azaltmanın tüm yeşil lojistik faaliyetleri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir Sosyal sorumluluk baskıları; tersine lojistik ve yeşil satın alma, yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetlerini etkilemektedir. Yasal baskılar, yeşil lojistik faaliyetlerinden sadece yeşil üretimi, pazar baskısı da sadece yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetlerini etkilemektedir.

Tablo 5: Baskılar İle Yeşil Lojistik Faaliyetleri Arasındaki Regresyon.

Model	Standartlaştırılmamış Katsayı		Standartlaştırılmış Katsayı	t	p
	B	Standart Hata			
(Sabit)	1,694	0,244		6,951	0,0005
Baskılar	0,509	0,077	0,394	6,610	0,0005

a. Bağımlı Değişken: Yeşil Lojistik Faaliyetleri.

Yapılan regresyon analizinde; baskılar ile sağlık işletmelerinde yeşil lojistik faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Baskılardaki değişimin % 15'i yeşil lojistik

faaliyetleri ile açıklanmaktadır. Baskılardaki her 1 birimlik değişim, yeşil lojistik faaliyetlerinde % 39'luk bir değişim meydana getirmektedir. Alt gruplara göre regresyon analizinde; maliyet azaltma, sosyal sorumluluk, yasal ve pazar baskılarının tersine lojistik ve yeşil satın alma, yeşil dağıtım ve pazarlama, yeşil üretim faaliyetlerinden hangilerini etkilediği açıklanmaktadır.

Baskılar ile yeşil satın alma ve tersine lojistik arasındaki regresyon analizinde; sosyal sorumluluk ($\beta=0,346$, $t=5,227$ $p=0,0005$), maliyet azaltma ($\beta=0,255$, $t=3,829$, $p=0,0005$) ve pazar baskılarının ($\beta= - 0,215$, $t= -3,687$, $p=0,0005$) sağlık işletmelerinde tersine lojistik ve yeşil satın alma faaliyetlerini etkilediği görülmektedir. Hastanelerin geri dönüştürülebilir, yeniden kullanılabilir ya da henüz geri dönüşümü yapılmış malzemeleri satın alması yönünde baskıların olduğu gözlenmiştir. Atılan değişkenler tablosunda, sadece yasal baskılar yer almaktadır. Sağlık işletmelerinde tersine lojistik ve yeşil satın alma faaliyetlerini uygulanmasında yasal baskıların etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bilgiler ışığında; H1, H4, H10'un desteklendiği, H7'nin desteklenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Tersine lojistik ve yeşil satın alma faaliyetlerindeki değişimin %26'sı sosyal sorumluluk, maliyet azaltma ve pazar baskıları ile açıklanmaktadır. Baskılardaki her 1 birimlik değişim, tersine lojistik ve yeşil satın alma faaliyetlerinde %36'lık bir değişim meydana getirmektedir.

Baskılar ile yeşil dağıtım ve pazarlama arasındaki regresyon analizinde, sağlık işletmelerinde maliyet azaltma ($\beta=0,205$, $t=2,861$, $p=0,005$) ve sosyal sorumluluğa dair baskıların ($\beta=0,187$, $t=2,598$, $p=0,010$) yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetlerini etkilediği görülmektedir. Yasal ve pazar baskıları sağlık işletmelerinin yeşil dağıtım ve pazarlama uygulamalarına ağırlık verilmesinde etkili olmadığı saptanmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda; H2, H5'un desteklendiği, H8 ve H11'in desteklenmediği görülmektedir. Yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetlerindeki değişimin % 11 'i maliyet azaltma ve sosyal sorumluluğa dair baskılar ile açıklanmaktadır. Baskılardaki her 1 birimlik değişim, yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetlerinde % 39'luk bir değişim meydana getirmektedir.

Baskılar ile yeşil üretim arasındaki regresyon Regresyon analizinde, sağlık işletmelerinde yasal ($\beta=0,190$, $t=3,002$, $p=0,003$) ve sosyal sorumluluk baskılarının ($\beta=0,187$, $t=2,957$, $p=0,003$) yeşil üretim faaliyetlerini etkilediği görülmektedir. Atılan değişkenler tablosunda, maliyet azaltma ve pazar baskısı yer almaktadır. Bu bilgiler ışığında; H6, H9'un desteklendiği, H3 ve H12'nin desteklenmediği tespit edilmiştir. Yeşil üretim faaliyetlerindeki değişimin % 6'sı yasal ve sosyal sorumluluğa dair baskılar ile açıklanmaktadır. Baskılardaki her 1

birimlik değişim, yeşil üretim faaliyetlerinde % 37'lik bir değişim meydana getirmektedir.

Hipotez Sonuçları

Baskılar ile yeşil lojistik faaliyetleri arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Baskılar alt grupları ile yeşil lojistik alt grupları arasındaki ilişki, korelasyon analiziyle incelenmiştir. Maliyet azaltmanın tüm yeşil lojistik faaliyetleri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizinde, sosyal sorumluluk baskıları, tersine lojistik ve yeşil satın alma, yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetlerini etkilemediği belirlenmiştir. Yasal baskılar, yeşil lojistik faaliyetlerinden sadece yeşil üretimi, pazar baskısı da sadece yeşil dağıtım ve pazarlama faaliyetlerini etkilemektedir.

Tablo 6: Hipotez Sonuçları

Hipotezler	Hipotezlerdeki İlişkinin Tanımı	Hipotez Testinin Sonuçları
H1	Maliyet azaltma baskısı --Tersine Lojistik ve Yeşil Satın alma	Desteklendi
H2	Maliyet azaltma baskısı -- Yeşil Dağıtım ve Pazarlama	Desteklendi
H3	Maliyet azaltma baskısı -- Yeşil Üretim	Desteklenmedi
H4	Sosyal Sorumluluk baskısı --Tersine Lojistik ve Yeşil Satın alma	Desteklendi
H5	Sosyal Sorumluluk baskısı -- Yeşil Dağıtım ve Pazarlama	Desteklendi
H6	Sosyal Sorumluluk baskısı -- Yeşil Üretim	Desteklendi
H7	Yasal baskı -- Tersine Lojistik ve Yeşil Satın alma	Desteklenmedi
H8	Yasal baskı -- Yeşil Dağıtım ve Pazarlama	Desteklenmedi
H9	Yasal baskı -- Yeşil Üretim	Desteklendi

H10	Pazar baskısı -- Tersine Lojistik ve Yeşil Desteklendi	
	Satın alma	
H11	Pazar baskısı -- Yeşil Dağıtım ve Pazarlama Desteklenmedi	
H12	Pazar baskısı -- Yeşil Üretim	Desteklenmedi

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sağlık işletmelerinde; enerji ve su tüketiminin yoğun, kimyasal ve kimyasal olmayan atık miktarının fazla, potansiyel tehlikeli madde çıktısının yüksek, satın alınan malzemelerin çeşitli ve çok sayıda olduğu bilinmektedir. Ancak kaynakların sınırlı, atık depolama ve imha alanlarının yetersiz, tehlikeli madde kullanımı ve atılması ile ilgili personel eğitimlerinin dar kapsamlı olması ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı için teşviklerin az olması sonucu sağlık işletmelerinde yeşil lojistik kavramını gündeme getirmiştir.

Küreselleşmenin etkisiyle artan rekabet ortamında, tüketici beklentilerinin ve isteklerinin artmış olması (pazar baskıları), ekonomik kaygılar (maliyetleri azaltma baskıları), yasal çevresel zorunlulukların artması (yasal baskılar), toplumun sosyal sorumluluk bilincinin artması (sosyal sorumluluk baskısı) sağlık işletmelerinde yeşil uygulamalarına ağırlık vermelerine sebep olmuştur. Yasal baskılar, sağlık işletmelerinin çevreye dostu ürünleri satın alması, çevreye duyarlı bir hizmet üretmesi ve dağıtım & pazarlama, tersine lojistik faaliyetlerini gerçekleştirmesine imkân sağlamaktadır. Kullanılmış ürünlerin tamir ve bakım işlemlerinin gerçekleştirilmesi, yok edilmesi, geri dönüşüm ve yeniden üretime aktarılması sağlık işletmelerinde kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

Yeşil lojistik faaliyetlerini gerçekleştiren sağlık işletmeleri; geri dönüşüm yapan, materyalleri, malzemeleri tekrar kullanan, atık maddeleri azaltan ve çevreye daha temiz hava veren bir tesis etrafına kurulmuştur. Hastanelerde yeşil lojistik yönetimi tek bir seferlik bir proje değil; sürekli iyileşmeyi kapsayan bir süreçtir. Sağlık işletmelerinde, doğal kaynakları bitirmeyen ve geri dönüştürebilen ya da muhafaza edilebilen üretim süreçleri gerçekleştirilmeli ve çevreye duyarlı, daha az enerji harcayan, çevreye daha az zarar verecek atık üreten teknolojiler tercih edilmelidir.

Elde edilen sonuçlar ışığında, veriler ile uygulanabilirlik arasında farklar bulunmamaktadır. Bu sonuçlar, pratik bakış açısı ile teoriğin birbiriyle uyumlu ve sağlık işletmelerinde yeşil lojistik faaliyetlerinin uygulanabilir olduğunu göstermiştir. Yasal baskılar, yeşil lojistik faaliyetlerinin tüm alt gruplarını etkilemesi beklenirken; yasal baskılar sağlık işletmelerinde sadece yeşil üretimi etkilediği görülmektedir. Ambalaj atıklarının kontrolü yönetmeliği, Tıbbî atıkların kontrolü yönetmeliği, Tıbbi cihaz yönetmeliği gibi yasal düzenlemelerin yeterli düzeyde olmaması sonucu; sağlık işletmelerinde yeşil satın alma, yeşil dağıtım ve pazarlama, tersine lojistik faaliyetlerinde yasal baskıların etkili olmadığı tespit edilmiştir. Yeşil lojistik faaliyetlerinin sağlık işletmelerinde daha etkin bir şekilde gerçekleşmesi için yasal düzenlemelere daha fazla ağırlık verilmesi gerekmektedir. Literatür çalışmasında, ağırlıklı olarak yasal baskıların işletmelerde yeşil lojistik faaliyetlerini arttırdığı görülürken, hipotez testi sonuçlarında sosyal sorumluluk baskıların daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, M., Coşkun, A., “Drivers of reverse logistics activities: An empirical investigation”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 58, 1640–1649, 2012.
- Büyüközkan, G., Vardaloğlu, Z., “Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi”, *Lojistik Dergisi*, 8, 66-73, 2008.
- Genç, R., *Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetiminin Yöntem ve Kavramları. (1.Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2009.
- Gilanlı, E., Altuğ, N., Oğuzhan, A., “Reverse Logistics Activities in Turkey”, *Ege Academic Review*, 12, 3, 391-399, 2012.
- Gilanlı, E., Altuğ, N., Oğuzhan, A., “İşletmelerde İleri ve Ters Lojistik Karşılaştırması”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 1, 149-166, 2012.
- Gilanlı, E., İşletmelerin ters lojistik faaliyetleri: Trakya bölgesi’nde faaliyet gösteren işletmeler üzerinde bir araştırma. Trakya Üniversitesi, Yüksek lisans tezi, 2010.
- Karaçay, G., “Tersine Lojistik: Kavram ve işleyiş”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 1, 317-331, 2005.
- Kaçtıoğlu, S., Şengül, Ü., “Erzurum Kenti Ambalaj Atıklarının Geri Dönüşümü İçin Tersine Lojistik Ağı Tasarımı ve Bir Karma Tamsayı Programlama Modeli”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24, 2010.
- Keleş, C., Yeşil pazarlamanın tüketicilerin yeşil ürünleri tüketme davranışları ve yeşil ürünlerin tüketiminde kültürün etkisi ile ilgili bir uygulama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, 2007.
- Lai, K., Wong, C., “Green logistics management and performance: Some empirical evidence from Chinese manufacturing exporters”, *Omega*, 40, 267–282, 2012.
- Lambert, S., Riopel, D., Abdul-Kader, W., “A reverse logistics decisions conceptual framework”, *Computers & Industrial Engineering*, 61, 561–581, 2011.
- Laosirihongthong, T., Adebajo, D., Tan, K., “Green supply chain management practices and performance”, *Industrial Management & Data Systems*, 113, 8, 1088-1109, 2013.

Min, H., Galle, W., “Green purchasing practices of US firms” *International Journal of Operations & Production Management*, 21, 1222 – 1238, 2001.

Rogers, D.S., Tibben-Lembke, R., “An Examination of reverse logistics practices”, *Journal of Business Logistics*, 22, 2, 129-148, 2001.

Sarkis, J., “A strategic decision framework for green supply chain management”, *J. Clean. Prod.*, 11, 397-409, 2003.

Sarkis, J., Zhu Q., Lai K., “An Organizational Theoretic Review of Green Supply Chain Management Literature”, *International Journal of Production Economics*. 130, 1-15, 2011.

Shamdasani, P., Chon-Lin, G.O., Richmond, D., “Exploring green consumers in an oriental culture: Role of personal and marketing mix factors”, *Advances in Consumer Research*, 20, 488-493, 1993.

Srivastava, S.K., Srivastava, R., “Managing product returns for reverse logistics”, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 36, 7, 524-546, 2006.

Stock, J., “Reverse Logistics in The Supply Chain”, *Global Purchasing & Supply Chain Strategies*, 44-48, 2001.

Ubeda, S., Arcelus, F., Faulin, J., “Green logistics at Eroski: A case study”, *Int. J. Production Economics*, 131, 44–51, 2011.

Vasiliauska, A., Zmkevičiūtė, V., Simonyte, E., “Implementation of the concept of green logistics referring to it applications for road freight transport enterprises”, *Verslas: Teorija ir Praktika Business: Theory and Practice*, 14, 1, 43-50, 2013.

Wanga, Y., Chen, S., Lee, Y., Tsaia, C., “Developing green management standards for restaurants: An application of green supply chain management”, *International Journal of Hospitality Management*, 34, 263– 273, 2013.

Ye, F., Zhao, X., Prahinski, C., Li, Y., “The impact of institutional pressures, top managers posture and reverse logistics on performance- Evidence from China”, *Int. J. Production Economics*, 143, 132–143, 2013.

Zhu, Q., Sarkis, J., “Relationships between operational practices and performance among early adopters of green supply chain management practices in Chinese

manufacturing enterprises”, *Journal of Operations Management*, 22, 265–289, 2004.

Zhu, Q., Sarkis J., “The moderating effects of institutional pressures on emergent green supply chain practices and performance”, *International Journal of Production Research*, 45, 4333-4355, 2007.

Zhu, Q., Sarkis, J., Lai, K., “Institutional-based antecedents and performance outcomes of internal and external green supply chain management practices” *Journal of Purchasing Supply Management*, 19, 106–117, 2013.

BİR SOSYAL POLİTİKA ARACI OLARAK EĞİTİM VE TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Levent Şahin*

ÖZET

Bu çalışma, kalkınmanın katalizörü görevini gören “eğitim” olgusunun neoliberalizm sürecindeki evrimini ve Türkiye’deki mevcut durumunun temel parametrelerle değerlendirilmesini merkeze almıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, neoliberalizm sürecinde Türkiye’de eğitimin yapısını, işleyişini ve sorunlarını okullaşma oranları, okul, öğrenci, öğretmen ve derslik sayıları, GSMH içerisinde eğitime ayrılan bütçe payları ve temel eğitim sorunları çerçevesinde incelemektir. Bu incelemede kullanılacak olan veriler, TC Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı’nın yayımladığı resmî istatistiklerden elde edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, Türkiye’de özellikle son 15 yıllık zaman içerisinde eğitim göstergelerinin hemen hepsinde olumlu bir gidişat olduğu gözlemlenirken, gelişmiş Batı ülkeleriyle kıyaslandığında önemli yetersizlikler barındırdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Temel Eğitim İstatistikleri, Türkiye’de Eğitim Sorunları

THE SITUATION IN TURKEY AS A TOOL OF EDUCATION AND SOCIAL POLICY

ABSTRACT

This study focuses on the evolution of ‘education’ that acts as a catalytor of progress, in the neoliberalism process and the evaluation of current situation with basic parameters in Turkey. Accordingly, the main purpose of this study is examination of educational system, educational process and educational problems in Turkey in the neoliberalism process within the frame of schooling rate, school, student, teacher and classroom numbers, allocated budget shares for education in GSMH and basic education problems. The data of this examination is obtained from the official statistics published by Republic of Turkey Ministry of National Education Strategy Development Directorate. In consequence of this study, almost

*Doç. Dr. ,İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

all of the educational indicators in Turkey progress positively especially over the last 15 years, however, comparing with developed western countries, we determined that it includes significant inadequacies.

Key Words: Education, Basic Education Statistics, Educational Problems in Turkey

GİRİŞ

Eğitimin önce birey, sonra grup ve nihayet toplum üzerinde bıraktığı etki, yaşamın tüm katmanlarını sarmal hâline getirebilecek kadar güçlü bir dayanak teşkil etmektedir. Bir toplumun gelişmişliği ya da geri kalmışlığı ile o toplumun eğitim sistemi ve yapısı arasındaki güçlü ilişki, kalkınma modellerinin dahi en önemli konuları arasına girmeyi başarmıştır. Dolayısıyla, insanı eğitim vasıtasıyla değiştirmek ve ona yeni nitelikler kazandırmak aynı zamanda bir toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal kalkınmasının da temel taşıını teşkil etmektedir. Bir toplum süratle kalkınmak ve iktisadi/sosyal gelişmişlik düzeyini yükseltmek istiyorsa her şeyden önce bu gelişmişliği sağlayacak nitelikte insan gücünü yetiştirmek zorundadır. Bu yetiştirmenin temel koşulu da sağlıklı eğitim sistemlerinin kurgulanmasından geçmektedir.

Beşerî sermayenin artırılmasının en önemli unsuru olarak görülen eğitim hakkı, uluslararası sözleşmelerin hemen hepsinde yer alan en temel insani haklardan birini teşkil etmektedir.* Bu uluslararası sözleşmelerin hepsine imza atarak kabul eden Türkiye, eğitim ve öğrenim hakkını ve ödevini, Anayasa'nın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığı altında 42. maddesinde düzenlemiştir. Kuşkusuz ki tüm bu uluslararası ve ulusal düzenlemeler eğitim sürecini tabana yayma ve herkesin bu haktan faydalanması amacıyla düzenlenmiştir. Bir bireyin sahip olabileceği en önemli değeri ve bir toplumun kalkınabilmesinin temel anahtarını ifade eden eğitim ile eğitimin sağlayıcı/sağlayıcıları arasındaki ilişki, kuşkusuz tarihin her döneminde ancak en fazla da 1980'li yıllardan sonra yoğun biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların ana nedeni şüphesiz ki devletin asli sorumluluğu altında olan bir

* 10 Aralık 1948'de kabul edilen **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi**; 20 Kasım 1989'da kabul edilen **Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi**; 16 Aralık 1966'da kabul edilen ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe giren **Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme**; 20 Mart 1952 tarihinde Paris'te imzalanarak 18 Mart 1954'te yürürlüğe giren **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**.

alanın piyasa mekanizmasına terk edilmeye başlanmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de de özellikle son 15 yılda, özel okulların nicelik ve nitelik açısından önemli gelişmeler kaydettiği açık bir şekilde görülmektedir. Türkiye’deki eğitim yapısının ve işleyişinin mevcut durumunu ve yaşanan sorunları istatistikler ışığında irdeleyen bu çalışmada, Türkiye’de okullaşma oranlarının; okul, öğrenci, öğretmen ve derslik sayılarının; Gayrisafi Millî Hasıla (GSMH) içerisinde eğitime ayrılan bütçe paylarının yıllar içerisinde nasıl bir gelişme gösterdiği sorularına yanıt aramaktadır.

Bu çalışmanın hipotezi, Türkiye’de eğitim alanında yapılan hamlelerin nicelik ve nitelik olarak son 15-20 yıl içerisinde olumlu bir seyir izlediğidir. Bu hipotezin sınanması hususunda çalışma dört ana kısımdan oluşturulmuştur. Birinci kısımda, genel olarak eğitimin anlamı, işlevleri ve geleceği tartışılırken; ikinci kısımda bir ülkenin kalkınmasında eğitimin rolü ortaya konmaya çalışılmıştır. Üçüncü kısım, neoliberalizm sürecinde devletin eğitim sağlama fonksiyonundaki değişime dikkat çekmektedir. Son kısım ise, tüm anlatılanlar ışığında bir Türkiye değerlendirmesi sunmakta ve genel yapıyı istatistiklerle desteklemektedir. Çalışma, bulgu ve önerilerin yer aldığı sonuç kısmı ile son bulmaktadır.

1. EĞİTİMİN ANLAMI, İŞLEVLERİ VE GELECEĞİNİ TARTIŞMAK

Doğu topraklarından bir bilge Kuan Tzu, “Bir yıl sonrasıya düşündüğün, tohum ek. Ağaç dik, on yıl sonrasıya tasarladığın. Ama düşünüyorsan yüz yıl ötesini, halkı eğit o zaman. Bir kez tohum ekersen bir kez ürün alırsın. Bir kez ağaç dikersen, on kez ürün alırsın. Yüz kez olur bu ürün, eğitirsen toplumu. Birisine bir balık versen, doyar bir defa; balık tutmayı öğret, doysun ömür boyunca” diyerek eğitimin önemini gözler önüne sermektedir (Bozkurt, 2013: 278).

Kuan Tzu bu söylemiyle, eğitimle toplumsal devamlılık arasında güçlü ilişkiye vurgu yapıyor. Ancak bu ironi, kuşkusuz insanoğlunun yaşamsal kaynaklarının tamamına gerçek bir gönderme yapıyor aynı zamanda. İnsanoğlu var olduğundan beri kısmen de olsa farklı anlamlar taşıdıysa da eğitim, geçmişten günümüze gelen en büyük miras olsa gerek. Literatür tarandığında eğitim ile ilgili çok fazla sayıda tanım yapıldığını görebilmek mümkündür. Aşağıda, bu tanımlar arasında seçilenler verilmektedir:

Türk Dil Kurumunun tanımına göre eğitim, “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde

etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine, okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” şeklinde tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr).

Bir başka tanımda eğitim; “Toplumsal hayata henüz hazır olmayanlara yetişkin kuşaklar tarafından uygulanan bir etkidir. Amacı, çocukta ya da bireyde hem bir bütün olarak siyasal toplumun hem de bireyin bağlı olduğu iş çevresinin kendinden istediği belirli sayıda fiziksel, entelektüel ve ahlaki yetenekleri meydana getirmek ve geliştirmektir”. Öte yandan eğitim, “Çocuğu veya ergeni bedensel, ruhsal, zihinsel, toplumsal, ahlaksal yönleri ile oluşturmak ve geliştirmek için onun varlığındaki değer kaynaklarını ortaya çıkarmaya yönelik yöntem ve tekniklerinin eyleme dönüştürülmesidir” (Doğan, 2004: 185).

Durkheim’a göre eğitim, “toplumsal ve fiziki çevrenin insan üzerinde meydana getirdiği etkiler iken Kant, eğitimi “insanların mükemmelleştirilmesi” olarak tanımlamaktadır. H. Spencer ve Herbart’a göre ise eğitim, “insan hayatının ve toplum hayatının iyileştirilmesine yönelik etkinliklerin tümü” olarak tanımlanmaktadır (Ortaç, 2003: 239).

Görüldüğü üzere eğitim ile ilgili yapılan tanımlar, iki noktada büyük önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi, eğitimin birey üzerinde bırakmış olduğu etki. İkincisi ise, birey üzerinde bırakmış olduğu etkinin çarpan etkisi yaratmasıyla birlikte, toplumsal yapı ve değişme üzerinde bırakmış olduğu etki.

Eğitim olgusunun, toplumsal yapı ve değişiklikler üzerine hiç kuşkusuz sayısız etkileri bulunmaktadır. Ancak bunlardan iki tanesi oldukça göz önündedir ve özellikle toplumsal değişimler üzerinde belirleyici bir etki göstermektedir. Bunlardan birincisi, eğitimin tutucu işlevi, ikincisi ise eğitimin yenilikçi ilkesi. Eğitim; bir yandan toplumsal düzenin önemli kurumlarını, inanç ögesini, kültürel değerleri ve yapıyı ve benzeri pek çok eski davranış kalıplarını yeni nesillere aktarmada, toplumsal uyumu sağlamada ve geleneksel yaşam biçiminin korunmasında temel mekanizma işlevi görmekte iken (tutucu işlevi); öte yandan da toplumsal değişmeyi başlatacak, yenilikçi, eleştirici, yeni buluşlar ve keşifler yapacak bireylere olan ihtiyacı karşılamaktadır (yenilikçi ilkesi). Yani bir diğer deyişle, yenilikçi bir misyon yüklenerek, dünyada meydana gelmesi kaçınılmaz görünen değişikliklere uyum sağlayabilecek zihni altyapıyı, ileri görüşlülüğü oluşturacak bir işleve sahiptir (Erol, 2011: 120).

Her ne kadar birbirinden zıt gibi görünse de bu iki işlevi uzlaştırmanın mümkün olduğu unutulmamalıdır. “Demokratik toplumlarda uyma, aynı zamanda

değişmeye hazır ve muktedir olmaktır”. Dolayısıyla böyle bir toplum düzeninde tam gelişmiş bir kişi olmak demek, o toplumun tüm üyeliğine, aynı zamanda o toplumun değiştirme gücüyle donanmış yenilikçi üyeliğe sahip olmak demektir. Bu noktada akla gelen en önemli sorulardan bir tanesi kuşkusuz ki “eğitimin mi toplumsal değişmeyi ivmelediği, yoksa toplumsal değişmelerin mi eğitimi değiştirdiği” yönünde olmaktadır. Aslında bu soruya verilecek en iyi cevap; karşılıklı etkileşim hâlinde her iki değişkenin de birbirini doğrudan etkilediği yönündedir. Yani, bir yandan toplumsal değişiklikler, eğitimi belirli bir yönde değişikliğe mecbur bırakırken; öte yandan da eğitim mekanizması ile toplumun istenilen doğrultuda değişikliğe götürülmesi mümkün olabilmektedir (Sağ, 2003: 14-15). Buna göre, eğitimin toplumsal değişikliklerin hem öznesi hem de nesnesi konumunda olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıdaki anlatımlar ışığında, eğitimin kendisinin bir amaç olmasından ziyade; ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi sağlamanın ve bu doğrultuda bireylerin mutlu, toplumun ise huzurlu kılınmasının bir aracı olduğu sonucuna varılmaktadır. Her şeyden önce eğitim, üretkenliğin ve kalitenin artırılmasında, değişim ile sürekliliğin sağlanmasında önemli bir hizmet alanı olarak toplumsal değişimin önemli bir girdisini oluşturmaktadır. Eğitim kurumu, yetiştirdiği bireylerin edindiği davranışlar neticesinde, toplumda yeni gelişmelerin meydana gelmesini; bir başka deyişle, toplumsal kurumların öngördüğü nitelikte insan gücünün yetiştirilmesini sağlamaktadır. Eğitimin işlevlerini daha geniş bir bakış açısıyla da ifade etmek mümkündür. Buna göre eğitim; sosyal, ekonomik, siyasal, psikolojik, teknolojik, yönetsel, hukuksal vb. pek çok alana ilişkin çıktıları olan ve aşağıdaki işlevleri yerine getiren bir hizmet alanıdır (Menteşe, 2013: 50-51):

Yeni buluşların daha kolay kabullenilmesini sağlar.

Bir yandan işgücü için gerekli potansiyeli sağlarken öte yandan da makineleşmeyi geliştirir.

Üretim tekniklerinin yararlı bir şekilde birleştirilmesini sağlar.

Yeni teknik buluşların gecikmeden uygulanmasını sağlar.

Hem ulusal hem de uluslararası alanda, işgücü, ve girişimci yeteneklerin geliştirilmesinde etkili olur.

Teknik, ekonomik yahut siyasal kararlar verme durumunda olan yönetici ve sorumluların yanlış ve tehlikeli kararlar vermelerinin önünü keser.

Yapısal/fonksiyonel teorinin kurucusu olarak kabul edilen ve eğitim kurumlarını toplumsal sistemin bir parçası olarak gören Parsons’a göre eğitimin

açık ve gizli işlevleri bulunmaktadır. Açık işlevleri arasında; eğitimin egemen kültürü aktaran muhafazakâr bir kurum olduğunu ifade eden **kültürün aktarılması**, özellikle gençlerin kişisel olmayan toplum kurallarına göre sosyalleşmesini sağlayan **toplumsal kontrolün sağlanması**, ortak bir kimlik algısı yaratarak **siyasal ve toplumsal bütünleşmeyi sağlaması**, ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yaratılmasını sağlayacak şekilde **bir değişim ajanı olarak hizmet vermesi** yer almaktadır. Gizli işlevleri arasında ise, gençlerin işgücü piyasalarına girmelerini geciktirmesi, gençlerin pek çoğunun ileride evlenecekleri hayat arkadaşlarını ya da hayat boyu sürececek sağlam dostluklarını eğitim kurumlarında tanımaları gibi bazı yaşamsal faktörler bulunmaktadır (Bozkurt, 2013: 279-281).

Eğitimin işlevlerini ve işlevlerden beklenen faydaları sadece bireysel ve ulusal düzeyde düşünmek de doğru değildir. Eğitim, aynı zamanda evrensel çıktıları da olan bir olgudur. “İnsani değerlerin geliştirilmesi, kültürel farklılıklara karşı duyarlı insanların yetiştirilmesi ve insan kaynaklarının kalitesinin artırılması” gibi evrensel hedefler ancak ve ancak eğitim gibi önemli bir kurumun üstesinden gelebileceği hedeflerdir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından eğitim, **uzun vadeli** ve **değerli yatırım** olarak görülmektedir (Şişman, 2012: 27). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), eğitimden beklenen amaçları (Gökçe, 2009: 118);

Tüm dünya insanları arasında uluslararası anlayış duygusunu teşvik etmek,
Çeşitli ülkelerdeki insanların yaşam standartlarını yükseltmek ve
İnsanlığın baş belası olan savaş, hastalık, açlık, işsizlik gibi devam etmekte olan sorunları çözecek biçimde eğitim düzenlemek olarak sıralamıştır.

Eğitimin, kişi ve toplum hayatını değiştirebilmesi, her şeyden önce yukarıda sadece küçük bir bölümü verilebilen işlevlerini istenilen düzeyde gerçekleştirmesine bağlıdır. Bunlar aynı zamanda eğitimin toplumsal, ekonomik ve siyasal işlevlerine de vurgu yapılmasını gerektirmektedir. Eğitimin toplumsal işlevinden, bireyin yaşadığı toplumun ve bu toplumun bağlı bulunduğu çağdaş dünyanın uyumlu bir üyesi hâline getirilmesi kastedilirken; ekonomik fonksiyonunda ise, maddi imkânlarının bilincinde bir vatandaş olarak iyi bir üretici ve tüketici olunması ifade edilmektedir. Nihayet siyasal işlevinde ise belirtilmek istenen, demokrasinin temellerine saygılı, haklarını yasal yollarla aramasını bilen bir birey oluşumudur. Hiç kuşku yok ki insanda bu özellikleri oluşturacak ve geliştirecek olan en önemli unsur eğitimidir. Bu çerçevede eğitimin, devlet

sorumluluğu ve denetiminde gerçekleştirilmesi gerekliliği ortadadır. Bütün bu gerçeklerden hareketle devlet, eğitim ve öğretimi anayasal güvence altına alarak bu haklardan yararlanmayı önde gelen sosyal haklardan biri olarak görmektedir (Doğan, 2004: 188).

Birey ve toplum üzerinde bu denli önemi bulunan eğitimin geleceğine yönelik bazı varsayımlarda bulunmadan önce geçmiş dönemlerine göndermede bulunmak daha doğru tespitlerin yapılmasını sağlayacaktır. Çünkü eğitim olgusunun geçmişten günümüze geçirmiş olduğu deneyimler, toplumsal hayatın gereklilikleri doğrultusunda eğitim sistemlerinin kurgulandığı gerçeğini görmemizi sağlamaktadır. Çalışma eksenli dünya düzeni, iktisat tarihinin ilk bilinen insanından günümüze çok ciddi değişiklikler yaşamıştır. Bu noktada özellikle sanayi devriminin **eğitim-iş (çalışma)** arasındaki dengeyi kurma açısından bir milat olduğu hatırlanmalıdır. Sanayi devriminden önce köleliğe, ağırlıklı olarak tarım toplumunun hâkimiyetine ve feodal toplum düzenine dayanan çalışma olgusu, sanayi devriminden sonra bambaşka bir hâle bürünmüştür. İnsanların kitleler hâlinde fabrikaların kurulu bulunduğu yerlere akın etmeleri ve makine kullanma becerilerine sahip olmaları zorunluluğu, eğitim kurumları ile çalışma hayatında doğrudan bir bağ kurulmasını zorunlu bir hâle getirmiştir. Bu çerçevede o dönemin eğitim düzeni, ağırlıklı olarak standart bir yapı arz ederek mavi yakalı işgücünün bilgiyi üretmesinden ziyade kullanımına ağırlık verecek şekilde yapılandırılmıştır. Dolayısıyla geliştirmeden ziyade bazı temel yeteneklerin kazandırılmasına yönelik yetiştirme eğitimleri ağır basmıştır.

1980'li yıllar, özellikle gelişmiş ülkelerin önderliğinde ve gelişmekte olan ülkelerin de takipçiliğinde önemli değişikliklerin olduğu yılların başlangıcını temsil etmiştir. Teknolojinin ve uluslararasılaşmanın meydana getirdiği acımasız rekabet ortamı ve inovasyona dayalı büyüme trendi, ister istemez toplumsal sistemin bütün altyapısında da değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Devir değişmiş, mal ve hizmet üretiminde standartlaşmış iş kalıpları, yerini bilgi toplumunun unsurlarına terk etmiştir. Artık önemli olan, bilginin kullanılması ve ondan da önemli olmak üzere üretilmesidir. Hizmetler sektörü, sanayi sektörünün yerini büyük ölçüde almış, bunun paralelinde ücretli sınıfı, gelişmiş ülkelerde toplam işgücünün %80 ve üzerini; gelişmekte olan ülkelerde ise %60 ve üzerini kapsar hâle gelmiştir. Dolayısıyla erkek tipi fiziğe/kol gücüne dayalı, uzun süreli ve standartlaşmış çalışma düzeni yerini, esnek çalışma sistemlerinin ve teknoloji kullanımının ağırlıkta olduğu, kadınların işgücüne katılımının kolaylaştığı ve rasyonelleştiği ve aynı zamanda fiziki güçten ziyade beyin ve gönül gücünün ön plana çıktığı bir yapı

arz etmeye başlamıştır. Bu yapı içerisinde eğitimin kurgusunda da önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Bilgiyi merkeze alan bu yeni toplum düzeninin, eğitim yapısı üzerinde bıraktığı ve gelecekte bırakacağı etkiler, bilgi toplumunun önde gelen teorisyeni olan Y. Masuda tarafından detaylı bir şekilde incelenmiş ve henüz 1990 yılında aşağıdaki çıkarımlara ulaşılmıştır (Bozkurt, 2013: 289):

Bilgi toplumu, formel okul sınırlamalarını ortadan kaldıracaktır.

An itibarıyla sahip olunan eğitim sistemleri yerlerini bilgi networklerine bırakacaktır.

Bilgi networklerinin yayılmadaki başarısı, gelişmiş ve gelişmekte olan bölgeler arasındaki farklılıkları azaltacaktır.

Eğitimin ana şekli, kendi kendine öğrenme olacaktır. Yani, formel eğitim sistemi içerisinde eğitimcisi tarafından tek taraflı olarak eğitilen birey bu yeni düzende öğretmenlerin özellikle bilgisayar desteği sayesinde sadece danışman işlevi gördüğü yeni bir forma bürünecektir.

Zorunlu ve özellikle genç yaşta tamamlanan mevcut eğitim sistemi, sürekliliğin egemen olduğu bilgi toplumu çerçevesinde yetişkinlerin eğitiminin de çok önem kazanacağı bir yapıya kavuşacaktır.

Kitle eğitimi yerini bireysel yeteneklere ve tercihlere uygun bir eğitim anlayışına bırakacak ve dolayısıyla kişisel tarzda eğitim sistemi uygulamaya konulacaktır.

Ünlü toplum bilimci Masuda'nın 1990 yılında yapmış olduğu tespitlerin bir kısmının an itibarıyla gerçekleştiği, bir kısmının gerçekleşmek üzere olduğu ve yine bir kısmının da önümüzdeki dönemlerde gerçekleşeceği açık bir şekilde görülmektedir. Gerçekten de bugün, hayat boyu öğrenme çerçevesinde yetişkinlerin eğitiminin önem kazandığı ve bireysel yeteneklere göre eğitim tercihlerinin yapıldığı bir dönem yaşanmaktadır. Ayrıca, uzaktan öğrenme, e-öğrenme, teknoloji tabanlı eğitim gibi yeni eğitim tekniklerinin sadece gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ülkelerde de ciddi bir şekilde kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Her ne kadar teknolojik altyapıya dayanan bu yeni eğitim sistemleri, bazı kitleler tarafından çeşitli mahzurlarından dolayı yoğun bir şekilde eleştiriliyor olsa da, önümüzdeki dönemlerde çok daha fazla kullanılacağına dair bir fikir birliğine varılmıştır.

Peter Drucker, ilerleyen yıllarda "eğitim yoksunu" olmak istemeyen dünya vatandaşlarının yaşam ve eğitim reçetesini şu şekilde veriyor (Bozkurt, 2013: 290):

Yüksek düzeyde evrensel bir okuryazarlığa kavuşmak,
Öğrenme motivasyonuna ve öğrenmeye devam etme disiplinine ulaşmak ve
Her yaşta eğitim devamlılığını sağlamak.

Eğitimin Geleceğine İlişkin Ütopyalar başlığını taşıyan bir başka çalışmada, her biri farklı düşünce kalıplarına dayanan aşağıdaki gelişmelerin olabileceğine dair önemli kanıtların bulunduğu söylenmektedir (Hesapçıoğlu, 2010: 33-34):

Gelecekte geleneksel yapıdaki okul üniversiteler olmayacaktır. Çünkü geleceğin öğrencileri kendilerine gerekli olan bilgi ve beceriyi internet benzeri çoklu çağrışım araçlarıyla evlerinde alacaklardır. Okullar ise sadece görsel izlencelerin çoğaltıldığı, saklandığı, dağıtıldığı yerler olarak kalacaktır.

Gelecekte okul olmayacaktır. Okullar tamamen ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla insanın eğitimi yeniden sorgulanmalıdır.

Klasik iktisadın temel kuramı olan “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” görüşü, eğitim alanına tamamen hâkim olacaktır. Dolayısıyla serbest piyasa mekanizması çerçevesinde eğitim piyasası oluşacak, eğitim alanındaki her ölçü ve standart böylece bu piyasa tarafından oluşturulacaktır.

Eğitimin ulusallığı ortadan kalkacaktır. Yani toplumun bütün katmanlarını saran küreselleşme olgusu, eğitimi de tam anlamıyla içerisine alacaktır. Bu sebeple eğitim kurumları ve özellikle üniversiteler tüm dünya öğrencilerinin yararına açık olacaktır. Böylece eğitimin amaçları, içeriği ve kapsamı büyük bir revizyona uğrayacak ve öğretim mevzusu disiplinler arası ve modüler bir hâle bürünecektir. Söz gelimi, bir konservatuvar öğrencisi aynı zamanda mühendislik bilimini de okuyabilecektir.

Geleceğin okulu, içerisinde her türlü kaynağı barındıran büyük bir kütüphaneye dönüşecektir. Bütün eğitim kurumları “açık öğretim kurumları” hâline gelecek ve eğitimin kökeni uzaktan eğitim olacaktır. Sınıf kavramı tamamen ortadan kalkacak ve öğretmenlerin görevi sorunları çözmek ve gerektiğinde yardımcı olmak ile sınırlı olacaktır.

Gelecekte yepyeni eğitim araçları, gereçleri, teknolojisi ve psikolojisinin olacağı, dolayısıyla eğitimin bir tür “şarj etme” olayına dönüşeceği de öngörülerden birini oluşturmaktadır. Buna göre, belli alanlarda bilgileri elde etmek isteyen insanlar bazı tıpsal eğitim merkezlerine gelecekler ve orada kısa bir

dinlenince süresince beyinlerine istenilen bilgiler şarj edilecektir. Kişinin bir bilgiyi öğrenmesi için günlerce, haftalarca hatta aylarca çalışmasına gerek kalmadan istediği bilgi ve beceriye sahip olması sağlanacaktır. Böylece yeryüzünde okuma yazma bilmeyen hiç kimse kalmayacaktır.

Yukarıdaki fikirlerin ne kadarının ya da hangilerinin gerçek olacağını bugünden kestirebilmek oldukça zor. Ancak, en azından bugünkü formatıyla eğitimin ömrünün çok da uzun sürmeyeceği söylenebilir. Çünkü teknolojik gelişmelerin akıl almaz bir hızla ilerlemesi ve toplumsal yaşantının tamamına doğrudan yansımaları, ister istemez eğitimin de yörüngesinin farklılaşmasına neden olacaktır. Zaten özellikle gelişmiş ülkelerde ve onları takiben gelişmekte olan ülkelerde eğitim kurgularında ve sistemlerinde hâlihazırda da önemli değişiklikler meydana gelmiş ve gelmeye de devam etmektedir.

2. KALKINMADA EĞİTİMİN ROLÜ: BEŞERİ SERMAYE MODELİ

Gelişmişliğin altyapısında pek çok faktör bulunmaktadır. Bu kısa yazıda, yapılmak istenen şey ilgili makro büyüklükler ile eğitim arasında nasıl bir ilişki kurulduğunu gözler önüne serilebilmektir. Bu vesile ile, bu başlık altında eğitim ile ekonomik büyüme ve kalkınma arasındaki ilişki kurulmaya çalışılacaktır. Bu ilişki kurulurken bu alanda yapılmış teorik ve ampirik çalışmalar esas alınacaktır. Ayrıca, eğitimin kendi içerisinde değişik kalıpları bulunduğu da bilinmektedir. Buna göre eğitim, her şeyden önce formel eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere ikiye ayrılmakta ve kuşkusuz birbirinden farklı özellikler ve amaçlar taşıyabilmektedir. Ancak burada böyle geniş bir ayrıma gidilmesi imkânsız olduğundan, eğitim dendiğinde anlatılmak istenenin formel ve yaygın eğitimlerin bütünü olduğu unutulmamalıdır.

Konunun daha sağlıklı anlaşılabilmesi için öncelikle, kalkınma kavramı ile ne anlatılmak istendiği üzerinde durmak gerekmektedir. Kalkınma, önceleri sadece ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktaydı. Ancak, yakın bir geçmişte böyle bir ifadelendirmenin yetersiz kaldığı üzerinde bir anlaşma sağlandı. Dolayısıyla, bugün kalkınma ile ifade edilen şeyin yalnızca insanların maddi gereksinimleri ile ilgili değil, onların toplumsal ve yaşamsal koşullarının geliştirilmesi ve geleceğe yönelik umutlarının gerçekleştirilmesiyle ilgili olduğu ortaya çıkmıştır (Çakmak, 2008: 36).

Konuya ilişkin bir örnek vermek gerekirse, ekonomik büyüme damlaya, kalkınma ise bir göle benzetilebilir. Kuşkusuz, gölün su seviyesinin yükselmesinde

damlaların büyüklüğü önemlidir. Ayrıca, gölün kurumaması için damlaların sürekliliğine de ihtiyaç vardır. Gölün büyüklüğü, aynı zamanda bünyesinde barındırdığı zenginliğe ve farklılıklara da işaretir. Aynı şekilde kalkınma, bünyesinde ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, demokratik, hukuksal ve insani gelişmişlik zenginliklerini içeren bir kavramdır (Gümüş ve Şişman, 2012: 117). Dolayısıyla, bir ülkenin kalkınmasından anlaşılması gereken, o ülkenin sadece ekonomik potansiyellerinde yani diğer bir anlamı ile ekonomik büyümesinde bir artış meydana gelmesi değil; bununla birlikte sosyal ve toplumsal gelişmede, siyasal ilerlemede ve kültürel farkındalıkların mozağinde önemli gelişmelerin meydana gelmiş olmasıdır.

Bir ülkenin kalkınmışlık düzeyinin yüksek olması demek, aşağıdaki makro değişkenlerin pozitif eğilimli gerçekleşmiş olması anlamına gelmektedir (Öztürk, 2005: 35-41; Taş ve Yenilmez, 2008: 159-161):

Ekonomik büyüme oranlarında görülen artış,
İstihdam potansiyelinin artış göstermesi ve düşük işsizlik oranları,
İşgücü verimliliğinde artış meydana gelmesi,
Ortalama gelir düzeyinin artış göstermesi,
Ortalama gelir düzeyinde görülen artışın paralelinde daha adil bir gelir dağılımının olması,
Teknoloji yaratma ve yeni teknoloji kullanımında üstünlüğe sahip olma,
Sağlık alanında olumlu gelişmelerin görülmesi,
Düşük doğurganlık ve düşük bebek ölüm hızına sahip olma,
Demokratikleşme sürecinde önemli yol alınmış olması,
Siyasal istikrar sağlanmış olması,
Toplumsal dayanışmanın üst boyutlarda görülmesi,
Suç işleme oranlarında azalma meydana gelmiş olması,
Genel olarak yaşam kalitesinde önemli ilerlemelerin katedilmiş olması,
Toplumun sağlık ve beslenme durumunun genel olarak iyileştirilmiş olması.

Yukarıdaki faktörler bir ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve toplumsal kalkınmışlığında birinci derecede önem arz eden faktörlerdir. Peki, acaba eğitim unsuru, bu kalkınmışlık düzeyinde ne derece rol oynamaktadır? Bu soruya verilecek olan cevap aynı zamanda eğitimin bir ülkenin gelişmişliği açısından ne anlam ifade ettiğini de gözler önüne serecektir. Eğitim ile kalkınma

arasında ilişkiyi ortaya koyan pek çok çalışma* göstermiştir ki bir ülkenin kalkınmasında ve çağdaş uygarlık düzeyine gelmesinde üç temel üretim

* Barbara Sianesi, John Van Reenen, “The Returns to Education: A Review of the Macro-Economic Literature”, (Online), **London LSE Research Online**, 2000; Robert J. Barro, “Economic Growth in a Cross Section of Countries” **The Quarterly Journal of Economics**, 106(2), 1991, pp. 407-443; Dale W. Jorgenson, “Human Capital and National Accounts”, **Survey of Current Business**, 90(6), 2010, pp. 54-56; Dale W. Jorgenson, Barbara M. Fraumeni, “The Output of the Education Sector” Zvi Griliches (Editor), **Output Measurement in the Service Sectors**. Chicago: University of Chicago Press, 1992; Seyhun Doğan, Bahar Şanlı, “İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 8(1), 2003, ss. 173-196; Kadir Eser, Çisel Ekiz Gökmen, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 1(2), 2009, ss. 41-56; Özlem Çakmak, “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, **D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 11, 2008, ss. 33-41; Nazım Öztürk, “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü” **Sosyo-Ekonomi**, Ocak Haziran 2005-1, ss. 27-44; Osman Murat Telatar, Harun Terzi, “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 24(2), 2010, ss. 197-214; Ceyda Özsoy, “Türkiye’de Eğitim ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Var Modeli İle Analizi”, **The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management**, 4(1), 2009, pp. 71-83; Şadan Çalışkan, Mustafa Karabacak, Oytun Meçik, “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)” **Yönetim Bilimler Dergisi**, 11(21), 2013, ss. 29-48; Umut Taş, Fusun Yenilmez, “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(1), 2008, ss. 155-186; Gönül İçli, “Eğitim, İstihdam ve Teknoloji”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, 2001, ss. 65-71; Ceyda Özsoy, “Türk Yükseköğretim Sisteminin Durumu ve İktisadi Büyüme Performansına Katkısı”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1(2), 2008, ss. 31-48; Haşim Akça, Mehmet Ela, “Türkiye’de Eğitim, Doğurganlık ve İşsizlik İlişkisinin Analizi”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 163, Temmuz-Aralık 2012, ss. 223-242; Murat Mustafa Kutlutürk, Hakan Kasım Akmaz, Ahmet Çetin, “Yükseköğretimin Büyümeye Etkisi: Eşbütünlük Analizi” **International Conference on Eurasian Economies 2013**, 2013, pp. 323-327; Sedat Murat, Levent Şahin, “Gençlerin İstihdamı/İşsizliği Bakımından Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi”, **Çalışma ve Toplum**, 2011/3, 2011, ss. 93-135.

faktöründen (doğal kaynaklar, sermaye ve emek) en önemlisi “emek” unsurudur. Bu temel öğretinin dünya üzerinde örneklendirmeleri de mevcuttur.

Mesela, yeterli düzeyde sermaye ve kaynaklara sahip olmasına karşın, Suriye ve İran gibi ülkeler hâla geri kalmış ülkeler arasındadır. Çünkü bu ülkelerin en önemli sorunu, nüfuslarının çok düşük eğitim düzeylerine sahip olmasıdır. Yine bunun gibi bazı zengin Orta Doğu ülkelerinin gelişmiş olarak kabul edilememelerinin altında yatan temel sebep, iyi eğitim almış nitelikli işgücüne sahip olamamalarıdır. Bir çalışmada, yeterli sermayesi olan bir ülkenin fabrika kurabileceği, baraj yaptırabileceği ancak fabrikayı çalıştırabilecek, işletecek ve ürünü pazarlayabilecek faktörün yine insan olduğu örneklendirilmiştir (Adem, 1981: 35).

1960’lı yıllarda ekonomik büyüme-egitim, toplumsal değişme-egitim ilişkisinin en fazla irdelendiği yılların başlangıcını oluşturmuştur. O dönem yapılan çalışmalar oldukça ilginç sonuçların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Buna göre, kişi başına düşen millî gelir ya da ekonomik büyüme ile eğitim düzeyi arasında doğrusal bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmanın da ötesinde, hangi okur-yazarlık oranının kaç dolarlık kişi başına düşen millî geliri sağlayabileceğine dair tablolar dahi hazırlanmıştır. Böylece her koşulda geçerli olmamakla birlikte, herhangi bir ülkenin okur-yazarlık oranı bilindiği takdirde, o ülkenin kişi başına düşen millî gelirini yahut kişi başına düşen millî geliri bilindiği takdirde de, yine aynı ülkenin okur-yazarlık oranını tahmin etmek dahi mümkün olmuştur (Çakmak, 2008: 37-38).

Eğitim ile kalkınma arasındaki ilişkiyi oldukça geniş bir perspektiften inceleyen bir çalışma (Öztürk, 2005: 35-41), yukarıda da söylendiği üzere, eğitim düzeyinde meydana gelen artışların ekonomik büyümeyi artıracığı ve bu sayede istihdam olanaklarında bir genişleme ve işsizlik oranlarında bir azalma meydana getireceği, iyi eğitilmiş bir bireyin daha iyi iş olanaklarına kavuşacağı ve dolayısıyla gelir düzeyinde bir artış yaşanacağı, devletin sağlayacağı ve destekleyeceği başarılı eğitim programları ve planlamaları ile toplumun özellikle yoksul kesiminde yaşayanların fırsat eşitliğine kavuşacağı ve dolayısıyla gelir dağılımında bir adaletlilik olacağı, emeğin niteliğinin artmasıyla birlikte çalışma

hayatında verimliliğin artacağı, yeni teknolojilerin ortaya çıkarılmasında ve yine bu teknolojilerin kullanımında büyük başarıların elde edileceği, yüksek eğitim düzeyiyle birlikte daha rasyonel doğurganlık oranlarına ve aynı zamanda bebek ölüm oranlarına ulaşılacağı, iyi eğitim almış bir halkın kendini yönetecek bireyleri seçme hususunda daha başarılı olacağı ve dolayısıyla demokratikleşme ve siyasal istikrar sürecinde büyük katkılar sağlayacağı, toplumun değerlerini daha güçlü bir şekilde içselleştirecek eğitilmiş nüfus sayesinde toplumsal dayanışmanın da daha bilinçli ve kuvvetli bir hâle geleceği, eğitimin yükselmesiyle suç işleme oranlarında ciddi azalmalar meydana geleceği yönünde sonuçlara varmıştır.

Eğitimin kalkınma üzerindeki olumlu etkilerini örneklendirmenin en iyi yollarından biri Japonya'yı incelemektir. Japonya'da 1868'de Meiji Hükümeti döneminde okur-yazarlık oranlarının erkeklerde %45, kadınlar arasında ise %17 olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Eğitim Bakanlığı tarafından çok sayıda öğrenci, farklı alanlarda eğitim görmek üzere gelişmiş ülkelere gönderilmiş, hatta başarısız olanların hara-kiri ile kendilerine ceza verme yolunu seçtikleri görülmüştür. Eğitim alanında başarılı olmak için âdeta bir halk seferberliği ilan edilmiş ve bu motivasyonel kaynağı sağlamanın, sürdürmenin ve vatandaşları buna inandırmanın önemli bir kalkınma hareketi olduğu kabul edilmiştir. Bununla yetinmeyen Japonya, kendi ülkesinde kalan gençler için de Batı coğrafyasından bazı uzman ve eğitimcileri getirmiştir. Eğitimin kalkınma üzerindeki etkilerini anlayan Japonya, bu geleneğini II. Dünya Savaşı'ndan sonra da sürdürmüş ve ABD'den getirilen uzmanların etkileri ile ekonomide ve sosyal yaşamın tamamında büyük gelişmeler sağlamıştır (Gümüş ve Şişman, 2012: 112).

Bütün bu ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve toplumsal anlatımlar ışığında şüphesiz ki değinilmesi gereken bir teori bulunmaktadır. Çünkü bu anlatımların altyapısını oluşturan unsur hiç şüphesiz ki "beşeri sermaye teorisi"dir. Peki nedir beşeri sermaye teorisi? Şimdi biraz ona bakalım.

Beşeri sermaye teorisini ortaya koymadan önce, beşeri sermaye kavramına değinmekte fayda görülmektedir. Bir tanıma göre beşeri sermaye, "çalışanların eğitim, beceri ve yetenek gibi unsurlarının birikimi" (Mehmet ve Kılıç, 2009: 86) olarak ifadelendirilirken bir başka tanıma göre ise, "insanın fiziki ve zihinsel iş yapabilme yetisini ve dolayısıyla verimliliğini artıran, yaşam kalitesini yükselten; bireye eğitim, deneyim, iş başında öğrenme ve diğer benzer yatırımlar yoluyla mal olmuş hüneler toplamı"dır (Gümüş ve Şişman, 2012: 42).

Beşeri sermaye kavramının ortaya çıkışı esasen çok eskilere dayanmaktadır. Buna göre ilk kez 1776'da A. Smith meşhur kitabı "Milletlerin Zenginliği"nde fiziki sermaye ile beşeri sermayeyi karşılaştırmış ve bu çerçevede insana ve makineye yapılacak olan yatırımlar arasındaki farklılıklara dikkat çekmiştir. Ona göre, beşeri sermayeyi fiziki sermayeden farklı kılan çok önemli nedenler bulunmaktadır. Bunların en önemlisi ise, insanın belirsiz yaşam süresi ve hastalık, moral bozukluğu gibi insancıl faktörlerden ötürü verimliliğinin oldukça değişken bir yapıya sahip olmasıdır. Bunun yanında, işverenin emeğin mülkiyetine sahip olamayacağı da başka bir ayırt edici özelliktir (Ceylan-Ataman, 2014: 130).

Literatürde beşeri sermaye kavramının iki farklı kullanımının olduğu sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Bunlardan birincisine göre beşeri sermaye, bireylerin doğuştan gelen ve sonradan eğitim ve öğretimle geliştirdikleri yeteneklerin tümü olarak ifade edilirken diğere göre ise, beşeri sermaye yalnızca eğitim ve öğretim süreciyle ilişkilendirilmektedir. İkinci bakış açısı, beşeri sermayeyi bireylerin zihinsel ve fiziki iş yapabilme yeteneklerini geliştiren, insanda stoklanan ve gelecekte getiri sağlayacak olan ancak sosyal, kültürel ve teknolojik değişiklikler karşısında değerini yitirme riskini de barındıran maddi olmayan bir kaynak türüdür (Akyıldız, 2013: 174).

Beşeri sermaye üzerindeki bu genel bilgilere dayanarak beşeri sermaye teorisine geçmek daha kolay olacaktır. Yukarıda da ifade edildiği üzere beşeri sermaye teorisine ilişkin ilk bakış açısı A. Smith vasıtasıyla olmuş da bu teorisinin çağdaş dünyaya uyarlanması ve gelişimi 1960'lara dayanmaktadır. 1960'larda Chicago Üniversitesi öğretim üyelerinden başta Theodore Schultz olmak üzere Gary Becker, Jacob Mincer gibi akademisyenler ile İngiliz iktisatçı Marc Blaug bu teorisinin temellerini atmışlardır. Bu teori ile bir anlamda, o güne değin sadece fiziki anlam ifade eden sermaye kavramı açısından devrim yaşanmıştır. Bu devrim ekonomi biliminde yeni bir dönemin başlangıcını da ifade etmiştir. Bu başlangıç, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm etkileri derinden etkilemiş ve başta Dünya Bankası ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü olmak üzere önemli uluslararası kuruluşların tamamının beşeri sermaye seferberliği başlatmalarını sağlamıştır (Mehmet ve Kılıç, 2009: 88-89).

Beşeri sermaye teorisi, eğitime olan bakış açısını âdeta değiştirmiştir. Daha önceleri, bireylerin geliri arttıkça tüketimi de artan bir tüketim malı yahut orta ve üst sınıf için bir statü sembolü olarak görülen eğitimin bir yatırım malı olduğu savunulmaktaydı. Bu teoriye göre, bireyler fiziki sermayeye olduğu gibi beşeri

sermayeye de yatırım yapmalıdırlar. Beşeri sermayeye yapılan yatırımların getirisi, mikro anlamda bireylerin gelirlerinin artması; makro anlamda ise ekonomik büyümeye yol açarak toplam gelirlerin artması ve nihayetinde ise topyekûn kalkınmanın hız kazanması şeklinde olacaktır (Akkoyunlu-Wigley ve Akkoyunlu, 2011: 376). Dolayısıyla beşeri sermaye yatırımları, toplumların sosyal refahını etkileyen unsurların başında gelmektedir.

Beşeri sermaye teorisine göre, eğitime ayrılacak kaynakların artırılması sonuç itibarıyla daha nitelikli işgücünün yetişmesine ve istihdam edilmeleri hâlinde daha yüksek üretim hacmine işaretler. Bunun sonucunda beklenen ise yukarıda da ifade edildiği üzere daha yüksek bir kalkınma hızına ulaşabilmektir. Pek çok ülkenin kalkınmasında eğitime yapılan harcamaların birinci derecede önem taşıdığı ortadadır (Gümüş ve Şişman, 2012: 43). Yakın zamanda buna verilebilecek en güzel örneklerden biri de Güney Kore'dir. Güney Kore yakın bir zaman dilimine kadar rekabetçi ülkeler sıralamasına dahi giremezken genç nüfusuna yapmış olduğu beşeri sermaye yatırımı sayesinde bugün dünyanın teknoloji üreten en önemli ülkelerinden biri hâline gelmiştir.

Son olarak beşeri sermayenin belli başlı özelliklerini sıralamak yerinde olacaktır. Buna göre beşeri sermaye her şeyden önce **özel mal** niteliğindedir. Yani, beşeri sermaye için yapılacak olan yatırım esas itibarıyla birey tarafından karşılanmaktadır. Bununla birlikte, beşeri sermaye yatırımının nihai faydası topluma olacağından dolayı **kamusal mal** niteliği de taşımaktadır. Dolayısıyla eğitim hem özel hem de kamusal araç olarak **karma** bir değere sahiptir (Mehmet ve Kılıç, 2009: 91-92).

3. NEO-LİBERALİZM SÜRECİNDE DEVLET VE EĞİTİM

Bugünkü anlamda ifade ettiğimiz devlet, 15-16. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Tarihin ilk dönemlerinde -ilkel toplumlarda ve Orta Çağ'da - henüz siyasi teşkilatlanmaların kurulmadığı ve toplum ile devletin birbirine karışmış olarak yaşamlarına devam ettikleri görülmektedir. Buna göre, kabilelerden başlayarak millete kadar uzanan her insan grubu, aynı zamanda bir toplumdur. Fakat her toplum, bir devlet değildir. Çünkü devlet, idari, hukuki ve siyasal kurumların meydana getirdiği bir siyasi bütünden oluşmaktadır. Bu hâliyle devlet, her şeyden önce yasama, yürütme ve yargı gibi kuvvetlerin anlamlı bir bütün hâline gelmesini de ifade etmektedir. Buradan da çok net bir şekilde anlaşılmaktadır ki devleti oluşturan asıl unsur, teşkilatların oluşması ve belirli bir düzen içerisinde işleridir. Bu yüzden yasama, yürütme ve yargı gibi organların oluşmadığı, bütün

kararların kabile liderleri veya o yörenin ileri gelenlerince yönetildiği dönemlerde devletin varlığından değil, ilkel toplum ve yönetimlerin varlığından bahsetmek gerekecektir (Çuhadar, 2007: 114).

Devlete ilişkin pek çok tanımlamanın olduğu bilinmektedir. Bunlardan bir tanesine göre devlet, “sınırları belli bir toprak parçası üzerinde teşkilatlanmış, bağımsız bir hükümete sahip olan toplum temsilcisidir. O, toplumu idare eder; iç ve dış tehlikelere karşı güvenliği sağlar, hukuki niteliği ile kanunlar koyar, onları uygular, yasaklar ve emirler çıkarır. Böylelikle sosyal düzeni sağlar. Öteki devletlere karşı toplumu temsil eder. Devlet, egemen ve etkili bir iktidar demektir. Ama aynı zamanda meşru bir iktidardır. Kurumlara dayanan ve müesseseleşen iktidar, hukuk iktidarıdır” (Bolay, 1996: 84). Bir başka tanıma göre devlet, “kurumsallaşmış bir siyasal iktidar, kendine bağlı insanların güvenliğini sağlamak üzere kurulmuş etkin bir sosyal örgütlenme biçimi; en yüksek düzeyde ve değerleri kapsayan bir egemenliğe bağlı sivil toplumun kendi kendisinin bilincine varmasını ifade eden ve belirli bir toprakla sınırlı bir örgüt, etkin bir siyasal iktidardır” (Çam, 2002: 337).

Tarihsel sorumluluğu içerisinde devletin üç temel işlevi yerine getirmeye çalıştığı görülür. Bunlardan birincisi, tüm toplumların üretim araçlarının ve üreticilerinin korunması ve gelişmelerinin sağlanmasıdır. İkincisi, üretim ilişkilerinin korunması ve geliştirilmesidir. Üçüncüsü ise, devletin kendi çıkarını koruması ve geliştirmesidir (Günlü, 2002: 227). Devlet, bu işlevlerini yerine getirirken kamusal hizmet sağlayıcı duruşu ile de ön plana çıkmaktadır. Zaten günümüzde devlet dendiğinde akla ilk gelen unsur çoğu zaman kamusal hizmetler olmaktadır. Bu anlamda devlet, topluma güvenlik, eğitim, sağlık, ulaşım, haberleşme vb. pek çok hizmeti getiren bir kurum olarak kabul görmektedir (Çuhadar, 2007: 112-113). Tam da bu noktada sosyal devletten ya da refah devletinden bahsetmek gerekecektir. Çünkü ana hatlarıyla ifade edilen devlet ile esas konumuzu oluşturan eğitim arasında sağlıklı bir bağ kurulabilmesi için, yukarıda kısmen ifade edilen devletin hizmet sağlayıcı yanının yani sosyal ağırlığının ortaya konması gerekmektedir. Bunun için de sosyal devlet yahut refah devletinin fonksiyonel alanlarına değinmek yerinde olacaktır.

Bilindiği üzere, başta Batı Avrupa toprakları olmak üzere, dünyanın önemli bir bölümü, 1930’lu yıllarda Amerika’da ortaya çıkan Büyük Buhran ve onu takiben II. Dünya Savaşı’ndan sonra “Altın Çağ” adı verilen yeni bir döneme giriş yapmıştır. 1945-1975 yılları arasında özellikle Batı Avrupalı devletlerin,

Keynesyen Refah Devleti modeli çerçevesinde büyük bir toplumsal uzlaşmaya sahne olduğu görülmüştür. Keynes'in talep yöntemi, ilk olarak yüksek büyüme oranlarına, ardından da istihdam artışlarına yol açmıştır. Bu iki makro büyüklüğü takiben, ücret ve çalışma koşulları süratle iyileşmiştir. Hızlı ekonomik büyüme, gelişim hamlesinde refah devletleri açısından önemli bir maddi kaynak sağlamış ve bu yolla eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, konut gibi alanlarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu doğrultuda, savaş sonrası yıllardan başlayarak 1980'li yıllara kadar GSMH içinde sosyal refah harcamalarının payı giderek artmıştır. Bununla birlikte, Keynesyen Refah Devleti modelinin, 1980 dönemlerine değin, Avrupa toplumlarının nüfus, aile ve iş piyasası yapıları ile iyi derecede bir uyuma sahip olduğu da görülmüştür. Özellikle, yüksek doğum oranı, kısa yaşam süresi, büyüyen sanayi istihdamı, düşük kadın istihdam oranı, erkeğin reis olduğu aile modeli ve geleneksel cinsiyet ilişkileriyle uyumlu sosyal refah önlemlerinin bu dönemde giderek geliştiği görülmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda değişen toplum yapısı, refah devleti ve sosyo-ekonomik gerçekler arasındaki uyumun yavaş yavaş bozulmasına neden olmuştur (Özdemir, 2007: 404-405).

Peki, bu dönemde ortaya çıkan ve günümüzde devletin görev ve sorumluluklarına ilişkin pek çok tartışmanın referans noktası olan "refah devleti" ne demektir ve devletin öz tanımından ne gibi farklılıklar barındırmaktadır? Devletin sağlamaya çalıştığı refah ile ne anlaşılması gerektiğinin ortaya konması için dar ve geniş perspektifli iki bakış açısının yansıtılması gerekmektedir. Çünkü sosyal yanı ağır basan Batı Avrupa toprakları için refah, geniş bir "sosyal koruma ağı"dır. Yani devlet, bireylere koruma sağlanacak esas alanları belirlemek ve gerekli tüm tedbirleri almakla görevlidir. Bütün AB üyesi ülkelerde, sosyal koruma kapsamı içerisinde; gelir güvencesi, eğitim, sağlık, sosyal konut ve kişisel sosyal hizmetlere ilişkin geniş önlemler bütünü bulunmaktadır. Buna karşın daha liberal bir perspektif ile refah olgusuna bakan ABD ve benzeri Anglo-Sakson ülkelerinde kavram; ölçülen gelir ve devletin sağladığı yardımlarla ifade edilmektedir. (Littlewood, Herkommer ve Koch, 2007: 10-11).

Devletin refah sağlayıcı yönüne ilişkin literatür tarandığında da temel düzeyde sorumluluk alan refah devleti modelinden, refah devletine sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi geniş sorumluluklar yükleyen refah devleti modeline kadar geniş ve farklı bakış açılarının olduğu görülmektedir. Burada farkı oluşturan perspektifin ise, ülkelerin ekonomik, kültürel ve tarihsel geleneklerindeki değişkenlikler olduğu vurgulanmalıdır. Bir tanıma göre refah devleti, "bireylere ve ailelere minimum bir düzeyde gelir garantisi sağlayan; kişilerin belirli sosyal

risklerin (hastalık, yaşlılık, işsizlik vb.) üstesinden gelmelerinde onlara yardımcı olan; sosyal refah hizmetleri aracılığıyla, tüm vatandaşlara iyi yaşam standartları sağlayan bir kurum”u ifade etmektedir (Özdemir, 2007: 404). Buna göre, devletin sosyal refah görevleri altı temel alanda yoğunlaşmaktadır. Bunlar; sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, gelirin yeniden dağıtımı, konut ve sosyal refah hizmetleridir. Bir başka tanıma göre refah devleti, “vatandaşlarına ve ailelerine asgari gelir garantisi sunan, bireyleri toplumsal tehlikelere karşı koruyan, onlara sosyal güvenlik - sosyal hizmet - sosyal yardım olanakları sağlayan, toplumdaki konumları ne olursa olsun tüm vatandaşlarının eğitim, sağlık, barınma, korunma gibi hizmetlerden faydalanmasını sağlamak için hizmetler sunan ve geliştiren devlettir (Flora ve Heidenheimer, 1999: 29).

Dikkat edilirse, devletin sosyal refah görevleri arasındaki en önemli alanlardan biri eğitimidir. Günümüzde eğitimin toplumsal bir kurum olarak görülmesi, temel eğitimin devlet tarafından vatandaşların tamamına verilmesi zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Geçmiş dönemlerde yani devletin kurumsal mekanizmaları oluşmadan önce örgün eğitim, bütün vatandaşlara verilmesi gereken bir sosyal hizmet olarak kabul edilmemekteydi. Egemenliğin kralların ve rahip-kralların elinde olduğu monarşik düzen dönemlerinde eğitimin amacı, otorite ve itaate dayalı bir sistemde tamamen güdümlü bir yapıya dayanmaktaydı. Siyasi gücün, belli bir grubun, din adamlarının, aydınların, bürokratların, toprak ağalarının, sanayicilerin, siyasi partilerin, sendikaların yahut askerlerin elinde bulunduğu oligarşik siyasal sistem dönemlerinde ise, gücü elinde bulunduranların çıkarlarına hizmet etmeyen bir eğitim sistemi düşünülemez idi (Gökçe, 2009: 53). Ancak, ulus devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte eğitim, yukarıda da izah edilmeye çalışıldığı gibi devletin temel işlevleri arasında yer almaya başlamıştır. Bununla birlikte, bütün vatandaşlar için temel eğitim zorunluluğu getirilmiştir.

Eğitim ile devlet arasındaki ilişkiye “siyasal” perspektiften bakıldığında ise; “eğitimi, yönetsel eylemleri sistemli ve sürekli kılmak amacıyla insanlara istenilen davranışları kazandırma süreci” olarak görmek de mümkündür. Bu çerçevede, siyasi bir sistemde eğitimin; vatandaşlığın biçimlendirilmesinde, paylaşma ve iş birliği duygularının toplumsal bir uzlaşıyla pekiştirilmesinde, güçlü bir toplumsal etkinliğe ulaşmada ve kardeşlik temeline dayalı bir düzenin gerçekleştirilmesinde vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu söylenmelidir. Bununla birlikte, eğitimin, toplumsal yapıdaki gelişmeleri, farklılaşmaları kontrol altında tutma ve deneyimlerin sürdürülmesine ve yaratılmasına yönelik bilinçli bir faaliyet olduğu da söylenmelidir. Bu bakış açısına göre eğitim; belki de bireyin özgürlüğünü

sınırlamak pahasına, onu kontrol etmek, otoriteyi kabul ettirerek belirli bir sistemin sürekliliğini sağlamak amacıyla çoğu kez okullar aracılığıyla gerçekleştirilen etkinlikler bütünüdür. Dolayısıyla, devlet açısından eğitim; bireyleri uyumlu hâle getiren, kamu yararına olan eylemleri kolaylaştıran, toplumu merkezden yönlendirmeyi sağlayan bir araç olarak görülmektedir (Gökçe, 2009: 106). Ancak burada bir husus çok önemlidir. O da “devlet için iyi vatandaş yetiştirme arzusu”, mevcut siyasal sistem ve uygulamalara karşı çıkan ve onları eleştiren insanların yetişmesini önlememlidir. Çünkü günümüzde eğitim sistemlerinden esas beklenen; araştıran, düşünen, eleştiren ve sorgulayan bireylerin yetiştirilmesidir. Bu açıdan okul, politik bir örgüt olarak bireylere politik bir bilinç kazandırmak, gelecekte daha iyi bir toplumsal yaşam için yeni düşünce ve politikalar üretmek zorundadır (Şişman, 2012: 109).

Eğitim, bir yandan siyasi, ideolojik ve ekonomik davranışların edinilmesinde ön ayak olurken yani onları etkilerken öte yandan da aynı değişkenlerden önemli oranda etkilenmektedir. Toplumun tamamı bir sistem ve bu toplumu oluşturan etkenler de alt sistemler olarak düşünüldüğünde hiç kuşku yok ki bu alt sistemler arasında eğitimin en önemlisinin eğitim olduğu rahatlıkla söylenebilir. Devletin eğitim hizmeti karşılık beklemezsizin sunması ve bunun finansmanını doğrudan kendisinin karşılaması gerekliliği noktasında çok önemli görüşler yer almaktadır. Bunlardan bir tanesine göre George C. Marshall, “eğer yeni Newtonlar Darwinler, Shakespeareler veya Beethovenler yetiştirdiyseniz, eğitimin kamusal finansmanının karşılığını ödemişsiniz demektir” diyerek eğitimin kamusal finansmanının gerekliliğine dair vurgu yapmaktadır. William Petty ise bir başka açıdan olaya bakmış ve “bir toplumdaki beceri ve hüneler sadece elit kesime özgü olmadığını, bu beceri ve hüneler topluma yayıldığını ve dolayısıyla toplumun bunlardan yararlanabilmesi için devletin tüm kesimleri eğitime tabi tutması gerektiğini” öngörmüştür. Ona göre, becerili kişilerin ortaya çıkarılması ve onlardan toplumun tamamının veya bir kısmının faydalanması için eğitimin kamusal finansmanı zorunludur (Gümüş ve Şişman, 2012: 76-77).

Devletin eğitim harcamalarına ilişkin finansman yaratması ve eğitim hizmetini sunma zorunluluğu, çeşitli eleştirilere maruz kalsa da aşağıdaki çıktılara ulaşmanın da önemli bir yolu olarak görülmektedir (Gümüş ve Şişman, 2012: 49-50):

Küçüklerin Korunması: 18 yaşının altında olan ve temel eğitim sürecinde bulunan gençlerin ve bu gençlerin ailelerinin, eğitim geleceğine dair tek elden ve

doğru karar verip veremeyecekleri konusunda yaşanan tartışmalar, devletin bu konuda görev üstlenmesi ve bireylere uygun, onların atıl kapasitelerini ve potansiyellerini ortaya çıkaracak eğitim hizmetlerini sunması zorunluluğunu doğurmaktadır.

Dışsal Etkiler: Bu etkiler, ağırlıklı olarak ikinci başlık altında ele alınan kalkınmaya ilişkin göstergelerden ibarettir. Yani kamuca sunulan eğitim hizmetini alan birey, bundan sadece bireysel bir fayda kazanmayacak, aynı zamanda bir toplumun gelişmişliğine varacak önemli faydalar kazandıracaktır. Dolayısıyla, eğitim hizmetlerinin kamu finansmanı tarafından karşılanması ve bunun karşılığında çok önemli faydalar sağlaması beklenmektedir. Örneğin, kamusal kaynaklar kullanılarak toplumun okur-yazarlığının artmasının bir ülkenin kalkınmasına kazandıracığı toplumsal faydalar ile bireysel finansman yoluyla sağlanacak eğitim sonucu ortaya çıkacak faydaları aynı kefedeki tartmanın imkânı bulunmamaktadır.

Demokrasiye Katkı: Demokratik yaşam felsefesinin, demokratik kurum ve kuruluşların, demokratik işleyişin ancak ve ancak belirli düzeyde eğitim alan vatandaşlar vasıtasıyla sağlanabileceği gerçeği, devletin eğitim hizmetini sunmadaki zorunluluğunu ifade eden bir başka görüştür.

Fırsat Eşitliği: Bu ilke, eğitimin kamu kaynakları tarafından karşılanması zorunluluğunun en önemli gerekçesidir. Çünkü bu ilke ile bir yandan eğitime kaynak ayıramayacak durumda olanların yaratacağı beşeri sermaye kaybı önlenirken öte yandan da yine düşük gelir grubuna sahip olan kişilerin alacakları eğitim ile birlikte gelecekte daha yüksek gelir elde etmeleri sağlanarak gelir dağılımındaki adaletsizlik giderilmeye çalışılmaktadır. Böylece toplumda daha adil bir gelir paylaşımı, daha yüksek bir toplumsal hoşnutluk, daha az sosyal ve ekonomik kriz döngüsü yaratılmış olunacaktır.

Eğitimin kamu kaynaklarınca karşılanması ve sunulması gerekliliğine dair yukarıda izah edilmeye çalışılan görüşler, dünya ekonomisinin 1980 sonrası almaya başladığı hâl ile birlikte oldukça tartışmalı bir duruma gelmiştir. Çünkü 1970'lerin ortalarından itibaren kendini güçlü bir şekilde hissettirmeye başlayan krizlerin temel sebepleri arasında; yüksek toplam talep, istihdam ve vergi politikaları, cömert sosyal hizmet harcamaları ve devletin artan müdahaleleri gösterilmeye başlanmıştır. Bu sebeplerden ötürü, devletin ekonomideki payının küçültülmesi istemi güçlü bir şekilde yankı bulmuştur. Bu dönemden itibaren devletler, cömert sosyal refah harcamalarını sürdürebilmelerinin olanaksız olduğu

düşüncesine sahip olmuş ve harcamalarını kısmak, gelirlerini artırmak amacıyla yeni politikalar geliştirmeye, reformlar yapmaya yönelmişlerdir.

Yaklaşık son çeyrek asırdır, refah devleti politikalarında ve dolayısıyla sosyal politikalarda geri dönüşler yaşanmaya ve refah kurumları reforma tabi tutulmaya başlanmıştır. Refah devleti ve sosyal politika uygulamalarında başlayan dönüşümün nedeni, özellikle 1970’li yılların sonlarından itibaren ortaya çıkan “küreselleşme” süreci ve beraberinde getirdikleridir. Bu dönemde piyasalaşma ve özelleştirme, 1980’lerde muhafazakâr devletlerin benimsediği ve refah devletlerinin dönüşümünde büyük rol oynayan iki anahtar kelimedir. Bu kavramlar beraberinde, ekonomik politikaların daha liberalleşmesini ve kamu kesiminin küçültülmesi anlayışının yerleşmesiyle devlet, piyasa ve sivil toplum arasındaki sınırların değişmesini getirmiştir. Dolayısıyla her şeyden önce üreten, müdahale eden devlet yerine, yalnızca standartlar ve kurullar koyan ve denetleyen ve kendisine verilen temel görev alanının (güvenlik, adalet, altyapı hizmetleri) dışına çıkmayan bir devlet anlayışı yaygınlaşmaya başlamıştır (Özdemir, 2007: 228-229).

Altın Çağ’ın cömert refah devleti üzerinde tartışmaların başlaması eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, ulaşım ve haberleşme gibi sosyal refah hizmetlerinin sunumu açısından yeni yönelimlerin doğmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde üç yönelimden özellikle bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi, sosyal refah hizmetlerinin sunumunda merkezî yönetime göre daha etkili ve verimli olduğu söylenen “yerel yönetimler”in ön plana çıkarılması iken ikincisi, bu hizmetleri hiyerarşik ve bürokratik yapısı olmayan kendi kendine yönetim biçimlerine yani kâr gütmeyen kuruluşlara devretme girişimleridir. Son olarak ve günümüzde birçok ülkenin tercih etmiş olduğu yol ise, refah devletinin sosyal görevlerini “piyasalara” vererek (sosyal refah kurumlarının özelleştirilmesi) devlet müdahalesini sınırlamaya yöneliktir. Özellikle son otuz yılda pek çok dünya ülkesinin eklenmiş olduğu neo-liberal politikalara uyum noktasında bu üçüncüsü önemli oranda üzerinde uzlaşa sağlanan bir değişim/dönüşüm mekanizmasını ifade etmektedir (Özdemir, 2007: 414).

Neo-liberal politikalara uyum sağlama noktasında, diğer sosyal hizmet alanlarında olduğu gibi eğitim alanında da pek çok ülkenin politika değişikliğini tercih ettiği açık bir şekilde görülmektedir. Her şeyden önce, eğitim amaçlarının ve bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan müfredatların piyasa eksenli olarak oluşturulmaya çalışıldığı bilinmektedir. Özellikle piyasanın gerektirdiği nitelikte ve esneklikte işgücünün oluşturulabilmesi için gerekli olan bilgi ve becerilerin

ekseninde şekillendiği görülen eğitim kurgularının, özellikle “insan kaynakları”, “insan sermayesi”, “verimlilik yönetimi”, “kişisel gelişim”, “insan gücü yetiştirme” gibi alanlarda ağırlık göstermesi “küreselleşme ve liberalizm” olgularının ne kadar etkili olduğunun bir kanıtını teşkil etmektedir. Uluslararası kalite sembolü olarak da rekabete dayalı girişimcilik kültürü ve piyasanın talepleri doğrultusunda yeniden yapılanan eğitim kurumları olarak görülmeye başlanmıştır. Bu gelişmeleri takip edemeyen kurum ve sistemler ise tamamen ikinci sınıf eğitim düzeni muamelesine tabi tutulmaya başlamışlardır. Eğitim reformlarının finansman kanadında da önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu noktada diğer tüm sosyal hizmet alanlarında olduğu gibi eğitime ayrılan kamu harcamalarının da kısıtlanması, özellikle ortaöğretim ve yükseköğretimin özelleştirilmesi ve eğitimin her düzeyinde öğrenci başına düşen maliyetleri düşürme kaygısı bulunmaktadır. Özellikle Dünya Bankasının parasız temel eğitimin toplumsal yararının orta ve yükseköğretimden daha yüksek olduğu görüşü, bu alanların özelleştirilmesine ve daha önceden bu alanlara ayrılan kamu harcamalarının bir kısmının temel eğitime aktarılması sonucunu doğurmuştur (Sayılan, 2006: 44-45).

1980 sonrası neo-liberal düzene uyum sağlama noktasında hemen tüm dünyada üzerinde en fazla konuşulan konulardan biri de hayat boyu öğrenme stratejisi olmuştur. Literatürde kavramsal olarak tam bir fikir birliğine varılmadığı ve pek çok ülkede “yaşam boyu eğitim, ileri eğitim, sürekli eğitim, yetişkin eğitimi, liberal eğitim, sürekli mesleki eğitim, meslekte eğitim” gibi farklı ifadelerle yakın veya eş anlamlı olarak kullanıldığı görülen (Aspin and Chapman, 2007: 19-20) hayat boyu öğrenme; “resmî bir özellik taşıyan ya da taşımayan, bireysel ya da toplumsal açıdan bilgi ve beceri geliştirme amaçlı yaşam boyu gerçekleştirilen öğrenme etkinliklerinin tümü” olarak tanımlanabilir (Ersoy ve Yılmaz, 2009: 806). Avrupa Komisyonu ve AB üyesi devletler tarafından da kabul gören tanımına göre ise hayat boyu öğrenme, “bilginin, becerilerin ve yeteneklerin geliştirilmesi amacıyla yönelik formel ya da informal bütün öğrenme faaliyetleri’dir (Gündoğan, 2003: 3).

İnsan yaşamının ilk öğrenme deneyimi olan konuşmak ya da yürümek gibi temel yaşamsal öğretilerden tutun da ömürleri boyunca öğrenme kapasitelerini genişletecek tüm bilgi ve beceri birikimini kapsayan hayat boyu öğrenme (Field, 2006: 1) yaklaşımının temelinde, değişimin bir olgu olarak kabul edilmesi yatmakla birlikte; bu değişime ayak uydurabilecek işgücünü ve ileride meydana gelebilecek değişimlerin sonucunda ortaya çıkacak yeni iş ve beceri ihtiyaçlarını karşılayabilecek insan kaynaklarını yaratmak temel hedefler olarak görülmektedir

(DPT, 2001: 12; Turan, 2005: 88). Hayat boyu öğrenmenin en önemli özelliklerinden bir tanesi de daha önceden elde edilmiş temel bilgi ve becerilerin güncellenmesini sağlayarak kişilere ikinci bir fırsat yaratarak daha ileri düzeyde bir öğrenim imkânının sunulmasıdır (Soran, Akkoyunlu ve Kavak, 2006: 202). Bu anlamıyla hayat boyu öğrenme hem gençler hem de yetişkinler açısından büyük önem taşımaktadır.

4. TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE TEMEL SORUNLAR

Türk eğitim sisteminin genel esasları, yapısı ve işleyişi, 14 Haziran 1973 tarihinde kabul edilip, 24 Haziran 1973'te Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile belirtilmiştir. Buna göre, Türk millî eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere temelde ikiye ayrılmaktadır. Örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamakta iken; yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü içermektedir.

1739 Sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Türkiye'de örgün eğitimin genel yapısı şu şekilde özetlenebilir:

Okul Öncesi Eğitim: Mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsayan okul öncesi eğitim programı, gönüllülük esasına tabidir. Programın temel amaçları arasında, çocukların beden, zihin, duygu gelişimlerini ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamak; onları ilköğretime hazırlamak; şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı sağlamak ve çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak bulunmaktadır.

İlköğretim: 6-14 yaş grubu arasındaki çocukların eğitimini kapsayan ilköğretim programı, kız ve erkek bütün vatandaşlar için 8 yıllık kesintisiz ve zorunlu bir eğitim sürecini kapsamakta ve devlet okullarında parasız olarak verilmektedir. İlköğretim programının temel amaçları; her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli olan temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak ve ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

Ortaöğretim: İlköğretime dayalı olarak en az üç yıllık öğrenim veren ve genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsayan ortaöğretim programı; ilköğretimi tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan

her öğrenciye ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde sunulan bir eğitim-öğretim hakkıdır. Programın temel amaç ve görevleri arasında, bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak; öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamak yer almaktadır. Bu görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum ihtiyaçları arasında denge sağlanması da ana ilke olarak kabul edilmiştir. Çeşitli programlar uygulayan liselerden meydana gelen ortaöğretim kurumlarına; lise, teknik lise veyahut tarım meslek lisesi gibi eğitim dallarını belirleyen adlar verilmektedir.

Yükseköğretim: Bu programlar, ortaöğretime dayalı olarak en az 2 yıllık yükseköğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsamaktadır. Yükseköğretim kurumları; üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksekokulları, uygulama ve araştırma merkezlerinden oluşmaktadır.

Yükseköğretim programlarının amaç ve görevleri ise şu şekilde belirtilmiştir:

Öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda ülkemizin bilim politikasına ve toplumun yüksek seviyede ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmek,

Çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak,

Ülkemizi ilgilendirenler başta olmak üzere; bütün bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak,

Ülkemizin her anlamda ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları, Hükûmet ve kurumlarla da iş birliği yapmak suretiyle öğretim ve araştırma konusu yaparak sonuçlarını toplumun yararlanmasına sunmak ve Hükûmetçe istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek,

Araştırma ve incelemelerin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak,

Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini halka yaymak ve yaygın eğitim hizmetlerinde bulunmaktır.

Ülkemizde yaygın eğitimin yapısı ve işleyişi ise yine 1739 sayılı Türk Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 40-42. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre yaygın eğitimin amaç ve görevleri şu şekilde belirtilmiştir:

Okuma- yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamak için sürekli eğitim imkânlarını hazırlamak,

Çağımızın bilimsel, teknolojik, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkânlarını hazırlamak,

Millî kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak,

Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıklarını kazandırmak,

İktisadi gücün artırılması için gerekli beslenme ve sağlıklı yaşama şekil ve usullerini benimsetmek,

Boş zamanları iyi bir şekilde değerlendirme ve kullanma alışkanlıklarını kazandırma,

Kısa süreli ve kademeli eğitim uygulayarak ekonomimizin gelişmesi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslekleri edinmelerini sağlayıcı imkânlar hazırlamak,

Çeşitli mesleklerde çalışmakta olanların hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaktır.

Amaçlarına göre, tamamlama eğitimi, mesleki teknik eğitim, kişisel gelişim eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve sağlık ve aile yaşamı eğitimi olarak beşli bir sınıflandırmaya tabi tutulabilen yaygın eğitim, gelişmekte olan ülkelerde daha çok yetişkinlere okuma yazma öğretme ve gençlere bir meslek kazandırma işlevi görmektedir. Eğitimin okuma yazma öğretme fonksiyonu, oldukça önemli olmasına rağmen tek başına yeterli olamamaktadır. Gerekli olan etkinin sağlanabilmesi için, yaygın eğitim programlarının, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin insan ve toplum yaşamı üzerindeki etkilerini de içermesi gerekmektedir. Günümüzde en önemli yaygın eğitim programlarından biri olan bilgisayar okuryazarlığı ile temel okuma yazma programları aynı potada eritilmelidir (Murat, 2009: 35-38).

Sosyal adalet sağlama, bireysel gelişim sağlama, ekonomik ve sosyal fayda sağlama, işgücünün niteliğini geliştirme ve işletmelerde verimliliği artırma fonksiyonlarına sahip olan yaygın eğitim, ülkemizde kurumsal anlamda türlerine göre şu şekilde sınıflandırılabilir (Murat, 2009: 40, 212-214):

Pratik Kız Sanat Okulları,
Olgunlaşma Enstitüleri,
Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezleri,
3308 sayılı Kanuna Göre Açılan Meslek Kursları,
Çıraklık Eğitim Merkezleri,
Halk Eğitim Merkezleri ve Okuma Yazma Kursları,
Kur'an Kursları,
Özel Yaygın Eğitim.

Türkiye, 1997 yılında önemli bir eğitim reformu yerine getirerek 5 yıllık zorunlu eğitim süresini 8 yıla çıkarmıştır. Bu reform okullaşma oranlarında ciddi bir artış meydana getirmiştir. Öyle ki, 1994-'95 öğretim yılında %53 civarı olan ortaöğretim okullaşma oranı, 2009 yılında %96 ilköğretim okullaşma oranı ile ne denli önemli bir artış meydana geldiğini gözler önüne sermiştir. Pek tabii ki bu reformun kaçınılmaz bir de mali boyutu bulunmakta ve çok ciddi rakamları içermekteydi. Bu rakam ortalama olarak, yıllık 3 milyar dolara tekabül etmiştir. Aslına bakılırsa, bu gerçekten de büyük bir harcama rakamıdır. Bu harcamalar, yeni okulların inşaat yatırımlarına, mevcut okulların yenilenme ve genişleme çalışmalarına, okullardaki bilgisayar teknolojilerine olan yatırımlara, eğitim makine, teçhizat ve materyallerine, öğretmen ve diğer eğitim personellerine yapılan giderlere ve yeni personel alımı ve bu personelin eğitimlerine yapılmıştır. Tüm bu yapılan harcamalar sonucunda MEB, 1997-2002 yılları arasında 81.500 adet yeni ilköğretim sınıfı meydana getirmiştir (World Bank, 2005: 5).

Ciddi maliyet rakamlarına rağmen, bu reform kaçınılmaz bir atılımdı, ancak 8 yıllık zorunlu eğitim de çok ciddi yetersizlikleri beraberinde getiriyordu. Bugün, Avrupa Birliği'ne üye olan bazı ülkelerin zorunlu eğitim sürelerine bakıldığında; bu sürenin, Fransa ve İngiltere'de 11 yıl, Almanya'da bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte ortalama 12 yıl, Norveç'te 10 yıl ve Hollanda'da 12 yıl olduğu görülmektedir (Küçükali, 2007: 342-347). Dolayısıyla artık 8 yıllık zorunlu eğitim, Türkiye için de yeterli görülmemekte idi.

Bu gelişmeler, Millî Eğitim Bakanlığı üzerindeki baskıyı artırmış ve 30.03.2012 tarihinde kabul edilip, 11.04.2012 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte Türkiye 12 yıllık zorunlu eğitime kavuşmuştur. Bu çerçevede eğitim sistemi; 4 yıl süreli ilköğretim, 4 yıl süreli ortaokul ve 4 yıl süreli lise eğitimini kapsayacak şekilde kamuoyunda

4+4+4 olarak bilinen düzene geçmiştir. Bununla birlikte ilkokullar ile ortaokullara ilköğretim veya ilköğretim kurumları; liselere ise ortaöğretim veya ortaöğretim kurumları denilmeye devam edilmiştir.

Tablo 1: Öğretim Yılı ve Eğitim (5 Yıllık Zorunlu Eğitim) Seviyesine Göre Net Okullaşma Oranları (%)

Öğretim Yılı	İlkokul			Ortaokul ve Dengi			Lise ve Dengi			Yükseköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1994/95	89.34	91.29	87.28	53.43	61.89	44.57	36.74	42.35	30.89	8.61	9.82	7.35
1995/96	88.93	90.94	86.79	53.09	61.51	44.30	38.74	44.05	33.21	9.35	10.57	8.07
1996/97	89.40	91.80	86.92	52.82	60.63	44.62	38.54	43.10	33.78	9.21	10.58	8.35

Kaynak: T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2013/14**, Ankara, MEB Yayınları, 2014, s. 1.

Tablo 1, beş yıllık zorunlu eğitim seviyesine, Tablo 2, sekiz yıllık zorunlu eğitim seviyesine ve Tablo 3 te on iki yıllık zorunlu eğitim seviyesine göre net okullaşma oranlarını * vermektedir. Buna göre, öncelikle sekiz ve sonrasında da on iki yıllık zorunlu eğitim ile birlikte okullaşma oranlarında çok önemli artışlar meydana geldiği görülmektedir. Özellikle son on yıl içerisinde ilkokul ve ortaokul düzeyinde okullaşma oranlarının %100'e yaklaştığı görülmektedir. Ayrıca ortaöğretim okullaşma oranının (%79.79), yeterli görülmemekle birlikte, 12 yıllık zorunlu eğitimden sonra önemli bir artış ivmesi yakaladığı görülmektedir. Tablo 3'e dikkatli bir şekilde bakılırsa, 2013-'14 öğretim yılında %99.57 olan ilkokul okullaşma oranının bir sonraki öğretim yılında %96.30 ve son yılda da %94.87'ye düştüğü görülür. Bu düşüşün nedeni, 2013-'14 öğretim yılı ve daha önceki yıllarda öğrenci sayıları dikkate alınırken sisteme kayıtlı aktif-pasif (yurt dışına çıkan, vefat eden, açık öğretime geçiş yapan öğrenciler) tüm öğrenciler dahil edilirken; 2014-'15 öğretim yılından itibaren pasif durumda bulunan öğrencilerin dahil edilmemeye başlanmasıdır (MEB, 2016: XVII). Dolayısıyla düşüş, tamamen istatistiki bir tercihten kaynaklanmıştır. 2015-'16 öğretim yılı içerisinde; ilkokul okullaşma oranının %94.87, ortaokul okullaşma oranı %94.39, ortaöğretim okullaşma oranı

* İlgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir. Öğrencilerin bitirdiği yaş baz alınarak; ilköğretimde teorik yaş 6-13, ortaöğretimde teorik yaş 14-17 ve yükseköğretimde teorik yaş 18-21 olarak kabul edilmektedir.

%79.79 ve son olarak yükseköğretim okullaşma oranı da %40.87 olarak gözükmetedir.

Vurgu yapılması gereken bir diğer husus da, yükseköğretim okullaşma oranlarının yıllar içerisinde sergilediği dönüşüm ve değişimdir. Buna göre, Türkiye yükseköğretim okullaşma oranında son 20 yıllık zaman diliminde çok büyük bir ivme yakalamıştır. 1997-'98 öğretim yılında yükseköğretim okullaşma oranları genelde %10.25 iken erkeklerde %11.28 ve kadınlarda da %9.17 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla o dönemin Türkiye'sine uygun bir şekilde erkeklerin kadınlardan daha yüksek oranda yükseköğretimde bulunduğu bir yapı sergilemektedir. Bugün gelinen noktada ise, önemli farklılaşmaların ortaya çıktığı görülmüştür. Öncelikle genel olarak yükseköğretim okullaşma oranları önemli bir artış ivmesi yakalamıştır. %10.27'lik yükseköğretim okullaşma oranı, bugün %40'ın üzerine çıkmıştır. Bunun altında yatan pek çok neden sayılabilir. Ama öncelikli olarak Türkiye'de son yirmi yılda önemli sayıda kamu ve vakıf üniversitesinin kurulduğu ve dolayısıyla yükseköğretim kapsamının genişlediği söylenebilir. Bu fiziki imkânların yanında, Türkiye'nin öğretime bakış açısındaki değişikliği de görmek gerekir. Bunu görmek için yükseköğretim okullaşma oranının bugün ulaştığı rakamlara bakmak bile yeterli olabilecektir. Buna göre, yükseköğretim okullaşma oranı genelde %40.87, erkeklerde %39.21 ve kadınlarda da %42.62 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların, erkeklerden daha yüksek oranda okullaşması, önemli bir mental değişikliğe de işaret etmektedir. Türkiye, gelişmekte olan ülke konumunu, kadınlarını eğitim sürecinde daha fazla tutarak ve dolayısıyla işgücü piyasalarına katılımlarını artırarak güçlü bir şekilde devam ettirmek istemektedir.

Tablo 2: Öğretim Yılı ve Eğitim (8 Yıllık Zorunlu Eğitim) Seviyesine Göre Net Okullaşma Oranları (%)

Öğretim Yılı	İlköğretim			Ortaöğretim			Yükseköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1997/'98	84.74	90.25	78.97	37.87	41.39	34.16	10.25	11.28	9.17
1998/'99	89.26	94.48	83.79	38.87	42.34	35.22	10.76	11.81	9.67
1999/'00	93.54	98.41	88.45	40.38	44.05	36.52	11.62	12.68	10.52

2000/'01	95.28	99.58	90.79	43.95	48.49	39.18	12.27	13.12	11.38
2001/'02	92.40	96.20	88.45	48.11	53.01	42.97	12.98	13.75	12.17
2002/'03	90.98	94.49	87.34	50.57	55.72	45.16	14.65	15.73	13.53
2003/'04	90.21	93.41	86.89	53.37	58.01	48.50	15.31	16.62	13.93
2004/'05	89.66	92.58	86.63	54.87	59.05	50.51	16.60	18.03	15.10
2005/'06	89.77	92.29	87.16	56.63	61.13	51.95	18.85	20.22	17.41
2006/'07	90.13	92.95	87.93	56.51	60.71	52.16	20.14	21.56	18.66
2007/'08	93.37	98.53	96.14	58.56	61.17	55.81	21.06	22.37	19.69
2008/'09	96.49	96.99	95.97	58.52	60.63	56.30	27.69	29.40	25.92
2009/'10	98.17	98.47	97.84	64.95	67.55	62.21	30.42	31.24	29.55
2010/'11	98.41	98.59	98.22	66.07	68.17	63.86	33.06	33.44	32.65
2011/'12	98.67	98.77	98.56	67.37	68.53	66.14	35.51	35.59	35.42

Kaynak: T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2013/'14**, Ankara, MEB Yayınları, 2014, s. 1.

Özellikle kadınlar açısından gelişmelerin oldukça iyi olduğu gözlerden kaçmamalıdır. Yükseköğretimde kadın okullaşma oranı, 1994-'95 yılında % 7.35 iken; 2015-'16 öğretim yılı içerisinde %42.62 olarak gerçekleşmiştir. Pek tabidir ki, bu olumlu gelişmelerin zemininde “Haydi Kızlar Okula” gibi kampanyaların veyahut çeşitli bilinçlendirme projelerinin oldukça büyük önemi olduğu da hatırlatılmalıdır.

Tablo 3: Öğretim Yılı ve Eğitim (12 Yıllık Zorunlu Eğitim) Seviyesine Göre Net Okullaşma Oranları (%)

Öğretim Yılı	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim			Yükseköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2012/'13	98.86	98.81	98.92	93.09	93.19	92.98	70.06	70.77	69.31	38.50	38.40	38.61
2013/'14	99.57	99.53	99.61	94.52	94.57	94.47	76.65	77.22	76.05	39.89	38.90	40.93
2014/'15	96.30	96.04	96.57	94.35	94.39	94.30	79.37	79.46	79.26	39.49	37.95	41.10

2015/'16	94.87	94.54	95.22	94.39	94.36	94.43	79.79	79.36	80.24	40.87	39.21	42.62
----------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Kaynak: T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2013/'14**, Ankara, MEB Yayınları, 2014, s. 1.

Türk eğitim sisteminin örgün ve yaygın eğitim olarak ikili bir yapıya sahip olduğu daha önce de söylenmişti. Buna göre 2015/'16 öğretim yılı içerisinde Türkiye'de toplam 73.397 tane okul, 26.289.534 öğrenci, 1.064.648 öğretmen ve 721.670 derslik bulunmaktadır. Mevcut okulların %83.4'ü örgün, geri kalan %16.6'lık kısmı ise yaygın eğitim hizmetlerinde kullanılmaktadır. Bu rakamlara göre, açık öğretim hariç örgün öğretim çerçevesinde 100 öğrenci başına yaklaşık 6,3 öğretmenin ve 4,1 dersliğin düştüğü anlaşılmaktadır. Pek tabii ki bu rakamlar yeterli değildir. Ancak bundan henüz 15 yıl önce 100 öğrenci başına yaklaşık 3,7 öğretmenin düştüğü göz önünde tutulursa önemli bir başarı ivmesinin yakalandığı anlaşılır.

Tablo 4: Örgün ve Yaygın Eğitim Türlerine Göre Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı, 2015/'16 Öğretim Yılı

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı
Örgün Eğitim	61 203	17 588 958	993 794	651 828
Yaygın Eğitim	12 194	8 700 576	70 854	69 842
Toplam	73 397	26 289 534	1 064 648	721 670

Kaynak: T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2015/'16**, Ankara, MEB Yayınları, 2016, s. 48, 213.

Not: Yaygın eğitim kurumları istatistikleri 2014/'15 öğretim yılı sonu rakamlarına dayanmaktadır.

Türkiye'de tüm eğitim düzeylerinde örgün öğretim çerçevesinde bulunan 61.203 okulun %15.7'sinin özel eğitim kurumlarına ve geride kalan yaklaşık %84.3'lük kısmın ise resmî eğitim kurumlarına ait olduğu görülmektedir. Açık öğretimdeki okul sayısı ise 2'dir. Öğrenci sayısı, kamu ve özel eğitim kurumlarının tercihi noktasında oldukça önemli ipuçları verebilecektir. Buna göre Türkiye'deki mevcut örgün öğretim öğrencilerinin %82.67'si resmî okullarda, %6.68'i özel okullarda ve geriye kalan %10.65'lik bölümü de açık öğretimde eğitimlerine devam etmektedirler. Resmî okullarda 100 öğrenci başına yaklaşık 6 öğretmen

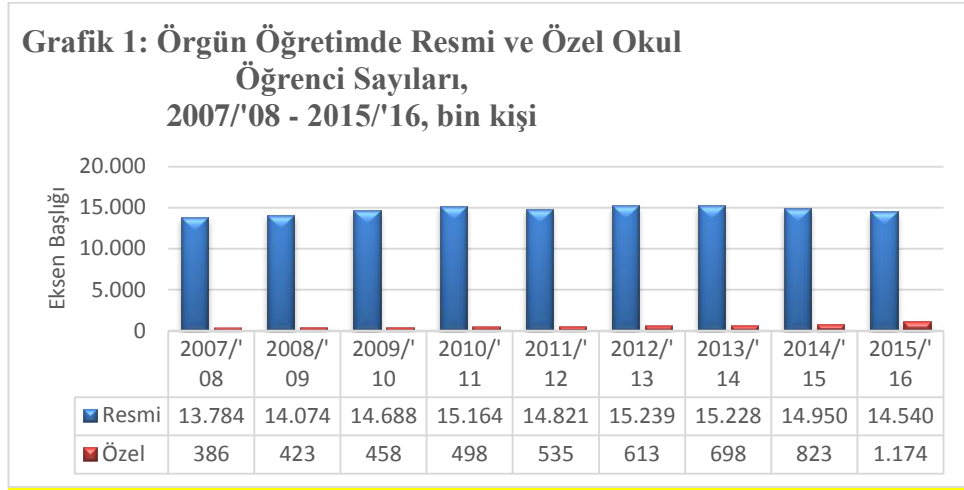
düşerken; özel okullarda bu rakam 12'ye ulaşmaktadır. Bu fark, yukarıda da söylendiği üzere önemli bir gelişme ivmesi olmasına rağmen, Türkiye'de resmî okullarda hâlâ yeterli sayıda öğretmen olmamasından kaynaklanmaktadır. Özel okulların maddi imkânları şüphesiz ki daha fazla sayıda öğretmeni bünyesinde barındırabilecek fırsatları sunmaktadır.

Tablo 5: Örgün Öğretimde Resmî, Özel ve Açık Öğretim Durumuna Göre Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı, 2015/'16 Öğretim Yılı

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı
Resmî	51 620	14 540 339	863 126	553 066
Özel	9 581	1 174 409	130 668	98 762
Açıköğretim	2	1 874 210	-	-
Toplam	61 203	17 588 958	993 794	651 828

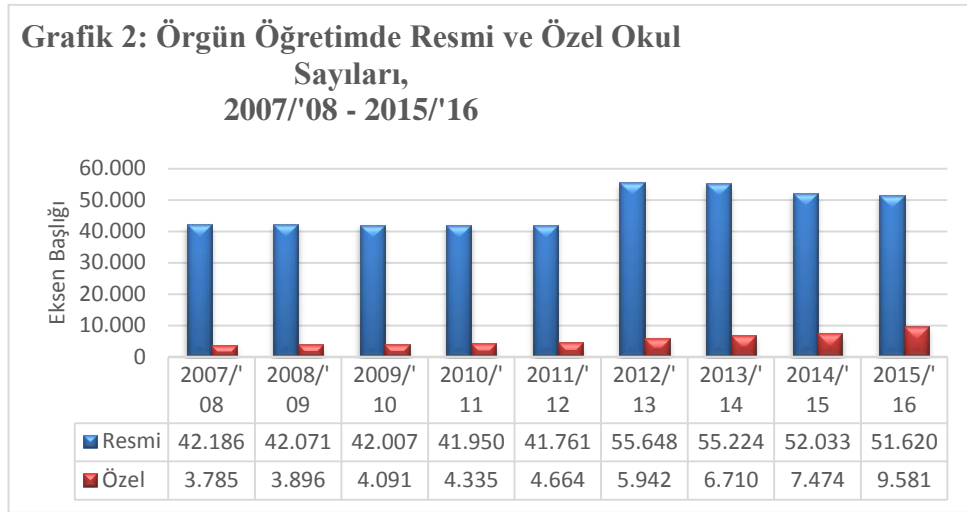
Kaynak: T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2015/'16**, Ankara, MEB Yayınları, 2016, s. 48.

Türkiye'de örgün öğretimde resmî ve özel okul öğrencilerinin yıllar içerisindeki sayısal değişimine bakıldığında, özel okulda okuyan öğrenci sayısının yıllar itibarıyla önemli bir artış yakaladığı görülmektedir. Buna göre bundan 10 yıl önce yaklaşık 386 bin öğrenci özel okullarda eğitimlerine devam ederlerken bugün bu rakam 1 milyon 200 bine yaklaşmıştır. Kuşkusuz bu artış ivmesi oldukça önemlidir. Türkiye'de eğitimin özel sektör eliyle de güçlendirilmesi ve maddi teşvik imkânlarının artırılmaya çalışılması, devletin bu konudaki bakış açısını gözler önüne sermektedir.



Kaynak: TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2007/'08**, Ankara, MEB Yayınları, 2008, s. 42; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2008/'09**, Ankara, MEB Yayınları, 2009, s. 42; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2009/'10**, Ankara, MEB Yayınları, 2010, s. 48; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2010/'11**, Ankara, MEB Yayınları, 2011, s. 48; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2011/'12**, Ankara, MEB Yayınları, 2012, s. 48; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2012/'13**, Ankara, MEB Yayınları, 2013, s. 50; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2013/'14**, Ankara, MEB Yayınları, 2014, s. 50; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2014/'15**, Ankara, MEB Yayınları, 2015, s. 50; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2015/'16**, Ankara, MEB Yayınları, 2016, s. 48'deki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Örgün öğretimdeki resmî ve özel okul sayılarına bakılırsa da benzer bir tabloyla karşılaşılacaktır. Buna göre, 10 yıl önce 3.875 özel okul var iken yıllar itibarıyla düzenli bir artış göstermiş ve bugün bu rakam 10.000'lere yaklaşmıştır.



Kaynak: TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2007/'08**, Ankara, MEB Yayınları, 2008, s. 42; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2008/'09**, Ankara, MEB Yayınları, 2009, s. 42; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2009/'10**, Ankara, MEB Yayınları, 2010, s. 48; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2010/'11**, Ankara, MEB Yayınları, 2011, s. 48; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2011/'12**, Ankara, MEB Yayınları, 2012, s. 48; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2012/'13**, Ankara, MEB Yayınları, 2013, s. 50; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2013/'14**, Ankara, MEB Yayınları, 2014, s. 50; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2014/'15**, Ankara, MEB Yayınları, 2015, s. 50; TC MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2015/'16**, Ankara, MEB Yayınları, 2016, s. 48'deki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de gençlerin eğitim sistemlerinden işgücü piyasalarına geçişleri noktasında yıllardan beri süregelen önemli sorunlarla karşı karşıya olduğu çok açıktır. Bu başarısızlığın altında yatan en önemli nedenlerden biri de eğitim sistemimizde ve özellikle lise düzeyinde mesleki ve teknik eğitimin yıllardan beri göz ardı edilmesidir. Ancak Türkiye'de son on yıldır uygulanmaya çalışılan eğitim

politikası içerisinde bu durumun düzeltilmesi yönünde bazı adımların atıldığı da ortadadır. Henüz istenilen nicelikte ve nitelikte olmasa da Türk eğitim sisteminin geçmiş yıllara nazaran mesleki ve teknik okullarda okuyan öğrenci sayısını artırdığı görülmektedir. Buna göre 2015/16 öğretim yılında eğitime devam eden yaklaşık on buçuk milyon ortaöğretim öğrencisinin %50.3'ü genel ortaöğretimde; %38.8'i mesleki ve teknik ortaöğretimde ve %10.9'unun da din öğretiminde eğitimlerine devam ettikleri görülmektedir. Din öğretiminin de mesleki ve teknik ortaöğretim içerisinde sayılmasıyla oran, %50'lere ulaşmaktadır. Oysa ki, henüz 2007 yılında bu oranlar; %63.3'lük genel ortaöğretime karşın %36.7'lik din öğretimi de dahil olmak üzere mesleki ve teknik ortaöğretim düzeylerinde idi. Mesleki ve teknik ortaöğretime devam eden öğrencilerin tüm ortaöğretim öğrencileri içerisindeki payları, pek çok Batı ülkesinde Türkiye'ye göre oldukça yüksek düzeydedir. Buna göre, bahsedilen oran, Danimarka ve Fransa'da %50'ler; Almanya, İtalya ve Lüksemburg'da %60'lar; Finlandiya, İsviçre, Belçika ve Hollanda'da %70'ler, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'da %75'ler düzeyindedir.

Tablo 6: Genel Ortaöğretim, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ile Din Öğretimi Durumuna Göre Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı, 2015/16 Öğretim Yılı

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı
Genel Ortaöğretim	5 311	3 047 503	151 458	90 806
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	4 090	2 082 935	145 141	67 943
Din Öğretimi Toplamı	1 149	677 205	39 091	23 781
Toplam	10 550	5 807 643	335 690	182 530

Kaynak: T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2015/16**, Ankara, MEB Yayınları, 2016, s. 48.

Tablo 7, 2005-2013 yılları arasında OECD ülkelerinin yaptıkları eğitim harcamalarının ülkelerin GSYİH'deki oranlarını vermektedir. Her ne kadar Türkiye'nin özellikle son on yıllık zaman dilimi içerisinde eğitim harcamaları hissedilir bir düzeyde artmış olsa da, hâlâ pek çok OECD ülkesinden daha düşük eğitim bütçe oranına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin eğitim ile ilgili sorunların üstesinden gelmede neden zayıf kaldığını finansal bakımdan ortaya

koymaktadır. 2013 yılı itibarıyla Türkiye, %4.0'lük payı ile %4.8 olan OECD ülkeleri ortalamasının gerisinde kalmıştır.

OECD ülkeleri arasında 2013 yılı itibarıyla, en yüksek eğitim harcama oranına sahip olan ülke, %7.3'lük pay ile Norveç'tir. Norveç'i, %7.2 ile Danimarka, %6'luk oranlarıyla Finlandiya ve İzlanda, %5.9 ile İsveç, %5.8 ile Belçika ve %5.7 ile Yeni Zelanda takip etmektedir. Yine 20103 yılı itibarıyla en düşük eğitim harcama oranlarına sahip olan ülke %3.3'lük payı ile Macaristan'dır. Diğer düşük eğitim bütçesine sahip olan ülkeler sırasıyla; %3.4 ile Çek Cumhuriyeti, %3.5 ile Japonya, %3.6 ile Slovakya, %3.7 ile İtalya ve İspanya ve son olarak %3.8 ile Şili'dir. Bu noktada bazı durum tespitlerinin yapılması doğru olacaktır. Dikkat edilirse, eğitim harcamalarını yüksekte tutan ülkelerin önemli çoğunluğunun İskandinav refah devleti modeli içerisinde yönetildiği; dolayısıyla kamusal sosyal harcamalara birinci derecede önem veren ülkeler olduğu görülür. Eğitime ayrılan payın en düşük olduğu ülkelere bir kısmının yaklaşık on yıldır sosyal ve ekonomik krizlerle boğuştuğu, diğerlerinin ise yönetim tarzlarıyla Batı coğrafyasının özellikle son on yıllık dönemde kalkınma hamlelerinde önemli sorunlar yaşayan ülkeler olduğu görülür.

Tablo 7: OECD Ülkelerinde Eğitim Bütçelerinin GSYİH'deki Payları (%)

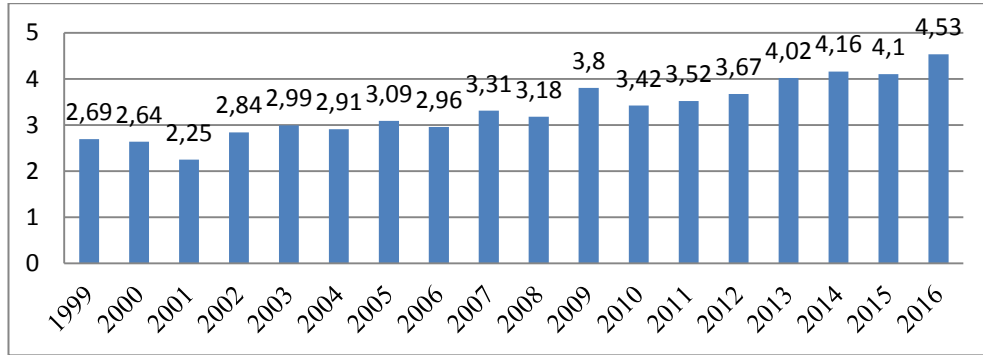
Ülkeler	2005	2008	2010	2013
Avustralya	4.5	4.3	5.0	4.7
Avusturya	-	-	-	5.0
Belçika	5.2	5.5	5.6	5.8
Kanada	4.5	4.9	5.3	-
Şili	3.2	3.8	3.9	3.8
Çek Cumhuriyeti	3.4	3.3	3.5	3.4
Danimarka	7.2	6.7	7.5	7.2
Estonya	4.5	5.0	5.1	4.5
Finlandiya	5.7	5.5	6.2	6.0
Fransa	4.9	4.8	5.0	4.8
Almanya	4.1	4.0	4.5	4.2
Yunanistan	4.0	-	-	-
Macaristan	4.4.	4.1	3.9	3.3
İzlanda	6.5	6.2	6.1	6.0

İrlanda	4.5	5.4	6.0	5.2
İsrail	4.5	4.6	4.7	4.8
İtalya	3.8	3.9	3.9	3.7
Japonya	3.2	3.2	3.5	3.5
Kore	3.5	3.7	3.9	4.1
Litvanya	-	-	-	4.1
Lüksemburg	-	-	-	-
Meksika	4.3	4.1	4.5	4.5
Hollanda	4.8	4.8	5.2	5.2
Yeni Zelenda	-	-	-	5.7
Norveç	8.6	8.1	8.1	7.3
Polonya	4.9	4.3	4.6	4.4
Portekiz	4.5	4.2	4.9	4.8
Slovakya	3.3	3.0	3.6	3.6
Slovenya	5.2	4.6	5.0	4.5
İspanya	3.6	3.9	4.1	3.7
İsveç	6.0	5.8	5.9	5.9
İsviçre	4.9	4.4	4.7	4.8
Türkiye	3.1	3.2	3.4	4.0
İngiltere	-	-	-	5.5
ABD	-	4.9	5.0	4.6
OECD Ortalaması	4.7	4.7	5.0	4.8

Kaynak: OECD, *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*, Paris, OECD Pub., 2016, p. 231.

Her ne kadar Türkiye’de eğitim bütçesinin GSMH’ye oranı OECD ülkelerinin oldukça gerisinde seyrediyor olsa da, yıllar içerisinde tutarlı bir artışın olduğu da gözden kaçmamalıdır. Buna göre 1995 yılında %1.7; 2000 yılında %2.6; 2005 yılında %3.1; 2010 yılında %3.4 olan eğitime ayrılan bütçenin GSMH’deki payı, 2014 yılında %4.2’ye yükselmiştir. Dolayısıyla ülkenin kendi dinamikleri içerisinde değerlendirildiğinde olumlu bir gidişatın olduğu da söylenmelidir.

Grafik 3: Türkiye’de Eğitim Bütçesinin GSYİH’deki Payı, (%), (1999-2014)



Kaynak: MEB, **Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2015/’16**, Ankara, 2014, s. 241.

Türkiye’deki eğitim sistemine ilişkin bazı göstergelere değindikten sonra, mevcut sistemin sorunlarına da göz atmak faydalı olacaktır. Şüphesiz ki Türkiye’deki eğitim sorunlarının tamamına burada değinmenin imkânı yoktur. Ancak öncelikli olarak çözüme kavuşturulması gereken bazı temel sorunlardan bahsedilmesi gerekmektedir.

Her şeyden önce, ülkemizde hiçbir dönemde partiler üstü bir eğitim politikası izlenememiş, sistem yerli yerine oturtulamamış ve dolayısıyla eğitim politikalarında süreklilik sağlanamamıştır (Gedikoğlu, 2005: 74-75). Bu durumun bir benzeri, eğitim sistemi dahilindeki mevcut programların, günümüzün gereklilikleri doğrultusunda bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamakta olduğu ve dolayısıyla bu geçiş sürecinden kaynaklanan istikrarsızlığın tüm sürece oldukça olumsuz yansımada da görülmektedir. Özellikle, her kademedeki eğitimde müfredatların ve öğrenim sürelerinin değişmesi, sistemin istikrarlı bir şekilde işlemesini engellemektedir (Dağlı, 2007: 8). Ancak, bu geçiş sürecinin sancılarının yaşanması belirli bir noktaya kadar kabul edilebilir. Millî eğitimin bir sistem olarak görülmesi gerekliliği ve zorunluluğu çoğu zaman unutulmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de ilköğretimden ortaöğretime, ortaöğretimden yükseköğretime geçiş sürecinde yapılan değişikliklerin sistemin diğer bileşenlerini de etkilediği çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Özellikle farklı dönemlerde yapılan ani ve köklü değişiklikler, sistemin telafisi zor ve zahmetli yaralar almasına neden olmaktadır.

Türkiye’de okullaşma oranlarının özellikle son on yıl içerisinde artış ivmesi kazanmış olması, bazı önemli sorunların gözden kaçması için yeterli bir neden teşkil etmemelidir. Özellikle, eğitim kalitesi hususunda hem bölgeler arası hem de okullar arası önemli farklılıkların bulunması, ortalama sınıf mevcudunun OECD ülkelerine göre hâlâ yüksek olması (ilköğretim düzeyinde kamu okullarında ortalama sınıf mevcudu Türkiye için 27 iken OECD ortalaması 21.7’dir), eğitimin bütün kademelerinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısının çok yüksek olması (Türkiye, Meksika hariç bütün OECD ülkeleri içerisinde en yüksek orana sahiptir.) ve belki de daha önemli olmak üzere, kimi bölgelerde sınıf mevcudlarının 20’nin altındayken, demografik yapısı sürekli olarak değişen ve gelişen bazı büyük şehirlerde bu sayının 50-60’lar seviyesinde bulunması, bu sorunların başlıcalarını oluşturmaktadır (Gür ve Çelik, 2009: 18).

Türkiye’de eğitim alanındaki en önemli sorunlardan bir tanesi de ortaöğretimden yükseköğretime yönlendirme aşamasında meydana gelmektedir. Söz konusu süreçte, en az eğitimciler ve eğitim sisteminin hatası kadar öğrenci aile ve velilerinin de hataları bulunmaktadır. Bu hata, özellikle meslek lisesi ve normal lise ayrımının net olarak yapılamamasından ve insanların meslek liselerinden mezun olduklarında kendilerine uygun bir iş bulamayacakları düşüncesinin kafalarda yer edinmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa bütün dünyada meslek lisesi mantığı içerisinde, ara elemanların yetiştirildiği kurumlar felsefesi yatmaktadır.

Sağlıklı işleyen bir eğitim sisteminde, ortaöğretimden mezun olanların 2/3’ünün hayata ve dolayısıyla bir mesleğe doğru yönelirken, 1/3’ünün de yükseköğretim yoluna devam etmesi gerekir. Oysaki, Türkiye’de bu durum tam tersine işlemektedir. Öğrencileri, eğitimlerini tamamladıktan sonra doğrudan çalışma hayatına yönlendirmesi gereken Mesleki ve Teknik Eğitim sistemi ülkemizde, daha önce de belirtildiği üzere %40’lar seviyesinde talep görmektedir. Bundan daha da vahim olarak, bu öğrencilerin %35’inin de yükseköğretim programlarına yerleşmekten başka bir hedefleri olmamasıdır. Bu durum, üniversiteye girişte bir kördüğüm yaratırken, bir yandan da giderek içinden çıkılması zor bir hâle bürünmektedir (Arslan, 2004: 42).

Türkiye’de eğitime ayrılan bütçenin GSMH’deki payı, pek çok OECD ve AB ülkesi payının yarısına tekabül etmektedir. Bu negatif görünüm gerçekten de düşündürücüdür. Türkiye, bir ülkenin kalkınmasında bu denli stratejik önem arz eden bir alana daha fazla yatırım yapmak ve daha fazla harcamak zorundadır. Bu

bağlamda; bir yandan mikro ölçekte öğrenci başına yapılan harcamalar artırılması gerekirken, öte yandan da makro anlamda topyekûn olarak ülkenin eğitim kurumlarına gerekli olan yatırımlardan kaçınılmaması gerekmektedir.

Türkiye’de yaygın eğitim kurumlarından faydalananların miktarı toplamda yeterli gibi görünmekle birlikte, özellikle resmî yaygın eğitim kurumlarının ve bu kurumlarda eğitim alanların sayısının yeterli olmadığı da görülmektedir.

Türkiye’deki mevcut eğitim sorunları; OECD’nin Türkiye’deki temel eğitim ile ilgili yayımlanmış olduğu bir raporda şu şekilde belirtilmiştir (OECD, 2005: 37):

Kalabalık sınıflar,
Yetersiz okullaşma oranları,
Sınıf tekrardan ve başarısızlıklardan dolayı kaynakların ve zamanın boşa harcanması,
Özellikle kırsal alanda sınıfların birleştirilmesi,
Makine ve teçhizat eksiklikleri,
Finansman sorunları,
Öğretmenlerin, dengesiz dağılımları, ekonomik durumları, sosyal statüleri ve hizmet içi eğitim konularında karşılaşmış oldukları problemler,
Müfredatın ve eğitim gereçlerinin, toplumun değişen ve farklılaşan eğitim sistemleri doğrultusunda yeniden gözden geçirilme ihtiyacı.

Yukarıda sayılan sorunlara ilaveten; MEB’in organizasyon yapısının aşırı merkezi olmasından dolayı yerel paydaşların yeterince katılımcı olamaması, YÖK ile MEB arasında eğitim süreçlerinin tümünde uyumlu bir eş güdümün sağlanamaması, okul öncesi eğitime gerekli olan öneminin verilmemesi, asıl amacının ne olduğunun belleklerde yer edinmemiş olması ve bu eğitimde yeterli okullaşma oranlarının sağlanamaması, ezberci sistemin ve kolay sınıf geçme özelliklerinin Türk eğitim sistemi içerisine âdeta yerleşmiş olması, öğretmenlere mesleki becerilerini artırıcı fırsatların yeterince sunulmaması gibi pek çok neden sayılabilir.

SONUÇ

Bir ülkenin kalkınmışlık düzeyinin, o ülkenin eğitim düzeyiyle doğru orantılı olduğu yapılan pek çok araştırmanın sonuçlarında önemli bir bulgu olarak ortaya konmuştur. Buna göre, ülkelerin beşerî sermayelerine yatırım yapıldıkça, o ülkedeki sosyal refahın artacağı açık bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla önce bireysel ve sonra da toplumsal değişimin ve gelişmişliğin en önemli girdisi olarak

görülen eğitim olgusunun ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve topyekûn olarak değerlendirildiğinde evrensel işlevlerinin sayısız olduğunu söylemek mümkündür. Kültürün aktarılması, toplumsal kontrolün sağlanması, siyasal ve toplumsal bütünleşmenin oluşturulması, insani değerlerin geliştirilmesi, kültürel farklılıklara duyarlı insanların yetiştirilmesi, insan kaynaklarının niteliklerinin artırılması, insanı yaşadığı dünyanın uyumlu bir üyesi hâline getirmesi, demokratik hak ve özgürlüklere saygılı bireylerin yetişmesi bunlardan sadece ama sadece birkaç tanesidir. Zaten eğitimin getirdiklerini ve çıktılarını burada sayabilmek imkânsızdır. Bu denli önemli bir olgunun geçmişten günümüze ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte bir dönüşüm yaşadığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Bugün eğitimin geleceğine ilişkin söylemlere bakıldığında, geleneksel bakış açısının terkedilmeye başlandığını ve dinamik bir tasarımla yoluna devam edeceğine dair yorumların oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Devlet ve eğitim. Bu iki kavramı ayrı düşünmek, uzun yıllar boyunca neredeyse imkânsız olmuştur. Ancak 1980'li yıllardan sonra başta Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın önemli bir kesiminin tercih ettiği iktisadi yapı, devletin sorumluluğu altındaki fonksiyonel görevleri yavaş yavaş piyasaya sevk etmeye başlamasına neden olmuştur. İşte bu noktada devletin asli görevlerinden bir tanesi olan eğitim işlevi de özel sektör eliyle gelişmeye başlamıştır. Kuşkusuz bu değişimin olumlu ve olumsuz yönlerini tartışmak bir başka makalenin konusu olabilir. Ancak bu makalede durum tespiti yapılmış ve Türkiye'de özellikle son 15 yıl içerisinde özel okulların ve bu okullarda okuyan öğrencilerin sayılarının artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Geçmişten günümüze eğitim sistemlerini, meydana getirildikleri dönemin ve ülkenin kendi niteliksel özelliklerine uygun bir şekilde yapılandıran ve bu hususa gerekli önemi veren gelişmiş ülkeler, günümüzde sadece yeni gelişmelerin ve değişikliklerin eğitim sistemlerine adaptasyonu ile uğraşırken; Türkiye gibi gelişimini henüz tamamlamamış olan ülkeler, bir yandan yeni gelişmeleri takip etmekte iken; öte yandan da eğitim sistemlerinin geçmişten kalan yapısal sorunlarıyla da boğuşmaktadırlar. Türkiye, eğitim düzeyi bakımından her ne kadar son 10-15 yıllık süreç içerisinde önemli bir artış ivmesi yakalamış olsa da bugün hâlâ gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde yer almaktadır. Türkiye'nin yaşamakta olduğu eğitim sorunlarından bazıları çalışmanın dördüncü başlığı altında sıralanmıştır. Burada, bunları tekrardan sıralamak yerine bu sorunların çözümüne yönelik nelerin yapılabileceğine ilişkin bir bakış açısı sergilenecektir. Buna göre;

Eğitim politikalarından gerçek manada bir sürekliliğin sağlanabilmesi için tüm sosyal paydaşların konsensüsünü esas alan partiler üstü bir politika izlenmesi,

Her kademedeki eğitim müfredatlarının ve öğrenim sürelerinin sık sık değişmesinin önüne geçilmesi ve eğitim sisteminin bir istikrara kavuşturulabilmesi için özellikle, ilköğretimden ortaöğretime ve ortaöğretimden yükseköğretime geçiş sürecinde yapılacak olan değişikliklerin sistem üzerinde yaratabileceği tüm değişiklikler hesaba katılarak yapılandırılması ve bu amaç doğrultusunda geçmişten günümüze sürekli olarak yaşanan ani ve köklü değişikliklerin artık son bulması,

Beşerî sermayenin artırılmasını sağlayacak etkenlerin başında gelen eğitime ülke bütçesinden ayrılan payın çok ciddi oranlarda artırılması,

MEB'in aşırı merkezîyetçi organizasyon yapısının daha esnek bir hâle getirilmesi ve bu sayede yerel paydaşların eğitim sektörüne daha fazla katılımlarının sağlanması,

Okullarda asgari bir kalite standardının gerçekleştirilmesi için MEB bütçesinin bir kısmının yerelleştirilmesi ve bu fonlarla okullar arasındaki farklılıkların kapatılması,

Ülkemizde bölgeler ve okullar arasındaki dengesizliklerin (sınıf mevcudu, öğrenci başına düşen öğretmen sayısı vb.) ortadan kaldırılması için gerekli olan yapılanmanın MEB tarafından çok ciddi bir şekilde ele alınması,

Eğitimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi ve öğrencilere daima ikinci bir şansın tanınabilmesi amacıyla, örgün eğitim sisteminden yaygın eğitime veya akademik bir programdan başka bir programa geçişlerin kolaylaştırılması,

Toplumun değişen ve gelişen yapısına uygun eğitim sisteminin oluşturulabilmesi için müfredatların tekrardan gözden geçirilmeleri ve gerekli olan düzenlemelerin bir an evvel kâğıt üzerinden alınıp uygulamaya dökülmesi,

Türk eğitim sisteminin iki temel yapı taşı olan MEB ile YÖK'ün eğitim süreçleri ile ilgili olarak bir eş güdüm mekanizması oluşturmaları ve bu sayede sistemin daha akıcı ve kolay erişilebilir olması,

Türk eğitim sistemi içerisinde âdeta kemikleşmiş bulunan ezberciliğe dayanan sistemin, yoruma ve analitik düşünmeye sevk edecek bir sisteme dönüştürülmesi,

Ortaöğretimden yükseköğretime geçiş sürecinde bulunan bir öğrencinin kendisine en uygun seçimi yapabilmesi için gerekli olan tüm yönlendirmelerin eğitim kurumları tarafından ve bu konu üzerinde deneyimi bulunan eğitimciler

tarafından sistemli bir şekilde yapılmasını sağlayacak kurumsal bir yapının oluşturulması,

Eğitim sisteminin tüm düzeylerindeki makine ve teçhizat eksikliklerinin bölgeler, okullar, kent-kır ayrımı gözetilerek tutanaklarla tespit edilmesi ve bu eksikliklerin eğitim sektörüne kaydırılacak yatırımlar vasıtasıyla giderilmesi,

Daha nitelikli bir işgücünün yetiştirilebilmesi için, öncelikle eğitimcilerin sorunlarına çözüm odaklı yaklaşan düzenlemelerin yapılması ve bu sayede onların mesleki becerilerini artırıcı hizmet içi eğitim fırsatlarının sunulması,

Gelişmiş Batı toplumlarında olduğu gibi sağlıklı bir eğitimin temellerinin atıldığı okul öncesi eğitimin öneminin anlaşılabilmesi için eğitim kurumları ve tüm sosyal paydaşlar tarafından bilinçlendirme kampanyalarının yapılması ve son olarak da

Okul öncesi eğitim sunan kurumların yaygınlaştırılması sürecinin sadece kamu kaynaklarına terk edilmemesi ve belirli sayıda istihdam sağlayan işletmelerin kreş ve okul öncesi eğitim kurumları açmalarının yasal zeminde desteklenmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

- Adem, M., **Eğitim Planlaması**, Ankara, EBF Yayını, 1981.
- Akça, H., Ela, M., “Türkiye’de Eğitim, Doğurganlık ve İşsizlik İlişkisinin Analizi”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 163, Temmuz-Aralık 2012, ss. 223-242.
- Akkoyunlu-Wigley, A., Akkoyunlu, B., “Türkiye’de Eğitim Değerinin Ölçülmesi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 40, 2011, ss. 375-385.
- Akyıldız, H., **Çalışma Ekonomisi**, 3. bs., Ankara, Alter Yayıncılık, 2013.
- Arslan, M., “Eğitim Sistemimizin Kapanmayan Yararı: Yükseköğretime Geçiş”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 16, Yıl: 2004/1, ss. 37-51.
- Aspin, D. N., Chapman, J. D., “Lifelong Learning: Concepts and Conceptions”, D. N. Aspin (Editör), **Philosophical Perspectives on Lifelong Learning**, Springer, Vol: 11, 2007, pp. 19-38.
- Barro, R. J., “Economic Growth in a Cross Section of Countries”, **The Quarterly Journal of Economics**, 106(2), 1991, pp. 407-443.
- Bolay, S. H., **Felsefi Doktrinler ve Terimleri Sözlüğü**, 6. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 1996.
- Bozkurt, V., **Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar**, 9. bs., Bursa, Ekin Basımevi, 2013.
- Ceylan-Ataman, B., **Çalışma Ekonomisi: Teori ve Politikalar**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2014.
- Çakmak, Ö., “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, **D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 11, 2008, ss. 33-41.
- Çalışkan, Ş., Karabacak, M., Meçik, O., “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)”, **Yönetim Bilimler Dergisi**, 11(21), 2013, ss. 29-48.
- Çam, E., **Siyaset Bilimine Giriş**, 8. bs., İstanbul, Der Yayınları, 2002.

Çuhadar, C., “Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı” **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 12(2), 2007, ss. 111-129.

Dağlı, A., “Küreselleşme Karşısında Türk Eğitim Sistemi” **D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, 2007, ss. 1-13.

Doğan S., Şanlı, B., “İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 8(1), 2003, ss. 173-196.

Doğan, İ., **Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar**, 6. bs., İstanbul, Pegem Akademi Yayıncılık, 2004.

DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Hayatboyu Eğitim veya Örgün Olmayan Eğitim Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara, DPT Yayınları, 2001.

Erol, N., “Toplumsal Değişme ve Eğitim: “Temel İlişkiler, Çelişkiler, Tartışmalar”, **Akademik Bakış**, 5(9), 2011, ss. 109-122.

Ersoy, A., Yılmaz, B., “Yaşam Boyu Öğrenme ve Türkiye’de Halk Kütüphaneleri” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, 23(4), 2009, ss. 803-834.

Eser K., Gökmen, Ç. E., “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 1(2), 2009, ss. 41-56.

Field, J., **Lifelong Learning and The New Educational Order**, Trowbridge, Trentham Books Limited, 2006.

Flora, P. and Heidenheimer, A. J., “The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State”, P. Plora and A. Hedienheimer (Editors), **The Development of Welfare States in Europe and America**, Transactions Publishers, New Brunswick and London, 2009, pp. 17-34.

Gedikoğlu, T., “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1(1), 2005, ss. 66-80.

Gökçe, F., **Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim**, 5. bs., Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2009.

Gümüş, E., Şişman, M., **Eğitim Ekonomisi ve Planlaması**, 1. bs., İstanbul, Pegem Akademi Yayıncılık, 2012.

Gündoğan, N., “Avrupa Birliğine Üye Ülkelerde Bir İstihdam Politikası Aracı Olarak “Yaşam Boyu Öğrenme” ve Bazı Örnek Program ve Uygulamalar”, **KAMU-İŞ İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, 7(2), 2003, ss. 2-15.

Günlü, R., “Devlet ve Eğitim”, **Mülkiye**, 26(233), 2002, ss. 225-264.

Gür, B. S., Çelik, Z., **Türkiye’de Milli Eğitim Sistemi: Yapısal Sorunlar ve Öneriler**, SETA Rapor. No: 1, 2009.

Hesapçoğlu, M., “Postmodern/Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları”, O. Orhan, A. Oktay, H. Ayhan (Editörler), **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, 2. bs., İstanbul, Pegem Akademi Yayıncılık, 2010, ss. 21-56.

İçli, G., “Eğitim, İstihdam ve Teknoloji”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, 2001, ss. 65-71.

Jorgenson, D., “Human Capital and National Accounts”, **Survey of Current Business**, 90(6), 2010, pp. 54-56.

Jorgenson, D., Fraumeni, B., “The Output of the Education Sector”. Z. Griliches (Editor), **Output Measurement in the Service Sectors**, Chicago, University of Chicago Press, 1992, pp. 303-341.

Kutlutürk, M. M., Akmaz, H. K., Çetin, A., “Yükseköğretimin Büyümeye Etkisi: Eşbütünlüme Analizi”, **International Conference on Eurasian Economies 2013**, 2013, ss. 323-327.

Küçükali, R., “Türk Eğitim Sistemi ve Bazı Avrupa Birliği Ülkeleri Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(39), 2007, ss. 337-350.

Littlewood, P., Herkommer, S., Koch, M., “Social Exclusion the Underclass and Welfare a Critical Anlysis”, L. Harryson, M. O’Brien (Editors), **Social Welfare Social Exclusion A Life Course Frame**, Göteborg, Intellecta DocySys AB, 2007, pp. 7-33.

- Mehmet, Ö., Kılıç, C., **Çalışma Ekonomisi Teorisi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009.
- Menteşe, S., “Eğitim ve Toplumsal Değişme”, **Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(3), 2013, ss. 39-59.
- Murat, S., **Dünden Bugüne İstanbul’da Yaygın Eğitim**, İstanbul, İTO Yayınları, 2009.
- Murat, S., Şahin, L., “Gençlerin İstihdamı/İşsizliği Bakımından Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi”, **Çalışma ve Toplum**, 2011/3, 2011, ss. 93-135.
- OECD, Reviews of National Policies for Education: Basic Education in Turkey Background Report**, Paris, OECD Pub., 2005.
- Ortaç, R., “Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları”, **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, 2/2003, 2003, ss. 239-247.
- Özdemir, S., **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, 2. bs., İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2007.
- Özsoy, C., “Türk Yükseköğretim Sisteminin Durumu ve İktisadi Büyüme Performansına Katkısı”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1(2), 2008, ss. 31-48.
- Özsoy, C., “Türkiye’de Eğitim ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Var Modeli İle Analizi”, **The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management**, 4(1), 2009, ss. 71-83.
- Öztürk, N., “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, **Sosyo-Ekonomi**, Ocak Haziran 2005-1, 2005, ss. 27-44.
- Sağ, V., “Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 27(1), 2003, ss. 11-25.
- Sayılan, F., “Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neo-Liberal Dönüşüm”, **TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni**, Dosya, 2006/4, 2006, ss. 44-51.

Sianesi, B., Reenen, J. V., “The Returns to Education: A Review of the Macro-Economic Literature”, **London LSE Research Online**, 2000, pp. 157-200.

Soran, H., Akkoyunlu, B., Kavak, Y., “Yaşam Boyu Öğrenme Becerileri ve Eğitimcilerin Eğitimi Programı: Hacettepe Üniversitesi Örneği”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 30, 2006, ss. 201-210.

Şişman, M., **Eğitim Bilimine Giriş**, 10. bs., Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2012.

T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2015/'16**, Ankara, MEB Yayınları, 2016.

T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2014/'15**, Ankara, MEB Yayınları, 2015.

T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2013/'14**, Ankara, MEB Yayınları, 2014.

T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2012/'13**, Ankara, MEB Yayınları, 2013.

T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2011/'12**, Ankara, MEB Yayınları, 2012.

T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2010/'11**, Ankara, MEB Yayınları, 2011.

T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2009/'10**, Ankara, MEB Yayınları, 2010.

T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2008/'09**, Ankara, MEB Yayınları, 2009.

T.C. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2007/'08**, Ankara, MEB Yayınları, 2008.

Taş, U., Yenilmez, F., “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(1), 2008, ss. 155-186.

Telatar, O. M., Terzi, H., “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 24(2), 2010, ss. 197-214.

Turan, S., “Öğrenen Toplumlara Doğru Avrupa Birliği Eğitim Politikalarında Yaşam Boyu Öğrenme”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 5(1), 2005, ss. 87-98.

World Bank, **Turkey – Education Sector Study: Sustainable Pathways to an Effective, Equitable, and Efficient Education for Preschool through Secondary School Education**, Report No: 32450-TU, Washington D.C., 2005.

ULUSAL VE ULUSLARARASI BELGE VE SÖZLEŞMELER

2709 Sayılı 1982 T.C. Anayasası

1739 Sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu

Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İNTERNET KAYNAKLARI

www.tdk.gov.tr

**İÇERİK ANALİZİ VE YILDIZ FALI ANALİZİNİN KAVRAM VE
UNSURLARININ İNCELENMESİ: TÜRK SİYASETİNDE SİYASAL DİL
ANALİZİ ÖRNEĞİ**

Esmâ GÖKMEN*

ÖZET

Bu çalışmada Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemlerinden biri olan içerik analizinin ve bir içerik analizi tekniği olan “Yıldız Falı Analizi”nin kuramsal bir zeminde incelenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda içerik analizi yönteminin tanımı, unsurları ve özellikleri, avantaj ve dezavantajları, uygulama alanları ve aşamaları, içerik analizinde kullanılan analiz teknikleri, işlem basamakları ve özellikle de yıldız falları analizi tekniğinin kavram ve unsurları ele alınmıştır.

Çalışmada, siyasal partilerden MHP Genel Başkanı'nın 4 Ekim 2016 tarihinde yapmış olduğu meclis konuşmasından yola çıkılarak, siyaset dilinin niteliklerini belirleyebilmek için içerik analizinin bir tekniği olan yıldız falı analizi yapılmıştır. MHP parti liderinin tespit edilen sunumu, Türk siyaset dilinin özelliklerinin değerlendirilmesi adına önemli bilgilere ulaşılması bakımından anlamlı görülmektedir. Bu çalışmada, siyasal dil çerçevesinde MHP liderinin konuşmasında kullandığı kelime hazinesinin tür ve zenginliği, kullanılan sözcük türleri ve özellikleri, konuşmanın genel yapısı ve ele alınan gündem maddeleri yıldız falı analizi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İçerik analizi, yıldız falı analizi, siyasal dil, taşıyıcı sözcük, araç sözcük, kelime hazinesi

* Öğr.Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu

INVESTIGATION OF THE CONCEPTS AND CONTRIBUTIONS OF CONTENT ANALYSIS AND HOROSCOPE ANALYSIS: A CASE OF POLITICAL LANGUAGE ANALYSIS IN TURKISH POLITICS

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the content analysis which is one of the research methods in social sciences and "horoscope analysis", which is a content analysis technique, on a theoretical basis. In this context, the definition, elements and features of the content analysis method, advantages and disadvantages, application areas and stages, analysis techniques used in content analysis, process steps and especially the concept and elements of the technique of starfall analysis are discussed.

In the study, on the way the parliamentary speech of the political parties, made by the MHP President on 4 October 2016, horoscope analysis, a technique of content analysis, was conducted to determine the qualities of the political language. The presentation of the MHP party leader is significant in terms of attaining important information on behalf of the evaluation of the characteristics of the Turkish language of politics. In this study, the type and the richness of the vocabulary used in the speech of the MHP leader in the political language, the types and characteristics of the words used, the general structure of the speech and the agenda items are evaluated in the framework of the analysis of horoscope.

Key Words: Content analysis, horoscope analysis, political language, carrier word, tool word, vocabulary.

GİRİŞ

İçerik çözümlemesi; sosyoloji, psikoloji, edebiyat, tarih, habercilik, medya, siyasal bilimler vb. farklı alanların çeşitli nedenlerle kullandığı araştırma yöntemlerinden biridir. Bu analiz yönteminde davranışlar direk olarak gözlenmez, bireylerin sembolik davranışları ya da iletişim materyalleri (bir yazarın eserleri, medya içerikleri, okuyucu, izleyici ya da dinleyicilerin bu içeriklere karşı olan tutumları vb.) derinlemesine incelenir (Öğülmüş, 1991:213).

Bu çalışmada içerik analizi yöntemi tüm yönleriyle ele alınmıştır. Yöntemin temel özelliklerinin ve uygulama basamaklarının değerlendirildiği çalışmada bir içerik analizi tekniği olan “Yıldız Falı Analizi” tekniği incelenmiştir. Türk siyasetinde muhalefet partilerinden biri olan MHP’nin 4 Ekim 2016 tarihinde gerçekleştirdiği grup toplantısında genel başkanın konuşma metni analiz edilmiştir.

Konu olarak muhalefet liderlerinden birinin grup konuşmasının içerik analizini seçmemizin sebebi, konuşmaların güncel değerlendirmelerden oluşması, Türk siyasetinde muhalefet partilerinin siyasal ideolojilerini yükledikleri siyasal dil biçimlerinin Devlet Bahçeli örneği üzerinden incelenmek istenmesidir. Böylece Türk siyasetinde muhalefet siyasetinin nasıl bir dil söylemiyle işletildiğini görmek mümkün olacaktır. Siyasal parti başkanları, içinde yer aldıkları partileri temsil eden, onun adına konuşmaya hak kazanmış, toplumu yönlendirme yeteneği olan en yetkili kişilerdir (Taşdemir’den akt. Güngör, 2014:67). Meclis grup konuşmaları, parti başkanlarının bir anlamda kendilerini ve partilerini en önemli ifade alanı olarak da önem taşımaktadır.

Bu çalışmada öncelikle konu belirlenmiş, ardından çalışmanın amacı ve önemi açıklanmış, çalışmanın yöntemi, veri toplama ve veri analiz tekniklerine yer verilmiştir. Birinci bölümde “İçerik Analizi”, ikinci bölümde “Yıldız Falı Analizi” tekniği kuramsal çerçevede ele alınmış, üçüncü bölümde yapılan uygulama sonucu elde edilen bulgular tablolar halinde aktarılmıştır. Son bölümde ise, elde edilen veriler çözümlenmiş ve bulguların bütünü tartışılarak yorumlanmıştır.

Çalışmanın Konusu, Amaçları Ve Önemi

Konu:

Bu çalışmanın konusu Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemlerinden biri olan “İçerik Analizi” ve bir içerik analizi tekniği olan “Yıldız Falı Analizi”dir. Yaygın olarak sosyal bilimlerde, kitaplardan, arşivlerden, yazılı belge ve raporlardan, basılı araçlardan, radyo, televizyon, sinema, internet gibi farklı medya organlarından sağlanan verilerin derinlemesine ve sistematik olarak incelenmesine içerik analizi denir. Çalışmada bu yöntemin kapsam ve sınırlılıkları ele alınmış, yöntem tüm özellikleriyle incelenmiştir.

Cartwright'a göre (akt. Öğülmüş, 1991:216) içerik analizi, herhangi bir sembolik davranışın nesnel, sistemli ve nicel olarak betimlenmesidir. İçerik analizi teknikleri, okuyucunun edindiği bilgilerini, sezgilerini, tutumlarını ve değerlerini baz alarak kolayca ve otomatik bir şekilde yapılan yorumlama dışında daha derinlemesine nesnel okuma kuralları sağlayan tekniklerdir. İletişimin içeriği nesnel, sayısal ve sistemli yollarla yorumlanır. Bu yöntemde söylemin, ilk bakışta algılanan, görünen, içeriği değil, gizil içeriğini gün yüzüne çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu bakımdan, söylem veya iletilerde, kişileri dikkat çekmeden etkileyen unsurların tespit edilmesine ilişkin "ikinci okuma" şeklinde de nitelendirilebilir. İçerik analiz teknikleri, yorum ve çıkarsamayı temel alarak, sübjektif bir bakış açısı sunabilir. Ancak bu durum, araştırmacıların kişisel yaratıcılıklarını destekleyen bir durum olması nedeniyle avantaja çevrilebilir (Kantar, 2016:69-70).

Çalışmada bir içerik analizi tekniği olan "Yıldız Falı Analizi" ve bu tekniğin tüm unsurları da anlatılmış, bu analiz tekniğini daha iyi anlayabilmek adına siyasal dil örneği üzerinde bir uygulamaya yer verilmiştir. Bu kapsamda, MHP Lideri'nin konuşma metni; Bardin'in yapmış olduğu yıldız falı analizinde uyguladığı söz dizim ve kelime çözümlemesinde, metin dilinin analizine yönelik teknik baz alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken Güngör (2014:74)'ün aşağıdaki ifadeleri baz alınmıştır;

"...Buna göre; metindeki tüm kelimelerin sayısının (O), farklı kelimelerin sayısına (V) oranı (O/V) ile kelime çeşitliliği tespiti yapılmaktadır. Bunun üzerine terimlerin "doluluk" durumu, anlam taşıyıcı olanları ile araç niteliğinde olanların dağılımı nitel olarak değerlendirilebilecektir. İsim, fiil ve sıfatlar taşıyıcı, zarf, edat, nida ve bağlaç gibi diğer kelimeler ise araç kelimeler olarak tanımlanmaktadır. Metinlerde bu kelime grupları, toplam kelime sayısına oranı bakımından da incelenmektedir. Bu yolla hatibin metne taşıdığı kelime hazinesi, ortaya konulabilecektir. Bardin'in formülünü metne uygularken; sayı ve tarih ifadeleri sayım dışında tutulmuştur. Birleşik yazılmayan deyimler ve bileşik ifadeleri oluşturan kelimeler ayrı ayrı sayılmıştır. Aynı kökten üretilmiş olsa da, anlamı ya da cümle içindeki işlevi farklılaşan kelimeler ayrı olarak hesaplanmıştır. Sesteş kelimeler ise anlamsal ayırım gözetilmeden aynı terim olarak kabul edilmiştir" (Güngör, 2014:74).

MHP genel başkanının metni cümle kurgusu bakımından incelenmiş ve konuşmacının konuşma stili değerlendirilmiştir. Ayrıca, konuşma

metninde, anlam ölçüsünün cümle olarak belirlendiği bir inceleme yapılmıştır. Elde edilen veriler tablolaştırılmış ve veriler arasında yapılan karşılaştırmalarla sonuçlar yorumlanmıştır (Güngör, 2014:74).

Amaç

Bu çalışmada öncelikle bir analiz yöntemi olarak içerik analizinin ele alınması, ardından da bir içerik analizi tekniği olan “Yıldız Falı Analizi” tekniğinin tüm özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Yıldız Falı tekniği ile ilgili uygulamalar daha iyi anlayabilmek adına, bu teknik kullanılarak Türk siyasal yaşamında muhalefet parti liderlerinden biri olan Devlet Bahçeli’nin siyasal dilinin analizini yapmak amaçlanmaktadır. Böylece “Yıldız Falı Analizi” tekniği yapılan uygulama ile daha iyi anlaşılacak, Türk siyasal yaşamında kullanılan dil biçimleri irdelenecektir. Çalışmada Türk siyasetinde “muhalefet dili” nin özelliklerini ortaya koymak ve dilin kullanım özelliklerini MHP Parti lideri açısından değerlendirmek amaçlanmaktadır.

Bir ülkenin siyasi üslubunun algılanması, siyasette farklılıkların gelişebileceği ile ilgili bir bakış açısı sağlayacak ve toplumsal yapının sözü edilen farklılıklarla geliştirilmesine yönelik işaretlere erişimi sağlayacaktır. Bu durum çağdaş demokrasilerin, özünde partiler demokrasisi olması ile ilgilidir (Güngör, 2014:69). Siyasal partilerin benimsediği düşünceler, bir ülkenin ekonomik, siyasal ve toplumsal yapı taşlarını yansıtmaları açısından önem taşımaktadır.

Önem

Bu çalışmada sosyal bilimlerde birçok alanda kullanılmakta olan içerik analizi yöntemi incelenmiş olup, Türkiye literatüründe çok yer bulmayan “Yıldız Falı Analizi” tekniğinin ele alınması ile literatüre önemli bir katkı sağlanacaktır. Kaynaklarda içerik analizi ve yapılan uygulamalarla ilgili bilgilere rastlanırken “Yıldız Falı Analizi” ve uygulamalarının yeterli düzeyde yer almadığı, bu teknikle ilgili bilgilerin yetersizliği görülmüştür. Bu anlamda çalışmanın hem içerik analizini ele alması hem de Yıldız Falı Analizi uygulamasını Türk Siyasetinde liderlerin dili üzerinde gerçekleştirmesi adına önemli olduğu düşünülmektedir. Böylece siyasal ideolojilerin önemli bir temsil göstergesi olarak dilin kullanımı, muhalefet liderlerinden Devlet Bahçeli’nin grup konuşmasında, söylemleri üzerinden

incelenmiş ve Türkiye’de muhalefet siyaseti ve dil ilişkisi, elde edilen veriler ışığında yorumlanmıştır. Parti başkanlarının grup konuşmaları, bir ülkede partilerin fikir ve ideolojilerini açığa çıkarması ve özellikle de o ülkenin siyasal dili üzerinden ipuçları vermesi adına büyük bir öneme sahiptir. Bu kapsamda bu çalışmanın siyasal iletişim temelinde önemli bilgiler sunduğu düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Muhalefet liderlerinden Milliyetçi Hareket Partisi liderinin grup konuşmasının ele alınması ve 04.10.2016 tarihli konuşma metninin baz alınması çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Bunun dışında içerik analiz tekniklerinden “yıldız falı analizi” tekniği de çalışmanın sınırlılıklarından biridir.

Yöntem

Bu çalışmada sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerinden biri olan İçerik Analizi yöntemi ve bu yöntemin bir tekniği olarak Bardin’in “Yıldız Falı Analizi” tekniği kullanılmıştır. Türk muhalefet siyasal parti liderinin grup konuşma metni kullanılan tüm kelime sayı ve türleri hesaplanarak ve çıkan sayıların biçimsel ve içeriksel çözümlenmeleri yapılarak yoruma ulaşılmıştır.

Evren ve Örneklem

Meclisin çalışma sistemi açısından, partiler hafta içi her salı günü ve televizyondan yayınlanabilecek şekilde ardışık zaman dilimlerinde grup toplantısı yapmaktadır. Grup toplantılarında, basının bulunmasına izin verilen bölümde, Grup Başkanı sıfatıyla parti başkanları konuşmaktadır. Bu konuşmalarda liderler partilerinin siyaset gündemini nasıl değerlendirdiğine ve özellikle de son hafta oluşan gelişmeler ile olacağı düşünülen gelişmelere yönelik yorumlarını sunmaktadır (Güngör, 2014:72). Araştırmanın evreni, meclis grup konuşmalarında parti liderlerinin konuşmalarından oluşmaktadır. Bu evrenden alınan örneklem, amaçlı örneklem tekniği ile belirlenmiş olup, muhalefet parti liderlerinden olan MHP lideri Devlet Bahçeli’nin 4 Ekim 2016 tarihinde yaptığı grup konuşmasından oluşmaktadır. 4 Ekim 2016 tarihi random örneklem tekniği ile seçilmiş olup, bu seçim yapılırken güncel bir grup konuşma metninin seçilmesi üzerine

odaklanılmıştır. Ayrıca gündemin çeşitli meselelerinin ele alınmış olduğu bir grup konuşma metninin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Veri Toplama ve Analiz Teknikleri

İçerik Çözümlemesi ve Yıldız Falı Analizi Tekniği çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Yapılan çalışmada iki partinin grup konuşmalarında konuşmada yer alan sözcüklerin tümünün (O), aynı kategoride olmayan farklı kelimelerin sayısına (V) oranı (O/V) bulunarak sözcük çeşitliliği ortaya çıkarılmıştır. Böylece terimlerin “doluluk”ları, anlam yüklü sözcükler ile araç niteliğindeki sözcüklerin oranları bulunarak sayısal olarak belirlenebilmiştir (Güngör, 2014:74). Yıldız falı analizinde “Vokabüler birimlerin sınıflandırılmasında a) Dolu sözcükler; yani sıfat, isim, fiil gibi anlam taşıyıcı sözcükler, b) Araç sözcükler; yani zamir, bağlaç, zarf, öntaki gibi işlevsel sözcükler ayrımına gidilebilir” (Bilgin, 2014:68).

Çalışmada bu kelime türleri metinler üzerinde incelenmiş ve sayısal verilere ulaşılmıştır. Böylece liderlerin kelime hazinesi zenginliği ortaya çıkarılmış olup nasıl bir siyasal dil kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada ele alınan gündem konularının çeşitliliği de elde edilen veriler ışığında analiz edilmiştir.

İçerik Analizi

İçerik analizinin teoriksel temelleri öncelikle Bernard Berelso’ya dayanmaktadır. Berelson (1952) “içerik analizi, iletişimin belirgin (yazılı/açık) içeriğinin objektif, sistematik ve niceliksel tanımlarını yapan bir araştırma tekniğidir” demektedir.

Çeşitli yazılı dokümanlar, fotoğraflar, videolar ve ses kayıtlarını içeren metinlere ve insanlar arasındaki iletişim biçimlerine içerik analizi, uygulanabilir. (Berg ve Lune, 2015:381)

Çok çeşitli alanlarda kullanılan içerik analizi esas olarak bir kodlama ve veri yorumlama süreci olarak ifade edilebilir.

Sistematik olarak içerik çözümlemesi medya metinlerinde 19.yüzyılda Columbia’da gazetecilik okullarında kullanılmaya başlamıştır. Medya organlarının sayısı arttıkça medya ile ilgili araştırmaların çoğaldığı

görülmüştür. Bu çalışmalar yoğun olarak sayısal nitelik taşır. Sayısal nitelik taşımayan şeyleri sayısallaştırma çalışması yıllar öncesinde başlamıştır (<https://tr.scribd.com>).

İçerik analizi uygulanırken ele alınacak materyal yapısı ve sınırları açısından netleştirilmelidir. Bu tür araştırmalarda ilk akla gelen yazılı metinlerdir. Özellikle edebiyat, tarih vb. yazılı dokümanlar ile çalışan sosyal bilim dalları bu araştırma yöntemini sıklıkla kullanır. Ancak kullanımı bu bilimlerle sınırlı değildir. Yazılı kaynaklar dışında en sık rastlanan veri kaynağıdır ancak; film, belgesel film, fotoğraf, resim, ses kayıtları, radyo program kayıtları, müzik kayıtları, internet siteleri, bloglar, reklamlar, dizi filmler, bilgisayar oyunları gibi diğer materyaller de içerik analizi yöntemi ile incelenebilecek içeriklerdir (Kurtuluş,2010:51).

Hsieh ve Shannon (2005) nitel içerik analiziyle alakalı, klasik, yönlendirilmiş, özetleyici içerik analizi olmak üzere, üç farklı yaklaşımı ele almışlardır. Hsieh ve Shannon'un bakış açısına göre, bu yaklaşımlar birbirinden farklı özelliklere sahiptir (Berg ve Lune, 2015:381).

Klasik içerik analizini bazı yöntem bilimciler gömülü teori veya gömülü teori yaklaşımı olarak adlandırır. Bu analiz türünde işlenmemiş veriden doğrudan ve tümevarımsal olarak elde edilmiş olan kodlama kategorileri söz konusudur. Bunun amacı, analizi yapılan dokümanın içeriğiyle ilgili olarak teorik bir çerçevede birbirleriyle bağlantılı açıklamalar yapabilmektir (Berg ve Lune, 2015:381).

Yönlendirilmiş içerik analizinde ise daha analitik olan kodların ve kategorilerin kullanılması gerekir. Bu şekilde, araştırmacı bu temaları ve verinin içinden kendiliğinden çıkabilecek olan temaları kullanarak bütün olarak işlenmemiş veriyi çok daha derinlemesine çözümleme imkanı bulur (Berg ve Lune, 2015:381).

Özetleyici içerik analizi, metnin (işlenmemiş olan verinin) kendisinde var olan kelime veya ifadelerden yararlanarak yapılır; daha sonra araştırmacı verideki belirgin temalara ve gizli anlamlara odaklanarak şekilde araştırmasını genişletir (Berg ve Lune, 2015:381).

İçerik analizinin özünde uygulanan şey, birbiri ile benzer olan verilerin belirlenmiş temalar etrafında birleştirilmesi, verilerin kişilerin

algılayabileceği biçimle düzenlenerek değerlendirilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227).

İçerik Çözümlemesinin Temel Özellikleri

İçerik analizinin üç temel özelliğe sahip olması gerekir. Bunlar:

Nesnellik, burada farklı çözümlemecilerin aynı metni gözlemlenmeleri ve aynı sonuçlara ulaşması kastedilmektedir. Bunun için araştırmacıların çözümleme kurallarını çok iyi oluşturmaları gerekir. **Sistemlilik**, araştırmada bir sınıflandırmaya dahil edilecek veya edilmeyecek olan birimler belirlenirken her seferinde değişmeyen ölçütün baz alınmasını sağlar. **Genellik**, araştırmada elde edilen bulguların kuramsal bir temele dayandırılması anlamına gelmektedir. Bir çalışmada elde edilen veriler alıcı ve vericisinin bilinen özellikleri ile kıyaslanmazsa bilimsel değerinden bahsedilemez (Holsti, 1968).

İçerik Çözümlemesi Araştırma Modelleri:

Holsti'ye göre (1968) iletişim paradigması , “kim, kime, neyi, nasıl söyledi ve etkisi (sonucu) ne oldu” şeklinde çerçvelenebilir. Bu kapsamda içerik çözümlemesinin iletişim paradigmasında yer alan bu sorulardan biri ya da bir kaçını için yapılabileceğini ve bu sorulara yanıt arandığını ifade etmektedir.

İçerik çözümlemesinde araştırma modeli, yukarıda değindiğimiz sorulardan biri ya da bir kaçını ele alacak şekilde üç farklı biçimde oluşturulabilir. Bunlar:

1.Model:

Bu modele göre iletişim metinleri çözümlenirken Ne?, Nasıl? Kime? Sorularından en az birine yanıt aranır. Bu modelle yürütülen araştırmalarda iletişim içeriğindeki eğilimlerin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı, iletişim örüntülerinin ele alındığı, iletişimin özelliklerinin ve ikna tekniklerinin belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir.

Bu modelde araştırmacı, incelediği bir kişinin belli süre içerisinde mesajlarını karşılaştırabilir. Böylece aynı kaynağın mesajlarında zamanla nasıl değişimler olduğu belirlenebilir. Bunun dışında aynı kaynağın farklı durumlarda kullandığı mesajlarını karşılaştırmak da muhtemeldir. Belirli bir

durumda iki ya da daha fazla kaynağın mesajları karşılaştırılarak çalışmanın varsayımları denenebilir (Holsti, 1968).

2. Model:

Bu modelde mesajlarla “kim” ve “niçin” sorularına yanıt aranır. Burada mesajın içeriğinden elde edilen verilerin bağımsız davranışsal belirleyicilerle yani bir ölçütle karşılaştırılması gerekir. Bunun nedeni herhangi bir mesajdan o mesajın sahibi ile ilgili çıkarımlarda bulunabilmektir. Bu karşılaştırmayı yaparken doğrudan ya da dolaylı bir yöntem kullanılabilir (Holsti, 1968).

3. Model:

Bu modelde iletişim paradigmalarından “etkisi ne oldu” sorusunu cevaplamak ve mesajın alıcılar üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak hedeflenir. Bu süreçte mesajın etkisini ölçebilmek adına farklı ölçütler kullanmak mümkündür. A kişisinin mesajlarının B kişisi üzerindeki etkilerini B'nin mesajlarını analiz ederek belirlemek mümkündür (Holsti, 1968).

Nitel araştırma verilerinin analizi dört aşamada yapılmaktadır.
Bu aşamalar:

“(1) Verilerin kodlanması, (2) temaların bulunması, (3) kodların ve temaların düzenlenmesi, (4) bulguların tanımlanması ve yorumlanması)”
(Yıldırım ve Şimşek, 2011: 228).

2. Bardin'in Yıldız Falları Analizi

İçerik analizi ile ilgili kitle iletişim alanını kapsayan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bardin (1977) tarafından yapılan “Yıldız Falı” ile ilgili içerik analizi bunların en ilgi çekici örneklerinden birini temsil eder.

Bardin çalışmasında kadın dergilerinden biri olan Elle dergisini incelemiştir. Bu dergide her hafta yayınlanan yıldız falı bölümü on iki Zodyak burcuna göre astrolojik yorumlarda bulunmaktadır. Bu yorum ve tahminlerin aslında okuyucuya geleceğe dair hiçbir gerçek bilgi sunmadığı bilinmektedir. Bardin çalışmasında bu gerçeği incelemiştir. Yıldız falı köşesini analiz etmiştir (Bilgin, 2014:63).

Yıldız Falı Analizinin aşamaları şöyledir:

2.1. İlk Aşama: Hipotezlerin Oluşturulması

İçerik analizi yapabilmek için öncelikle yıldız falı köşeleri kabaca okunur ve çeşitli hipotezler oluşturulur:

Yıldız falında mesaj belirsiz ve şartlı kipte kurulur, bununla birlikte okuyucu güdüleyici, ilgi çekici ve okuyucunun katılımını teşvik edici niteliktedir. Metinde okuyucuyu kahramanlaştırır bir söylem biçimi kullanılır. Bu mesajlar okuyucunun içe bakışını destekler ve kişinin bilinç muhakemesi yapmasını sağlar.

Yıldız falı kişilere gerçeği bildirmekten ziyade bir moral desteği sağlar.

Yıldız falı bir kadercilik alanı olmaz çünkü okuyucunun eline bırakılmış bir yapı vardır. Bireyin mutluluğa ulaşması gerekli olan şeyleri yapmasına bağlıdır. Kişinin hafta boyunca yapacakları öğüt ve emirlerle ona bildirilir.

Yıldız falı ile bir takım davranış kalıpları okuyucuya sunulur ve birey buna uymaya zorlanır. Aslında okuyucu belli bir davranış kalıbı içinde standardize edilir.

Yıldız falı ile elle dergisi, belli bir burjuva kesiminin yaşam tarzı ve ideolojisini destekler ve yeniden üretir. Bireyin aktif bir şekilde mutluluğu araması istenir. Yıldız falı ile bireylere kabul ettirilmek istenen değerler aşk, sağlık, para ve diğer özellikler ekseninde sunulur.

Yıldız falı ile sosyal grupların birliktelik ve bütünleşmesine katkıda bulunulur. Derginin kadın oyuncularının bireysellikten (özerklik) ziyade bir amaca yönelmeye ve aslında baskılanmış bir başarıya doğru yönlendirilmeleri gerekir.

Yıldız falı ile ılımlılık ideolojisi benimsetilir. Yani kendini kontrol edebildiğin ve ılımlı olduğun ölçüde mutlu olabilirsiniz. Yani birey kendine hakim olabiliyorsa kaderine de hakim olabilir.

Yıldız fallarında kontrollü bir çaba sarfetmek ve başarıya ulaşmak hedeflenir. Yani kişinin çabasının önemli olduğu vurgulanmaktadır.

(Bilgin, 2014:63-65)

2.2. İkinci Aşama: Tematik Analiz

Çalışmada hipotezler belirlendikten sonra tematik analiz yapılır. Burada önceden belirlenmiş olan kodlar kullanılarak sayım yapılır. Yıldız falı analizinde anlam birimi olarak cümle kullanılır. Metin, okuyucuya

verilen öğütler ve kaçınılması istenen psikolojik özellikler açısından incelenir ve bunlar sayılır (Bilgin, 2014:65).

Bardin tarafından (1975) olumlu tutumlar; düşünceli ihtiyatlılık, diplomatik ve mesafeli yaklaşım, kendi yeteneklerini ve çabalarını verimli bir şekilde kullanma. Olumsuz tutumlar ise; tepkisellik, cesaretini kaybetme, tembellik, içtenlik, eleştirel bakış, gücünü ve yeteneklerini israf etme olarak sıralanmıştır (Bilgin, 2014:66).

İçerik analizinde belirlenen hipotezlerin doğrulanması çok kesin kanıtlara dayanmaz. Anlamaya çalışarak cümleler analiz edilir. Burada sayısal olarak kişisel niteliklere yönelik temaların yüksek frekansta olması yıldız fallının benmerkezci bir yapısının olduğunun kanıtıdır. Yıldız falları geri planda sürekli olarak bir bireyselci moral anlayışa dayanır. Bu analizde başta belirlenen hipotezler tek tek sınanır (Bilgin, 2014:67).

2.3. Üçüncü Aşama: Sentaks ve Sözcük Analizi

Burada anlam öğeleri sınıflanmaz, anlamın belirtenleri incelenir. Mesajın kodunu (vokabüler, gramer özellikleri, anlam birimleri) incelemek esastır. Bunu yapabilmek için bazı uzlaşım kurallara dayanılması ve karşılaştırma imkanının bulunması gerekir. Bu kapsamda,

- Mevcut sözcüklerin toplam sayısı (O)
- Farklı sözcüklerin toplam sayısı (V),
- Bu iki grubun oranı (O/V: Mesajda kullanılan vokabülerin zenginlik derecesini yansıtır) belirlenebilir (Bilgin, 2014:68).

Vokabüler birimler sınıflandırılırken;

Dolu sözcükler; sıfat, isim, fiil gibi anlam taşıyıcı sözcükler,

Araç sözcükler; zamir, bağlaç, zarf, öntakı gibi işlevsel sözcükler belirlenir.

Ayrıca kimi zaman faydalı olacağı düşünüüyorsa fiillerin zaman ve kipleri de incelenebilir.

Böylece, vokabüler birimleri frekans düzeylerine göre sınıflandırılarak nitel bir analiz yapılabilir. Zaman zaman bazı metinlerde karşılaştırılabilir.

Karşılaştırma yaparken belirlenmiş normlar kullanılır. Mesela Elle'deki yıldız falları diğer astrolojik yazılarla, derginin diğer yazılarıyla, reklam diliyle, istatistiksel dilbilim araştırmalarının sonuçlarıyla karşılaştırılabilir (Bilgin, 2014:68).

İnceleme

1. Devlet Bahçeli'nin Genel Kurul Konuşması'nda aktardığı cümleler incelendiğinde, cümlelerin uzunluğunun değişmekte olduğu görülmektedir. Kimi zaman çok kısa ve üç-dört sözcüklü cümleler kullanılmış, kimi zaman da çok uzun cümleler kullanılmıştır. Cümlelerin en kısıası 3 sözcüklü iken, en uzununu 47 sözcükten oluşmaktadır.

Bardin'e göre (1975) ortalama bir okuyucunun bellek kapasitesinin yazılı metinlerde 15 sözcük olduğu bilgisine istinaden cümlelerin çoğunun uzunluğunun ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

2. Vokabülerin incelenmesi ile MHP Lideri Devlet Bahçeli'nin 4 Ekim 2016 tarihli Meclis Grup Konuşması'nda toplam 3,462 sözcük olduğu, bunların 1497'sinin farklı sözcükler olduğu görülmüştür. Yani O/V oranı yaklaşık 2,31'dir.

Yukarıdaki oran Bahçeli'nin metninde tekrar sayısının azlığını göstermektedir. Kullanılan kelime haznesi oldukça geniştir. Metnin bütününde genel olarak farklı sözcükler tercih edilmiştir. Sözcük türlerinde ise isimlerin ve araç sözcüklerin daha yoğun kullanıldığı görülmüştür. Kullanılan sözcüklerin yoğunluğu açısından isimler, araç sözcükler, fiiller, sıfatlar şeklinde bir sıralama yapılabilir. Burada dikkat edilmesi gereken şey isimler, fiiller ve sıfatların dolu sözcükler olduğu, araç sözcüklerin ise işlevsel sözcükler olduğudur. Bir metinde kelime haznesinin genişliği asıl olarak dolu sözcüklerin oranı ile belirlenebilir. Araç sözcükler dolu sözcükleri destekleyici niteliktedir. Bu anlamda, Bahçeli'nin metninde toplamda 2651 dolu sözcük, 811 araç sözcük kullanılmıştır. Dolu sözcüklerin 1570'i isim, 671'i fiil, 410'u sıfattır. Metinde toplam 3462 sözcük kullanılmış, bunların 1497'sinin farklı sözcükler olduğu görülmüştür. 1497 farklı sözcükten 811'inin isim, 240'ının sıfat, 229'unun araç sözcük, 217'sinin ise fiil olduğu görülmektedir.

SÖZCÜK TÜRÜ	FREKANS	%	0	O/V
İsimler	811	54,18	1570	1,94
Sıfatlar	240	16,03	410	1,71
Fiiller	217	14,50	671	3,09
Araç Sözcükler	229	15,30	811	3,54
Toplam	1497	100	3462	2,31

Çizelge 1:Yıldız Falı Vokabüleri

Tablo incelendiğinde Bahçeli'nin toplamda kullandığı 1570 isimden 811'inin farklı olduğu O/V oranının isimler için 1,94 oranla oldukça düşük bir oran olduğu görülmektedir. Bu durum Bahçeli'nin isimler kategorisinde oldukça düşük bir tekrar düzeyine işaret etmektedir. Bahçeli konuşmasında genellikle farklı isimler kullanmış ve isimler açısından aslında kelime haznesinin genişliği ortaya çıkarılmıştır.

Sıfatlar incelendiğinde metinde toplam 410 sıfat kullanılırken bunlardan 240'ının farklı olduğu görülmektedir. O/V oranı sıfatlar için 1,71'dir. Sıfatlar açısından da Bahçeli'nin metninde düşük bir tekrar düzeyi olduğu görülmektedir. Tablodaki en düşük tekrar düzeyi sıfatlardadır. Bu durum da yine Bahçeli'nin sıfatlar açısından geniş bir kelime haznesi kullanımına işaret etmektedir.

Fiillere bakıldığında metinde toplam 671 fiilin kullanıldığı, bunlardan 217'sinin farklı olduğu görülmüştür. Fiiller açısından O/V oranı 3,09'dur. Metnin geneli açısından bu oran yüksek bir orandır. Yani Bahçeli'nin metninde fiiller açısından diğer sözcük türlerine oranla daha yüksek bir tekrar düzeyi olduğu görülmektedir. Fiiller kategorisinde Bahçeli'nin kelime haznesinin biraz daha düşük olduğu ifade edilebilir.

Metinde işlevsel sözcükler olan araç sözcükler incelendiğinde ise toplamda 811 araç sözcüğün kullanıldığı, bunlardan 229'unun farklı olduğu O/V oranının 3,54 ile en yüksek oran olduğu görülmektedir. Araç sözcüklerin metindeki işlevinin dolu sözcüklerle aynı olmadığı, onların dolu sözcükleri destekleyen sözcükler olduğu ifade edilebilir. Bu açıdan metnin tamamı açısından 811 sözcük ile Bahçeli'nin yüksek oranda araç sözcük kullandığı, bu sözcükleri de yüksek oranda tekrar ettiği görülmüştür.

3. Fiil Kiplerinin İncelenmesi

KİPLER	FREKANS		KULLANIM ALANI
	Sayı	%	
Emir-Gereklilik	41	12,09	Öğüt
Mastar	120	35,40	Sonuç
Şimdiki Zaman	68	20,05	Durum
Gelecek Zaman	29	8,55	Kesin Gelecek
Şart Kipi	10	2,95	Olası Gelecek
Geçmiş Zaman	71	20,94	Olup Bitmiş Şeyler

Çizelge-3: Fiil Çekim Kipleri

Bahçeli'nin konuşma metninde cümlelerin yüklemeleri fiil çekim kipleri açısından incelenmiştir. Buna göre metinde en yüksek çekim kipinin %35,40 oranla mastar kipi olduğu görülmektedir. Bardin'in (1975) fiil kipleri ile ilgili tablo verileri kullanılarak çalışma yürütüldüğünden metinde mastar kipi içerisine kullanım alanı "sonuç" olarak nitelendirilebilecek geniş zaman ve mastar ek fiil yapısı dahil edilmiştir. Buna göre Bahçeli'nin konuşmasında sonuç odaklı konuştuğu, yani olayların sonuçlarına yoğunlaştığı söylenebilir. İkinci sırada %20,94 oranla geçmiş zaman kipi vardır. Buna göre Bahçeli'nin cümlelerinde geçmiş zaman vurgusunun da yüksek olduğu görülmektedir. Geçmişte yaşananların, geçmiş olayların Bahçeli'nin gündeminde önemli bir yer bulduğu ifade edilebilir. Üçüncü sırada %20,05 oranla şimdiki zaman gelmektedir. Bahçeli'nin metninde şimdi, şu anda yaşanmakta olanlarla ilgili vurgusu da yüksektir. Şu anda yaşanan olaylar metinde yüksek oranda yer bulmuştur.

Metin incelendiğinde dördüncü sırada %12,09 oranla emir kipi yer almaktadır. Bardin'in (1975) tablosunda yer alan "emir" kipine bu çalışmada gereklilik ifadesi de eklenmiştir. Çünkü Bahçeli'nin metninde "gelinsin, edilsin" gibi emir kipleri yanında "verilmelidir, olmalıdır" gibi gereklilik (öğüt) kiplerinin de kullanıldığı görülmektedir. Beşinci sırada %8,55 ile

gelecek zaman kipi vardır. Bu kip ile metinde gelecek zamanda olması beklenenlere işaret edilmektedir. Gelecek zaman siyasi zeminde ileriye dönük bir bakış açısı sunmaktadır. Yaşanacak olanları, gerçekleşecek olayları vurgulamakta, bu cümlelerin geleceği öngörme işlevi olduğu görülmektedir. Ancak metnin geneline bakıldığında gelecek zaman kipinin diğer kiplere oranla daha düşük kullanıldığı görülmektedir. Metinde son sırada % 2,95 ile şart kipi yer almaktadır. Şart kipi metinde en düşük oranda yer almaktadır. Şart kipi “istiyorsa, ödeyemezsek” gibi sözcüklerle siyasi alanda olası gelecek vurgusu yapılmaktadır. Ancak metinde bu kip en düşük oranda kullanılmıştır.

Gündem

Devlet Bahçeli'nin 4 Ekim 2016 tarihli Genel Kurul Konuşması ele alınan gündem başlıkları açısından da incelenmiştir.

GÜNDEM SIRALAMASI
15 Temmuz
FETÖ Örgütü
Anayasanın tadili ve yeniden yazımı
OHAL Şartları
Devlette ihbar ve şikayet furyası, masumların hakları
Tutukluluklar, kamuda açığa alma ve ihraçlar
Yurtdışı Sulh Konseyi
AKP Hükümetine destek ve nedenleri
MHP'nin kimlik ve duruşu
Yenikapı ruhu
Yeni darbe teşebbüsü iddiaları
Terör Örgütleri FETÖ-PKK-İŞİD-PYD-YPG koalisyonu
Irak ve Suriye'deki savaş
Fırat Kalkanı Harekatı
Halep
Musul ve Rakka Operasyonları
Kobani-Afrin arası terör koridoru
PYD-YPG örgütünün tahrikleri
ABD'nin YPG sevdası, ABD-terör ilişkisi
OHAL'in uzatılması
KHK Komisyonu
15 Temmuz ve terörle mücadele şehitleri

Lozan Antlaşması
2. Abdülhamit- Atatürk mukayesesi
MHP fikir ve ideolojisi
Cumhurbaşkanı'nın 27. Muhtarlar Toplantısındaki sözleri
Hicri Yılbaşı

Çizelge-4: Gündem Başlıkları

Bahçeli'nin Genel Kurul Konuşması'nda oldukça yoğun bir gündemi olduğu görülmektedir. Bunun nedeni 4 Ekim 2016 tarihinin, 15 Temmuz 2016 tarihli FETÖ darbe teşebbüsünden kısa bir süre olması ve özellikle darbe ile ilgili meselelerin henüz yoğun bir şekilde tartışıldığı ve güncel olduğu bir tarih olmasıdır. Metinde 15 Temmuz sonrası yaşananlara yoğun olarak yer verilmiş, bunun dışında da darbenin uzantısı olan OHAL ve şartları, tutuklamalar, açığa almalar, ihraçlar, AKP Hükümetine destek, Yenikapı Ruhü, 15 Temmuz şehitleri, Cumhurbaşkanı'na destek gibi gündem başlıkları yer almıştır. 15 Temmuz olayları yanında terör örgütleri, Irak ve Suriye konusu, , Fırat Kalkanı Harekatı, Halep'in durumu, Musul ve Rakka Operasyonları, ABD'nin terör tavrı, Cumhurbaşkanı'nın Lozan Antlaşması ile ilgili sözleri, MHP fikir ve ideolojisi gibi gündem başlıklarına da yer verilmiştir.

SONUÇ

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 4 Ekim 2016 tarihli Genel Kurul Konuşması çalışmada bir içerik analizi tekniği olan Bardin'in Yıldız Falı Analizi baz alınarak incelenmiştir. Elde edilen veriler her ne kadar MHP Liderinin tüm Genel Kurul Konuşmalarına genellenemeyecek olsa bile Bahçeli'nin "siyaset dili" açısından önemli veriler sunmaktadır. Bu kapsamda metin incelendiğinde toplam 3462 sözcük kullanıldığı, bunlardan 1497'sinin farklı terim olduğu görülmektedir. O/V oranı 2,31'dir. Bu oran genel olarak Bahçeli'nin kelime haznesinin genişliğine işaret etmekte ve liderin sözcük tekrarını sıklıkla yapmadığını göstermektedir.

Bardin'in (1975) Yıldız Falı Vokabülerinin bu çalışmaya uyarlaması olan Çizelge 1'de, metinde anlam yüklenen öğeler olarak nitelendirilen isim, fiil ve sıfattan oluşan sözcük türleri ile araç öğeler şeklinde nitelendirilen zamir, edat, zarf, bağlaç ve ünlem gibi sözcükler metnin sözcük hazinesini ortaya çıkarabilmek için incelenmiştir. Taşıyıcı öğeler, metnin vurgu yaptığı mesajın yükünü üstlenmekte, yardımcı öğeler ise vurgulama, dikkat çekme ve güçlü anlatım oluşturma gibi işlevler üstlenmektedir. Bu bağlamda

taşıyıcı öğelerin yoğun olarak kullanıldığı metinlerde mesaja daha büyük önem verildiği, yardımcı öğelerin daha yoğun biçimde kullanıldığı metinlerde ise anlatım gücünün öne çıkarıldığı görülmektedir(Güngör, 2014:82).

Bahçeli'nin metni bu çerçevede incelendiğinde kullanılan taşıyıcı sözcük sayısının 1570'i isim, 671'i fiil, 410'u sıfat olmak üzere toplamda 2651 olduğu görülmektedir. Bunlardan kullanılan farklı isim sayısı 811, farklı fiil sayısı 217, farklı sıfat sayısı ise 240'tır. Toplamda farklı türde 1268 farklı taşıyıcı sözcük kullanılmıştır. Bu bağlamda metinde yoğun olarak mesaja vurgu yapıldığı, mesajın daha güçlü biçimde aktarıldığı görülmektedir. Metinde kullanılan yardımcı öğeler incelendiğinde ise toplamda 811 araç sözcüğün kullanıldığı, bunlardan 229'unun farklı sözcükler olduğu görülmektedir. Yani metinde araç sözcükler açısından 3,57 ile yüksek bir tekrar oranı bulunmaktadır. Metinde mesaj 1268 farklı taşıyıcı sözcükle daha güçlü biçimde vurgulanırken 229 farklı araç sözcükle de anlatım gücü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Genel olarak mesajın etkisinin anlatım gücüne yeğlenmiş olduğu söylenebilir.

Çalışmada Çizelge 3'te fiil çekim kiplerine yer verilmiş, Bahçeli'nin 4 Ekim tarihli konuşmasında cümlelerin yüklemeleri fiil çekim kipleri açısından incelenmiştir. Buna göre Bahçeli'nin mastar kip yapısını en çok kullanarak sonuç odaklı bir konuşma yaptığı ifade edilebilir. Olaylar ve durumlar sonuçları bağlamında değerlendirilmiştir. Metne bakıldığında sırası ile geçmiş zaman ve şimdiki zaman kullanımının da yüksek olduğu görülmektedir. Metinde Bahçeli'nin öncelikle geçmişte yaşananları vurguladığı, geçmişe döndüğü, ardından da şimdi yaşananları işaret ettiğini görülmektedir. Yani cümlelerde geçmiş ile şimdi arasında bir bağ kurulduğu ifade edilebilir. Bu durum siyaset dili açısından geçmişin unutulmaması, geçmişten dersler çıkarılması, ancak şu ana vurgu yapılması ve dikkat çekilmesi şeklinde yorumlanabilir. Metinde emir/gereklilik kipi kullanımının yüksek olmadığı, Bahçeli'nin "yapın, edin" gibi sözcüklerle emir söyleminden çok "yapılmalı, edilmeli" gibi sözcüklerle gereklilik vurgusunu daha çok yaptığı ifade edilebilir. Metne bakıldığında Bahçeli'nin dil kullanımında gelecek zaman vurgusunun da düşük olduğu, yani geleceği konuşmak yerine geçmiş ya da şimdiki yeğlediği görülmektedir. Geleceğe vurgu yapan cümle sayısı metnin tümü açısından azdır. Bahçeli'nin siyasal dil kullanımında en az kullandığı fiil kipi şart kipidir. Buradan MHP Lideri'nin şartlı bir dil söylemi oluşturmadığı, ifadelerini şarta bağlamadığı ifade edilebilir.

Genel Kurul Konuşmaları'nda gündem maddeleri, siyasal partilerin görüş ve ideolojilerinin yansıması olarak önem sırasına koydukları konulardan oluşmaktadır. Bu bağlamda metin incelendiğinde, Bahçeli'nin öncelikle gündeminde yer verdiği konunun olgusal bilgilerini aktarıp, ardından bu konuya kendisinin ve temsil ettiği partisinin ne şekilde yaklaştığını aktardığı görülmektedir. Metnin genelinde bu durum göze çarpmaktadır. 4 Ekim 2016 tarihinin, 15 Temmuz 2016 FETÖ Terör Örgütü Darbe Girişimi'nin hemen ardından ve ona yakın bir tarih olması nedeniyle, gündemin genel olarak bu konu çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Bahçeli konuşmasında 15 Temmuz'da yaşanan olayları partisi ve kendi fikirleri açısından yorumlamış, bu meseleye bakış açısını yansıtmıştır. Gündemin diğer başlıkları da MHP Lideri'nin olaylarla ilgili tavrını ve duruşunu açığa çıkarır niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Ali, Yıldırım ve Hasan, Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Bruce L. Berg, ve Howard, Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Hasan Aydın, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2015.
- Bernard, Berolson, *Content Analysis in Communication Research*, The Free Press, New York, 1952.
- B.Devi, Prasad *Content Analysis: A method in social science research, in Research Methods for Social Work*, D.K. Lal Das, and V. Braskaran (Eds.), New Delhi: Rawat, 2008, s.173-193.
- Emine, Kılıçaslan, *Siyasal İletişimde İdeolojik Dil, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Edirne, 2008.
- Gökmen, Kantar, *Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: Recep Tayyip Erdoğan'ın Miting Konuşmalarının Siyasal Söylem Analizi*, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016.
- Kemal, Kurtuluş, *Araştırma Yöntemleri*, Türkmen Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Laurence, Bardin, L. , *L'Analyse de Contenu*, edition PUF, Paris, 1975.
- Nuri, Bilgin, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014.
- Ole, Holsti, "Content Analysis", *The Handbook of Social Psychology (Second Edition)*, Lindzey, G. and Aronson, E. (Eds.), Addison-Westwy, Vo:2, Publishing Company. Inc., , 1968, p.596-692.
- Süleyman, Güngör, "Türk Siyasetinde Dil Kullanımı: Siyasal Parti Liderlerinin TBMM Grup Konuşmalarında Siyasal Söylem Analizi", *Yasama Dergisi*, 26, 2014, s. 65-88.
- Selahaddin, Ögülmüş, "İçerik Çözümlemesi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(1), Ankara, 1991, s. 213-228.

İnternet Kaynağı

(<https://tr.scribd.com>)

Ek 1: MHP 04.10.1017 TARİHLİ Meclis Grup Konuşma Metni

Değerli Milletvekilleri,

Saygıdeğer Misafirler,

Medyamızın Seçkin Temsilcileri,

26.Dönem 2.Yasama Yılı'nın bu ilk parti Meclis grup toplantısına başlarken hepimize en içten sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Ekranları başında bizleri izleyen aziz vatandaşlarımızı muhabbetle selamlıyorum.

Tarihsel varlığını muazzam bir başarı ve mücadele azmiyle süsleyen Gazi Meclisimizin yeni yasama yılında da kendisine bağlanan ümitleri boşa çıkarmayacağına inanıyorum.

Önümüzde çetrefilli, güçlük ve zorluklarla dolu bir ülke gündemi durmaktadır.

Parti olarak bunun fazlasıyla bilincindeyiz, bu nedenle sabırlı, sorumlu ve soğukkanlı hareket ediyoruz.

Biliyoruz ki, Meclis'i samimiyetle çalışan, sorunlara kalıcı çözümler üreten, millet ve memleket aşkıyla yanıp tutuşan vekilleri olan bir ülkenin Allah'ın izniyle sırtı yere gelmez, getirmeye de kimsenin gücü yetmez.

TBMM, tıpkı Milli Mücadele yıllarında sergilemiş olduğu ruh ve asaletle, Türkiye'nin makûs talihini aşacak yegâne kudrettir.

İlk Meclis'in muhterem üyeleri isli gaz lambalarıyla güç bela aydınlanarak aziz Türk vatanını karanlıktan çekip çıkarmışlardı.

Saç sobayla zar zor ısınmalar da milleti esaretin ayazında bırakmamışlardı.

Okullardan getirilen sıralarda oturmuşlar, kısıtlı imkânlarla çarpışmışlardı.

Darlık yaygın, düşman kavi, yokluk çok, para yok ne yapalım dememişler, bahanelere sığınmamışlardı.

Demem odur ki, Büyük Millet Meclisi yedi düvelle boğuşmuş, buna rağmen engel tanımamış, saldırılara takılmamış, kurtuluşumuzun destanını fedakarlık mürekkebiyle yazmıştır.

Çünkü arkasına büyük Türk milletinin dua ve desteğini almıştır.

Meclisimiz, zalimlere karşı Türk'ün zafer kılıcı olmuştur.

Bu kutlu çatı, son yurdumuzdaki tüm özlem, talep ve düşüncelerin toplanma, karar ve iradeye dönüşme mekanıdır.

Demokrasi düşmanları, Türkiye'ye kefen biçme hevesinde olan hain odaklar TBMM açık ve aktif olduğu sürece amaçlarına ulaşamayacaklardır.

Türk milletinin muhterem temsilcileri, egemenliğin asıl sahibinin emanetine leke sürdüremeyecek kadar cesur ve dik duruşlu olmak durumundadır.

Hamd olsun, parti ayrımı yapmaksızın tüm milletvekillerimizde bu hasleti görmekten, bu tavizsiz duruşa şahit olmaktan iftihar ediyor, sizleri ve diğer arkadaşlarımızı kutluyorum.

15 Temmuz'da, Gazi Meclisimizin tepesinde uçaklar uçurup, helikopter gezdirenler ağır silahlarla ve bombalarla saldırılarının bedelini elbette ödeyeceklerdir.

İhanet ve cinayet hiçbir teröristin yanına kalmamalıdır.

TBMM'nin bombalanması, taranması ve topyekûn suikasta uğraması yakın tarihin en soysuz, en alçak, en aşağılık eylemi olarak kayıtlara geçmiştir.

Zannettiler ki korkacağız. Beklediler ki boyun eğeceğiz.

Şükürler olsun ki, Türk milleti korkmaz, korkuluklara, korkunç oyunlara pabuç bırakmaz.

Milletin korkmadığı yerde onun adına demokratik bir görevi yerine getiren temsilcileri asla korkuya şans tanımaz, tanımayacaktır.

TBMM'nin yeni yasama yılında yüksek bir fazilet örneği, kökü eskiye dayanan kahramanca bir tavır göstermeliyiz.

Oyalanacak vaktimiz, kaybedecek değerimiz, israf edecek kaynağımız yoktur.

Boşa harcayacağımız, demagoji ve istismarla geçireceğimiz bir saniyemiz kalmamıştır.

Türk milleti hizmet beklemektedir.

Türkiye'nin zincirlerinden kurtulması için üsteleyen, çabalayan, taviz vermeyen mücadele kararlılığı lazımdır.

Artık siyaset ve demokrasi hayatımızda her şey 15 Temmuz sonrasına göre şekil alacak, bitmeyen tehditler, azalmayan tehlikeler ancak bu şekilde göğüslenecektir.

İşbirliği kanallarını açık tutmalıyız.

Anayasanın tadili veya yeniden yazımı konusunda dürüst, atılgan ve dayanışma içinde bulunmalıyız.

Hassasiyet göstermemiz gereken önceliklerimiz vatandır, millettir, kardeşliğimizdir, istiklalimizin akıbetidir.

Türkiye ve Türk milletinin tarihsel hak ve çıkarlarını tek yürek halinde müdafaa etmek hepimizin kaçınılmaz görevidir.

Doğal olarak bu görevden kaçamayız, ihmal edemeyiz.

O bunu söylemiş, bu şunu konuşmuş demeyecek, ayağımızdan çekiştirmeye, elimizden tutmaya, önümüzü kesmeye çalışanlara fırsat vermeden milletçe yolumuza çıkanları teker teker ayıklayacağız.

Yeni Yasama Yılı'nın en başta ülkemize, milletimize, siyasi partilerimize, demokrasi hayatımıza hayırlı olmasını Rabbim'den niyaz ediyor, siz değerli milletvekili arkadaşlarıma üstün başarılar diliyorum.

Muhterem Arkadaşlarım,

Yönetmek bir yönüyle öngörme kabiliyeti, olacakları önceden yorumlama ve kestirebilme becerisidir.

Gideceği limanı bilmeyen bir gemiye hiçbir rüzgârın yardım etmeyeceği bilinen bir gerçektir.

Hadiselerin akışına kapılmış bir toplum, belirsizliklerin akıntısına düşmüş bir yönetim en azından belirleyici, yönlendirici, tayin edici vasfını kaybetmiş demektir.

Bu durum başlıbaşına sorun ve açmazdır.

Ülkemiz çok kaygan ve kaygı verici bir süreçtedir.

Öyle bir dönemden geçiyoruz ki, uzun vadeli planlamaların tutmayacağını, tahmin ve akıl yürütmelerin pek bir işe yaramayacağını peşinen söylememiz mümkündür.

Çünkü gelişmelerin denetim ve kontrolü sağlanabilmiş, insiyatif tam manasıyla ele alınabilmiş değildir.

Nitekim 19 Ekimden itibaren 3 ay daha uzatılması kararlaştırılan OHAL şartları her düzeyde etkisini sürdürmektedir.

Devlet ve toplum hayatının kilidi henüz açılmamıştır.

Huzur, asayiş ve emniyet arzulanan biçimde tesis edilememiştir.

Milletimiz katı ve kronik bir endişe girdabının içine yuvarlanarak hapsolmuştur.

15 Temmuz FETÖ darbe teşebbüsü devletin tüm ayar ve dengelerini gevşetmiş, milletimizin gelecekle ilgili tasavvurlarını zedelemiştir.

Yaşadıklarımız, şahit olduklarımız kolay hazmedilir türden değildir.

15 Temmuz Türkiye'yi ele geçirme, ardından da bütün tarihsel miras ve emanetlerini eritme ve yok etme operasyonunun silahlı denemesidir.

Bu hainliğin bürokrasi, eğitim, emniyet, üniversite, yargı, ekonomi ve sivil toplum ayakları vardır ve buralara gizlenmiş kanı bozuk vatansızlar birer birer ortaya çıkarılmaktadır.

FETÖ, devlete virüs bulaştırmış, ahlak, hukuk, vicdan ve insan hakkı tanımamıştır.

Bu örgütte bir defa Allah korkusundan iz yoktur.

15 Temmuz gecesi Türkiye'nin defin ruhsatını hazırlayan kanlı, kirli ve küresel mihraklar FETÖ maşasıyla son darbeyi indirmek istemişlerdir.

Amaç Türkiye'nin bölünmesi ve bölüşülmesidir.

Amaç Türk vatanın paramparça edilmesi, Suriye ve Irak'a dönüştürülmesidir.

Ve tüm hedefleri kapsayacak şekilde Anadolu'nun istilası planlanmıştır.

Pensilvanya'ya sığınmış vaiz görünömlü bir terörist, örgütünü uzaktan kumanda ederek aziz milletimizi zapturapt altına almaya, sonra da ortak olduğu diğer terör örgütleriyle bu aziz vatani yakmaya kalkışmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti 15 Temmuz'da ipten dönmüştür.

Karşımızda olağanüstü bir tablonun dehşet ve nefret saçan yankıları vardır.

FETÖ, devlete tutunarak, devlete sızarak, yine devleti çökertmek istemiştir.

Milletimiz boyunduruk altına alınmanın eşğinden son anda muazzam diriliş ve karşı çıkışıyla kurtulmuş, üstelik vatanını kurtarmıştır.

FETÖ, zalimlerin dümen suyuna girerek 79 milyona namlu doğrultmuş; namuzluğun, namertliğin ve nankörlüğün sivrilen başı olmuştur.

Türk milleti; 241 şehidimizin kanıyla, 2 bin 194 gazimizin fedakârlığıyla düşman akınıni püskürtse de, 15 Temmuz gecesinin sarsıntıları hala geçmemiştir.

15 Temmuzla beraber sökün eden huzursuzluk, egemenlik kuran risk ve belirsizlikler devlet ve toplum hayatına yıldırım gibi çarpmıştır.

Koyulaşan sis perdesi her yere hâkim olmuştur.

Bundan sonra ne olacak sorusu aylardır zihinlere ipotek koymuştur.

Ve de 15 Temmuz'dan beri FETÖ konuşulmaktadır.

Bu arada ekranlarda epey FETÖ bilirkışisi ve itirafçısı türemiştir.

Bunlar gün aşırı boy göstermekte, uzun uzadıya analiz yapmakta, hatıralarını paylaşmaktadır.

Yüzlerce dönüm arazide 17 yıldır kötölük üretimi yapan Pensilvanyalı vandalla ilgili kimin anısı varsa gece gündüz anlatmaktadır.

Düne kadar FETÖ için himmet ve hizmet kuyruğuna girenler sıkıyı görünce birden çark etmişler, telaşla günah çıkartmaya koyulmuşlardır.

FETÖ'den ağzı yananların, geçmişini unutturma gayesiyle çırpınanların, yakayı kurtarma niyetinde olanların pişmanlık beyanları neredeyse külliyat boyutuna varmıştır.

Oysaki bunların alayı FETÖ'nün düne kadar dizinin dibinde, elinin altında, gözünün içine bakıyorlardı.

Söz konusu şahıslar kime ne anlatıyorlar? Kime ne söylüyorlar?

Kriptoların hala faaliyette olduğuna dönük yaygın bir kanaat hakimdir.

Devlette çok yoğun bir ihbar ve şikayet furyası masumların haklarına kast etmektedir.

Elbette FETÖ'nün her kademe ve kesimden teker teker temizlenmesi, geriye hiçbir kalıntısının bırakılmaması acil ve kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Hükümetin bu konuya samimiyetle eğildiği de meydandadır.

FETÖ operasyonlarında toplamda 32 bin tutuklu, kamudan 100 bine yakın açığa alma, 60 bin ihraç gerçekleştirilmiştir.

Ancak yine de, suçlu ile suçsuzun birbirine karıştığına yönelik yoğun rahatsızlık ve çağrılara iktidarın kulak vermesi, dikkate alması şarttır.

Şikayetlerin mağduriyet edebiyatı görülmesi ise yanlıştır.

Henüz hatırlı ve sözü geçen bylock kullanıcılarıyla, kuytularda 1 dolar saklayan suçlularla ilgili bir ifşa, bir izahat yoktur.

Devlette en alt düzeyde görev yapan bir memurun suçu görüldüğü an gereği yapılıyor da, üste çıkıldıkça, makamlar yükseldikçe niçin bir yavaşlamaya, bir duraksamaya, bir savsaklamaya gerek duyuluyor?

Eğer 15 Temmuz darbe teşebbüsü gerçekleşmiş olsaydı, Türkiye'nin kaderi kimlerin eline geçecek, devlet ve siyasete kimler hükmedecekti?

Bu sorunun cevabını bilmek en tabii hakkımızdır.

İhanetin çıbanbaşları kimlerdir?

Yurtta Sulh Konseyi isimli rezil ve haçlı yapılanmanın ana kadrosunu, siyaset ve bürokrasi alanındaki elebaşlarını bu aziz millet ne zaman duyup, ne zaman öğrenecektir?

FETÖ; aynen PKK, IŞİD, PYD-YPG, DHKP-C gibi Türkiye'nin katıksız, amasız, ilelebet düşmanıdır.

Düşmanın ise tüm hat ve cephelemleri mutlaka düşürülmelidir.

Dahası düşmanın başı ezilmelidir.

Biz AKP hükümetine terörizm ve teröristlerle mücadelede hep destek verdik.

Verdiğimiz destek Türkiye'yedir.

Verdiğimiz destek Türk milletinin beka ve dirliğini muhafazaya yöneliktir.

Bundan dolayı bir kısım akli evveller bizi eleştirmekte, bildik ezberlerini tedavüle sokmaktadır.

Değerli Arkadaşlarım,

Güya biz AKP'ye bastonluk yapıyormuşuz.

Güya biz AKP'nin gözü kapalı arkasında duruyor, hiç sesimizi çıkarmıyor, avukatlığına soyunuyormuşuz.

Bu iftiraları atan bre densizler, siz FETÖ'nün kurşun askerliğine talip olurken bir şey olmuyor da, bizim Türkiye'yi müdafaa etmemiz mi gözünüze batıyor?

Allah bizi doğrudan ayırmasın, her daim milletin avukatı yapsın, hıyanetin kuryeliğinden, FETÖ'nün zillet ve zelil elemanlarından olmaktan korusun, kollasın.

Ne yapacaktık, Türkiye terörizmin kanlı baskınına uğrarken, devleti yönetenlerle, demokrasiyle iktidara gelip yönetimi elinde bulunduranlarla kavga mı edecektik?

Sudan sebeplerle birbirimize mi girecektik?

Nedir istenen? Pensilvanya'dan sufle alanlar, son dönemlerin moda tabiriyle fabrika ayarlarına anında dönenler bize neyi ima etmektedir?

Bu tahammülsüzlük, bu gayri milli ve yerli olmayan bakışın maksad ve mantığı nedir?

Hiç kimse haddini aşmasın, yediğimiz aşı da biliriz, atacağımız taşı da.

Duracağımız yeri de biz belirleriz, söyleceğimiz sözü de biz seçeriz.

Türk milleti kan ağlarken, yarının ne getirip ne götüreceğini hiç kimse tahmin edemezken, üstelik tüm terör örgütleri üzerimize üzerimize gelirken, bizim siyasi tartışma ve çekişmenin içinde olmamız kendimizi inkar, milletimize haksızlıktır.

CHP eleştiriyor, muhalafet ediyormuş; iyi de bundan bize nedir?

Ağıt mı yakalım, dizimizi mi dövelim, yalvar yakar aman etmeyin, tutmayın diye kapısına yüz mü sürelim, bilinsin ki herkes kendi fitrat ve fikrine uygun davranacaktır.

Milliyetçi Hareket Partisi milli tarih ve kimliğin, milliyetçi ruh ve inanmışlığın şهادetlerle müdafasını yapan kahraman millet evlatlarının göz nuru, alın teri, fedakârlığının bereketidir.

Biz milletin yanında, Hakk'ın yolundayız.

Biz Müslüman Türk milletinin çelikten iradesiyiz.

Ve bundan da taviz vermeyiz, dayatmalara gelmeyiz, onun bunun sağdan soldan, sosyal medya ve diğer zeminlerden üfürdüğü yalan ve saptırmalara itibar etmez, ihtimam göstermeyiz.

Yenikapı ruhuna bağlı kalacağız dedik, söz ağzımızdan bir kere çıkar, biz ülkü davasının yılmaz neferleri olduğumuz kadar sözümüzü çiğnemeyecek kadar er ve haysiyet sahibi iman kafilesiyiz.

Milletimize teminat verdik, şu badireli günlerde hükümete bindirmek, punduna getirip de zora sokmak için fırsat kollamadık.

Buna da hiç gerek duymadık.

Kimse merak buyurmasın, yeri geldiğinde, haklı ve meşru sebeplerle hükümete elbette demokratik eleştirimizi yaptık, yaparız, yapmaya da devam edeceğiz.

Fakat siyasi kan davalarından bu ülkenin çok çektiğini tecrübeyle biliyor ve hafıza kayıtlarımızda taşıyoruz.

Bizim de fitratımızda Türk milleti için gerekirse kefensiz toprağa girmek vardır, gerekirse Türk-İslam ülküsü için çile çekmek vardır, şartlar oluşursa dün olduğu gibi bugün de Allah'a can borcumuzu seve seve ödemek vardır.

15 Temmuz'u yaşayan bizatihi Türkiye'dir.

Milletimizin vergileriyle alınan, fakat hainlerin kullanımında ölüm kusan uçaklar, helikopterler Paris'te, Berlin'de, Londra'da, Pensilvanya'da değil, Ankara'nın üstünde uçmuş, başkentimizi savaş alanına çevirmişlerdir.

Sorarım sizlere, 15 Temmuz gecesinin Bağdat ve Şam'daki örneklerinden ne farkı vardır?

Direnmeseydik, darbecilere meydan okumasaydık, rest çekmeseydik ve de milletimiz korkusuzca tankların önüne çıkmasaydı Türkiye'nin ne olacağını hesaba katan olmuş mudur?

İşgal edilmek istenen Türk vatanydı. Bu gerçek ne çabuk unutuldu?

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 1 Ekim'de TBMM'de yaptığı konuşmada Yenikapı ruhunu titizlikle korumaktan bahsetmiş ve bundan hepimizin sorumlu olduğunu söylemiştir.

Pek tabii, biz de aynı kanaat ve karardayız.

CHP'nin su kaynattığını ve kayış attığını görüyoruz.

Beklentimiz, bari hiç olmazsa, Sayın Erdoğan'ın da Yenikapı ruh ve manevi sözleşmesine bağlı ve sadık kalması, AKP hükümetinin de buna uygun davranış göstermesidir.

15 Temmuz itibariyle Türkiye'nin siyasi ve sosyal yapısı farklılaşmıştır.

Korumamız gereken bir demokrasimiz vardır.

Üzerinde titrememiz gereken bir bağımsızlığımız vardır.

Savunmamız gereken bir vatanımız, gözümüz gibi bakmamız gereken milli varlığımız söz konusudur.

Cepheleşmelere dur demeli, birlikte ve kardeşçe yaşamayı tercih etmeliyiz.

Türkiye'nin iç ve dış sorunlarına karşı ortak, aşılmaz, yıkılmaz ve sağlam milli bir set inşa etmeliyiz.

Milletimizin ihtiyaç ve talepleri neyse, ortak akıl ve uzlaşmayla cevaplamak durumundayız.

Türkiye her türlü siyasi dürtü ve ideolojik angajmandan önemlidir.

Milliyetçi Hareket Partisi bu vatani karşılıksız sevmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi Türklüğün yaşaması, huzur ve iç barış ortamının tesisi için ne gerekiyorsa yapmaya dünden hazırdır.

Diyorlar ki, Kasım ayına dikkat edilsin.

Ne olacakmış Kasım'da, yeni bir darbe teşebbüsü.

FETÖ, vazgeçmemiş, uyuyan hücreleri bir kez daha silaha sarılacakmış.

Bu iddia sahiplerinin kriz ve kaos rüzgarı estirmesi, karamsarlık ve korku aşılması kesinlikle art niyetliliktedir.

Ne demek ikinci bir kalkışma olacak?

Ederi bir dolar olan geri gelecekse, gömülmeye da hazır olmalıdır.

Hainler ayaklanırken, biz de oturacak, ağaç kovuğuna mı saklanacağız?

Kim Türkiye'nin aleyhine bir darbe hazırlığı yapıyorsa, bedelini ödemeyi de peşin peşin kabullenmelidir.

Rüzgâr eken fırtına biçmeye razı olmalıdır.

15 Temmuz'da Türk milletinin direniş ve destanından hala bir şey çıkaramayan varsa, ya aklını kaçırmış, ya da tenesir özlemi hortlamış demektir.

Türkiye'yi tehdit etmeye, intikam almaya hiçbir faninin, hiçbir melun ve müptezel emelin nefesi yetmeyecektir.

Televizyonlarda yapılan ucube yorumlara, korku salan değerlendirmelere son verilmelidir.

Hainler tekrar gelecekmiş, darbeciler yine hazırlanıyormuş, eğer böyle olursa, biz de onları bekliyor olacağız, geldikleri gibi gidemeyeceklerini de şimdiden duyuruyoruz.

Muhterem Milletvekilleri,

Terör örgütleri 15 Temmuz'dan itibaren koordineli bir şekilde suikast ve saldırılarını hızlandırmışlardır.

Türkiye'nin milli güvenliği açık ve alarm vermektedir.

FETÖ, PKK, IŞİD, PYD-YPG'den oluşan cinayet koalisyonu, emperyalizmin kanlı talimatnamesine uygun şekilde fitne saçmaktadır.

Türkiye'nin meşru müdafaası elbette zorunludur.

Başka türlüünü düşünmek, buna itiraz etmek milli vicdana terstir.

Güney kara sınırlarımıza mücavir bölgelerde tansiyon gittikçe yükselirken, ateş gün be gün yayılmaktadır.

Irak ve Suriye'deki depremin artçı sarsıntıları maalesef ülkemizde de hissedilmektedir.

Komşu ülkelerdeki buhran ve bunalım döngüsü Türkiye'yi farklı doz ve derecede etkilemektedir.

Irak ve Suriye'de çürüyen devlet otoritesi, yabancı savaşçılara, emperlist kurgulara, terör örgütlerine yaramakta, davetiye çıkarmaktadır.

Suriye'de 6'ncı yılına giren iç savaş ortamının bölge halklarına ve ülkemize faturası gerçekten çok ağır olmuştur.

Biliyor ve inanıyoruz ki, Şam ve Bağdat güvenli olmadan, Ankara'nın huzur ve istikrar bulması jeopolitik akla aykırıdır.

Türkiye Cumhuriyeti, öncelikle milli bekasını güvenceye alabilmek ve sınır ötesinden kaynaklanan terörist ablukasını kırabilmek için 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmıştır.

Bunun üzerinden de 41 gün geçmiştir.

Cerablus IŞİD'ten temizlenmiştir.

Ve TSK unsurlarıyla birlikte Özgür Suriye Ordusu El Bab'a doğru ilerlemektedir.

Şu anda Çobanbey-Azez arasında şiddetli çatışmalar yaşanmaktadır.

IŞİD, özellikle Suriye'nin Dabık kasabasıyla birlikte El Bab'a mevzilenmiştir.

Suriye'de Kurban Bayramında ilan edilen ateşkese taraflar ne yazık ki riayet etmemiştir.

Bu nedenle tarihi ve kültürel hatıralarımızın ileri düzeyde, ayak izlerimizin her yerinde olduğu Halep bombalanmakta, insanlık değerleri ayaklar altında ezilmektedir.

Kardeşlik ve komşuluk hukuku kapsamında gelişmelerden ziyadesiyle rahatsız ve menmuniyetsiz olduğumuz bilinmelidir.

Rejim güçleri Halep'e acımasızca zulmetmederken dünya üç maymunu oynamaktadır.

İnsani yardım konvoyları, hastaneler saldırıya uğrayıp sivil ve masumlar katledilirken gelişmiş ülkeler, İslam alemi sessizce dökülen kanları, harabeye dönen bir şehri film gibi izlemektedir.

Halep günden güne erimekte, nefessiz kalmaktadır.

Halep'in düşmesi muazzam bir göç dalgasının Türkiye'nin sınırlarını vurması demektir.

Bu kadim şehrin imha ve iflası Ortadoğu'nun tüm fay hatlarını hareketlendirecektir.

Suriye ve Irak'taki vahşet sahnelerinin ne zaman ve nasıl biteceğine dair henüz somut bir bilgi ve umut ışığı yoktur.

Uluslararası koalisyonun bir başka gündemi Musul ve Rakka operasyonlarıdır.

İŞİD'in buralardan kazınması için gerekli hazırlıkların sürdüğü anlaşılmaktadır.

Musul bir Türkmen kentidir ve Türkmenelinin incisidir.

Ve elbette İŞİD caniliğinin elinden söke söke alınmalıdır.

Hükümet, Türkmenlerin hak ve menfaatleri için elini taşın altına sokmalıdır.

Sayın Cumhurbaşkanı'nın TBMM'nin açılışında yapmış olduğu konuşmada konuyla ilgili ifadeleri, Musul ve Telafer hassasiyeti bizim tarafımızdan olumlu karşılanmıştır.

Erdoğan'ın söylediği gibi, masanın dışında kalınmayacaksa, önce soydaşlarımıza el uzatmak durumundayız.

Türkiye sınır emniyetini sağlamak, milli huzur ve istikrarı temin etmek maksadıyla; Cerablus'tan başlayarak batıya ve güneye doğru süren operasyonlar, 5 bin kilometrekare büyüklüğünde terör örgütlerinden tamamen arındırılmış güvenli bir bölgeyle derinleştirilmelidir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin öteden beri savunduğu budur.

Sayın Erdoğan ve AKP hükümetinin bu noktaya gelmesi bizim açımızdan sevindirici bir gelişmedir ki, buna desteğimiz tamdır.

Güvenli bölgenin tesisıyla; bir yanda terör sorunu diğer yanda mülteci dramı çözülebilecektir.

Güney sınırlarımızı içine alan ve Kobani-Afrin arasında kurulmak istenen terör koridoruna da hiçbir şart altında müsaade edilmemelidir.

PYD-YPG'nin Fırat nehrinin batısında yer alan Menbiç'te tutunmak, alanını genişletmek için her fırsatı kullandığı ortadadır.

Türkiye'nin kategorik itirazlarına rağmen, henüz Fırat'ın batısından doğusuna çekilmeyen PYD-YPG'li teröristlerin, paravan örgütler oluşturarak kendilerini gizlemeye çalıştıkları iddia edilmektedir.

Dün Akçale ilçemizin karşısında yer alan Telabyad'ın hakim tepesine PYD'nin yığınak yapması, flamasını dikmesi de tahriktir.

Daha önce de buraya PYD tarafından ABD bayraklarının asıldığı malumunuzdur.

ABD'nin YPG sevdası, bu örgüte silah ve mühimmat desteği bir başka ve üstesinden gelinmesi gereken sorun başlığıdır.

Dost ve müteffik bildiğimiz ABD'nin, terör örgütleriyle kapalı devre ilişki kurması, katillerle düşüp kalkması izahı olmayan bir hatadır.

FETÖ'nün elebaşını Türkiye'ye iade etmeyen, bu konuda sürekli engeller çıkaran, mazaretler üreten Vashington yönetiminin, açıktan PYD-YPG'yi silahlandırması tamamıyla art niyetliliktedir.

YPG'yi, IŞİD'le mücadelede sözde kara gücü gibi kullanan ABD'nin, bu iki vahşi örgütün imalatında ne kadar pay ve hisse sahibi olduğunu elbette tarih bir gün yazacaktır.

ABD, Türkiye'nin tez ve tekliflerini kabulde ayak diretmezse, hakikaten de terörizmin belinin kırılmasını istiyorsa, o zaman yapılacaklar basittir.

Türkiye, oluşturacağı güvenli bölgeyle hem Ortadoğu'nun aradığı barışı hem de kendi toprak ve insanların güvenliğini sağlayacaktır.

Bu itibarla, 1 Ekim günü, Türkiye'nin milli güvenlik riskine karşı uluslararası hukuk çerçevesinde her türlü tedbiri almak, Irak ve Suriye'deki

tüm terörist örgütlerden ülkemize saldırıları bertaraf edebilmek amacıyla TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesiyle ilgili 2 Ekim 2014 tarihli Meclis izninin bir yıl daha uzatılmasına parti olarak gönül huzuruyla destek ve oy verdik.

Yeter ki, Türkiye'nin etrafını terör kampına çeviren canilerle mücadele edilsin, hepsinin hakkından gelinsin.

Yeter ki, ya devlet başa, ya kuzgun leşe irade ve iddiasından sapılmasın.

Milliyetçi Hareket Partisi, Türkiye'nin ayağına pranga vurmak isteyen, her zaman tetikte, her zaman teyakkuzda bekleyen çevrelerle amansız ve tavizsiz mücadelede devletini ve hükümetini yalnız bırakmayacaktır.

Aleyhimize kim ne söylerse söylesin, bizim için sinek vızıltısı, yalnızca kuru gürültü olmaya mahkûm kalacaktır.

Değerli Milletvekilleri,

Ülkemiz olağanüstü şartlara sahip olduğundan yönetim ve idare yapısının da buna müzahir planlanması gayet doğaldır.

Bundan gocunmak abesle iştigaldır.

Bu itibarla, Olağanüstü Hal uygulamasının uzatılması yararlıdır, yerindedir, haklı ve meşru sebepleri vardır.

Meclis'te grubu bulunan dört partinin katılımıyla KHK Komisyonu teşkili de makul ve isabetli bir karardır.

Ancak OHAL, adalet çıtasını düşürmemeli, mağduriyetlere neden olmamalıdır.

OHAL'in en başta, milletimizin ve ülkemizin güvenliği, beklenmeyen olaylara anında karşılık verilmesi amacıyla devreye alındığı unutulmamalıdır.

OHAL, TBMM'nin yetki ve haklarını gasp etmek değildir, bu şekilde de yorumlanmamalıdır.

Zira anayasal bir düzenlemedir ve hukuki bir temeli vardır.

Sorumluluk mevkinde bulunan herkesin, devlet adamı vasfı taşıyan her bir şahsın, şu günkü nazik ve kırılğan günlerde üslup ve diline hakim olması gerekmektedir.

Yeni tartışmalarla milletimizi meşgul etmek, kafa karıştırıcı açıklama ve söylemlerde bulunmak fayda yerine zarar getirecektir.

Dönem, hamaset nutuklarıyla göz boyama dönemi değildir.

Ucuz ifadelerden, kurnaz ve gizli hesaplardan elbette uzak durulmalıdır.

Türkiye türbülânstan çıkmış değildir.

Maalesef ki, her gün şehit haberleri gelmektedir.

Terör örgütü PKK, FETÖ'nün boşluğunu doldurmak, bıraktığı yerden devam etmek için çıldırmış gibi, kudurmuş gibi saldırmaktadır.

Ocaklara ateşler düşerken, milli yürekler kavrulmaktadır.

Tablo bu kadar içler acısıyken, 15 Temmuz şehitleriyle terörle mücadele şehitleri arasında bir ayırım yapmak yanlış, skandaldır, gaflet ötesidir.

Şehidin yeri gönüllerde, tarifi yüce kitabımız Kuran'da yazılıdır.

15 Temmuz'da tarih yazan şehitlerimizin hakkını ne kadar ödeyemezsek, terörle mücadelede emsalsiz bir mücadele kararlılığı gösteren

kahramanlarımızın hakkını bir o kadar ödeyemeyeceğimiz asla hatırdan çıkarılmamalıdır.

Şehitlerimizin kemiklerini sızlatacak, ruhlarını muazzep kılacak çifte standarttan derhal vazgeçilmelidir.

Bizim için tüm şehitlerimiz şükran, vefa ve minnete layıktır.

Geride bıraktıkları namusumuza emanettir.

Mesela, 3 Eylül'de Hakkari Şemdinli kırsalında teröristlerle çıkan çatışmada şehit düşen ve sekiz yaşındaki kızı Ecrin'in hıçkırıklıklarla uğurladığı Uzman Çavuş Hasan Yaşar, Özel Kuvvetler'de korkusuzca direnen şehit olan Astsubay Ömer Halis Demir'den hem manen hem de vicdanen daha az değerli değildir.

İkisi de şehit, ikisi de vatan kahramanıdır.

Ve tüm şehitlerimizi rahmetle anmak hepimizin boynunun borcudur.

Çok uyanık ve dikkatli olmamız gereken günlerde olduğumuz aşikârdır.

Milletimizin sinir uçlarıyla oynamaktan, milli hatıra ve mirası tahribattan kaçınmak lazımdır.

Özellikle tarihten husumet çıkarmak, geçmişi kutuplaşma alanına çekmek çok gereksiz, çok yersiz ve de çok tehlikelidir.

Değerli Arkadaşlarım,

93 yıl önce imzalanan Lozan Antlaşmasınının zafer mi hezimet mi olduğunu tartışıyoruz.

Elalem uzayı tarıyor, yeni keşifler yapıyor, Jüpiter'in uydusunda su olup olmadığını konuşuyor, biz bunları çoktan hallettiğimizden olsa gerek, başka işimiz yokmuş gibi Lozan'ı masaya çıkarıyoruz.

Ben de her akli başında vatan evladı gibi hayret ediyorum.

Keşke her şey bununla sınırlı kalsaydı.

2.Abdülhamid'in kızıl sultan mı, yoksa ulu hakan mı olduğu münakaşa ediliyor.

Bunu yaparken Atatürkle 2. Abdülhamid'in mukayesi de yapılıyor.

Herkes fikri yörüngesine göre pozisyon almaktadır.

Diyebileceğim tek şey, pes doğrusudur.

Eski defterleri aralayan bir insan eğer müfsid değilse, kesinlikle müflisdir.

Öncelikle şunu ifade etmeliyim ki, 2 Abdülhamid ne ulu ne de kızıldır; o ecdadımızın muhterem yüzlerinden, Osmanlı padişahları arasında muteber isimlerden birisidir ve saygıyı hak etmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, 2.Abdülhamid'in yönetimi altında yetişmiş, parlamış, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuş ilk Cumhurbaşkanımız ve Türk milletinin yüz akı bir liderdir.

Birinin bıraktığı yerden, diğeri devam etmiştir.

İki Türk hünkârı olan; Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim arasındaki kapanmayan uçurum ne kadar hamakat ve hezeyansa, Atatürk ile 2.Abdülhamid arasında husumet çıkarmak, birini diğerine tercih etmek o denli zeka özü, şuur eksikliğidir.

Tarihi şahsiyetlerimizi çatıştırmak emin olun düşmanları tebessüm ettirecektir.

Milliyetçi Hareket Partisi Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında sütunları Ötüken ve Söğüt'te inşa edilmiş, harcı iman ve inançla karılmış, böylelikle iki yakayı buluşturmuş tarihi bir köprüdür.

Biz ne Atatürk'ten vazgeçeriz, ne de 2.Abdülhamid'i ihmal ve inkar ederiz.

Biz Lozan Antlaşması'nı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve hukuki senedi olduğunu kabul eder, hezimet ithamlarını reddederiz.

Çakma tarihçilerin, 1919'daki mandacı ve işbirlikçi zihniyetlerin kurduğu nifak çarkına asla düşmeyiz.

Lozan'ı kötölemek, örtülü ve kapalı ifadelerle Sevr'e methiyeler yağdırırları neşelendirecek, tekrardan umutlandıracaktır.

Türkiye'nin varlığını tescil ettiren, yedi düvele kabul ettiren 8 aylık Lozan mücadelesini bırakalım da tarihçiler konuşsun, onlar değerlendirsin.

Sorumlu siyasetçiye ve devlet ricaline düşen Türkiye'nin hukuki ve tarihi varlığını tekrar yargılamak isteyen mihraklara koz vermemek, tarihle itişip kalkışmamaktadır.

Bu nedenle Sayın Cumhurbaşkanı'nın 29 Eylül 2016 günü, 27.Muhtarlar Toplantısındaki sözlerini yadırgadığımı, 24 Temmuz 2016'daki Lozan Antlaşmasınının 93. Yıldönümünde verdiği mesajlarına bağlı kalmasını hem diliyorum, hem de tavsiye ediyorum.

Bu duygu ve düşüncelerle, sözlerime son verirken, siz değerli milletvekili arkadaşlarımı, muhterem konukları bir kez daha saygılarımla selamlıyor, hepinize sağlık, başarı ve huzurlu gün ve haftalar diliyorum.

Geçtiğimiz Pazar günü, yani 2 Ekim'de, karşıladığımız Muharrem ayının birinci günü olan Hicri Yılbaşının mübarek olmasını, hüzün ve matem ayı olan bu ay içinde yapılan duaların kabul edilmesini Allah'tan niyaz ediyorum.

Sağ olun, var olun diyorum.

**HEALTH SECTOR WORKERS' PERCEPTION OF VIOLENCE:
THE CASE OF ISTANBUL UNIVERSITY FACULTY OF MEDICINE**

Levent Şahin*
Mehmet Güler†
Ekrem Aydın‡

ABSTRACT

This study focused on the violence in health industry which is a topic that doesn't have many academical study, lecture, activity report, Project or graduate thesis on. The main aim of the study is to measure the violence tendency of the health workers and encountered violence types of the health workers, also to estimate the main causes of the violence and trying to measure the demographical and social structures of the people carrying out the violence acts.

This measurement is being done among the employees of the İstanbul University İstanbul Medical Faculty, the oldest medical Faculty in Turkey, by a perception violence survey. The survey results were interpreted by the frequency analysis method. Those, the method used for the interpreting the results and the target group that the survey was done on increase the importance of the study.

As a result of the study, it was seen that violence in the health industry increased as results of the delays in health services and dissatisfaction of people from the health services. the other general results of the study were those; violence was applied generally not by the patients but by the relatives of the patiens generally by low educated males, generally in daytime working hours as verbal insults.

* Doç. Dr. , İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

† Yrd. Doç. Dr. , İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

‡ İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi

INTRODUCTION

There has been an increase in the number of people who are prone to violent behaviors in the world. Various psychosocial, cultural, regional, sociopolitical, and economic reasons may cause the emergence of these behaviors. The topic of “workplace violence” is worth handling separately because people spend at least 8 hours in the workplace, and violence is prevalent in society. Acts of violence are more frequent in health services, which are one of the most important basic needs of humans to maintain a normal life, because health services have intrinsic vital functions and therefore cannot be substituted.

Undesirable acts of violence may develop between health workers and patients because health services are unplanned services, substitution may not be possible, services cannot be delayed or only for a limited period, and the scope and extent of the services is organized by physicians rather than patients. Moreover, the consumers may exhibit irrational behaviors, it is difficult to determine the satisfaction and quality of services beforehand. Outcomes cannot be liquidated, there is no guarantee, the outcomes cannot be tested beforehand, medical errors cannot be tolerated, and poor health services may cause social problems and may cause external benefit or harm.

There has been a significant transformation period in health services in the developing country of Turkey, and the change has been a painful process. It is obvious that there are some defects and deficiencies, particularly in terms of practice of service standards in the Turkish health sector, and there has been an increase in the number of acts of violence. However, the transformation is not the only reason for violence in the health sector. Other reasons could be that legal sanctions are not sufficient against acts of violence, and there are gaps in the law; principals in the health sector may not have adequate knowledge, particularly on crisis management, or health services may not be delivered equally among citizens.

In this research; violence cases in health industry in Republic of Turkey, in the case of İstanbul University İstanbul Medical Faculty will be studied, By the aim of to get the answers of questions like, what is the main reasons of the violence acts in the health industry, who acts in the violence evidences in generally, in which departments are being done the violence acts often, the demographical and social investigation of the people who commits the violence acts.

The main hypothesis of this research is the increasing of the violence incidents in the health industry in Republic of Turkey. The research has three main parts to verify this hypothesis. In the first part, the violence in health industry and the reasons of violence incidents will be evaluated. Second part, is about the results of the national and international researchs prepared on the topic of “violence in medical industry”. And the third and last part is about the analysis of answers given to the survey which were prepared for the employees of İstanbul University, İstanbul Medical Faculty. Study ends with the result part which has the symptoms and proposals.

1. VIOLENCE IN THE HEALTH SECTOR AND ITS CAUSES

Violence, which is considered as an innate or acquired instinc of aggression, has existed as a behavioral type since the beginning of human history (Kocacık, 2001: 3-4). Although violence is an undesirable behavior, it may be experienced in any living habitat. However, workplace violence can be experienced in any sector, it is particularly prevalent in some professional groups. One of the most important indicators is working conditions. Violence in health institutions may be defined as “a verbal or physical assault practised by the patient, patient’s relative or by anybody who causes risk or threat for health workers” (Magnavita and Heponiemi, 2012: 1). Different studies reported that the actors of violence were patients, patients’ relatives, colleagues, and executives.

After considering the services and characteristics of working conditions, the International Labour Organization (ILO) reported that the health sector ranked second among workplace environments for violence (Chappel and Martino, 2006: 10). A study conducted in the United States of America (USA) revealed that the risk of exposure to workplace violence in the health sector was 16-fold more than in most other sectors (Byrns etc., 2005: 38). A study conducted in the USA by the Nurses Association reported that 17% of nurses experienced physical violence in the last year, and more than the half (57%) experienced threats or verbal abuse (Ihlebaek and Eriksen, 2003: 272). Studies conducted in Turkey and in most countries demonstrate that there is a increased tendency in acts of violence towards health workers. Despite the high risk perception of violence in the health sector, the actions are not/could not be reported. The most significant reason is that acts of violence are only considered important when there is “physical violence or serious acts” (Pınar and Pınar, 2013: 320).

Studies conducted up to present revealed that the offenders were generally patients or patients' relatives (Hinsenkamp, 2013: 2322). In considering the types of violence, there was a tendency towards physical violence among patients; however, patients' relatives or visitors had a tendency for verbal violence (Kwok RP etc., 2006: 6-9). There are various factors in the emergence of violence. One of the most significant reasons is that citizens cannot have equal opportunities regarding the basic human need of health services (Turhan etc., 2008: 465). However, various factors may contribute to that. Although the duty of families is to raise children with the discipline of using violence as a last necessity at developmental ages, they raise children inclined to violence. The situation becomes even more complicated when popular television characters are considered. Children and young people consider them as role models and these characters are famous for their violent behaviors. Undoubtedly, the reflection of individual behavioral patterns is huge in society. The moral degeneration has reached the understanding of "might makes right," and empathizing, listening, criticizing, speaking to and understanding others have been considered as unrecognized behavior trends. As a consequence, an understanding of solving problems using violence has developed in the human mind.

The picture becomes even darker when one considers acts of violence from the perspective of health institutions. Health workers generally deal with patients, patients' relatives, and their visitors who frequently have rebellious, unhappy, nervous, panicked, and exhausted moods. It is difficult for health workers to establish good relationships to provide optimum benefit for these individuals. Some patients may be alcohol or drug addicts, or may have psychiatric disorders. The risk of exposure to violence is higher for health workers in such cases (Aydın, 2008: 4).

One of the stimulating factors of violence in the health sector is errors in the operational system. Independent of their education level, there is an ongoing dissatisfaction among people who complain about the system and health workers. It is well-known that acts of violence due to systemic errors are more prevalent in developing countries such as Turkey. However, the "Transformation Program in Health," which was initiated in 2003 in Turkey, provides significant benefits in health services, yet there has been a significant increase in the number of incidents of violence towards health workers. The Turkish Medical Association defined the reasons as serving 24 hours, inadequate health services due to insufficient numbers of staff in busy departments, and insufficient health equipment (beds, equipment, drugs). It

is clear that these problems increase the risk of violence-prone behaviors towards health workers (Büyükbayram and Okça, 2013: 50).

The report of the Turkish Medical Association revealed that factors such as working in crowded environments, inadequate technical requirements (corridors, rooms, and services), crowded waiting rooms, continuous interaction of health workers and patients' relatives, poor safety precautions, and poor working environments increased the risk of violence (Elbek and Adaş, 2012: 14).

Inadequate use of technological developments is another cause of the increase of violence. Health workers and patient/patients' relatives and visitors may have conflicts due to dissatisfaction from the current healthcare system and technologies. These incidents cannot be prevented because there is no disincentive to prevent violence in the health sector and legal sanctions are inadequate. The incidence of violent behavior in the health sector has been increasing in Turkey, which is in a period of social exclusion and with a fairly low population of educated people and many people living close to a subculture of violence (Al etc., 2012: 117).

Regardless of their own education level, health workers may meet with people from any level of education. Health workers must be able to communicate with all people in society and must possess strong communication skills because the primary goal of their work is "to help." Administrative inadequacies may emerge in hospitals in that point. Although the fundamental duty of health staff is to correctly understand and help individuals who present to hospital with a bad psychology, health workers cannot properly understand the needs of patients and relatives or establish healthy communication because the training of effective communication techniques is not prepared for hospital staff (Trevillion, Agnew Davies and Howard, 2013: 34).

The risk of meeting with dissatisfied patients and relatives has been increasing in recent years because health institutions pursue their commercial concerns and may violate the understanding of qualified-proper health services. In addition, interventions may be delayed or cannot be organized because of the lack of adequate crisis management policies against probable incidents of violence in health institutions.

One of the most important reasons for the lack of prevention of violence is that the problem is not widely covered in visual and written media. Some people may even suggest that the media makes an extra effort “to banalize violent behaviors and even demonstrate violence as a solution mechanism.” It seems unlikely that the media regardless of its huge power could bring about a solution for this problem. Accordingly, the increasing perception in society is that guilt is left unpunished and is legal because judicial procedures and penalties (if any) are not reported properly in the media (Büyükbayram and Okça, 2013: 50). It is apparent that negative statements of well-known influential writers in the media, authorities, and health executives or politicians at different times and in different environments contributed to the decreased respect for health workers and formed a basis for violent behaviors.

Lastly, one other factor that stimulates violence is that people may have irrational expectations from health workers and institutions. The blaming attitudes of patients’ relatives and visitors towards physicians, particularly in incidences of death and injury, increases the incidence of violence (Aydın, 2008: 5).

2. LITERATURE REVIEW

We found some studies in international and local literature that investigated violence in health institutions. One common study of the ILO, the World Health Organization (WHO), and the International Nurses Association and International Public Organization conducted in 2002 in 7 different countries and with 6099 health workers revealed that more than half were exposed to physical or psychological violence in the last year. In other countries, the rates were as follows: 75.8% in Bulgaria, 67.2% in Australia, 61% in South Africa, 54% in Thailand, and 46.7% in Brasil. The rate of exposure to physical violence only was 7.5% in Bulgaria, 6.4% in Brasil, 5.8% in Lebanon, 10.5% in Thailand, and 3% in Portugal (Martino, 2014: 16).

The rate of exposure to violence was found as 22% in a study conducted in 2003 with 40,000 health workers from ten countries including some developed countries, Germany, France, England, and Norway. A study conducted in England in 2003 demonstrated that the rate of exposure to physical violence was 27%; however, the rate of verbal violence was 68% in

the last year. The study revealed that 43% of nurses and 13.8% of physicians were exposed to violence (Winstanley and Whittington, 2004: 5-6).

A study conducted in three different hospitals in Spain with 1826 health workers revealed that the rate of physical violence was 11%, the rate of threats was 64%, and verbal violence was 24.3%. Outcomes of the same study demonstrated that rate of psychological violence in large hospitals was 22%, and the rate was 9.5% in small hospitals and primary health care centers. The rate of exposure to threats was 55% in large hospitals; however, the rate was 43% in small hospitals (Gascón etc., 2009: 31-32).

A study conducted in 2010 with 970 nurses in Egypt reported that 55.8% experienced assaults in the last year. The rate of physical violence was 9.3%, 69.5% was verbal violence, and 21.2% were exposed to both verbal and physical violence (Abbas etc., 2010: 29). A study conducted in Palestine in 2012 revealed that more than 80% of nurses were exposed to physical or psychological violence (Kitaneh and Hamdan, 2012: 6).

A study conducted in Germany in 2012 in an institution that provided health services in 39 different branches demonstrated that 56% of 1973 workers were exposed to physical violence, 78% to verbal abuse, and 10.5% were exposed to sexual assault. A study conducted in 2012 in Australia revealed that 32.3% of physicians were exposed to physical violence, and 70.6% were exposed to verbal violence (Hills, Joyce and Humphreys, 2012: 336).

Although it is limited in scope, similar studies were conducted in Turkey. One example is the study of Eskişehir Bilecik Chamber of Medicine conducted in 2002 with 1071 health workers. The rate of exposure to any type of violence was 50.8%; 67.6% were general practitioners, 58.4% were nurses, and 32.4% were lecturers. The rate of exposure to violence in the Turkish city of Eskişehir was 46.6%, 58.0% in Ankara, and 74.5% in the city of Kütahya. A study investigating the situation in emergency rooms reported the rate of exposure to verbal violence in the last five years as 61.1%. The rate of exposure to physical violence was 15.6%, and the rate of threats was 23.3% (Pinar and Pinar, 2013: 319-320; Annagür, 2010: 164).

A study conducted by Erkol et al. (2007: 424) in 2005 in public and university hospitals revealed that 87.1% of participants were exposed to violence in the last year; the rate of verbal violence was 46.9%; however, the

rate of threats was 33.5%, and physical assault was 19.4%. The actors of violence were mainly aged between 21 and 30 years, and they were less educated individuals. One of the striking findings was that the offenders were frequently the patients' relatives.

The results of a study conducted in 2006 with nurses in public, private, and university hospitals in Konya indicated that the rate of exposure to violence was 77.9%; 67.4% of which was verbal, and 12.6% was physical violence (Taş and Çevik, 2006: 64). A study conducted in a university hospital in Ankara in 2009 revealed that victims were frequently medical interns with the rate of 65.5%, and 59.5% was research assistants (İlhan etc., 2009: 6).

A study of workers in emergency rooms of public hospitals in Adana revealed that each participant experienced at least one incidence of verbal violence in each shift. In addition, the rate of assault behaviors was 53.2%, and the rate of physical violence was 38.5% in the last month. Individuals with the tendency of violence were frequently aged between 15 and 30 years, and alcohol and drug addicts were more prone to violent behaviors (Annagür, 2010: 165).

A study was conducted in Ankara to measure visitors' "violence perception in health" in 2013. Of the participants, 19.5% stated that they had witnessed physical violence towards health workers, and 32.7% reported witnessing verbal violence. In addition, 56.3% of the participants indicated that health workers generally experienced violence in emergency rooms, and 55.5% stated that incidents of violence were frequently experienced in public hospitals. Furthermore, 79.4% of participants indicated that health workers were frequently exposed to verbal violence, and one of the causes of violence was the long waiting time for examinations with the rate of 62.7% (İlhan etc., 2009: 7).

The results of the "Health Workers Violence Survey" conducted by the Health and Social Service Workers' Union in 2013 demonstrated that the rate of health workers who had never experienced violence was 13.2%; however, the exposure rate to violence at least once in their professional life was 86.8%. The rate of exposure to physical violence in the last year was 76.3%, and the rate of verbal violence was 98.3%. The offenders were mostly patients' relatives (56.9%), and patients (31.8%), and men were more

prone to violence (68.3%). The venues were mostly hospital corridors and emergency rooms (Health and Social Services Union, 2013: 40-45).

The most significant results of the studies in general demonstrated that women were exposed to violence more than men; the prevalence rates of exposure to violence of the professional groups were nurses, general practitioners, and specialists, respectively. There was a negative correlation between seniority in profession and the frequency of exposure to violence. Physicians and all other health workers generally do not feel safe in Turkey. One of the causes for the worsening of the situation is that there are legal gaps in terms of violence in Turkey. The incidents of violence significantly affect health institutions, and cause exhaustion and nonproductivity for health workers. Working in safe environments is the most fundamental right of physicians and health workers, the responsibility of whom is to serve for humanity.

The exposure to violence of health workers must be discussed seriously, risk factors must be identified, and preventive strategies and policies must be put into force promptly. However, the actual magnitude of the problem must be identified to properly apply those interventions. Although there are some studies on this issue, there is no study that totally represents the general situation in Turkey. We believe that results of the present study will help to generalize the scope of violence towards health workers in Turkey and will be a useful resource in the literature.

3. FIELD STUDY

3.1. Information Regarding The Health Institution

The field study institution, Istanbul University, Istanbul Faculty of Medicine, is the oldest and the most deep-rooted medical faculty in Turkey. National Doctor's Day is celebrated on the 14th of March in memory of the establishment of Istanbul Faculty of Medicine (March 14th, 1827). Therefore, the study of violence in such an established medical faculty is significantly important. No study on the subject of violence has been conducted in the body of Istanbul University Istanbul Faculty of Medicine until recently. This is one of the motivations for the interest on this subject.

Istanbul Faculty of Medicine is one of the most important health complexes in Turkey, with a total of around 1000 academics including 450

professors and associate professors, and about 4000 administrative personnel. This could also be interpreted as a significant amount of institutional culture and experience. Many patients in Turkey and from around the world choose Istanbul Faculty of Medicine as a remedy center.

The faculty serves as a huge facility with a landscape of approximately 110 decares and 22 buildings, and is a pioneer in medical development in Turkey with 46 different departments, 65 different disciplines and 2 research and application centers. The faculty has 1250 beds and provides polyclinic services to about 6000 patients, 200 surgical procedures, tens of thousands of examinations and radiologic procedures, and hosts about 20,000 people and 6000 vehicles daily. Conducting a study on health sector violence with all dimensions in such a crowded and interactive hospital has great importance.

3.2. Aim of The Study

The main aim was to measure the perception of health sector workers in Turkey through empric findings on the violence prone behaviors of patients or relatives. The following questions were used within the scope of this main goal:

1. What is the participants' opinion on social violence in the world?
2. What is the participants' opinion on social violence in Turkey?
3. What is the participants' opinion on health sector violence in Turkey?
4. What is the participants' opinion on violence in their own workplace?
5. What is the participants' opinion on education levels of patients or relatives who perform the violence?
6. What is the rate of exposure to violence of participants by patients or patients' relatives throughout their professional life?
7. What is the rate of exposure to violence of participants by patients or patient's relatives in the last year?

8. What types of violence were the participants exposed to in the last year by patients or patient's relatives?

9. Where did the violence take place in the last year?

10. What time (time period) did the violence take place?

11. Did the patients or patients relatives commit the violence?

12. What was the sex of the actors of violence in the last year?

13. What was the reason for the acts of violence?

3.3. Premises of The Study

We presume that:

1. Responses of participants of the members of Istanbul University Faculty of Medicine reflect their views on violence towards health workers,

2. A reliable and valid survey tool prepared through expert consultation can reveal the basic problem and subproblems in the scope of the study, and

3. The participants reflect their sincere opinions.

3.4. Limitations of The Study

1. Only 594 individuals out of 5000 workers from Istanbul University Istanbul Faculty of Medicine were willing to participate and were included in the study.

2. The study was limited to 23 questions with 6 demographic, 9 Likert scale expressions, and 8 open-ended questions were included in the survey for measuring the current situation of violence towards health workers and to measure the perception of violence.

3.5. The Study Method

Target population: The target population of the study was all the administrative and health personnel in Istanbul Faculty of Medicine.

Sample: Five hundred ninety-four health workers of Istanbul Faculty of Medicine volunteered and were included in the sample.

Descriptive and correlational screening methods were used in the study. The participants' views on the current situation were collected with no alteration on the characteristics of the participants. The survey constituted two sections: personal data and demographic characteristics were questioned in section 1, and violence towards health workers was investigated in section two. To this extent, we tried to measure the frequency of violence, the types of violence, actor/actors of assault or violence, the demographic profiles of the actors, the venue/venues of violence, the time period of violence, the reason for the violence from the perspective of the victim, and the social profiles of the actors and perception of the workers against aggression. The raw data was transferred to an electronic environment and the Statistical Package for the Social Science (SPSS) version 20.0 was used for analyses. We used situation analysis, frequency analysis, sample size test, reliability analysis (Cronbach's alpha), and normality tests (Kolmogorov-Smirnov, Shapiro-Wilk) in the study. Descriptive statistics such as frequency, percentage, mean, standard deviation and median were used in data analysis.

Table 1: The demographic data of the participants

Sex	Number	Percentage
Female	466	78.50%
Male	128	21.50%
Total	594	100%
Age range	Number	Percentage
18-24 years	21	3.50%
25-34 years	258	43.40%
35-50 years	275	46.30%
50-64 years	39	6.60%
65+ years	1	0.20%
Total	594	100%
Profession	Number	Percentage
Nurse	370	62.30%

Resident/Researcher	41	6.90%
Specialist/ Academic Physician	4	0.70%
Health officer/Technician	26	4.40%
Laboratory Technician	17	2.90%
Radiology Technician	8	1.30%
Medical Secretary	80	13.50%
Patient Caregiver	46	7.70%
Total	592	99.70%
Lost Data	2	0.30%
Total	594	100%
Professional Seniority	Number	Percentage
1-4 years	105	17.70%
5-9 years	168	28.30%
10-14 years	77	13%
15-25 years	172	29%
26+ years	71	12%
Total	593	99.80%
Lost data	1	0.20%
Total	594	100%
Experience in the current institution	Number	Percentage
1-4 years	149	25.10%
5-9 years	175	29.50%
10-14 years	59	9.90%
15-25 years	151	25.40%
26+ years	60	10.10%
Total	594	100%

A total of 594 individuals, 466 women and 128 men, were included in the study. The majority of participants were women (78.5%), and adult individuals (25-49 years) participated in the study; 43.4% were aged in 25-34 years, and 46.3% were aged 35-49 years. Considering the occupations of the participants, 62.3% were nurses, 13.5% medical secretaries, 7.7% were patients caregivers, 6.9% were residents, 4.4% were health workers/technicians, 2.9% were laboratory technicians, 1.3% were radiology

technicians, and 0.7% were specialist/academic physicians. With regards to seniority, the participants were experienced workers in general. The distribution was as follows: 29% of the participants had 15 to 25 years' experience, 28.3% had 5 to 9 years' experience, 17.7% had 1 to 4 years' experience, 13% had 10 to 14 years' experience, and 12% had experience of more than 26 years.

Table 2: General perception of violence

I believe that there has been a significant increase in incidents of social violence in recent years in the world.	Number	Percentage
I certainly do not agree	18	3%
I do not agree	11	1.90%
I am not sure	13	2.20%
I agree	182	30.60%
I certainly do agree	369	62.10%
Total	593	99.80%
Lost data	1	0.20%
Total	594	100%
I believe that there has been a significant increase in incidents of social violence in recent years in Turkey.	Number	Percentage
I certainly do not agree	15	2.5%
I do not agree	9	1.5%
I am not sure	11	1.90%
I agree	160	26.90%
I certainly do agree	398	67%

Total	593	99.80%
Lost data	1	0.20%
Total	594	100
I believe that there has been a significant increase in incidents of violence in recent years in the health sector	Number	Percentage
I certainly do not agree	11	1.90%
I do not agree	7	1.20%
I am not sure	14	2.40%
I agree	166	27.90%
I certainly do agree	395	66.50%
Total	593	99.80%
Lost data	1	0.20%
Total	594	100
I believe that there has been a significant increase in incidents of violence in recent years in my workplace.	Number	Percentage
I certainly do not agree	12	2%
I do not agree	41	6.90%
I am not sure	97	16.30%
I agree	236	39.70%
I certainly do agree	207	34.80%
Total	593	99.80%
Lost data	1	0.2
Total	594	100

Four different categories “world, Turkey, health sector, and occupational workplace” were questioned for measuring the general perception of violence. The responses were similar in regards to the increase of violence in the world, in Turkey, and in the health sector. In that sense, 93% of the participants remarked on the increase of incidence of violence in the world, 94% confirmed the increase in Turkey, and 95% of participants reported an increase in the health sector. These results show that health workers think that the incidence of violence in all levels of society has increased in recent years. Health workers’ opinions differed slightly in regards to the increase of incidents of violence in their work place compared with other variables. Seventy-four percent of participants believed that the incidence of violence had increased in their workplace; 16% of the participants were indecisive. It is critical that health workers think that the violence in the workplace has increased, and there is a group of people who are indecisive in that respect. The results show that health workers think that incidents of violence continue in increasing numbers in components of the social structure.

Table 3: Perception of the participants on the education level of the patients or patients’ relatives

Less educated patients or patients’ relatives are more prone to acts of violence.	Number	Percentage
I certainly do not agree	28	4.70%
I do not agree	75	12.60%
I am not sure	109	18.40%
I do agree	227	38.20%
I certainly do agree	154	25.90%
Total	593	99.80%
Lost data	1	0.20%

Total	594	100%
More educated patients or patients relatives are more prone to acts of violence.	Number	Percentage
I certainly do not agree	39	6.60%
I do not agree	192	32.30%
I am not sure	195	32.80%
I do agree	123	20.70%
I certainly do agree	43	7.20%
Total	592	99.70%
Lost data	2	0.30%
Total	594	100%

In the evaluation of the perception of the education levels of patients and patients' relatives, it was clear that mainly lesser educated people were more prone to violence. Accordingly, 64% of the participants responded that lesser educated patients and patients' relatives committed violence; however, 28% thought that patients and patients relatives with more education committed violence. Although there are some examples of violence by educated people in different structures of society in recent years, it is evident that there is a significant relation between low education and violence and committing crime. Regarding the responses of the participants, the tendency to violence among the lesser educated was high compared with more educated patients and patients' relatives. This result enables evaluation from a different perspective of a significant problem in Turkey.

Table 4: Evaluation of the exposure rate of violence of the participants through their professional life

Have you ever experienced violence in your workplace by patients or patients's relatives in your professional life	Frequency	Percentage	Total Percentage
I have never experienced	264	40.4%	40.4%
I experienced 1-3 times	181	34.5%	74.9%
I experienced 4-6 times	73	12.3%	87.2%
I experienced 7-9 times	17	2.9%	90.1%
I experienced 10 and 10+ times	59	9.9%	100%
Total	594	100%	

The responses of participants indicated that 40.4% had never experienced any incidents of violence in their professional lives. Although this result seems positive at first glance, 354 people (59.6%) had experienced at least one violent incident in their professional lives. The results of the questionnaire revealed that 34.5% of participants experienced violence 1 to 3 times, 12.3% experienced violence 4 to 6 times, 2.9% experienced violence 7 to 9 times, and the rate of exposure to violence was more than 10 times was 9.9%.

Table 5: Evaluation of the exposure rate of violence of the participants in the last year

Have you experienced any act of violence in your workplace by patients or patients' relatives in the last year?	Frequency	Percentage	Total Percentage
I did not experience	100	16.8%	29%
I experienced 1-3 times	173	50.1%	79.1%
I experienced 4-6 times	37	10.7%	89.9%
I experienced 7-9 times	7	2%	91.9%
I experienced 10 and 10+ times	28	8.1%	100%
Total	345	100%	
Lost data	249		
Total	594		

The results indicate that 100 (29%) participants did not experience violence; however, 173 (50.1%) participants experienced violence 1 to 3 times, 37 (10.7%) experienced violence 4 to 6 times, 7 (2%) participants experienced violence 7 to 9 times, and 28 participants (8.1%) experienced violence at least 10 times in the last year. The number of 28 participants who experienced violence more than 10 times within a year reveals that the number of violent behaviors among patients and patients' relatives is strikingly significant in the health sector.

Table 6: The type of violence that the participants were exposed within the last year

How would you describe the type of violence you were exposed to?	Frequency	Percentage	Total Percentage
Slapping-punching	25	7.5%	7.5%
Assault with an instrument	10	3%	10.5%
Cursing-insulting	244	73.5%	84%
Threats	53	16%	100%
Total	332	100%	
Lost Data	262		
Total	594		

Identification of the type of violence will help to clarify policies to resolve the problem. The results of the questionnaire indicated that the type of violence was mainly cursing and insulting. Some 73.5% of 332 health workers were exposed to cursing and insulting, 16% were exposed to threats, 7.5% were exposed to slapping and punching, and 3% were exposed to violence with an instrument. Verbal violence (cursing-insulting, threats) was more prevalent compared with physical violence (slapping, punching, assault with an instrument). Therefore, it is obvious that this may cause many problems such as loss of motivation and ambition, long-lasting loss of productivity, and an increase in discontinuation of work on health workers.

Table 7: The venue of acts of violence

Where did the act of violence take place?	Frequency	Percentage	Total Percentage
In my room	88	26.8%	26.8%
In patient's room	59	18%	44.8%
Waiting room	35	10.7%	55.5%
Hospital corridor	59	18%	73.5%
In the clinic/ward	55	16.8%	90.2%
Emergency room	32	9.8%	100%
Total	328	100%	
Lost data	266		
Total	594		

The identification of the venue of violence will also help to take precautionary measures. The results indicate that a significant part of participants (26.8%) were exposed to violence in their room. Eighteen percent were exposed to violence in the patient's room and another 18% were exposed to violence in hospital corridors, 16.8% in the clinic and ward, 10.7% of the participants experienced violence in waiting rooms, and 9.8% experience violence in the emergency room. The results show that violence occurred in every part of the hospital. These outcomes emphasize that precautionary measures against violence must be taken considering the integrated physical structure of the hospital.

Table 8: The time period when the violence take place

When did the violence take place?	Frequency	Percentage	Total Percentage
In day shift	246	73.9%	73.9%
During the evening shift	49	14.7%	88.6%
In night shift	35	10.5%	99.1%
Out of working hours	3	0.9%	100%
Total	333	100%	
Lost data	261		
Total	594		

Identification of the time period will help to identify the time when more precautionary measures are required. The majority of participants (73.9%) indicated that violent incidents occurred during the day shift; however, the rates of violence were lower in evening and night shifts (14.7% and 10.5%, respectively). The rate of violence was relatively low during out-of- hours working. Actually this result may be considered normal because the majority of people present to a hospital for polyclinic services in the day shift. Many problems in health services such as not being able to provide services at the time of appointment, physician's not sparing more time for the patient, polyclinic services provided by residents, giving priority to hospital administrators and physicians relatives' in hospital services may result in violent behaviors. This problem has significant importance in two aspects: one is that hospital services are poor, and the second is that people may violate humanitarian behaviors.

Table 9: Perpetrator of the act of violence towards health worker

Who was/were the perpetrator/perpetrators of the acts of violence	Frequency	Percentage	Total Percentage
The patient	138	41.7%	41.7%
Patients relatives	193	58.3%	100%
Total	331	100%	
Lost data	263		
Total	594		

The results indicated that patients' relatives were the offenders most of the time. Some 58.3% of participants were exposed to violence by patients' relatives; 41.7% were exposed to violence by the patients. The reason may be that patients' relatives have to deal with the patient and the paper work in hospitals and the problems encountered in receiving the services make them aggressive. The fact that some of the patients, especially those coming to the public and university hospitals, have a low educational level cause to the fact that all referrals and paperwork are carried out by his companion. For this reason, relatives of patients who perform all dialogues with the physician or health officer may become rude and exhibit violent behavior when they do not receive the service they desire, as stated above.

Table 10: Sex of the perpetrators of the acts of violence

Which sex mostly displayed violent behaviors towards you?	Frequency	Valid Percentage	Total Percentage
All were men	63	19%	19%
All were women	14	4.2%	23.2%
Mostly men	220	66.3%	89.5%
Mostly women	35	10.5%	100%
Total	332	100%	
Lost data	262		
Total	594		

It is well-known truth that violent behaviors have been practised mainly by men throughout human history. Men are more prone to violent behaviors because they have both muscle strength and physical power and they have tendency towards fighting and aggression. The responses support the general approach; 66.3% of the victims attributed the violent behavior to men mainly, and 19% indicated that all offenders were men. However, only 4.2% of the offenders were women; 10.5% were generally women. This should be keep in mind while taking precautionary measures against violence, it should be noted that men are more prone to violent behaviors.

Table 11: The opinion of the health workers on the reason for the act of violence

In your opinion, what was the reason for the violence?	Frequency	Valid Percentage	Total Percentage
Dissatisfaction of the treatment	99	30.1%	30.1%
Due to delays or waiting	141	42.9%	72.9%
Hearing bad news	7	2.1%	75.1%
Perception of neglect	29	8.8%	83.9%
Due to the effect of alcohol or medicine	12	3.6%	87.5%
Due to incapacities of the institution	26	7.9%	95.4%

Due to incapacibilities in general health policies	15	4.6%	100%
Total	329	100%	
Lost data	265		
Total	594		

Identification of the causes of the acts of violence in health services will provide the basis for the resolution policies. The questionnaires revealed that 42.9% of participants thought that the reason for violence was the delay and waiting time for services, and 30.1% believed the reason was dissatisfaction with treatment. In addition, 8.8% presumed neglect, 7.9% institutional incapacities, 4.6% suggested failures in general health services, and 2.1% were due to receiving bad news such as hearing of the death of a patient. It is clear that the main reason for violence in the health sector is poor quality health services. Therefore, the top priority policy in the resolution of the problem must be to improve the quality of services.

CONCLUSION

Work place violence has been increasing in Turkey as well as in most countries of the world. Violent behaviors are more frequent in the health sector. It is known that violent behaviors are generally practised by patients, their relatives or visitors. Many factors affect the frequent practise of violence in the health sector in Turkey. The reasons could be that not having adequate and equal opportunities, systemic errors in the health sector, not having adequate and qualified number of employees, inadequate number of health devices, not having deterrent legal enforcements, not having adequate technical equipment in hospitals, crowded waiting rooms close interaction of health workers and patients and their relatives, blaming physicians especially in incidents of death and disabilities, and inadequate security measures.

The topic of “violence in the health sector” was included in many reports, projects, and academic studies conducted in developing and developed countries. Despite some differences between the countries, they had similar characteristics. The most frequent types of violence were verbal violence, threats, physical violence, and sexual violence respectively; offenders were generally the patients and patients relatives, the incidents were more frequent in public hospitals compared with private hospitals, the victims were health workers of any type such as general practitioners, nurses, researchers, specialist physicians, and academics; the offenders were generally young and less educated individuals; the venues of violence were generally hospital corridors and emergency rooms.

This study, enriched with a questionnaire to measure the perception of violence among workers in Istanbul University, Istanbul Faculty of Medicine, was designed to fill the gap in this subject. Five hundred ninety-four people out of 5000 workers responded to the questionnaire. Generally, more women and adult-age people participated in the study compared with men, younger, and older people. The majority of participants were nurses and had at least 5 years experience.

One of the significant outcomes of the study was that health workers thought that incidence of violence had increased in Turkey and in the world in general. In addition, they believed that the incidence had increased in the health sector. Even though the incidents were not as frequent as those in general society, it is clear that health workers believed that violent behaviors had increased in their workplace.

One other significant outcome was the perception of the education level of the offenders. The participants thought that people with lower education were more prone to violent behaviors. One other outcome was that more than half of the participants were exposed to violence at least once in their professional life. The question that addressed the rate of exposure of participants to violent behavior in the work place revealed that more than 80% were exposed to violence in the last year. These results indicate that the rate of the incidence of violence is very high in the Turkish health sector.

The study revealed that health workers were exposed to violence mostly by patients’ relatives in the last year, violent behaviors such as cursing and verbal insults mainly occurred during day shifts and in any place such as in workers’ office, patients room, waiting rooms, hospital corridors,

clinics/wards, and emergency rooms. The offenders were mainly men and this outcome is compatible with the sex of violent offenders in general society.

In conclusion two significant results of violence come fore. One is the potential of delays in health services and the other is low quality services due to unmotivated health workers.

REFERENCES

Abbas, Moustafa A. F. etc., "Epidemiology of Workplace Violence Against Nursing Staff in Ismailia Governorate, Egypt", **Journal of the Egyptian Public Health Association**, Vol: 85, No: 1 & 2, 2010, pp. 29-43.

Al etc., "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Artan Şiddet", **Akademik Acil Tıp Dergisi**, Volume: 11, Issue: 2, 2012, pp. 115-124.

Annagür, Bilge, "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Risk Faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi ve Önlenmesi", **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, Volume: 2, Issue: 2, 2010, pp. 161-173.

Aydın, Metin, **Isparta-Burdur Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Algısı**, Türk Tabipler Birliği, Isparta, 2008.

Büyükbayram, Ayşe ve Okçay, Hale, "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddeti Etkileyen Sosyo-Kültürel Etmenler", **Psikiyatri Hemşireliği Dergisi**, Volume: 4, Issue: 1, 2013, pp. 46-53.

Byrns, George etc., "Low Back Pain Among RNs", **Professional Safety**, Volume: 50, Issue: 7, 2005, pp. 41-48.

Chappel, Duncan and Di Martino, Vittorio, **Violence at Work**, 3rd ed., ILO Organization, Geneva, 2006.

di Martino, Vittorio, **Relationship Between Work Stress and Workplace Violence in the Health Sector**, ILO Organization, Geneva, 2003.

Elbek, Osman, Adaş, Emin Baki, **Şiddetin Gölgesinde Hekimlik**, Aydın Tabipler Odası, Aydın, 2012.

Erkol, Hayri etc., "Aggression and Violence Towards Health Care Providers: A Problem in Turkey", **Journal of Forensic and Legal Medicine**, No: 14, 2007, pp. 423-428.

Gascón, Santiago etc., "Aggression Towards Health Care Workers in Spain: A Multi-Facility Study to Evaluate the Distribution of Growing Violence

Among Professionals, Health Facilities and Departments”, **International Journal of Occupational and Environmental Health**, Vol: 15, Issue: 1, 2009, pp. 29-35.

Hills, Danny J., Joyce, Catherine M. and Humphreys, John S., “A National Study of Workplace Aggression in Australian Clinical Medical Practice”, **Medical Journal of Australia**, Volume: 197, Issue: 6, 2012, pp. 336-340.

Hinsenkamp, Maurice, “Violence Against Healthcare Workers”, **International Orthopaedics (SICOT)**, Volume: 37, Issue: 12, 2013, pp. 2321-2322.

Ihlebaek, Camilla and Eriksen, Hege R., “Occupational and Social Variation in Subjective Health Complaints”, **Occupational Medicine**, Volume: 53, No: 4, pp. 270-278.

İlhan ve diğerleri, “Toplum Gözüyle Sağlık Çalışanlarına Şiddet: Nedenler, Tutumlar, Davranışlar”, **Gazi Medical Journal**, Volume: 24, No: 1, 2013, pp. 5-10.

Kitaneh, Mohamad and Hamdan, Motasem, “Workplace Violence Against Physicians and Nurses in Palestinian Public Hospitals: A Cross-Sectional Study”, **BMC Health Service Research**, No: 12, 2012, pp. 1-9.

Kocacık Faruk, “Şiddet Olgusu Üzerine”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, pp. 1-7.

Magnavita, Nicola and Heponiemi, Tarja, “Violence Towards Health Care Workers in a Public Health Care Facility in Italy: A Repeated Cross-Sectional Study”, **BMC Health Services Research**, Vol: 12, Issue: 108, 2012, pp. 1-9.

Pınar, Tevfik ve Pınar, Gül, “Sağlık Çalışanları ve İşyerinde Şiddet”, **TAF Preventive Medicine Bulletin**, Volume: 12, Issue: 3, 2013, pp. 315-326.

RPW etc., “Prevalence of Workplace Violence Against Nurses in Hong Kong”, **Hong Kong Medical Journal**, Volume: 12, Issue: 1, 2006, pp. 6-9.

Sağlık ve Sosyal Hizmet Çalışanları Sendikası, **Sağlık Çalışanları Şiddet Araştırması**, Sağlık-Sen AR-GE Birimi, Ankara, 2013.

Taş, Fatma ve Çevik, Ümran, “Konya İlindeki Pediatri Hemşirelerinin Şiddete Maruz Kalma Durumları”, **Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 3, 2006, pp. 62-68.

Trevillion, Kylee, Agnew Davies, Roxane and Howard, Louise Michele, “Healthcare Professionals’ Response to Domestic Violence”, **Primary Health Care**, Volume: 23, Issue: 9, 2013, pp. 34-42.

Turhan ve diğerleri, “Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Sıklığı, Türleri ve Önlemler”, **Toplum ve Hekim**, Cilt: 23, Sayı: 6, pp. 462-468.

Winstanley, Sue and Whittington, Richard, “Aggression Towards Health Care Staff in a UK General Hospital: Variation Among Professions and Departments”, **Journal of Clinical Nursing**, Volume: 13, Issue: 1, 2004, pp. 3-10.

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇALIŞMA HAYATINA DAİR
BEKLENTİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: YALOVA
ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ**
Orhan KOÇAK* Sinan ÇEPNİ†

ÖZET

Gelişen bilişim ve iletişim teknolojileri beraberinde birçok iş imkânı getirmektedir. Ortaya çıkan birçok sektör ise çalışma hayatında farklı iş gücü ihtiyaçlarını doğurmaktadır. Özellikle vasıflı iş gücüne ihtiyacın artması, üniversite mezunu olan öğrencilerin önem kazanmasını sağlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, üniversite de halen okumakta olan öğrencilerin bölüm, yaş, cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre çalışma hayatından beklentilerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını saptamaktır. Araştırmada, literatür taraması ile elde edilen ve oluşturulan gelecek beklentilerinin ölçülmesi anket formu kullanılmıştır. Saha çalışması Yalova Üniversitesi'nde bulunan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hukuk Fakültesi ve Mühendislik fakültesi öğrencileri ile yapılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde literatür taraması, ikinci bölümünde ise saha araştırması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencileri, Çalışma Hayatı, Çalışma, İstihdam

* İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Üyesi

† Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

**THE EVALUATION OF THE EXPECTATIONS OF THE
STUDENTS TOWARDS WORKING LIFE: YALOVA UNIVERSITY
SAMPLE**

ABSTRACT

Developing information and communication technologies is bringing new jobs together with many opportunities. Emerging new sectors are creating new skilled workforce needs in labor life. Especially, increasing need for qualified workforce is triggering the importance of university graduates which is required for the new emerging jobs and sectors.

The aim of this paper is to understand whether the university students, who are still studying, have the statistically meaningful expectations from working life according to their department, age, gender and class variations. In this study, the survey related to understanding future expectations of the students was gathered by a literature review and then implemented. The survey was implemented at Economics and Administrative Science, Law and Engineering Faculties in Yalova University. In the first part of the study literature is reviewed and in the second part, the survey and its findings are exercised.

Key Words: University Students, Working Life, Working, Employment

GİRİŞ

İş hayatı tarihsel süreçte teknoloji gibi etkenlerle farklılaşmış ve günümüzdeki çok yönlü çeşitliliği bol iş kollarının oluştuğu bir ortam halini almıştır. Gelişen iletişim ve internet teknolojisi bilgiye kolayca ulaşmayı sağlamış ve insanların kendilerini geliştirmesine destek olmuştur.

Üniversite öğrencileri, özellikle internet teknolojisi nedeniyle öne çıkan hizmet sektöründe daha fazla iş imkanı bulmaktadır. Üretim teknolojisi makineleşmiş ve insan gücü hizmet sektörüne doğru kaymaya başlamıştır. Finans ve bankacılık sisteminin gelişimi kalifiye iş gücüne ihtiyacı arttırmaktadır. Bu nedenle rekabet faktörü ön plana çıkmakta ve öğrencilerin kendilerini farklı kılacak özellikler kazanması gerekmektedir.

İş hayatı öğrencilerden bunları beklerken, öğrencilerinde iş hayatından beklentileri bulunmaktadır. Ülkemizde ve diğer ülkelerde genç işsizliği önemli boyutlardadır. Mezun olan öğrencilerin tecrübe eksikliği onların en büyük handikabı olmaktadır.

Mezun durumundaki öğrencilerin iş kaygısı elbette bulunmaktadır. Ancak bu öğrencilerin yol göstericilere ihtiyacı vardır. Çalışma hayatı şartları ve fırsatları anlatılmalı öğrencilerin endişeleri azaltılmalıdır.

1.ÇALIŞMA KAVRAMI

Çalışma kavramı üzerinde birden çok tanım yapılmıştır. Bunlardan ilki “ toplumda ki bireylere hizmet ve değer üretme faaliyetidir”. İkinci bir tanım ise “bireyin kendi ihtiyaçları nedeniyle mal ve hizmet üretmesi faaliyetidir”. Bu tanımların ortak noktası ise insan merkezli olmasıdır. İnsan, çalışma faaliyetinde bulunarak hem biyolojik yapısı gereği hem de sosyal ihtiyaç bakımından kendini tatmin etmekte ve topluma uyum sağladığını düşünmektedir. İhtiyaçlarını karşılayan bireyin, psikolojik durumundaki iyileşme beraberinde aile içinde huzur ortamını yaratır. Bu da bireyin çevresiyle olan ilişkilerini etkilemektedir (Özkul, 2007; 41).

Çalışmanın farklı amaçları bulunmaktadır. Sadece bireyin yaşamını sürdürmesi değil aynı zamanda çalışmadan dolayı haz ve mutluluk elde etmesini de amaçlar. Çalışma kavramı denildiğinde her ne kadar akla ücret kavramı gelse de farklı örneklerde mevcuttur. Gönüllü çalışma ve ev hanımlarının evde yaptıkları çalışmalar iktisadi bir anlam ifade etmez ancak bir haz ve mutluluk duygusu oluşturabilir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007; 4).

Çalışmanın insan hayatındaki önemi nedeniyle, insanların çalışma faaliyetine nasıl baktıkları da önemlidir. Kimi insanlar için çalışmak yaşamın olmazsa olmazıdır. Bu anlayışta ki bireyler ise tutumlu, çalışkan, dakik ve sade bir yaşam biçimi olan kişilerdir.

Çalışma faaliyeti bireyler arasında farklılık gösterebildiği gibi toplumlar arasından da farklılık gösterebilmektedir. Kimi toplumlarda çalışma olumlu bir anlayış olarak kabul edilse de kimilerinde çalışma yerine dinlenme ve eğlence öne çıkmaktadır (Özkul, 2007; 41).

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇALIŞMA HAYATI

Çalışma hayatının tarihçesine baktığımızda ilk çağlarda savunma ve yemek(besin) toplama faaliyetleri olarak ortaya çıkmıştır. Yine bu dönem de kullanılmaya başlanan kesici aletler sayesinde toplanan besinlerde artma meydana gelmiştir. Bu da toplumda bir paylaşma anlayışı doğurmuştur.

Eski yunan ve roma dönemlerinde çalışma kavramı kol gücü ve kafa gücü olarak sınıflandırılmıştır. Kol gücünü daha çok köleler, kafa gücünü ise sanat, felsefe ve siyaset ile uğraşanlar temsil etmekteydi.

Sanayi devrimiyle beraber ortaya işçi sınıfı çıkmıştır. Aslında burada bir sıçrama meydana gelmiştir. Yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. “endüstri”, ”fabrika”, ”işçi sınıfı”, ”kapitalizm” ve “grev” gibi kavramların doğmasına neden olmuştur. Oluşan işçi sınıfı beraberinde göçleri meydana getirerek büyük kentleri oluşturmuştur. İnsanların kentlere göç etmesiyle barınma, beslenme gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. İnsanlar eski tarım kültürlerinden uzaklaşarak kendi ürettiklerini tüketmeyi bırakmışlardır. Fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlamışlar ve düzenli olarak gelir elde etmişlerdir (Ataman, 2014; 2).

Sanayi sonrası dönemde üretim faaliyetlerine hizmet ve bilgi kavramları dahil olmuştur. Özellikle bilgi akışının hızlanması beraberinde teknolojik olarak yeni argümanların doğmasını sağlamıştır. Bu anlamda endüstri sonrası dönemi bilgisayar, telefon, mikro işlemciler hatta genetik mühendisliği biliminin ortaya çıktığı bilgi teknolojileri çağı olarak isimlendirmek doğru olacaktır.

Bilgisayar ve internet teknolojileri çalışma hayatında çok önemli değişimlere neden olmaktadır. Bilgi işlem ve iletişim teknolojileri olarak da

adlandırılan yeni teknolojiler, hem meslekleri hem de iş yapma tarzlarını ya değiştirmekte ya da dönüştürmektedir. Çalışma modellerini daha esnek hale getirerek zaman ve mekana olan bağımlılığı azaltmaktadır. İnsanlar, artık sadece fabrikalarda çalışarak üretime katkı sağlamamaktadırlar. Evden tamamen veya kısmen çıkmadan ya da alışılmış mesai saatlerine bağlı kalmadan birçok çalışma faaliyetinde bulunma imkanı giderek yaygınlaşmaktadır. E-ticaret, para transferleri, bankacılık işlemleri, borsa işlemleri, dış ticaret süreçleri, e-egitim ve birçok yeni imkan artık internet teknolojileri ile her mümkün olmuştur. Dünyanın başka bir yerindeki kişi ve firmalarla zaman ve mekan engelleri olmaktan eş zamanlı olarak iletişim kurulabilmekte ve mal ve hizmet alım ve satımı hızlıca yapılabilmektedir (Ören ve Yüksel, 2012; 37-39).

3.ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE GELECEK BEKLENTİSİ

Beklenti kavramı önceki tecrübelerden elde edilen birikimler ile gelecekte ne ile karşılaşabileceğini anlamaktır. Gelecek beklentisi ise, bireylerin gelecek ile ilgili hedefleri ve bu hedeflerini belirlediği bir nevi haritalardır. Beklenti ile performans arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Yüksek beklenti beraberinde yüksek performansı getirmekte ve yüksek performansa ise de iyi bir özgeçmiş oluşturmaktadır (Şimşek, 2012; 93).

18-25 yaş aralığı gençlik çağı olarak kabul edilmektedir. Ergenlik veya biraz daha üstü olan bu dönem her yönüyle bireyin hayatında önemli olmaktadır. Ergenlik, kimlik bunalımlarıyla beraber gelecek planlamasının ortaya çıktığı bedensel, bilişsel, toplumsal ve ahlaki açıdan çeşitli değişikliklerin yaşandığı önemli bir gelişimsel görevdir (Uluçay vd., 2014,

235). Bu dönem kişilerin yükseköğrenim çağlarını kapsamaması nedeniyle de daha önemli bir dönem olmaktadır. Gençler bu dönemde iş arama faaliyetlerini yoğun bir şekilde yaşamaya başlamıştır. Ayrıca bir düzen kurma beklentisi, aileyi memnun etme beklentisi de ortaya çıkmaktadır. Bu dönem ile ilgili planlarını önceden hazırlayan gençler olabileceği gibi plansız bir şekilde bu dönemi geçiren gençlerde vardır. Ancak plansız olmalarına rağmen her gencin bir fikri bulunmaktadır (Akman, 1992; 125).

Toplumun gelişiminin ana unsurlarından olan gençlerin geleceğe yönelik beklentileri ve bu beklentilerin gerçekleşmesi hem gençlerin umutlarını yüksek tutmayı sağlar hem de toplumun gelişimi ve değişimini olumlu yönde etkiler. Özellikle çocukluk döneminde gençlerin sosyalleşme faaliyetleri onların gelecek beklentilerini önemli ölçüde şekillendirir. Bununla birlikte, gençlerin hem ilkökul ve lise hem de üniversite eğitimleri, onlara gelecekleri için ümit vermeyi taahhüt etmektedir. Bu anlamda almış oldukları formal ve enformel eğitimler birer yatırım olarak görülmektedir (Kandiko, 2013; 36).

Gençlerin gelecekte en önemli beklentilerinin sorulduğu bir araştırmada ilk sırayı iyi bir iş ve toplum tarafından saygı duyulan bir birey olma almıştır. İkinci sırada huzurlu bir yaşam sürme ve üçüncü sırada ise zengin olma beklentisi çıkmıştır (Yavuzer ve Diğ., 2005; 95).

Gençlerin geleceklerini nasıl gördüklerine ilişkin araştırmalar, gelecek beklentisinin üç temel süreçle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bunlar; motivasyon, planlama ve değerlendirmedir. Sonuçlar, gençlerin amaçlarının ve ilgilerinin geç dönem ergenlik ve erken dönem yetişkinliğin gelişim görevleriyle de ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum ve kültürel çeşitlilik gibi faktörler, geleceği

yönlendiren diğer etkenlerdir (Şimşek, 2012; 93). Geleceğe dair beklentilerin şekillenmesinde, daha spesifik olarak, ailenin ve arkadaş çevresinin ve eğitim kurumunun yönetimi, altyapısı ve tercih edilebilirliği de en az diğer faktörler kadar önemli olmaktadır (Crisp, 2009; 13 & Temple, 2014; 3).

Üniversite öğrencilerinin gelecek beklentileri içinde yaşadıkları döneme göre değişebilmektedir. Günümüzde sektörlerin yapısının değişmesi ve teknoloji yoğun iş ve mesleklerin yaygınlaşmasıyla gençler de bu alanlara doğru yönelmektedir. Oysa 20 yıl önce yapılan çalışmalarda gençlerin iyi bir iş istedikleri görülmektedir (Güleri, 1994; 55). Üniversite öğrencilerinin gelecek ile ilgili en önemli beklentilerinin iyi bir iş beklentisi olması normal karşılanabilir. Çünkü günümüzde gelişmiş ülkelerin bile en önemli sorunlarından biri genç işsizliğidir. Hızlı gelişen teknoloji beraberinde iş yaşamında daha büyük gelişmelere neden olmuştur. Gençlere verilen eğitimin iş dünyasının beklentilerinin karşılamaması önemli bir engel olarak önümüze çıkmaktadır. Bu nedenle gençlerin iş bulamama endişesi doğmakta ve gençlerde bir umutsuzluk oluşmaktadır. Umutsuzluk ise beraberinde hedeflerinden vazgeçme ve yanlış tercihler yapılmasını tetiklemektedir.

İnsanların çalışarak bir yere aidiyet hissetmeleri, maddi ve manevi fayda sağlamaları doğal bir durumdur. Ancak birey bundan mahrum kalırsa yada mahrum kalacağını hissederse psikolojik bir çöküntüye girmektedir. Buda bireyin kendisini toplumdan dışlamaya ve çatışma içerisine girmesine sebep olmaktadır (Dursun ve Aytaç, 2012; 375).

TÜİK verilerine göre Türkiye’de yükseköğrenim gençliğinde işsizlik oranı 2013 yılında %29,3 olarak gerçekleşmiştir. Yine yükseköğrenim kurumlarına kayıt yaptırma oranı ise %76,7’dir (TÜİK, 2015).

Yükseköğrenime kayıtların artmasına rağmen genç işsizliğin yüksek olması üniversite de okuyan öğrenciler üzerinde iş bulamama kaygısını arttırmaktadır. Ancak bu kaygı öğrencilerin okudukları bölüm ve piyasadan beledikleri unsurlara göre değişim göstermektedir (Dursun ve Aytaç, 2012; 375).

4. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın genel amacı üniversite öğrencilerinin çalışma hayatına dair beklentilerinin ölçülmesidir. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin çalışma hayatına dair beklentilerinde yaş, bölüm, cinsiyet ve sınıf değişkenleri boyutunda anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır.

4.2. Yöntem

Araştırma tarama yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Tarama yöntemi ölçülmek istenen bir olay veya durumun doğal bir şekilde saptanmasını amaçlayan araştırma yöntemi olarak açıklanabilir.

Veriler gelecek beklentisi ölçeğine göre toplanmıştır. Ölçek, Tuncer tarafından geliştirilmiş olup, yayınlanmış bir çalışmasından tarama yapılarak uygulama için temin edilmiştir (Tuncer, 2011). Gelecek beklentisi ölçeği literatür taraması yapılarak geliştirilen bir ölçektir. Verilerin analizinde SPSS 20 programı kullanılmıştır. Ölçeğin geçerliliği için açıklayıcı faktör analizi yapılmış, ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,86 olarak saptanmıştır. Verilerin analizinde Bağımsız Gruplar t Testi ve ANOVA Testi yöntemleri kullanılmıştır.

4.3. Veri toplama aracı

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı literatür taramasına göre yapılandırılmıştır. 15 maddeden oluşan ölçekte değişiklik yapılmamıştır. Ölçek likert dördü olarak belirlenmiştir. Ölçeğin cevapları “ kesinlikle hayır”, “ sıklıkla hayır ”, “ sıklıkla evet “, “kesinlikle evet “ şeklindedir.

Yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin 3 faktörden oluştuğu saptanmıştır. Bu 3 faktörün varyansa yaptığı katkı %67,54'tür. Her bir faktörün varyansa yaptığı katkıya bakılınca birinci faktörün %40,46, ikinci faktörün %15,50, üçüncü faktörün %11,57 olduğu görülmüştür.

Açıklayıcı faktör analizi yapıldığında ölçekteki 6 sorunun Cronbach alfa sayısını olumsuz etkilediği ve faktör yükleri arasındaki ilişkiyi bozduğu görülmüştür. Bu nedenle 1,3,5,10,14 ve 15 numaralı sorular araştırmaya dâhil edilmemiştir. Ölçeğin nihai sonucu ve faktör yükleri Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1: Kaiser Meyer Olkin İstatistiği (KMO) ve Bartlett Testi

	p
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliği İstatistiği	0,797
Bartlett Küresellik Testi	0,000

KMO değeri değişkenler arası korelasyonların faktör analizine uygunluğunu test etmektedir. Tablodaki KMO değerinin 0,797 çıkması ile genel kabul görmüş olan 0,50'nin üzerinde çıkması şartı sağlanmıştır.

Barlett testi değişkenler arasında yeterli oranda ilişki olup olmadığını görmemizi sağlamaktadır. Tablodaki Barlett testinin p değeri 0,000 olarak

saptanmıştır. Bu değer 0,05'ten küçük olması değişkenler arasında faktör analizi yapmaya yeterli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Ölçekte Kullanılan Soruların Faktör Yükleri

Oluşan faktörler sırasıyla;

1. Faktör (6,7,8,9,11) :Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentisi
2. Faktör (12,13) :Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentisi
3. Faktör (2,4) :Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentisi

4.4. Evren ve örneklem

	Faktör Yükleri		
	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör
S7. Kazancı bol olan bir işte çalışacağım	,816	,205	-,056
S11. Yapacağım iş bana lüks bir hayat sunacak	,758	,267	-,066
S9. Yükselbilme imkânı olan bir işte çalışacağım	,732	,328	,009
S8. Entelektüel kişilerle birlikte çalışacağım	,727	-,030	,216
S6. Toplumda saygı duyulan bir meslekte çalışacağım	,726	,157	,150
S13. Yapacağım iş özel yaşamıma engel olmayacak	,202	,863	,066
S12. Yapacağım iş cinsiyetime uygun olacak	,237	,821	,114
S2. Kamu kadrosunda bir işte çalışacağım	-,011	,025	,862
S4. Masa başı bir işte çalışacağım	,127	,127	,784

Araştırmanın evrenini, Yalova Üniversitesi'nde bulunan Mühendislik Fakültesi, İİBF ve Hukuk Fakültesi 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma yapıldığında Mühendislik, Hukuk ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri bulunmaktaydı. O nedenle bu fakültelerde uygulama yapılabilmektedir. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 69'u (%22,3) Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, 38'i (%12,3) İşletme, 16'sı (%5,2) İktisat, 41'i (%13,3) Sosyal Hizmet, 90'ı (%29,1) Mühendislik ve 55'i (%17,8) Hukuk bölümlerinde okumaktadırlar. Çalışmada 2 hipotez belirlenmiştir.

H0 Hipotezi: Üniversite öğrencilerinin çalışma hayatına dair beklentilerinde anlamlı bir farklılık yoktur.

H1 Hipotezi: Üniversite öğrencilerinin çalışma hayatına dair beklentilerinde anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 3: Örnekleme İlişkin Demografik Özellikler

DEĞİŞKENLER		Öğrenci Sayısı (N)	Yüzde (%)
Bölüm	Çalışma Eko.	69	22,3
	İşletme	38	12,3
	İktisat	16	5,2
	Sosyal Hizmet	41	13,3
	Mühendislik	90	29,1
	Hukuk	55	17,8
Yaş	17-20 yaş	16	5,2
	21-24 yaş	273	88,3
	25-28 yaş	15	4,9
	29 ve üzeri yaş	5	1,6
Sınıf	3. sınıf	169	54,7
	4. sınıf	140	45,3
Cinsiyet	Kadın	174	56,3
	Erkek	114	36,9
	Belirtilmemiş	21	6,8

Tabloda da görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin 69'u (%22,3) Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, 38'i (%12,3) İşletme, 16'sı (%5,2) İktisat, 41'i (%13,3) Sosyal Hizmet, 90'ı (%29,1) Mühendislik ve 55'i (%17,8) Hukuk bölümlerinde okumaktadırlar.

Öğrencilerin yaş aralıklarını bakıldığında 273 (%88,3) kişinin 21-24 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Araştırmaya sadece 3 ve 4. Sınıf öğrencileri katılmıştır. Bu öğrencilerin 169 (%54,7) 3. sınıf ve 140'ı (%45,3) 4. sınıf öğrencisidir.

Cinsiyet değişkenine bakıldığında 21 (%6,8) öğrencinin cinsiyet bölümünü boş bıraktığı görülmektedir. Cinsiyet değişkeni ile ilgili analizler yapılırken bu 21 öğrencinin verileri analize dahil edilmemiştir. Kadın öğrenciler 174 (%56,3) kişi ve erkek öğrencilerde 114 (%36,9) kişidir.

4.5. BULGULAR

Tablo 4: Cinsiyet ve Sınıf değişkenlerinin “Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentisi”nde anlamlı farkına ilişkin t Tablosu

Cinsiyet ve Sınıf değişkenlerine yönelik anlamlı farka ilişkin bulgular								
Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentisi					Levene		t Testi	
	N	\bar{X}	SS	S	F	p	t	p
Cinsiyet								
Kadın	170	3,09	0,60	280	0,041	0,841	1,752	0,081
Erkek	110	2,96	0,63					
Sınıf								
3. sınıf	163	2,96	0,64	290	0,086	0,769	-2,654	0,008**
4. sınıf	137	3,15	0,57					

Öğrencilerin “Mesleki kariyerlerini yüksek seviyede tutma beklentileri” cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından t Testi uygulanarak incelenmiştir.

Cinsiyet değişkenine bakıldığında ($p=0,081>0,05$) olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir ve cinsiyet değişkenine göre “Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentisinde” anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Sınıf değişkenine bakıldığında ($p=0,008<0,05$) olduğu için H_1 hipotezi kabul edilir ve sınıf değişkenine göre “Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentisinde” anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

4. sınıf öğrencilerinin ($\bar{X}=3,15$) ortalaması 3. Sınıf öğrencilerinin ortalamasından ($\bar{X}=2,96$) büyük olduğu için 4. Sınıf öğrencilerinin “Mesleki kariyerlerini yüksek seviyede tutma beklentileri” daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 5: Cinsiyet ve Sınıf değişkenlerinin “Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentisi”nde anlamlı farkına ilişkin t Testi Tablosu

Cinsiyet ve Sınıf değişkenlerine yönelik anlamlı farka ilişkin bulgular								
Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentisi					Levene		t testi	
	N	\bar{X}	SS	S	F	p	t	p
Cinsiyet								
Kadın	173	3,10	0,71	285	0,002	0,961	-0,054	0,957
Erkek	112	2,11	0,69					
Sınıf								
3. sınıf	167	3,05	0,70	306	1,882	0,171	-1,386	0,167
4. sınıf	139	3,17	0,70					

Öğrencilerin “Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentileri” cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından t Testi uygulanarak incelenmiştir.

Cinsiyet değişkenine bakıldığında ($p=0,957>0,05$) olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir ve cinsiyet değişkenine göre “Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentisinde” anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Sınıf değişkenine bakıldığında ($p=0,167>0,05$) olduğu için H_0 hipotezi kabul edilir ve sınıf değişkenine göre “Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentisinde” anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 6: Cinsiyet ve Sınıf değişkenlerinin “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentisi”nde anlamlı farkına ilişkin t Tablosu

Cinsiyet ve Sınıf değişkenlerine yönelik anlamlı farka ilişkin bulgular								
Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentisi					Levene		t Testi	
	N	\bar{X}	SS	S	F	p	t	p
Cinsiyet								
Kadın	173	2,67	0,76	284	2,227	0,137	2,598	0,010**
Erkek	111	2,41	0,88					
Sınıf								
3. sınıf	165	2,63	0,80	305	0,375	0,541	1,220	0,223
4. sınıf	140	2,52	0,84					

Öğrencilerin “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentisi” cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından t Testi uygulanarak incelenmiştir.

Cinsiyet değişkenine bakıldığında ($p=0,010<0,05$) olduğundan H_1 hipotezi kabul edilir ve cinsiyet değişkenine göre “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentisinde” anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Sınıf değişkenine bakıldığında ($p=0,223>0,05$) olduğu için H_0 hipotezi kabul edilir ve sınıf değişkenine göre “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentisinde” anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Kadın öğrencilerin ortalamaları ($\bar{X}=2,67$) erkek öğrencilerin ortalamalarından ($\bar{X}=2,41$) büyük olduğu için kadın öğrencilerin “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentileri” daha yüksektir.

Tablo 7: Yaş ve Bölüm değişkenlerinin “Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentisi”nde anlamlı farkına ilişkin ANOVA Tablosu

Yaş ve Bölüm değişkenlerine göre ANOVA analizi tablosu								
Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentisi	N	\bar{X}	Var. Kay.	Kar. Top.	d	Ar. Rt.		p
YAŞ (1: 17-20 yaş, 2: 21-24 yaş, 3: 25-28 yaş, 4: 29 ve üzeri yaş)								
1	16	2,98	G. Arası	0,231	3	0,077	0,199	0,897
2	265	3,05	G. İçi	114,479	296	0,387		
3	15	3,02	Toplam	114,710	299			
4	4	3,25						
BÖLÜM (1: Çalışma Eko., 2: İşletme, 3: İktisat, 4: Sosyal Hizmet, 5: Mühendislik, 6: Hukuk)								
1	67	3,03	G. Arası	8,152	5	1,630	4,498	0,001**
2	37	3,08	G. İçi	106,558	294	0,362		
3	14	3,00	Toplam	114,710	299			
4	40	2,77						
5	89	2,99						
6	53	3,34						

Öğrencilerin “Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentileri” yaş ve bölüm değişkenleri açısından ANOVA Analizi uygulanarak incelenmiştir.

Yaş değişkenine bakıldığında ($p=0,897>0,05$) olduğundan hipotezi kabul edilir ve yaş değişkeninin “Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentileri” üzerinde anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Bölüm değişkenine bakıldığında ($p=0,001<0,05$) olduğundan H1 hipotezi kabul edilir ve bölüm değişkeninin “Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentileri” üzerinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir.

Ortalamalara bakıldığında en düşük değer sosyal hizmet bölümünde ($\bar{X}=2,77$) olduğu ve bu nedenle sosyal hizmet bölümündeki öğrencilerin mesleki kariyerlerini yüksek seviyede tutma beklentilerinin diğer bölümlere göre daha düşük olduğu görülmüştür. Hukuk öğrencileri ise ($\bar{X}=3,34$) ortalama değerleri ile “Mesleki kariyerini yüksek seviyede tutma beklentisi” en yüksek bölüm olmuştur.

Tablo 8: Yaş ve Bölüm değişkenlerinin “Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentisi”nde anlamlı farkına ilişkin ANOVA Tablosu

Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentisi	N	\bar{X}	Var. Kay.	Kar. Top.	d	Ar. Rt.		p
YAŞ (1: 17-20 yaş, 2: 21-24 yaş, 3: 25-28 yaş, 4: ve üzeri yaş)								29
1	16	2,96	G. Arası	0,771	3	0,257	0,507	0,678
2	271	3,11	G. İçi	152,952	302	0,506		
3	14	3,07	Toplam	153,722	305			
4	5	3,40						
BÖLÜM (1: Çalışma Eko., 2: İşletme, 3: İktisat, 4: Sosyal Hizmet, 5: Mühendislik, 6: Hukuk)								
1	69	3,28	G. Arası	7,318	5	1,464	2,999	0,012**
2	38	3,25	G. İçi	146,404	300	0,488		
3	16	3,40	Toplam	153,722	305			
4	41	2,92						
5	88	3,02						
6	54	2,98						

Öğrencilerin “Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentileri” yaş ve bölüm değişkenleri açısından ANOVA Analizi uygulanarak incelenmiştir.

Yaş değişkenine bakıldığında ($p=0,678>0,05$) olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir ve yaş değişkeninin “Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentileri” üzerinde anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Bölüm değişkenine bakıldığında ($p=0,012<0,05$) olduğundan H_1 hipotezi kabul edilir ve bölüm değişkeninin “Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentileri” üzerinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir.

Ortalamalara bakıldığında en düşük değer sosyal hizmet bölümünde ($\bar{X}=2,92$) olduğu ve bu nedenle sosyal hizmet bölümündeki öğrencilerin “Kişisel özelliklerine uygun bir gelecek beklentilerinin” diğer bölümlere göre daha düşük olduğu görülmüştür. İktisat öğrencileri ise ($\bar{X}=3,40$) ortalama değerleri ile “Kişisel özelliklerine uygun gelecek beklentisi” en yüksek olan bölüm olmuştur.

Tablo 9: Yaş ve Bölüm değişkenlerinin “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentisi”nde anlamlı farkına ilişkin ANOVA Tablosu

Yaş ve Bölüm değişkenlerine göre ANOVA analizi tablosu								
Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentisi	N	\bar{X}	Var. Kay.	Kar. Top.	d	Ar. Rt.		p
YAŞ (1: 17-20 yaş, 2: 21-24 yaş, 3: 25-28 yaş, 4: 29 ve üzeri yaş)								
1	16	2,65	G. Arası	1,528	3	0,509	0,755	0,520
2	269	2,58	G. İçi	203,090	301	0,675		
3	15	2,33	Toplam	204,618	304			
4	5	2,90						
BÖLÜM (1: Çalışma Eko., 2: İşletme, 3: İktisat, 4: Sosyal Hizmet, 5: Mühendislik, 6: Hukuk)								
1	68	2,80	G. Arası	30,006	5	6,001	10,276	0,000**
2	38	2,28	G. İçi	174,612	299	0,584		
3	14	2,78	Toplam	204,618	304			
4	41	2,91						
5	89	2,18						
6	55	2,86						

Öğrencilerin “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentisi” yaş ve bölüm değişkenleri açısından ANOVA Analizi uygulanarak incelenmiştir.

Yaş değişkenine bakıldığında ($p=0,520>0,05$) olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir ve yaş değişkeninin “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentileri” üzerinde anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Bölüm değişkenine bakıldığında ($p=0,000<0,05$) olduğundan H_1 hipotezi kabul edilir ve bölüm değişkeninin “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentileri” üzerinde anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir.

Ortalamalara bakıldığında en düşük iki değer mühendislik ($\bar{X}=2,18$) ve işletme ($\bar{X}=2,28$) olduğu ve bu nedenle mühendislik ve işletme bölümündeki öğrencilerinin “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentilerinin” diğer bölümlere göre daha düşük olduğu görülmüştür. Çalışma Eko., İktisat, Sosyal Hizmet ve Hukuk bölümü öğrencilerinin ortalama değerleri yakın çıkmıştır ve en yüksek değerleri oluşturmaktadırlar. Bu nedenle bu bölümdeki öğrencilerin “Masa başı bir işte veya kamuda çalışma beklentileri” yüksektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Birinci faktör olan “Mesleki Kariyerini Yüksek Seviyede Tutma Beklentisi” sınıf değişkenine göre farklılık göstermektedir. Yapılan t Testinde 4. sınıf öğrencilerinin 3.sınıf öğrencilerine göre beklentilerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bize göstermiştir ki mezun olma durumu yaklaşan öğrencilerin çalışma hayatından beklentileri artmaktadır. Kariyerlerine daha çok odaklanmaya başlayan öğrencilerin saygı duyulan ve yükselme imkanı olan iş olanaklarına karşı beklentileri yükselmektedir.

Üçüncü faktör olan “Masa Başlı Bir İşte Veya Kamuda Çalışma Beklentisi” cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Yapılan t Testinde kadın öğrencilerin bu beklentisi erkek öğrencilerden yüksek çıkmıştır. Bu sonuç doğal karşılanabilir. Çünkü kadın öğrencilerin beden gücünden ziyade ofis ortamında masa başlı bir işte çalışmak istemeleri normal gözükmemektedir.

Birinci faktör olan “Mesleki Kariyerini Yüksek Seviyede Tutma Beklentisi” bölüm değişkenine göre farklılık göstermektedir. Yapılan ANOVA Testinde Hukuk bölümü Öğrencileri en yüksek, Sosyal Hizmet bölümü Öğrencileri ise en düşük beklentiye sahip çıkmıştır. Sosyal Hizmet bölümü Öğrencilerinin beklentilerinin düşük çıkması bu bölümdeki öğrencilerin iş kaygısı taşımamalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Çünkü bu bölümden mezun olacak öğrencilerin özellikle kamu kadrosunda çok fazla iş imkanları olması ve mezun olmaları durumunda da rahatça iş bulabilecekleri düşüncesi hakimdir. Hukuk öğrencilerinin ise kazandıkları vasıf gereği kariyerli mesleklerde çalışmak istemeleri bu öğrencilerin beklentilerinin yüksek çıkmasının sebebi olarak görülebilir.

Üçüncü faktör olan “Masa Başlı Bir İşte Veya Kamuda Çalışma Beklentisi” bölüm değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Yapılan ANOVA Testinde Mühendislik ve İşletme Öğrencilerinin diğer bölüm öğrencilerine göre beklentileri düşük çıkmıştır. Bu öğrencilerin kazandıkları vasıf gereği iş ortamlarının masa başlı işe çokta uygun olmadığı bilinmektedir. Özellikle mühendislik öğrencilerinin şantiye gibi ortamlarda çalışacaklarını düşünmesi bu beklentilerinin düşük çıkmasının en önemli nedeni olarak açıklanabilir.

Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin genel anlamda iş hayatına dair beklentilerinin ortalaması yüksek saptanmıştır. Bölüm değişkeninin de farklılığın çok olması ise ön plana çıkmaktadır. Bu göstermektedir ki bölümlere göre değişen iş imkanları öğrencilerin beklentilerini etkilemektedir.

-Bölümler arasında oluşan bu beklenti farklılıkları öğrencilere verilecek iş hayatına dair eğitimler ve iş fırsatları yakalama teknikleri ile giderilebilir.

-Öğrencilerin daha aktif olmaları için ise sosyal faaliyetler teşvik edilmelidir.

-Öğrencilerin okullarda öğrendikleri teorik bilgileri uzun süreli olmak kaydıyla zorunlu staj sayesinde pratiğe dökmeleri desteklenmelidir. Bu sayede mezun olacak öğrencilerin iş tecrübesi kazanması sağlanabilir.

-Seçmeli derslerde öğrencilere iş hayatı ile ilgili dersler verilebilir ve öğrencilerin akıllarında oluşan soru işaretleri azaltılabilir.

-Okul veya öğrenci kulüplerinin katkıları ile öğrenciler çalışma hayatında aktif olan rol modelleri ile bir araya getirilebilir.

-Eğitimcilerin öğrencilere kamu ve özel sektördeki iş fırsatlarını daha fazla anlatmaları sağlanmalıdır.

-Devletin oluşturduğu mali destek mekanizmaları mezun olan öğrenciler için daha fazla teşvik edici olmalıdır. Öğrenciler iş fikirlerini hayata geçirmek için daha fazla desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

AKMAN, Yasemin, “Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Meslek, Evlilik ve Geleceğe Yönelik Beklentileri”, **H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.7 (1992), ss. 125.

Ataman, Berrin Ceylan, **Çalışma Ekonomisi Teori ve Politikaları**, Ankara: İMAJ Yayıncılık, 2014, ss. 2.

Beril Durmuş, Serra Yurtkoru ve Murat Çinko, **Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi**, İstanbul: BETA yayınları, 2013.

Crisp, Geoffrey; Palmer, Edward; Turnbull, Deborah; Nettelbeck, Ted; Ward, Lynn; LeCouteur, Amanda; Sarris, Aspa; Strelan, Peter; and Schneider, Luke, First year student expectations: Results from a university-wide student survey, **Journal of University Teaching & Learning Practice**, 6(1), 2009. Available at:<http://ro.uow.edu.au/jutlp/vol6/iss1/3>

Güleri, Müzeyyen, "Üniversiteli Ve İşçi Gençliğin Gelecek Beklentileri Ve Kötümserlik-İyimserlik Düzeyleri", **Kriz Dergisi**, 6, 1, ss. 55-65, Ankara Üniversitesi

Haluk Yavuzer, İlkay Demir, Filiz Meşeci ve Çare Sertelin, “Günümüz Gençliğinin Gelecek Beklentileri”, **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.2 (2005), ss. 95.

Kandiko, C. B. & Mawer, M. (2013). **Student Expectations and Perceptions of Higher Education**, London: King's Learning Institute.

Kenan Ören ve Hasan Yüksel, "Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, C. 1, S.1 (2012), ss. 37-39.

Kuvvet Lordoğlu ve Nurcan Özkaplan, **Çalışma İktisadı**, İstanbul: DER Yayınları, 2007, ss. 4-5.

ÖZKUL, A. Sait, Yaşam Ve Çalışma Değerlerini Etkileyen Faktörler SDÜ Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2007. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 207326).

Salih Dursun ve Serpil Aytaç, "Üniversite Öğrencilerinin İşgücü Piyasasına Yönelik Beklentileri Ve İş Deneyimleri İle Umutsuzluk Ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.10, S.1 (2012), ss. 375.

ŞİMŞEK, Hüseyin, "Güneydođu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri ve Gelecek Beklentilerini Etkileyen Faktörler", **Kuramsal Eğitimbilim Dergisi**, C.5, S.1 (2012), ss. 93.

Temple, Paul, Claire Callender, Lyn Grove, Natasha Kersh, **Managing The Student Experience In A Shifting Higher Education Landscape**, The Higher Education Academy, 2014.

TUNCER, Murat, "Yükseköğretim Gençliğinin Gelecek Beklentileri Üzerine Bir Araştırma", **Turkish Studies** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/2 Spring 2011, p. 935-948, TURKEY

TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15975>, (Erişim: 21.05.15).

Uluçay, T., Özpolat, A.R., İşgör, İ.Y. ve Taşkesen, O., "Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri Üzerine Bir Araştırma", NWSA-Education Sciences, **E-Journal of New World Sciences Academy**, 1C0616, 9, (2), 234-247.

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İŞ BULMA VE KARIYER
BEKLENTİLERİNİN İŞ VE MESLEK DANIŞMANLIĞI
HİZMETLERİNDEN ETKİLENMESİ: YALOVA ÜNİVERSİTESİ
ÖRNEĞİ**

Orhan KOÇAK * Çağrı KIRTAY† Aysel KAYA‡

ÖZET

Bu çalışma ile Yalova Üniversitesi öğrencilerinin iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerinin değişip değişmediği ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında, iş ve meslek danışmanlığı hizmeti almayan bir grup üniversite öğrencisine iş bulma ve kariyer beklentilerine ilişkin bir anket uygulanmıştır. Aynı öğrencilerle İŞKUR Yalova İl Müdürlüğü tarafından verilen iş ve meslek danışmanlığı hizmetinden 1 hafta sonra tekrar görüşülerek aynı anket tekrar uygulanmıştır. İlk anketler ile son anketler karşılaştırılarak, öğrencilerin iş ve meslek danışmanlığı sonrasında iş bulma ve kariyer beklentilerinde bir değişiklik olduğu tespit edilmiştir. Araştırma 2014-2015 eğitim yılı bahar döneminde 286 öğrenci ile yapılmıştır. Anketlerin sonuçları, öğrencilerin iş ve meslek danışmanlarından eğitim aldıktan sonra iş bulma ve kariyerlerine dair beklentilerinde olumlu bir değişimin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İŞKUR, İşsizlik, İstihdam, İş ve Meslek Danışmanlığı Hizmetleri

* İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Üyesi

† Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

‡ Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi Bölümü, Araştırma Görevlisi

THE INFLUENCE OF JOB AND CAREER COUNSELING SERVICES IN THE JOB FINDING AND CAREER EXPECTATIONS OF UNIVERSITY STUDENTS: YALOVA UNIVERSITY SAMPLE

ABSTRACT

This study aims to measure the changing expectations on finding a job and careers of Yalova University Students. The survey was done with 286 students in the spring term of 2014-2015. The expectations of the students on finding a job and their careers is going to be measured with a survey before taking a job and counseling service. In the next phase, job and career counseling service is going to be held for the students by the Yalova Employment Agency. After one week, the same survey will be applied for the same students in the last phase. The results of the second survey will be compared with the first survey in order to understand if there is any change in finding a job and career expectations of the students. The study has two sections. In the first section, the literature is reviewed and both two surveys are analyzed in the second section. The survey results show that after the training of job and career counselors, students' approaches are changed in the positive way for their finding a job and career expectations.

Keywords: Employment Agency, Employment, Unemployment, Job and Career Counseling Services

1. GİRİŞ

Günümüz modern toplumlarda bireylerin çalışması, yaşamın devamı için en önemli gerekliliktir. O nedenle hem uluslararası kuruluşların sözleşmelerinde hem de ülkelerin büyük bir çoğunluğunun anayasalarında çalışma hakkı vurgulanmıştır. Buna rağmen, emek piyasalarında ekonomik, politik ve teknolojik nedenlerden dolayı sorunlar artmakta ve işsizlik beraberinde yaygınlaşmaktadır. İşsizlik milli gelirden azalmaya, fakirliğe, toplumsal problemlere ve bireylerin sosyal dışlanmalarına neden olmaktadır. İşsizliğin çözümü için aktif ve pasif istihdam politikaları öne çıkmaktadır. Türkiye'de her iki politikalar da kamu istihdam kurumu olan Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından yönetilmektedir.

İŞKUR, işsizlikle hem aktif hem de pasif mücadelede başarılı olmak amacıyla kadrosunu genişletme ihtiyacı duymuştur. İş arayanların meslek seçimi ve kariyer konularına odaklanmak ve daha iyi hizmet etmek amacıyla iş ve meslek danışmanlarının sayısını arttırmıştır. Böylelikle, Kurum bünyesine katmış olduğu yeni iş ve meslek danışmanları vasıtasıyla, hem emeğini arz edenlere, hem de emek talebinde bulunanlara iş arama süreçleri, meslek seçimi, kariyer yönlendirmesi ve mesleki eğitim gibi birçok konuda danışmanlık hizmetleri vermeye başlamıştır. Ancak, gerek hizmet veren İŞKUR tarafında gerek hizmet alanlar tarafında ne kadar beklentilerin karşılandığı ve işsizlik sorununun çözümüne katkı sağlandığı konusunda yeterli çalışmalar yapılmamıştır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışmayla özellikle emek piyasasına yeni girecek gençler üzerinde iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin ne kadar etkin ve verimli olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada verilen iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin öncesinde ve sonrasında yapılan anket çalışması ile eğitimin katkısı tespit edilmiştir. Çalışma iki bölümden oluşacaktır. İlk bölümde konuyla ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra, ikinci bölümde her iki anketin sonuçları analiz edilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. İş ve Meslek Danışmanlığı Tanımı

İş ve meslek danışmanlığı tanımını yapabilmek için öncelikle iş ve meslek kavramlarını tanımlamak gerekmektedir. İş, belli bir işyerinde sürdürülen benzer etkinlikler grubudur. İş mesleki bilgi ve becerilerin uygulamaya konulmasıdır (Usluer, 2005, 6).

Meslek, insanlara yararlı mal ya da hizmet üretmek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, kuralları toplumca belirlenmiş sistemli etkinlikler bütünüdür (Kuzgun, 2003, 3). Diğer bir tanımla meslek, belirli bir öğrenim ve tecrübe sonunda kazanılan bilgi ve beceriler yoluyla, belirli çalışma kurallarına uyularak yapılan çalışmalar olarak ifade edilebilir.

İş ve meslek danışmanlığı, kişilerin özellikleri ile mesleklerin gerektirdiği özellikleri ve şartları karşılaştırarak, bireyin istek ve durumuna uygun işi ve mesleği seçmesi, seçtiği meslekle ilgili eğitim olanaklarından yararlanması, işe yerleştirilmesi ve işe uyumunun sağlanması ve ilgili sorunların çözümüne sistemli olarak yardım edilmesidir (İŞKUR İşlemler El Kitabı, 2011, 2; Karabulut, 2007, 83). Danışmanlık hizmetleri özellikle gelişmiş ülkelerde internet üzerinden de yapılırken, gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerde ise daha çok yüz yüze yapılması tercih edilmektedir (Micklewright ve Gyula, 2005, 6).

2.2. İş ve Meslek Danışmanlığının Amacı

İş ve meslek danışmanlığının amacı; meslek seçimi aşamasındaki gençler, iş yaşamına ilk defa katılan yeni mezunlar, kariyerinin yükselme aşamasında olanlar, kariyer düzleşmesi sorunu yaşayanlar, iş ve meslek tatmini düşük olanlar, iş ve meslek değiştirmek isteyenler, iş yaşamında ayrımcılığa uğrayanlar, iş yaşamında dezavantajlı durumda olan gruplar ve emekliliği yaklaşan bireylere, emekli olmuş kişilere, kişi veya grup olarak kendilerini tanıma, iş dünyası ve meslekler hakkında bilgi verme, istihdam ve kendilerini geliştirme konularında destek ve yardımcı olmaktır (Erdoğan, 2011, 5).

İşsizlik durumunun yapısal bir hale geldiği Türkiye’de, iş ve meslek danışmanlığının bu amaçları doğrultusunda hizmetler vermesi işsizlik oranının azalmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Türkiye’de nüfus artış hızının oldukça yüksek olduğu, özellikle çalışmayan bağımlı nüfus oranının artış gösterdiği görülmektedir. Nüfus artış hızı ile doğru orantılı iş yaratma kapasitesinde yeterli başarı yakalanamamıştır. İlave olarak her yıl işgücüne katılan 800.000 civarında bireye istihdam imkânının sağlanmasında birtakım nedenlerden dolayı yetersiz kalmıştır. Özellikle yeni mezun gençlerimizin tecrübelerinin az olmasından, ihtiyaç duyulan ara eleman gerektiren mesleklerde işgücünün yetişmemesinden veya gençlerin beklentilerinin daha kolay işlere doğru kaymasından ve kırsaldan kentlere doğru olan göçün kentlerde işsiz yığınlara neden olmasından dolayı işsizlik önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Ayrıca, iş arayanlar ile işçi arayanları vasıf ve coğrafi olarak eşleştirme sorunları, işsizlik oranının artmasına da yol açmaktadır. İş bulamama nedeniyle artan işsizlik oranları giderek büyük bir sorun haline gelmekte olup, bu noktada iş danışmanlığı hizmetinin önemi ortaya çıkmaktadır (Euroguidance, 2008, 159).

2.3. İş ve Meslek Danışmanlığının Hedef Kitlesi

İş ve meslek danışmanlığı hizmetleri, müracaatçıların üzerinde daha kalıcı etkileri bırakacağı için aktif istihdam politikaları kapsamında değerlendirilmektedir. Öncelikle pasif istihdam politikası olan işsizlik ödeneğine müracaat yapanlara yönelik verilse de, işsizlik ödeneğini hak etmeyen işsizlere de iş ve meslek danışmanlığı hizmeti sunulmaktadır. Ancak, danışmanlık hizmetlerinin maksimum düzeyde verimli ve etkili olabilmesi için diğer istihdam politikaları ile bütün bir biçimde verilmesi gerekmektedir. Özellikle uygulanacak istihdam politikalarının ilk aşamalarında, danışmanlık hizmetlerinin verilmesi çok daha etkili olacaktır (Alabaş, 2007, 60). Bu anlamda Türkiye’de iş ve meslek danışmanları sadece kendilerine gelen işsizlerle değil, ayrıca lise ve üniversitelere de giderek toplu ve bireysel eğitim ve danışmanlık hizmetleri de vermektedirler (Yeşilyaprak, 2012, 98).

İş ve meslek danışmanlığı, kariyer konusunda beklentileri olanlara yönelik olarak da hizmetler vermektedir. İhtiyacı olan bireylerin meslek seçimini yapmaları gereken dönemden başlayarak, eğitim dönemleri ve bu dönemi takip eden iş sürecini içeren ve kişisel gelişimin sürekliliği üzerine odaklanan mesleğe/işe yönelik danışmanlık faaliyetlerini yapabilir (Karagülle, 2007, 14).

İŞKUR hedef kitleyi tanımlarken iş danışmanlığı ve meslek danışmanlığı hizmetinden yararlanacak kişileri ayrı olarak sınıflamakla birlikte, bu sınıflamanın öğrencilerden, mesleğinde belli bir kıdemde olanlara kadar toplumun birçok kesimlerine hitap ettiği görülmektedir. Pratik ve uygulamaya dönük bu sınıflamaya göre:

İş danışmanlığı hizmetlerinden;

-İlk defa işgücü piyasasına giren ve henüz mesleği olmayan gençler ve yetişkinler,

- Uzun süre işsiz kalanlar,
- İşverene dört ya da dörtten fazla gönderildiği halde işe giremeyenler,

- Özelleştirme, işyeri kapanması veya ekonomik durgunluk nedeniyle işini kaybetmiş olan ve bu nedenle işsizlik ödeneği alan, becerilerini geliştirmek isteyen, yeni bir iş bulmada ya da mesleğini değiştirme ve uyum sağlamada zorluğu olanlar,
- Mevcut mesleki eğitim imkânları hakkında bilgi isteyenler,
- Güncelliğini yitirmeye başlayan mesleklerde istihdam edilen ve istihdam edilebilirliğini artırmak için ek bir mesleki eğitime ihtiyacı olabilecek kişiler (söz konusu ek eğitimin seçilmesi konusunda),
- Herhangi bir mesleği olmayıp, işgücü yetiştirme kursuna katılmak isteyenler,
- Çalışabilecekleri potansiyel işlerin nasıl bulunacağı hakkında bilgi isteyenler,
- İş aramada yönlendirmeye ihtiyaç duyan ve bu nedenle iş arama becerileri eğitiminden yararlanabilecek kişiler,
- Kendi işini kurmak isteyenler yararlanabilirler.

Meslek danışmanlığı hizmetlerinden;

- Meslek seçme ve değiştirme aşamasında olanlar,
- Mesleki becerilerini geliştirmek isteyenler,
- Genel lisede alan, meslek lisesinde meslek alanı ve dal seçiminde, lise sonrası eğitim programı tercihlerinde bilgi ve yardıma ihtiyacı olan öğrenciler,
- Yaygın eğitim programlarına katılmak isteyen (Kurum işgücü yetiştirme kursu, mesleki eğitim merkezi, halk eğitim merkezi vb.), bir meslek alanı ve eğitim programını seçmede yardıma ihtiyaç duyan kişiler ile bir üst eğitim kurumuna yönelmek isteyen temel öğretim öğrencileri yararlanabilirler. (<http://www.iskur.gov.tr>)

Kısaca özetlemek gerekirse, iş ve meslek danışmanlığı; sadece kariyer sorunları yaşayan kişi ve gruplara değil, iş yaşamının tüm evrelerindeki tüm birey ve gruplara, kendilerine uygun, isteyerek yaptıkları, verimli ve üretken olarak çalışabildikleri bir iş ve meslek sahibi olmalarına destek vermeyi ve bunun sürekliliğini sağlamayı amaçlar.

2.4. Türkiye’de İş ve Meslek Danışmanlığı Hizmetleri

Türkiye emek piyasasında; bir taraftan gençlerin ve kadınların düşük işgücüne katılım ve istihdam oranları dikkat çekerken, diğer taraftan da özellikle gençler arasında, genel işsizlik oranından daha yüksek ve uzun süreli işsizlik oranları ile karşılaşmaktadır (Koçak, 2011, 139). Sadece Türkiye’de değil, dünyada da işsizlik oranları yükselmektedir. Benzer şekilde işsizlerin içerisinde özellikle gençlerin işsizlik oranları hızla artmaktadır. Güney Avrupa’nın Yunanistan ve İtalya gibi ülkelerinde genç işsizlik oranları 2016 yılında sırasıyla %31,1 ve %26,1 olmuştur (AB Haber, 2017). Türkiye’de ise, 2016 Kasım işsizlik oranı %12,1 olurken, gençlerin işsizlik oranı ise %19,1 olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2017). Bu nedenle günümüz emek piyasasının önemli sorunlarından biri de bu kesimlerin, işgücü piyasası ile bağlarının arttırılarak hızla istihdama hazır hale getirilmeleridir (Işığışık ve Emirgil, 2009, 215). Bu amaçla kurulmuş olan İŞKUR kurumsal kapasitesini güçlendirmek için çeşitli projelere katılmıştır.

4904 Sayılı Kanunla ilk kez, özel istihdam bürolarının önü açılmış, istihdam hizmetlerinde kamu tekeli kaldırılmıştır. 2002 yılında, Avrupa Komisyonu, Türkiye’ye Mali Yardım Programı kapsamında, İŞKUR’a, 40 milyon Euro’luk kaynağı hibe etmiştir. Bu kaynağa ek olarak 10 milyon Euro’luk ilave ile İŞKUR’un kurumsal kapasitesini arttırmak amacıyla kapsamlı bir proje hayata geçirilmiştir. 2011 yılına gelindiğinde ise ülkemizde ilk kez ‘İş ve Meslek Danışmanlığı’, ‘bir meslek’ olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda İŞKUR’a iş ve meslek danışmanlığı yapmak üzere 4000 kadro tahsisi sağlanmıştır (Biçerli, 2011, 525). 2012 Nisan ayında 2000, Temmuz ayında ise 813 kişi istihdam edilip göreve başlatılmıştır (İŞKUR, 2013, 70). 2014 Mali yılı performans programı kapsamında yayınlanan rapor verilerine göre İŞKUR’a bağlı toplamda 3.893 iş ve meslek danışmanı görev yapmaktadır (<http://www.iskur.gov.tr>).

Türkiye’nin hem uluslar arası piyasalarda olan sorunlardan hem de kendi içerisinde siyasi ve ekonomik problemlerden kaynaklı sıkıntılar emek piyasalarına da yansımıştır. 2008 krizinden sonra %10’da %15,6 seviyesine kadar yükselen işsizlik oranı, uygulanan hem aktif hem de pasif istihdam politikaları sayesinde tekrar yapısal oran olan %10’lar seviyesine indirilmiştir. Bu süreçte İŞKUR’un etkisi önemlidir. Özellikle iş ve meslek

danışmanlarının, sayıları yeteri kadar olmasa bile, işsizliğin ülkemizde fazla yükselmemesinde katkıları söz konusudur.

İŞKUR'un 2016 yılı değerlendirme verilerine göre, birçok hedefini yakaladığı görülmektedir. İŞKUR, 2016 yılı için hedeflediği özel işyerlerinden alınacak açık iş sayısı hedefi olan 2.350.000 sayısını 2.099.098 olarak %89 oranında gerçekleştirmiştir. İşe yerleştirme hedefi olan 1.000.000 sayısını 784.567 olarak % 78 oranında gerçekleştirmiştir. Özel sektör işyeri ziyaretleri sayısı olan 570.000 sayısını 549.332 olarak % 96 oranında gerçekleştirmiştir. En dikkat çekici ise, iş ve meslek danışmanlarının yapmış oldukları görüşme sayısında hedef 3.600.000 iken gerçekleştirme sayısının bunu üstünde 4.072.924 olarak %113 oranında gerçekleşmiş olmasıdır. Yine iş ve meslek danışmanlarının yapmış oldukları grup görüşmesi ve iş arama becerileri eğitiminde 25.000 hedefi çok aşarak 40.962 olarak %164 oranında gerçekleşmiştir. İŞKUR'un genelde öğrencilere faaliyetlerini, özelde ise işbaşı eğitim programlarının önem ve faydasını anlatmak amacıyla, eğitim kurumlarına ziyaretler hedeflenmiştir. 2016 yılı için hedef olarak 20.000 rakamı aşarak 23.528'e ulaşılmış ve %118 oranında başarı sağlanmıştır (İŞKUR1, 2017, 1-18) .

2.5. Bazı Ülkelerde İş Danışmanlığı Uygulamaları

Kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri çoğu ülkede aktif istihdam politikaları içinde önemli bir yer tutmaktadır. OECD'nin 2001 yılı verilerine göre Avustralya, Kanada, Japonya, Norveç ve ABD de aktif istihdam politikaları içinde en fazla kaynağı eşleştirme ve danışmanlık hizmetlerine ayırmışlardır (Biçerli, 2005, 7). Maliyetlerinin düşük olması ve etkisinin fazla olması nedeniyle iş danışmanlığı ve işsizlerin izlenmesi programları yoğunlaşmış ve aktif istihdam programları içerisinde önemli bir yer almıştır (Forslund, 2008, 32).

OECD ve Avrupa Birliği ülkeleri, kendi yurttaşlarının istihdam edilebilirliğinin geliştirilmesini teşvik etmeye dönük politikaların yanı sıra, yaşam boyu öğrenim stratejileri uygulamaya koymaktadırlar. Bu strateji ve politikaların başarıyla uygulamaya konulabilmesi için yurttaşların kendi eğitim ve istihdamlarını idare etme becerilerine sahip olması anlayışı doğrultusunda tüm yurttaşların eğitim, iş eğitimi ve çalışma konularında kaliteli bilgi ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri

amaçlamaktadır (Career Guidance, 2004, 3). OECD ülkelerinde iş arama yardımı birçok farklı hizmet şeklinden oluşmaktadır. Örneğin kamu istihdam kurumlarında ilk görüşmelerde işsizlik, iş kulüpleri, tekrar istihdam primi gibi konularda derinlemesine mülakatlar yapılmaktadır. Bu mülakatların etkinliğinin artırılması ve işsizlerin, işsizlik yardımlarından faydalanabilmeleri için danışmanlık görüşmesinin izlenmesi uygulamaları artmaktadır (Martin, 2001, 27).

Birleşik Krallık'taki çalışma çağındaki kişilere iş bulma ve sosyal güvenlik hizmeti veren İş Merkezi (Jobcenter Plus), Çalışma ve Emeklilik Bakanlığı'na (Department for Work and Pensions) bağlı yaklaşık 75.000 çalışanı ile en büyük icracı kuruluştur (British Council, 2008, 20). Müracaatçılara yönelik özel kişisel danışmanlar çalışmaktadır (Grant, 2010, 1). Birleşik Krallık'ta 18 iş arama danışmanlığı kurumunun çok başarılı bir aktif işgücü programlarından biri olduğu sonucuna varılmıştır. Genelde, bu danışmanlığın maliyeti az olup, özellikle uzun süreli işsizlerin çalışma ortamına tekrar kazandırılmasında yardımcı olmaktadır (Andaç, 2010, 12). Başvuru noktalarında danışanlara geniş hizmetler ve bilgiler sunulmaktadır. Örneğin; hizmetler hakkında bilgilendirme, yardımlar, ödemeler, iş arama ve eşleştirme, işsizlik sigortası ve diğer aktif istihdam politikaları hakkında danışmanlık hizmetleri sayılabilir. İngiltere'de işsizlik ödeneği alanların danışmanlık hizmeti alması zorunludur (Koçak ve Akman, 2011, 139).

Fransa'da Kamu İşsizlik Ajansı, işsizleri desteklemek amacıyla işsizlere daha fazla ve yoğun (birebir ilgilenecek) danışmanlık hizmetlerinin sağlanmasını hedeflemiştir (Crepon, 2004, 1). Örneğin ANPE, doğrudan doğruya istihdamla ve işgücü piyasasıyla ilintili sorunları olan işsizler ve iş arayanlara rehberlik hizmeti veren bir kuruluştur. Bu çerçevede iş arayan kişiye kendi güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirmesi için bir çerçeve ile birlikte danışmanlık ve destek sunulmaktadır (Jackman, 2005, 26). Norveç'te Kamu İstihdam personeli işsizleri, her üç ayda bir teke tek danışmanlık ya da grup bazında bilgi alış verişi amacıyla çağırılmaktadır. Bu ülkede kamu istihdam danışmanları ayrıca iş arayanlarla tam bir işbirliği içinde eylem ya da istihdam geliştirme planları hazırlamaktadır. Bu planlarda iş arayanların işgücü piyasasında iş bulma şanslarını artırıcı farklı adımlar belirtilmektedir. Hollanda, Portekiz ve İspanya'daki kamu danışmanlık hizmetlerinde, işsizlerin yeniden iş bulmaları için yeniden bütünleştirme planları ya da bireysel bazda yardım planları hazırlanmaktadır. Hong Kong'da geliştirilen

iş bulma programı ise işsizlerin iş bulmalarına yardım amacıyla iş danışmanlığı hizmetleri sunmaktadır (Phan vd. 2001, 83).

İsveç'te uzun süre hasta olan kişilere hastalık parası alabilme günleri veya hastalık sigortası süreleri bittiğinde, çalışma hayatına geri dönebilmeleri için yardımda bulunulması amacıyla davet yapılmaktadır. İlk toplantıda İş ve İşçi Bulma Kurumu'nda çalışan iş bulma konusunda yardımcı olacak görevli, bundan sonra birlikte neler yapabileceğini anlatıyor. İkinci aşama olan iş hayatına giriş programında, ilgili kişilere iş hayatına giriş programına (arbetslivsintroduktion) katılmaları için tekrar davette bulunuluyor. Programa katılan kişiyle birebir görüşülüyor ve kişiye uygun aktiviteler düzenleniyor. Kurum görevlisi ve ilgili kişi birlikte kişinin tekrar çalışmaya başlayabilmesi için ne gibi koşullara sahip olduğunu saptıyorlar. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nda, kişiye yardım edecek meslek hastalıkları uzmanları, psikologlar, fizyoterapistler ve sosyal danışmanlar gibi uzmanlar vardır. İş hayatına giriş programı en fazla üç ay devam etmektedir (Bader ve Dilber, 2004, 5). Üçüncü aşama olarak iş hayatına giriş programı sona erdikten sonra iş bulunabilmesi amacıyla her kişinin koşullarından hareketle kişiye özel eylem planı hazırlanıyor (www.arbetsformedlingen.se).

Uzun dönemli işsizlere yönelik olarak düzenlenen “Yeniden Başlama” kursları danışmanlık hizmetleri için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu kurslar 1-6 hafta süren seminerler biçiminde olup uzun süre işsiz kalmış insanların kendilerine güvenlerini arttırmayı, iş arama metotları konusunda bilgilendirme ve tavsiyeleri ve kurslara katılanlara uygun meslekleri tanıtmaya ve eğitimleri kapsamaktadır. Bu tür programlar, birçok ülkede farklı isimler altında uygulanmaktadır. İngiltere’de “İşsizlik Programı”, Danimarka’da “Yaratıcılık Kursları”, İrlanda’da “İş Arama Kursları” bu programlara örnek olarak verilebilir. Yine Almanya’da 1969 yılından beri uygulanan “Employment Promotion Act” programı uzun dönemli işsizlere her üç ayda bir kişisel danışmanlık hizmet vermeyi öngörmektedir. Bu tür kursların asıl amacı uzun dönemli işsizlere eğitim seçeneklerini tanıtmaya ve bireylerin güvenlerini arttırmaktır. Programlar, iş arama kabiliyetleri, işverenlerle temas kurma, benzer yaş grubu, benzer ilgileri olan ve benzer sorunları olan insanları bir araya getirme üzerinde yoğunlaşmıştır (Duruel, 2007, 398–399).

Japonya’da verilen hizmetler de oldukça kapsamlıdır. Örneğin bu ülkede beyaz yakalı ve yaşlı işçiler için belli kentlerde 25 “Yetenek Bankası”, çalışabilecek durumda olan ve çalışmaya istekli kadınlar için de

yine belli kentlerde 12 “Merhaba Bayan” Merkezi açılmıştır. Bunların yanı sıra Tokyo’da da bir “U dönüşü” merkezi açılmıştır. Bu merkezlerin amacı, geldikleri yerlere geri dönmek isteyenlere istihdam, yaşam tarzlarına ilişkin bilgiler ve mesleki danışmanlık sağlamaktır. Program, “U dönüşü fuarları” adı verilen ortak görüşmelerle de desteklenmektedir. Ayrıca görüşmeler video-konferans tekniklerinden yararlanılarak yapılabilmektedir (Phan vd. 2001, 84).

İş arama yardımları ve hizmetlerinden yararlanan işsizlerin nitelikleri farklı olabilmektedir. Örneğin, İngiltere’de uzun süredir işsiz olanları, Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyal yardım alan kadınları, Kanada’da endüstriyel yeniden yapılanmanın bir sonucu olarak işten çıkarılanları ve Hollanda’da genç işsizleri kapsayan programlar bulunmaktadır. Kanada’da işsizliğin artış gösterdiği 1980’lerin sonunda, programa katılanların programa katılmayan benzer işsizlere göre iş aramak için daha fazla zaman harcadıkları belirlenmiştir. Hollanda’da ise, 1980’lerin ortasında işsizlik oranında bir azalma gerçekleşirken, programa katılanların katılmayanlara göre daha kolay iş buldukları görülmüştür (Dar-Tzannatos’tan aktaran Kapar, 2008, 349–350).

Özellikle Danimarka ve İsveç, eğitimden ayrılmış ve iş bulamamış gençlerle sistemli bir ilişki kurmak suretiyle onları uzun dönemli işsizlik riskine karşı korumayı amaçlamışlardır (Gündoğan, 1999, 12). Finlandiya da ise kariyer rehber danışmanları işsizler ile görüşerek kariyer planlarının oluşturulması konusunda yüz yüze mülakatlar yapılmaktadır. İhtiyaç doğrultusunda psikolojik testler uygulanıyor, uygun işler ve eğitim seçenekleri sunuluyor ve kişilerle özel görüşmeler yapılmaktadır (www.mol.fi).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Betimsel nitelikte olan bu çalışmada, Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmelerde bulunduğu için araştırma modeli olarak betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

Soruların tamamı İŞKUR'un iş ve meslek danışmanlığı kapsamında vermiş olduğu hizmetler değerlendirilerek hazırlanmıştır. Buna ilave olarak, iş ve meslek danışmanları ile de görüşülerek anket sorularının yeterliliği tartışılmıştır.

3.2. Evren, Örneklem ve Karşılaşılan Kısıtlar

Araştırmanın evreni Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'dir. Fakülte bünyesinde iktisat, işletme, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, uluslararası ilişkiler ve sosyal hizmet bölümleri bulunmaktadır. Fakülte içerisinde toplam 2322 öğrenci bulunmaktadır. Fakültede 1. Sınıflar, henüz mesleki ve kariyer beklentileri oluşmayacağından hariç tutulmuştur. Ayrıca bölüm öğrencilerine ulaşım sıkıntısı olduğundan ve hem de kamusal boyutu çok öne çıktığından dolayı sosyal hizmet bölümü öğrencileri ve uygulamanın yapıldığı tarihte yeni açılmış olan uluslararası ticaret ve finans bölümü hariç tutulmuştur. 1. Sınıfların ve sosyal hizmet bölümünün hariç tutulması durumunda toplam fakülte öğrenci sayısı 1522 olmaktadır.

Anketler fakülte öğretim üyelerinin izinleri doğrultusunda yapılmıştır. Ancak iş ve meslek danışmanlarının yapmış oldukları eğitimin öncesinde ve sonrasında anketlerin yapılması yanında eğitim için de ders saatlerinden istenmesi çalışmanın kısıtlanmasına yol açmıştır. O nedenle bazı bölümlerde anket sayısı daha az olmuştur. Bunlara ilave olarak, II. öğretim öğrencilerinde devam durumlarının azlığı ve zaman sınırlamasından dolayı, anket sayıları I. öğretime göre daha az çıkmıştır. Dolayısıyla işletme, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, iktisat ve uluslararası ilişkiler bölümlerinde okuyan 312 adet öğrenci ile ilk anket yapılmıştır. İş ve meslek danışmanlarının verdiği eğitim sonrasında da aynı öğrencilerle 312 adet anket yapılmıştır. Anketler yapılırken herhangi bir bölümün öğrencilerine herhangi bir nedenden dolayı öncelik verilmemiştir. Bununla birlikte, öğretim üyelerinin verdikleri fırsatlar doğrultusunda anketler yapıldığından, bölümlerin anket sayılarında farklılıklar olmuştur. Anketlerin bazıları sorunlu olarak doldurulduğundan, analiz aşamasında sayı 312'den 286'ya indirilmiştir. Araştırma 2014-2015 eğitim yılında bahar döneminde yapılmıştır. Her bir sınıfa farklı iş ve meslek danışmanının girmesi sağlanarak, danışmanlara yönelik olabilecek kişisel eleştirilerin etkisi yok edilmeye çalışılmıştır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Çözülmesi

Verilerin toplanması için hazırlanmış anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrenciler ile ilgili demografik bilgiler (yaş, cinsiyet, bölüm, sınıf, öğrenim türü) ikinci bölümde ise “üniversite öğrencilerinin iş bulma ve kariyer beklentilerine ilişkin değerlendirme” maddeleri bulunmaktadır. Anketler öğrencilere elden dağıtılmış, tamamlamalarını takiben geri toplanmıştır. Değerlendirme sorularının bulunduğu, anketin ana kütesini teşkil eden ikinci bölüm 25 maddeden oluşmaktadır.

Değerlendirme sorularında beşli likert ölçeği kullanılmıştır. Katılımcılardan, maddelere (1) Hiç Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum (5) Tamamen Katılıyorum seçeneklerinden bir tanesini işaretlemeleri istenmiştir. Elde edilen veriler SPSS 15 istatistik programı kullanılarak çözümlenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Elde edilen bulgular öncelikle demografik verileri değerlendirilmiştir. Demografik veriler tek bir tabloda birleştirilerek tamamını görme hedeflenmiştir. Ayrıca benzer bir yaklaşım ile ankete katılan üniversite öğrencilerinin iş bulma ve kariyer beklentilerine ilişkin ön test ve son test ortalamaları da tek bir tabloda verilerek, ikisi arasındaki değişim gözlemsel olarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını anlamak için ise Wilcoxon İşaretili Sıralar testi, Post Hoc-LSD testi, T testi ve Anova testi uygulanarak sonuçlar elde edilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Özellik	Düzy	Frekans (f)	Yüzde (%)
---------	------	-------------	-----------

Cinsiyet	Erkek	101	35,3
	Kadın	185	64,7
	Toplam	286	100,0
Yaş Aralığı	18-20	70	24,5
	21-25	213	74,5
	26-30	3	1,0
	Toplam	286	100,0
Sınıf	2. Sınıf	134	46,9
	3. Sınıf	104	36,4
	4. Sınıf	48	16,8
	Toplam	286	100,0
Bölüm	İşletme	60	21,0
	Çalışma Ekonomisi	139	48,6
	İktisat	64	22,4
	Uluslararası İlişkiler	23	8,0
	Toplam	286	100,0
Öğretim Türü	I. Öğretim	216	75,5
	II. Öğretim	70	24,5
	Toplam	286	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir. Tablo 1’e göre araştırmaya katılan öğrencilerin 185’i (%64,7) kadın, 101’i (%35,3) erkektir. Yaş aralığına göre öğrencilerin

70'i (%24,5) 18-20, 21,3'ü (%74,5) 21-25, 3'ü (%1,0) 26-30 yaş arasındadır. Öğrenim gördükleri sınıfa göre öğrencilerin 134'ü (%46,9) 2.sınıf, 104'ü (%36,4) 3.sınıf ve 48'i (16,8) 4.sınıf öğrencisidir. Öğrenim gördükleri bölümlere göre öğrencilerin, 60'ı (%21,0) İşletme, 139'u (%48,6) Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, 64'ü (%22,4) İktisat ve 23'ü (%8,0) Uluslararası İlişkiler bölümünde öğrenim görmektedir. Son olarak öğretim türüne göre öğrencilerin 216'sı (%75,5) I.Öğretim, 70'i (%24,5) II. Öğretim öğrencisidir.

Alan araştırmasının sonuçlarına göre iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin öğrenciler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiş olup, öğrencilerin meslek ve kariyer beklentilerinde belirginliklerin önemli oranda arttığı anlaşılmıştır. İş ve meslek danışmanlığı alanında verilen eğitimler sırasında yazılı ve görsel kaynakların kullanılması ve eğitim veren danışmanların emek piyasası hakkında güncel ve pratik bilgi ve tecrübelerinin olması, öğrenciler üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. O nedenle, genç işsizlikle mücadelede daha başarılı olmak amacıyla, İŞKUR'un hem liselerde hem de üniversitelerde iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerini yaygınlaştırarak etkin hale getirmesi faydalı olacaktır. İŞKUR'un iş ve meslek danışmanlığı ile ilgili hedef ve politikalarının küresel değişimler ışığında gözden geçirilip güncellenmesi daha verimli sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Bu değişiklikler ülke ihtiyaçları ile örtüşecek şekilde olmalıdır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin İş Bulma Ve Kariyer Beklentilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Ortalamaları

	\bar{X}_1	\bar{X}_2
1- Mezun olduğumda uygulamak üzere bir kariyer planı oluşturdum.	3,37	3,27
2- Mezun olduğumda nerede çalışmak istediğimi biliyorum.	3,42	3,41
3- Kariyer hedeflerim ile almış olduğum eğitimin uyumlu olduğunu düşünüyorum.	3,04	3,45
4- Becerilerimin iş bulmada yeterli olduğunu düşünüyorum.	3,40	3,48
5- Mezun olduğumda ne iş yapacağımı biliyorum	3,41	3,38
6- Gelecek kaygısı taşımıyorum.	2,83	2,79
7- Mezun olduğumda iş bulacağımı ümit ediyorum.	3,52	3,55
8- Maddi anlamda aileme bağımlı hissediyorum.	3,53	3,43
9- İş bulmamda sosyal çevrem-in-ailemin-akrabalarımın bana yardımcı olacağını düşünüyorum.	3,24	3,31
10- Mezun olduğumda farklı alanlarda iş sahibi olabilirim.	3,60	3,62
11- Çalışmak istediğim firmaların bana iş tatmini sağlayacağını düşünüyorum.	3,22	3,46
12- Çalışmayı istediğim firmalarda yeteneklerimi kullanabileceğimi düşünüyorum.	3,55	3,73
13- Çalışma yaşamında kurallara uyacağımı düşünüyorum.	4,11	4,16
14- Ekip çalışmasına uygun olduğumu düşünüyorum.	4,07	4,13
15- Çalışma yaşamımda ücret beklentilerimin karşılanacağını düşünüyorum.	3,21	3,44
16- İş bulma kanallarını biliyorum.	3,18	3,52
17- İnternetteki iş bulma kanallarını kullanıyorum.	3,13	3,28
18- İşverenlerin ilgisini çekebilecek bir cv hazırlayabilirim.	3,09	3,50
19- Mülakat yöntem ve teknikleri hakkında yeterli bilgiye sahibim.	2,86	3,43
20- İş başvurusu esnasında yapılacak mülakatta sorulacak muhtemel soruları biliyorum.	2,77	3,45
21- Becerilerimi arttırmak için meslek kurslarına katılabilirim.	3,79	4,00
22- İş bulma kanalı olarak İŞKUR'u önemsiyorum.	3,39	3,88
23- İŞKUR meslek edindirme kursuna katılmamın kariyerim üzerinde olumlu bir etki yaratacağını düşünüyorum.	3,15	3,74
24- İŞKUR meslek edindirme kursuna katılmamın kariyerim üzerinde olumlu bir etki yaratacağını düşünüyorum.	3,22	3,89
25- İŞKUR'un İşbaşı Eğitim Programları hakkında bilgi sahibiyim.	2,56	3,82

Tablo 2’de iş ve meslek danışmanlarının eğitimi öncesi ve sonrası yapılan anketlerde soruların ortalamaları alınmıştır. Bununla, eğitim öncesi ile sonrası öğrencilerde farklılık olup olmadığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Eğitim sonrası ortaya çıkan ortalamalar açısından bakıldığında, özellikle ilk 6 soruda öğrencilerin iş bulma farkındalıklarının arttığı ve bu anlamda kaygılarının az da olsa yükseldiği görülmektedir. Bununla birlikte, 16. sorudan itibaren İŞKUR’un fonksiyonlarına yönelik olan sorularda ise eğitim sonrası yapılan ankette ortalamaların önemli bir miktarda artış gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma beklentileri ve kariyer hedeflerine yönelik görüşlerinin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Sontest-Öntest	N	Sıra Ortalaması	SıraToplamı	Z	p
Negatif Sıra	122	125,74	15340,00	0,93*	0,34
Pozitif Sıra	134	131,01	17556,00		
Eşit	30	-	-		

*Negatif sıralar temeline dayalı.

Öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası tutumlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin iş bulma beklentileri ve kariyer hedefleri gibi ifadelerle ilişkin İş ve Meslek Danışmanları tarafından sunulan eğitim öncesi ve eğitim sonrası değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Z=0,93, P>.0,05. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve toplamaları dikkate alındığında gözlenen bu farkın pozitif sıralar, diğer ifadeyle son test puanı lehinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, İş ve Meslek

Danışmanları tarafından verilen eğitimlerin öğrencilerin iş bulma beklentileri ve kariyer hedeflerine yönelik tutumlarını geliştirmede olumlu bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik görüşlerinin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Sontest-Ön test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Negatif Sıra	83	104,52	8675,00	6,70*	0,00
Pozitif Sıra	175	141,35	24736,00	-	-
Eşit	28	-	-	-	-

*Negatif sıralar temeline dayalı

Öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin iş arama becerilerine ilişkin İş ve Meslek Danışmanları tarafından sunulan eğitim öncesi ve eğitim sonrası değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Z=6,70, P<0,05. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve toplamaları dikkate alındığında araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrasında iş arama becerilerinde anlamlı bir farklılık gözlemlenmektedir. Buna göre eğitime katılan öğrencilerin eğitim sonrasındaki görüşleri eğitim öncesi görüşlerinden daha olumludur.

Tablo 5. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Sontest-Ön test N	Sıra Ortalaması	SıraToplamı	Z	p	
Negatif Sıra	63	94,14	5931,00	9,32*	0,00
Pozitif Sıra	201	144,52	29049,00	-	-
Eşit	22	-	-	-	-

* Negatif sıralar temeline dayalı

Öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 5’te verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin İŞKUR hizmetlerine yönelik algı ve tutumlarına ilişkin eğitim öncesi ve eğitim sonrası değerlendirme arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

$Z=9,32$, $P<0,05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve toplamaları dikkate alındığında araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrasında iş arama becerilerine yönelik tutumlarında pozitif yönlü anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine ilişkin tutumlarının cinsiyete göre T-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	X	Ss	sd	t	P
Eğitim	Kadın	185	3,35	0,72	284	1,33	0,184
Öncesi	Erkek	101	3,23	0,84			
Eğitim	Kadın	185	3,36	0,73	284	0,43	0,662
Sonrası	Erkek	101	3,40	0,67			

Öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine ilişkin tutumlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan T testi sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumları, kadın öğrenciler ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>0,05$). Kadın öğrencilerin iş bulma ve kariyer beklentilerine ilişkin eğitim öncesi tutumları ortalaması ($X=3,35$), erkek öğrencilere göre ($X=3,23$) daha olumlu iken, eğitim sonrası erkek öğrencilerin tutumları ortalaması ($X=3,40$), kadın öğrencilere oranla ($X=3,36$) daha olumludur.

Tablo 7. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik görüşlerinin cinsiyete göre T-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	X	Ss	sd	t	P
Eğitim Öncesi	Kadın	185	3,00	0,70	284	0,13	0,89
Eğitim Öncesi	Erkek	101	3,01	0,78			
Eğitim Sonrası	Kadın	185	3,44	0,67	284	0,13	0,89
Eğitim Sonrası	Erkek	101	3,43	0,78			

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik görüşlerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin T testi sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumları, kadın öğrenciler ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>0,05$). Kadın öğrencilerin iş arama becerilerine ilişkin eğitim sonrası görüşlerinin ortalaması ($X=3,44$), eğitim öncesi görüşlerine göre ($X=3,00$) olumlu yönde artış göstermiştir. Yine erkek öğrencilerin iş arama becerilerine ilişkin eğitim sonrası görüşleri ortalaması ($X=3,43$) eğitim öncesi görüşlerine göre ($X=3,01$) olumlu yönde artış göstermiştir.

Tablo 8. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının cinsiyete göre T-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	X	Ss	sd	t	P
Eğitim	Kadın	185	3,39	0,70	284	5,16	0,00
Öncesi	Erkek	101	2,92	0,78			
Eğitim	Kadın	185	3,86	0,57	284	0,00	0,99
Sonrası	Erkek	101	3,86	0,67			

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik görüşlerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan T-testi sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin İŞKUR hizmetlerine yönelik görüşleri kadın öğrenciler ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Araştırmaya katılan erkek öğrencilerin İŞKUR hizmetlerine yönelik eğitim öncesi tutumlarının ortalaması ($X=2,92$), kadın öğrencilerin İŞKUR hizmetlerine yönelik eğitim öncesi tutumlarına göre ($X=3,39$) daha olumsuz yöndedir. Kadın öğrencilerin eğitim öncesi tutumları erkek öğrencilerin eğitim öncesi tutumlarına oranla daha olumludur. Bununla beraber kadın öğrencilerin eğitim sonrası tutumları ortalaması ($X=3,86$) eğitim öncesi tutumlarına göre ($X=3,39$) olumlu yönde artış göstermektedir. Yine erkek öğrencilerin eğitim sonrası tutumları da ($X=3,86$) eğitim öncesi tutumlarına göre ($X=2,92$) pozitif yönlü bir artış göstermektedir.

Tablo 9. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine ilişkin tutumlarının öğrenim türüne göre T testi sonuçları

	Öğrenim Türü	N	X	Ss	sd	t	P
Eğitim Öncesi	I.Öğretim	216	3,30	0,77	284	0,39	0,69
	II.Öğretim	70	3,34	0,76			
Eğitim Sonrası	I.Öğretim	216	3,36	0,72	284	0,44	0,531
	II.Öğretim	70	3,42	0,66			

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine ilişkin tutumlarının öğrenim türüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan T-testi sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine ilişkin görüşleri öğrenim türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>0,05$) I.öğretim öğrencilerinin eğitim öncesi görüşlerinin ortalaması ($X=3,30$), eğitim sonrası görüşlerinden ($X=3,36$) daha olumsuzdur. Yine II. Öğretim öğrencilerinin eğitim öncesi görüşlerinin ortalaması ($X=3,34$), eğitim sonrasında ($X=3,42$) pozitif yönlü bir artış göstermektedir.

Tablo 10. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının öğrenim türüne göre T-testi sonuçları

	Öğrenim Türü	N	X	Ss	sd	t	P
Eğitim Öncesi	I.Öğretim	216	2,96	0,76	284	1,99	0,04
	II. Öğretim	70	3,16	0,62			
Eğitim Sonrası	I.Öğretim	216	3,42	0,67	284	0,88	0,37
	II. Öğretim	70	3,50	0,55			

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının öğrenim türüne göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan T-testi sonuçları Tablo 10’da gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine ilişkin tutumları öğrenim türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($P < 0,05$). Tablo 10’a göre I.öğretim öğrencilerinin eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik görüşlerinin ortalaması ($X=3,42$), eğitim öncesi görüşlerinden ($X=2,96$) daha olumludur. Yine II. Öğrenim öğrencilerine baktığımızda iş arama becerilerine yönelik tutumlarında eğitim öncesine oranla ($-X=3,16$), eğitim sonrasında ($X=3,50$) önemli bir artış görülmektedir.

Tablo 11. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının öğrenim türüne göre T-testi sonuçları

	Öğrenim Türü	N	X	Ss	sd	t	P
Eğitim Öncesi	I.Öğretim	216	3,21	0,76	284	0,55	0,57
	II. Öğretim	70	3,27	0,77			
Eğitim Sonrası	I.Öğretim	216	3,84	0,64	284	1,08	0,28
	II. Öğretim	70	3,93	0,50			

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının öğrenim türüne göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan T-testi sonuçları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumları öğrenim türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>0,05$). Tablo 11’e göre I. öğretim ve II. öğretim öğrencilerinin ortalamalarının eğitim sonrasında daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 12. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarının yaş gruplarına göre Anova testi sonuçları

	Yaş	N	X	Ss
Eğitim Öncesi	18-20	70	3,38	0,84
	21-25	213	3,27	0,73
	26-30	3	4,33	0,52
Eğitim Sonrası	18-20	70	3,44	0,66
	21-25	213	3,35	0,73
	26-30	3	3,16	0,62

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Anova testi sonuçları Tablo 12’de gösterilmiştir.

Analiz sonuçları araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarında yaş grupları değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir $F(2,283)=3,275$, ($P<0,05$). Öğrencilerin eğitim öncesi iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumları yaş gruplarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Hangi yaş grupları arasında farklılık olduğunu bulmak amacıyla için Post Hoc-LSD testi yapılmıştır.

Tablo 13. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarının yaş gruplarına göre Post Hoc-LSD testi sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	3,824	2	1,912	3,275	0,39	
Grup içi	165,229	283	0,584			18-20— 26-30
Toplam	169,053	285				21-25—26-30

Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Post Hoc-LSD testinin sonuçlarına göre, 26-30 yaş grubunda olanların eğitim öncesi tutumlarının ($X=4,33$) 18-20 yaş grubundaki öğrencilerin eğitim öncesi tutumlarından ($X=3,38$) ve 21-25 yaş grubundaki öğrencilerin eğitim öncesi tutumlarından ($X=3,27$) daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($P>0,05$).

Tablo 14. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının yaş gruplarına göre Anova testi sonuçları

	Yaş	N	X	Ss	F	P
Eğitim	18-20	70	2,99	0,77	0,31	0,73
Öncesi	21-25	213	3,01	0,720		
	26-30	3	3,33	0,83		
Eğitim	18-20	70	3,55	0,63	1,38	0,25
Sonrası	21-25	213	3,40	0,64		
	26-30	3	3,46	0,70		

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Anova testi sonuçları Tablo 14’te gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarında yaş grupları değişkenine göre anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($P>0,05$). Ortalamalar dikkate alındığında öğrencilerin eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarında pozitif yönlü bir artış olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 15. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının yaş gruplarına göre Anova testi sonuçları

	Yaş	N	X	Ss	F	P
Eğitim	18-20	70	3,09	0,75	2,14	0,11
Öncesi	21-25	213	3,26	0,76		
	26-30	3	3,80	0,60		
Eğitim	18-20	70	3,92	0,68	0,95	
Sonrası	21-25	213	3,84	0,58		
	26-30	3	4,20	0,72		

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Anova testi sonuçları Tablo 15’de gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0,05$). Ortalamalar dikkate alındığında öğrencilerin eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarında olumlu yönde bir artış gözlemlenmektedir.

Tablo 16. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre Anova testi sonuçları

	Sınıf	N	X	Ss	F	P
Eğitim	2.sınıf	134	3,28	0,79	1,31	0,26
Öncesi	3.sınıf	104	3,40	0,73		
	4.sınıf	48	3,20	0,75		
Eğitim	2.sınıf	134	3,47	0,70	2,45	0,08
Sonrası	3.sınıf	104	3,27	0,73		
	4.sınıf	48	3,32	0,65		

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Anova testi sonuçları Tablo 16’da gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0,05$).

Tablo 17. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre Anova testi sonuçları

	Sınıf	N	X	Ss
Eğitim	2.sınıf	134	2,96	0,70
Öncesi	3.sınıf	104	2,96	0,78
	4.sınıf	48	3,25	0,67
Eğitim	2.sınıf	134	3,49	0,68
Sonrası	3.sınıf	104	3,38	0,64
	4.sınıf	48	3,41	0,50

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Anova testi sonuçları Tablo 17’de gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarında sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gözlenmiştir ($P<0,05$). Farklılığın hangi sınıf düzeylerinde olduğunu belirlemek amacıyla Post Hoc-LSD analizi yapılmıştır.

Tablo 18. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre Post Hoc-LSD sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	3,271	2	1,635	3,080	0,047	
Grup içi	150,249	283	0,531			2.-4.
Toplam	153,520	285				3.-4.

Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Post Hoc-LSD testinin sonuçlarına göre, 4. sınıf öğrencilerin iş arama becerileri ortalamaları, 2. ve 3. sınıflarda öğrenim görmekte olan öğrencilerden daha olumlu olduğu gözlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarında sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gözlenmiştir ($P>0,05$).

Tablo 19. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre Anova testi sonuçları

	Sınıf	N	X	Ss
Eğitim	2.sınıf	134	3,15	0,75
Öncesi	3.sınıf	104	3,22	0,75
	4.sınıf	48	3,44	0,78
Eğitim	2.sınıf	134	3,94	0,59
Sonrası	3.sınıf	104	3,73	0,66
	4.sınıf	48	3,92	0,46

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Anova testi sonuçları Tablo 19'da gösterilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarında sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık görülmüştür $F(2,283)=3,65$ ($P<0,05$). Hangi sınıf düzeyleri arasında farklılık olduğunu bulmak amacıyla Post Hoc-LSD testi yapılmıştır.

Tablo 20. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre Post Hoc-LSD sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	2,668	2	1,33	3,65	0,027	
Grup içi	103,307	283	0,36			2.-3.
Toplam	106,044	285				

Analiz sonuçları araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarında sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($P < 0,05$). Eğitim sonrası İŞKUR hizmetlerine yönelik tutumlarında 2. sınıf öğrencilerinin 3. sınıf öğrencilerine göre daha olumlu olduğu görülmüştür. Bu olumlu bakışın tek bir nedeni olacağını söylemek çok mümkün değildir. Ancak, 3. sınıfların 2. sınıflara göre emek piyasasının özellikleri konusunda farkındalık seviyelerinin daha yüksek olma ihtimali vardır. O nedenle İŞKUR iş ve meslek danışmanlarının vermiş oldukları eğitimin etkisi 3. sınıflarda 2. sınıflara göre daha az çıkmış olabilir. Bir diğer ifadeyle, 2. sınıflar için daha bilgilendirici, farkındalıklarını artırıcı ve dolayısıyla emek piyasasına dair beklentilerinin eğitim öncesine nazaran yükselmesi söz konusu olmaktadır.

Tablo 21. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarının bölüm düzeyine göre Anova testi sonuçları

	Bölüm	N	X	Ss	F	P
Eğitim	İşletme	60	3,35	0,86	0,59	0,61
Öncesi	Çeko	139	3,30	0,77		
	İktisat	64	3,36	0,70		
	Uluslararası İliş.	23	3,13	0,67		
Eğitim	İşletme	60	3,36	0,63	0,60	0,61
Sonrası	Çeko	139	3,38	0,73		
	İktisat	64	3,43	0,65		
	Uluslararası İliş.	23	3,20	0,93		

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarının bölüm düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Anova testi sonuçları Tablo 21’de gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarında bölüm düzeyine göre anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($P>0,05$). Ortalamalar dikkate alındığında öğrencilerin eğitim sonrası iş bulma ve kariyer beklentilerine yönelik tutumlarında olumlu yönde bir artış gözlemlenmektedir.

Tablo 22. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının bölüm düzeyine göre Anova testi sonuçları

	Bölüm	N	X	Ss
Eğitim	İşletme	60	3,12	0,69
Öncesi	Çeko	139	3,13	0,69
	İktisat	64	2,78	0,69
	U.İ	23	2,61	0,69
Eğitim	İşletme	60	3,40	0,58
Sonrası	Çeko	139	3,47	0,56
	İktisat	64	3,39	0,81
	U.İ	23	3,48	0,70

Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının bölüm düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Anova testi sonuçları Tablo 22’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarında bölüm düzeyine göre anlamlı bir farklılık görülmektedir $F(2,282)=6,445$ ($P<0,05$). Hangi bölüm öğrencisi olmaları arasında farklılık olduğunu bulmak amacıyla için Post Hoc-LSD testi yapılmıştır.

Tablo 23. Üniversite öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası iş arama becerilerine yönelik tutumlarının bölüm düzeyine göre Post Hoc-LSD sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	9,850	2	3,283	6,445	0,000	İşletme-İktisat
Grup içi	143,669	282	0,509			İşletme-U.İ.
Toplam	153,520	285				Çeko-İktisat Çeko-U.İ.

Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Post Hoc-LSD testinin sonuçlarına göre, İşletme ve Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü öğrencilerinin İktisat bölümü ile Uluslararası İlişkiler bölümü öğrencilerinden iş arama becerilerine yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmektedir. İşletme ve Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri öğrencilerinin iş arama becerilerinin yüksek olmasının en önemli sebebi olarak, her iki bölümün emek piyasaları konularına hem pratik hem de teorik olarak daha yakın olmalarından kaynaklanabilir. İşletme bölümü, özel ve kamu sektöründe istihdam beklentilerinden dolayı emek piyasalarına erişim ve uygulama yönü öne çıkmaktadır. Aynı şekilde, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü emek piyasaları, istihdam, iş bulma, iş ve meslek danışmanlığı konularında eğitim esnasında dersler aldıkları için, iş arama becerilerine yönelik tutumlarının olumlu çıkması beklenmelidir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de ekonominin büyümesi ile birlikte emek piyasası da hızla gelişmektedir. Hem emeğini arz edenlerin hem de emek talebinde bulunanların hem vasıf hem de sayısal olarak eşleşebilmeleri için mutlaka emek piyasasının çok iyi çalışması gerekmektedir. Türkiye'de ve Dünya'da giderek artan genç işsizliği, hükümetler açısından önemli bir sorun alanı olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de %20'ye yaklaşan genç işsizlik oranının azaltılması için hükümete ve özellikle istihdam kurumu olan İŞKUR'a önemli görevler düşmektedir. Son yıllarda sayıları artan üniversitelerden mezun olan gençlere ilave olarak gençlerin de nüfus içerisinde oranlarının yüksek olması, işsizler içerisinde gençlerin önemini daha da artırmaktadır. Bu anlamda, İŞKUR'un iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri ile mesleki ve teknik liselerde ve üniversitelerde verecekleri meslek ve kariyer alanındaki danışmanlık hizmetleri ve bu hizmetlerin verimlilikleri oldukça önemli olmaktadır.

Bu çalışmayla, Yalova Üniversitesi İ.İ.B.F. öğrencilerinin almış oldukları iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin söz konusu öğrencilerin iş bulma ve kariyer beklentileri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla 2014-2015 eğitim yılı bahar döneminde İktisat, İşletme, Uluslar arası İlişkiler ve Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinde okuyan toplam 286 öğrenciye anket uygulanmıştır. Alan araştırmasına katılan öğrencilerin 185'i (%64,7) kadın, 101'i (%35,3) erkektir. Yaş aralığına göre öğrencilerin 70'i (%24,5) 18-20, 21,3'ü (%74,5) 21-25, 3'ü (%1,0) 26-30 yaş arasındadır. Öğrenim gördükleri sınıfa göre öğrencilerin 134'ü (%46,9) 2.sınıf, 104'ü (%36,4) 3.sınıf ve 48'i (16,8) 4.sınıf öğrencisidir. Öğrenim gördükleri bölümlere göre öğrencilerin, 60'ı (%21,0) İşletme, 139'u (%48,6) Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, 64'ü (%22,4) İktisat ve 23'ü (%8,0) Uluslararası İlişkiler bölümünde öğrenim görmektedir. Son olarak öğretim türüne göre öğrencilerin 216'sı (%75,5) I.Öğretim, 70'i (%24,5) II. Öğretim öğrencisidir.

Alan araştırmasının sonuçlarına göre iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin öğrenciler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiş olup, öğrencilerin meslek ve kariyer beklentilerinde belirginliklerin önemli oranda arttığı anlaşılmıştır. Ayrıca, iş ve meslek danışmanlığı alanında

verilen eğitimler sırasında yazılı ve görsel kaynakların kullanılması ve eğitim veren danışmanların emek piyasası hakkında güncel ve pratik bilgi ve tecrübelerinin olması, öğrenciler üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Eğitim veren üç danışmanın ikisinin emek piyasaları hakkında pratik bilgiye sahip olması, ortalamalarının diğerinden daha yüksek çıkmasına neden olmuştur. Daha pratik bilgiye sahip olan iki danışmanın ortalamaları 3,6229 ve 3,6479 çıkarken, üçüncü danışmanın diğer iki danışmana nazaran pratik bilgilerden yoksun olması nedeniyle ortalaması 3,4591 olmuştur. Genç işsizlikle mücadelede daha başarılı olmak amacıyla, İŞKUR'un hem liselerde hem de üniversitelerde iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerini yaygınlaştırarak etkin hale getirmesi faydalı olacaktır. İŞKUR'un iş ve meslek danışmanlığı ile ilgili hedef ve politikalarının küresel değişimler ışığında ve ülke ihtiyaçları ile örtüşecek şekilde gözden geçirilip güncellenmesi, daha verimli sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Alabaş, Aydın, “Uzun Süreli İşsizler Ve Uzun süreli İşsizliği Azaltmada İŞKUR’un Önemi” İŞKUR yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007.
- Andaç, Murat, Kamu İstihdam Kurumları, www.csgb.gov.tr/csgbportal/showproperty/.../iskurulkeuygulamaları (Erişim: 07.03.2011).
- Bader, Arslan ve Dilber Ulaş, “İstihdamın Korunması Ve İşten Çıkarılanlara Uygulanan Yardımlar”, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1–2, 2004.
- Biçerli, Mustafa Kemal, **Çalışma Ekonomisi**, 6. Baskı, İstanbul: Beta, 2011.
- British Council, Türkiye, **Birleşik Krallıkta Kamu Yönetimi Reformları**, (Kamu İdarelerinde Stratejik Yönetim Projesi Raporu), Ankara, 2008.
- Career Guidance, A Handbook for Policy Makers, 2004, <http://www.oecd.org/dataoecd/53/53/34060761.pdf>. (Erişim: 06.04.2011).
- Crepon, Bruno, Muriel Dejemeppe and Marc Gurgand, “Counseling the unemployed: does it lower unemployment duration and recurrence?”, ANPE (Agence nationale pour l’emploi), October 12, 2004.
- Duruel, Mehmet, “Avrupa Birliği’nde Uzun Dönemli İşsizliğe Karşı Uygulanan İstihdam Politikaları”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 53, 2007.
- Erdoğan, Nihat, **İŞKUR İş ve Meslek Danışmanlığı Kitabı**, Hazırlayan: İş ve Meslek Danışmanları Derneği, Türkiye İş Kurumu yayınları, 1.Baskı, Ekim, Ankara, 2011.
- Euroguidance, **Kariyer Yolculuğu**, Ankara, 2008.

Forslund, Anders, Alan Krueger, “Did Active Labour Market Policies Help Sweden Rebound from the Depression of the Early 1990s?”, Stockholm University Publishing, March 12, 2008.

Grant, Aimee, “The Condition Management Programme: early findings from qualitative research in Wales”, Cardiff University, 2010.

Gündoğan, Naci, “Genç İşsizliği ve Avrupa Birliğine Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 54 Sayı:1, 1999.

Işığışık Özlem, Emirgil Burak Faik, “Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Ve Mesleki Yetiştirme: İşgücü Yetiştirme Kursları”nın Etkinliğinin Bursa ili Örneğinde İncelenmesi”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 57, 2009.

İŞKUR İşlemler El Kitabı, 2011

İŞKUR, **İŞKUR 2012 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2013.

İŞKUR1, Türkiye İş Kurumu, **İl Değerlendirme Raporu**, İŞKUR İl Müdürlükleri 2016 Aralık Hedef Gerçekleşmeleri, 02.03.2017.

Jackman, Richard and Layard, Richard and Nickell, Stephen J, “Tackling unemployment: Europe's successes and failures”, *Centrepiece*, 10 (1). pp. 23-27. ISSN 1362-3761, 2005.

Kapar, Recep, Aktif İşgücü Piyasası Politikaları”, Prof. Dr. Toker Dereli'ye Armağan, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.55, S. 1, 2006.

Karabulut, Alparslan, “Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği” İŞKUR yayımlanmış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007.

Karagülle, Başak. “Türkiye’de İşsizliğe Bir Çözüm Önerisi Olarak Türkiye İş Kurumu’nun İş Danışmanlığı Hizmetleri” İŞKUR yayımlanmış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007.

Koçak, Orhan, "İşsizlikle Mücadelede İş Danışmanlık Hizmetleri ve Yalova Örneği", Nisan/April 2011, Cilt/Vol: 13, Sayı/Num: 2, Page: 133-154, **İŞGÜC Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 2011.

Kuzgun, Y., **Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2003.

Martin, J and D Grubb, "What Works And For Whom: A Review Of OECD Countries' Experiences With Active Labour Market Policies", **Swedish Economic Policy Review**, 2001.

Micklewright, John, Gyula Nagy, "Job Search Monitoring and Unemployment Duration in Hungary: Evidence from a Randomised Control Trial", Discussion Paper Series, IZA DP No. 1839, 2005.

Phan, Tuy, Ellen Hansen ve David Price, **Değişen İşgücü Piyasasında Kamu İstihdam Hizmeti**, Uluslararası Çalışma Ofisi Cenevre, 2001.

TUİK, **İşgücü İstatistikleri, Kasım 2016**, <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24624>, 2017.

Usluer, E., **Meslek İncelemesi Kılavuzu**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2005.

Yeşilyaprak, Binnur, "Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığında Paradigma Değişimi ve Türkiye Açısından Sonuçlar: Geçmişten Geleceğe Yönelik Bir Değerlendirme, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri", **Educational Sciences: Theory & Practice** - 12(1), Kış/Winter, 97-118, 2012.

İNTERNET KAYNAKLARI

AB Haber, <http://www.abhaber.com/eurostat-verilerine-gore-guney-avrupa-ulkelerindeki-genclerin-issizlik-orani-yuksek/>

(www.arbetsformedlingen.se) (Erişim: 29.05.2011).

(<http://www.iskur.gov.tr>)

(<http://www.iskur.gov.tr>) : 2014 Mali Yılı Performans Programı

www.mol.fi/mol/en/99_pdf/en/92_brochures/7001e_employment_services.pdf, (Erişim: 26.04.2011).

TÜRKİYE’DE HANE HALKI TÜKETİM HARCAMALARININ BELİRLEYİCİLERİ

Hüseyin ERDAŞ* Serdar ERDOĞAN† Arzu ERDOĞAN‡

ÖZET

Tüketim fonksiyonunun en önemli belirleyicisi milli gelir olmakla birlikte, bu çalışmada tüketimle ilgili teorik çerçeve genişletilmeye çalışılmıştır. Türkiye’ye yönelik 1980-2015 dönemi için çok değişkenli tüketim fonksiyonu kurularak regresyon analizi yapılmıştır. Analizde tüketimin belirleyicileri olarak milli gelir, enflasyon, tasarruf ve ithalat değişkenleri yer almıştır. Ayrıca çalışmada ARDL Hata Düzeltme Modeli analizine yer verilmiştir. Regresyon analizi sonucuna göre, milli gelirle tüketim arasında pozitif bir ilişki tespit edilmişken, enflasyon ve tasarruflar ile tüketim arasında ise negatif yönlü ilişki bulunmuştur. İthalat ise bu çalışmada anlamsız sonuç vermiştir. Çalışmada ARDL modeli tahmin sonucuna göre ise, kısa dönemli sapmaların uzun dönemde dengeye kavuşabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Fonksiyonu, Regresyon, ARDL Hata Düzeltme Modeli

DETERMINANTS OF HOUSEHOLDS CONSUMPTION EXPENDITURE IN TURKEY

ABSTRACT

The most important determinant of consumption function is internal revenue and it was tried to expand the theoretical framework of consumption in this study. A regression analysis was conducted by setting up a multivariable consumption function for the period 1980-2015 for Turkey. National income, inflation, savings and import variables were the determinants of consumption in the analysis. In addition, ARDL Error

* Öğr.Gör.Dr., Trakya Üniversitesi Havsa Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

† Öğr.Gör.Dr., Trakya Üniversitesi Havsa Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

‡ Öğr.Gör. Trakya Üniversitesi Havsa Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

Correction Model analysis was included in the study. According to the regression analysis, a positive relationship was found between national income and consumption, while a negative relationship was found between inflation and savings and consumption. Imports yielded meaningless results in this study. According to the ARDL model predicted in the study, the result was that the short cyclic deviations can be stabilized in the long run.

Key Words: Consumption Function, Regression, ARDL Error Correction Model

1.Giriş

Tüketim fonksiyonundan söz edildiğinde ilk olarak tüketim ile gelir arasındaki ilişki akla gelmektedir. Teorik açıdan tüketim fonksiyonuna bakıldığında çeşitli teorik yaklaşımlar bulunmaktadır.

Teoride bu çalışmalardan ilki Irving Fisher (1930)'e aittir. Fisher' e göre, insanların hayatında iki dönem vardır. Bu dönemler birinci ve ikinci dönem olarak ayrılmıştır. Birinci dönem bugünü, ikinci dönem ise geleceği temsil etmektedir ve tüketiciler tasarruf ve borçlanma yoluyla zamanlar arası tüketim kararı verebilmekte, yani istediklerinde daha fazla veya daha az tüketimde bulunma imkanına sahip olmaktadırlar (Mankiw,1992: 397). Fischer analizinde kullanmak için seçtiği araçları zamanlar arası bütçe doğrusu, bütçe kısıtı ve farksızlık eğrileridir. Fischer'e göre zamanlar arası bütçe doğrusuna teğet olduğu noktada, birinci ve ikinci dönemdeki optimum tüketim bileşimi vermektedir. Zamanlar arası bütçe doğrusunun eğimi, zamanlar arası farksızlık eğrisinin eğimine eşit olduğu noktada optimum tüketim bileşenini vermektedir (Pehlivan & Utkulu, 2007: 41). Kısacası Fischer'de daha az tüketim kişinin daha fazla tasarruf yapmasıyla sonuçlanmaktadır (Ünsal, 2004: 426).

Fischer'in analizinin eksik olduğu nokta ise tüketicilerin gelecekteki borçlanmaya bakışıdır. Gerçek hayatta tüketiciler gelecekte elde edecekleri gelir karşılığında borçlanmayabileceklerdir. Ancak gerçek hayatta tüketiciler, borçlanma kısıtı ile karşı karşıyadır (Pehlivan & Utkulu, 2007: 41, Özkul & Tapşın, 2010:140). Aslında Fischer'in göz ardı ettiği durum ise tüketicilerin bugünkü tüketimi, ancak bugünkü gelirlerine eşit veya bugünkü gelirlerinden küçük olabilmektedir.

İkinci olabilecek tüketime yönelik teorik çalışma John Maynard Keynes (1936) tarafından ortaya konmuştur. Geleneksel Keynes tüketim fonksiyonu, Mutlak Gelir Hipotezi'ne dayanmaktadır (Wahid, 2000:357). Hipotezin savunduğu durum, geliri artan bireyler gerçekleşen gelir

artışlarından az bir payını tüketim için daha fazla kısmını ise tasarruf için kullanırlar. Bireyler genellikle gelirleri arttıkça tüketimlerini arttırma yoluna gitmek isteyeceklerdir. Ancak gerçekleşecek artış gelir artışından daha az olacaktır. İşte Mutlak Gelir Hipotezinin ifade etmek istediği, bireylerin tüketimini belirleyen en etkin değişken gelirdir (Özkul & Tapşın, 2010:140). Keynes'e göre tüketicilerin yaptığı harcamalarının düzeyinin, harcanabilir gelirin toplam düzeyinin durağan bir fonksiyon olduğunu belirtmiştir (Sağlam, 2006:2).

Keynes hipotezinde hem bugünkü geliri hem de bugün ki tüketimi içine alan basit bir tüketim modeli geliştirmiş olup tüketime yönelik teorik olarak genel kabul görmüş iki denklem aşağıda verilmiştir (Bocutoğlu, 2001: 110, 119).

$$(1) \quad C=C_0+Cy \quad C_0 < 1, \quad 0 < c < 1$$

$$(2) \quad Y=C+S \quad c+s=1$$

C: Tüketim

Y: Kullanılabilir Gelir

S: Tasarruf

C₀: Otonom Tüketim, sabittir.

c:Marjinal tüketim eğilimi($\Delta C/\Delta Y$)

s:Marjinal tasarruf eğilimi($\Delta S/\Delta Y$)

Keynes' in Mutlak Gelir Hipotezi'ne yönelik önem arz eden ilk eleştiriler ikinci dünya savaşı sonrasında gelmiştir. Tüketim fonksiyonuna göre savaş sonrası beklenen ekonomik durgunluk savaş bitiğinde meydana gelmemesi, fonksiyonun tahmin etmede yetersiz kaldığını göstermektedir (Güreşçi Pehlivan ve Utkulu, 2007: 42). Bu teori sonrasında eleştirel bir yaklaşımla çeşitli tüketim teorileri geliştirilmiştir.

Duesenberry (1949) tarafından Nispi gelir hipotezine göre ise, Keynes'in mutlak gelir hipotezine karşı eleştirel yaklaşarak, tüketim üzerinde bireylerin psikolojik ve sosyal yönlerinin etkinliği üzerinde durulmuştur (Altınöz, 2014: 2). Tüketim üzerinde sadece bireylerin cari gelirlerinin değil, aynı zamanda buldukları sosyal gelir grubunun etkili olduğunu ortaya koymuştur (Parasız, 1998: 84).

Modigliani (1950) tarafından geliştirilen ömür boyu gelir hipotezine göre ise, bireyler çalışma hayatlarında emeklilik dönemlerine göre daha çok gelire sahip olurlar. Söz konusu çalışma dönemlerinde kazanılan gelirden daha çok tasarruf yaparak emeklilik dönemindeki tüketimin artan kısmını önceden finanse etmektedirler (Ünsal, 2004: 429).

Friedman (1957) tarafından ömür boyu gelir hipotezinden hareketle geliştirdiği sürekli gelir hipotezine göre, bireylerin servetlerinin her yıl elde ettikleri ortalama gelire eşit olduğu kabul edilmektedir. Bu teoriye göre, uzun dönemde gelir arttıkça tüketimde artmakta iken kısa vadede ise gelir arttıkça bireylerin ortalama tüketim eğilimi azalmaktadır (Arı & Özcan, 2015: 28).

Tüketimin en önemli açıklayıcı değişkeni milli gelir olmakla birlikte günümüz globalleşen dünya ekonomisinde salt milli gelirden söz etmek yeterli olmayacaktır. Bu çalışmada tüketim fonksiyonuna farklı makroekonomik belirleyiciler de ilave edilebilecektir. Çalışmada tüketimin belirleyicileri olarak, milli gelir ile birlikte toplam tasarruf hacmi, enflasyon ve ithalat hacmi yer almaktadır. Burada söz konusu makroekonomik belirleyicilerin çalışmaya dahil edilme gerekçelerine bakıldığında tüketimin en temel belirleyicisi olarak milli gelir dahil edilmiştir. Bunun yanında tüketimi maliyet açısından etkileyeceği varsayımı üzerine enflasyon, çarpan mekanizmasında marjinal tüketim eğiliminin tamamlayıcısı olan tasarruf eğilimini yani gelirin tüketilmeyen kısmını temsilen toplam tasarruf ve Türkiye açısından lüks tüketim harcamalarının en önemli belirleyicisi olan ithalat değişkenleri modele dâhil edilmiştir.

2.Literatür

Tüketimin belirleyicileri ile ilgili Türkiye ekonomisine yönelik son yıllarda literatürde yer alan bazı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Özkul ve Tapşın (2010) tarafından Türkiye için 1998.1-2009.3 arası dönemde çeyrek yıllık verilerle kredi kartı kullanımının ve kullanılabilir gelirin tüketim üzerindeki etkisi regresyon analizi yoluyla incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre kredi kartı kullanımı ve kullanılabilir gelirin tüketim üzerinde pozitif etkileri tespit edilmiş olup gelir etkisi kredi kartının etkisine göre daha büyüktür.

Şahin (2014) tarafından Türkiye için 1998.1-2013.4 arası dönemde çeyrek yıllık verilerle enflasyonun kamusal tüketim ve çıktı açığı üzerindeki etkisi ARIMA modeli yardımıyla incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına

göre, enflasyonun kamu tüketimi ve çıktı açığı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yükseler ve Türkân (2008) tarafından Türkiye için 2002-2006 yılları arası dönemde hane halkı tüketiminin gelir, işgücü ve yoksulluk açısından anket yöntemiyle analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye’de hane halkının mal tüketiminden hizmet tüketimine geçtiği tespit edilmiştir. Bu dönemde özellikle ulaşım harcamalarının arttığı görülmüştür. Hane halkının gelir düzeyi arttıkça zorunlu tüketim harcamalarının azaldığı görülmüştür. Ayrıca Türkiye’de tüketimin dağılımının gelir dağılımına göre daha adaletli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tarı ve Pehlivanoglu (2007) tarafından Kocaeli ili için gelir ve tüketim harcamaları ilişkisini tüketici davranışları grupları çerçevesinde incelenmiştir. Engel Kanununun test edildiği bu çalışmada anket yoluyla elde edilen yatay kesit seriler kullanılmıştır. Tüketici davranışlarına göre gelir grupları alt orta ve üst gelir grupları bazında ele alınmıştır. Bu çalışmada harcama türlerine göre tüketim fonksiyonları farklı gelir gruplarında olmak üzere tam ve yarı logaritmik model kalıplarıyla regresyona tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre, çeşitli harcamaların esneklik katsayısının 1’den büyük olduğu tespit edilerek lüks mallar ve esneklik katsayısının 1’den küçük olduğu tespit edildiğinde ise zorunlu tüketim malları olduğu tespit edilmiştir. Engel Kanununun teorik sonucuna ulaşıldığı bu çalışmada gelirin en duyarlı olduğu tüketim mal gruplarının kültür, eğlence, mobilya ve ev gereçleri olduğu tespit edilmiştir. bunun yanında gelirden en az etkilenen ise, konut, su, elektrik ve doğal gaz harcamaları olduğu bulunmuştur.

Sivri ve Eryüzlü (2010) tarafından Türkiye için Tüketim fonksiyonunun geçerliliğinin Rasyonel Beklentiler Yaşam Boyu Sürekli Gelir Hipotezini Hall Modeli ile ekonometrik analizi regresyon yöntemiyle yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, gelirin harcamalar üzerindeki etkisi tespit edilememiştir. Bir dönem önceki tüketimin tüketim harcamaları üzerinde etkin olduğu tespit edilmiş. Bu durum hipotezin bu çalışmada geçerli olmadığı sonucunu ortaya koymuştur.

Demiral (2007) tarafından Türkiye için 1980-2005 arası dönem için Tüketim fonksiyonu regresyon analizi ile model tahmini yapılmıştır. Bu çalışmada tüketim üzerinde gelir değişkeninin etkisini bulmak için yıllık maaş ve ücretler modelde yer almıştır. Çalışmanın sonucuna göre, gelirdeki değişimin tüketim üzerinde etkisinin pozitif ancak söz konusu etkinin

büyükliğünün düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu da artan gelirin tasarruflara ayrılan payının büyük olduğunu göstermektedir.

Altınöz (2014) tarafından Türkiye için 1987-2012 arası dönemde Mutlak Gelir Hipotezine göre tüketim fonksiyonunun gelir tüketim çerçevesince ilişkisinin analizi ko-entegrasyon ve nedensellik yöntemleriyle yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre, serilerin birbirleriyle eş-bütünleşik ve aralarında nedensellik ilişkisinin de olmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada son olarak da varyans ayrıştırmasına bakıldığında ise tüketimin sadece önceki dönem tüketiminden etkilendiği sonucunu vermiştir.

Okçu (2008) tarafından Türkiye için 1987-2007 arası dönemde Mutlak Gelir Hipotezine göre gelir ve tüketim arasındaki ilişki eş-bütünleşme analizi çerçevesinde incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre tüketim ile gelir değişkenlerinin eş-bütünleşik olmadıkları tespit edilmiştir. Gelir ve tüketim arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Bu çalışmada her iki değişkenin de birbirlerinin nedeni olmadığı görülmüştür.

Özer vd. (2010) tarafından Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrencileri için Engel Kanunu çerçevesinde gelir tüketim ilişkisi anket yöntemiyle kız ve erkek öğrencilere farklı şekilde test edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, kız öğrencilerin tüketim eğilimi erkeklere göre biraz daha fazla olduğu görülmüştür. Modelde kullanılan değişkenler istatistiksel olarak anlamlı oldukları bulunmuştur. Gündüz öğretim öğrenciler ile gece öğretim öğrencilerinin tüketim eğilimleri arasında çok az farkla gündüz öğrencilerinin gelirden tüketime daha çok pay ayırdıkları tespit edilmiştir. Erkek öğrencileri otonom tüketiminin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırım (2015) tarafından Türkiye için 1987.1-2013.4 arası dönemde tüketim fonksiyonunda kredi değişkeninin dahil edilmesiyle söz konusu hipotezin ko-entegrasyon testi ile analizi yapılmıştır. Bu çalışmada tüketimin belirleyicisi olarak, faiz, GSYİH ve kredi değişkenleri dâhil edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, kredi genişlemesinin tüketim üzerinde etkin olduğu ve gelirin tüketim üzerindeki etkisini küçülttüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum tüketimdeki azalmanın gelire göre genellikle finansal piyasalardaki daralmadan kaynaklandığı sonucunu ortaya koymuştur. 1987-2002 arası dönemde gelirin tüketim üzerindeki etkisi önemli büyüklükteyken 2003-2013 arası dönemde ise faiz ve özellikle kredilerin tüketim üzerindeki etkinliğinin yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Sağlam (2006) tarafından Türkiye'ye yönelik 1982-2003 dönemi için tüketim ve tasarruf fonksiyonu çalışması yapılmıştır. Bu çalışma yıllık verilerle yapılmış olup regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, genel itibariyle harcanabilir gelirin düşmesiyle tüketim ve tasarruf miktarlarında azalma görülmüştür. Elde edilen marjinal tüketim ve tasarruf eğilim katsayılarının toplamının 1'e eşit olduğu tespit edilmiştir.

Güreşçi Pehlivan ve Utkulu (2007) tarafından Türkiye'ye yönelik tüketim fonksiyonunun hata düzeltme modeli ile 1987-2006 dönemi arası çeyreklik verilerle analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, gelire tüketim arasında uzun dönem için pozitif ilişki bulunmuşken, faizlerin tüketimi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Gelire tüketim arasında kısa dönem katsayılarına bakıldığında negatif ilişki olduğu görülmüştür. Değişkenler arasındaki kısa dönemdeki dengesizlik yaklaşık 3 dönem içinde dengeye kavuşacağı sonucu elde edilmiştir.

Yıldız ve Kuru (2015) tarafından Isparta iline yönelik tüketimin rasyonel ve irrasyonel belirleyicilerine yönelik anket çalışması yapılmıştır. Çalışmada anket bilgilerinden hareketle korelasyon analizi yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, rasyonel tüketim yapanların korelasyon katsayısı pozitif bulunmuşken, irrasyonel tüketim yapan bireylerin korelasyonu negatif çıkmıştır. Buradan hareketle rasyonel ve irrasyonel tüketimin doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. Veri Analizi

Bu bölümde öncelikli olarak çalışmanın amacı, yöntemi ve verilerin tanıtımına değinilecektir. Daha sonra regresyon modellerinin kurulması ve değişkenler hakkında bilgi verilecektir. Ardından 1980-2015 arası dönem için Türkiye ekonomisinde yer alan hane halkı tüketiminin makroekonomik belirleyicilerine yönelik çoklu regresyon modelinin tahmini ile ekonometrik analizi uygulanmıştır.

3.1. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada değişkenler 1980 – 2015 yılları arası dönemi kapsamakta olup yıllık verilerle ekonometrik analiz gerçekleştirilecektir. Çalışmanın verileri Dünya Bankası'ndan elde edilmiştir. Çalışmadaki enflasyon dışındaki tüm veriler Milyon dolar bazlı olup modellere dahil edilecek olan gerekli logaritmik dönüşümler yapılmıştır. Burada hane halkı tüketimi, tasarruf, milli gelir ve ithalat rakamları kümülatif değerler iken enflasyon değişkeni ise Tüfe rakamı olarak modele dahil edilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 1.'de bu çalışmada kullanılacak olan bağımlı ve bağımsız değişkenler açıklanarak verilerin kaynakları belirtilmektedir. Bu çalışmada logaritmik model kurulmuş olup bu modelde kullanılacak olan değişkenler tanımlanmıştır.

Tablo1. Değişkenlerin Tanımlanması

DÖNEM:		1980 – 2015	YILLIK VERİLER
LOGARİTİMİK MODEL	Değişken	Açıklama	Kaynak
	LHC_t	Logaritmik Hane Halkı Tüketim	WORLD BANK
	LS_t	Logaritmik Tasarruf	WORLD BANK
	$LINF_t$	Logaritmik Enflasyon	WORLD BANK
	$LGNI_t$	Logaritmik Milli Gelir	WORLD BANK
	$LITH_t$	Logaritmik İthalat	WORLD BANK

Aşağıda tablo 2'de bu çalışmada tüketim harcamaları ile makroekonomik belirleyicileri arasındaki iktisadi olarak teorik beklentiler gösterilmiştir.

Tablo 2. Tüketimin Makroekonomik Belirleyicilerinin İktisat Teorisi Beklentileri

Bağımlı Değişken	HANE Halkı Tüketim : LHC_t	
Regresyon Modeli	Bağımsız Değişkenler	İktisadi Beklenti Yönü
Logaritmik Model	LS_t	Negatif
	$LITH_t$	Pozitif
	$LGNI_t$	Pozitif
	$LINF_t$	Negatif

Çalışmanın ampirik analizinde veri setinin tanıtım ve teorik beklentilerin açıklığa kavuşturulmasından sonra verilerin durağanlık analizine geçilecektir.

3.2.Durağanlık Analizi

Ekonometrik çalışmalarda kullanılan seriler üzerinde trend veya mevsimsel etki taşıyan özellikler de gösterebilmektedir. Bu etkilerin görüldüğü seriler durağan değildir. Durağanlığın test edilmesinde kullanılan yöntemlerden en önemlisi birim kök testleridir (Tari 2005: 368).

Birim kök testi tahminlerinde $\delta=0$ boşluk hipotezi kurulup δ test istatistiği değeri yani ADF istatistik değeri mutlak değer olarak, McKinnon kritik değerinden büyükse, H_1 kabul edilirse birim kök yoktur ve seri

durağandır. Aksi durumda H_0 kabul edilirse seride birim kökün olduğuna yani serinin durağan olmadığına karar verilir (Gujarati, 2004:815).

Bir ekonomide meydana gelen şokların yarattığı değişimler regresyon modelleri çerçevesinde dikkate alınmaması durumunda yapılacak olan zaman serilerine yönelik ampirik çalışmaların analiz sonuçlarında sapmalı neticelere sebep olduğu görülebilecektir. Burada normalde durağan olan serilerinin düzey ve trend etkisiyle ortaya çıkan kırılmaların hesaba katılması önem taşımaktadır. Dickey-Fuller (1979) birim kök testinde serinin durağan olmadığı görülürken, aynı serinin kırılma zamanının bilindiği Perron (1989) testiyle kırılmaların dikkate alınması sonucunda durağan olduğu görülebilmektedir.

Durağanlığa bakılmadan önce serilerin grafiklerine bakılarak karar verilmiş olup tüm serilerde sabit ve trend etkisi görülmüştür. O yüzden sabitli ve trendli tipteki birim kök test değerleri verilmiştir. Fark alınmış ve artık değere bakılan serilerde ise trend etkisinin kalkmış olması nedeniyle sabitli tip birim kök sonuçları verilmiştir. Hane halkı tüketim (LHC_t), milli gelir ($LGNI_t$), toplam tasarruf (LS_t), toplam ithalat ($LITH_t$) ve enflasyon ($LINF_t$) değişkenlerinin durağanlık test sonuçları aşağıdaki tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. Durağanlık Analizi ADF ve Perron Birim Kök Test Sonuçları

Testler	ADF 79	Perron 89 (Kırılmalı)	Artık	I (1)
Düzye Değişken	Sabitli ve Trend	Model C (Trend ve Sabitli)	Sabitli	
LHC_t	-2.81	-3.93		-5.99**
LS_t	-2.22	-3.30		-6.08**
$LINF_t$	-1.50	-5.38*	-5.72*	
$LGNI_t$	-2.78	-5.08		-5.99**
$LITH_t$	-3.50	-5.38*	-4.93*	

Not: Kırılmalı Perron birim kök testi için kritik değerler, Model C: %1: -5.719, %5: -5.175 ve %10: -4.893'dir. ADF Birim kök testi kritik değerler ise; Sabitli: %1: -3.670, %5: -2.963 ve %10: -2.621 iken; Sabitli ve Trend: %1: -4.273, %5: -3.557 ve %10: -3.212'dir. *düzeyde durağan seriler. **fark alma yöntemiyle durağan hale getirilen seriler. Optimal gecikme uzunlukları, Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerine göre belirlenmiştir.

Yukarıdaki tablo 3'te serilerden * işaretliler I(0) düzeyde durağan ve ** I(1) işaretliler ise farkla durağan hale getirilen seriler olup söz konusu değişkenlerin farklı derecelerden durağan oldukları tespit edilmiştir.

Tüketim fonksiyonuna ait tüm değişkenlerin durağan halleri ile logaritmik regresyon modeli tahmin edilmiştir. Ancak söz konusu modelin bağımsız değişkenlerinin çoğunluğunun hem teorik hem de istatistiksel açıdan anlamsız sonuçlar bulunmuştur. Değişkenler düzeyde durağan ve birinci mertebeden durağan olduklarından doğrudan yabancı yatırımların makroekonomik belirleyicileri ile olan uzun dönem ilişkisi ARDL modelleri ile incelenecektir. Fakat öncesinde makroekonomik belirleyicilerin hane halkı tüketimi üzerindeki etkilerinin görülebilmesi için serilerin fark alınarak veri kaybı yaşanmadan ve serilerin özellikleri bozulmadan orijinal halleri ile logaritmik regresyon modelleri tahmin edilerek katsayılar ve işaretleri de yorumlanacaktır.

3.3. Regresyon Analizi ve Bulgular

Çalışmada regresyon analizine tabi tutulacak modelin denklemi aşağıda gösterilmiştir.

$$LHC_t = \beta_0 + \beta_1 LS_t + \beta_2 LINF_t + \beta_3 LITH_t + \beta_4 LGNI_t \quad (3)$$

Hane halkı tüketim (LHC_t), toplam tasarruf (LS_t), enflasyon ($LINF_t$), toplam ithalat ($LITH_t$) ve milli gelir ($LGNI_t$), değişkenleri tarafından açıklandığı regresyon modeline ait tahmin sonuçları aşağıdaki tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye Logaritmik Regresyon Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken LHC_t					
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t testi	Olasılık	VİF
C	0.740	0.740	2.339	0.025	NA
LS_t	-0.193	0.016	-	0.000	36.133
$LINF_t$	-0.019	0.005	11.469	0.001	4.750
$LITH_t$	0.012	0.009	-3.466	0.205	19.180
$LGNI_t$	1.136	0.021	1.292	0.000	58.394
F Testi	29714.92			0.000	
J. Bera	1.640			0.440	
R^2	0.999				
R.Reset Testi	0.938			0.340	
LM Testi (1)	6.792 –			0.014 –	
	4.153			0.0503	
LM Testi (2)	3.290			0.051	
White Testi	0.962			0.517	

Yukarıdaki tablo 4'ten görüldüğü gibi modeldeki sabit, $LINF_t$, LS_t ve $LGNI_t$ değişkenlerinin katsayılarına yapılan t testi sonuçlarına bakıldığında olasılık değerlerinin %5'ten küçük olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını ifade eden f testi olasılık değerine bakıldığında modelin genel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişmeyi %99 oranında açıkladığı görülmüştür. Modelin katsayılarının yorumlanabilmesi ve modelin geçerli bir model olabilmesi için klasik doğrusal regresyon modelinin temel varsayımlarının sağlanması gerekir. Bunlar hata terimlerinin normal dağılması, otokorelasyonsuz olmaları, sabit varyanslı olmaları ve bağımsız değişkenler arasında ciddi çoklu doğrusal bağlılık olmaması varsayımlarıdır.

Tablo 4 incelendiğinde çoklu regresyonda bağımsız değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlılığın ciddi olup olmadığını belirlemek için kullanılan Vif kriteri değerlerinin genel olarak 10'dan büyük olması modelde çoklu doğrusal bağlılığın olduğunu göstermektedir. Çoklu doğrusal bağlılık ciddi olsa da değişkenlerin işaretleri beklenildiği gibi olduğundan ve

katsayılar istatistiksel olarak anlamlı olduğundan ortadan kaldırılmasına gerek yoktur. Modelin artıklarının normal dağılımını incelemek amacı ile yapılan Jarque-Bera testinin olasılık değerinin %5'ten büyük olması nedeniyle artıkların normal dağıldığını ifade eden sıfır hipotezi kabul edilmiş ve artıkların normal dağıldığı sonucuna varılmıştır. Bu modelin artıklarında otokorelasyon ve değişen varyans incelemesi de yapılmıştır. Burada birinci dereceden otokorelasyon tespit edilmiştir. Ancak ikinci mertebeden otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olmadığı bulunmuştur. Birinci mertebeden otokorelasyon problemi de gerekli düzeltme işlemi yapılarak ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca bu modelin teorik olarak kurulmasında bir sakıncanın olmadığına göstergesi olarak tanımlama hatası testi olan Ramsey Reset testi yapılmış ve bu testin olasılık değerinin %5'ten büyük olması ile söz konusu testin anlamlı olduğu görülmüştür. Modelin tahmin sonuçlarına göre, tasarruflardaki %1'lik artış karşılık hane halkı tüketimi %0,19 artmaktadır. Enflasyondaki %1'lik artış karşılık hane halkı tüketimi %0,019 düşürmektedir. Milli gelirdeki %1'lik artış karşılık hane halkı tüketimi %1,13 artırmaktadır. İthalat değişkeni ise istatistiksel olarak anlamsız ve teorik olarak da beklentilerin tersine sonuç verdiği tespit edilmiştir.

3.4. ARDL Hata Düzeltme Modeli

Bu çalışmada kullanılan serilerin aynı mertebeden entegre olmamaları nedeniyle Johansen ve Engle-Granger gibi çeşitli eş bütünleşme testleri kullanılamamaktadır (Çağlayan, 2006:425). Fakat ARDL yöntemi ile seriler aynı mertebeden entegre olmasalar bile aralarında koentegrasyon olup olmadığı test edilebilmektedir (Güriş vd. 2016:11). Bu yüzden çalışmaya ARDL modeli dahil edilmiş ve yapılan analiz sonuçları aşağıdaki tablo 1.5'te ayrıntısıyla gösterilmiştir.

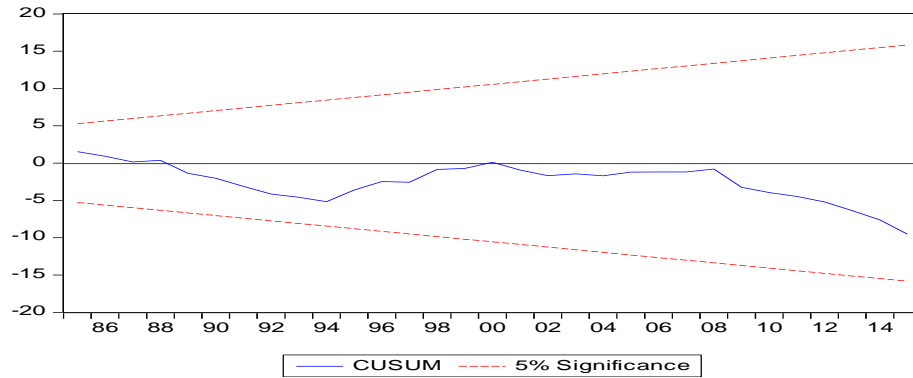
Tablo 5.ARDL Hata Düzeltme Modeli(1, 1, 1, 0, 0)

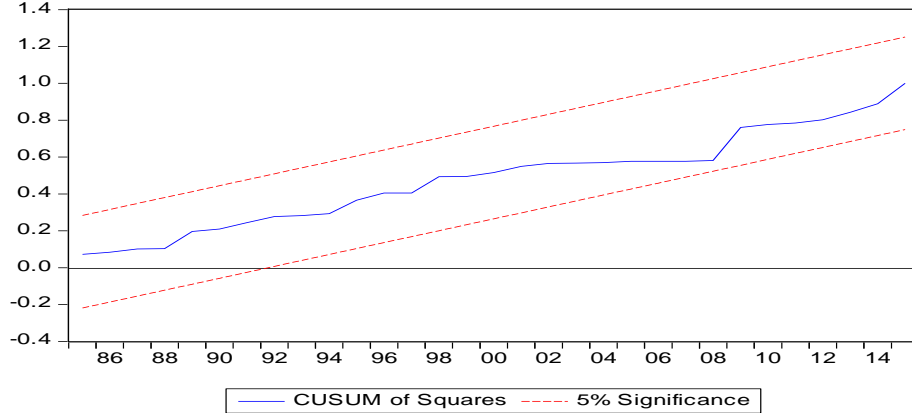
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t Testi	Olasılık
LHC(-1)	0.611042	0.134685	4.536830	0.0001
LS	-0.230668	0.017222	-13.39386	0.0000
LS(-1)	0.110531	0.032381	3.413497	0.0020
LGNI	1.257375	0.027138	46.33283	0.0000
LGNI(-1)	-0.759464	0.159265	-4.768555	0.0001
LINF	0.003023	0.006557	0.461027	0.6485
LITH	0.000583	0.008866	0.065733	0.9481
C	-0.072521	0.330970	-0.219117	0.8282
F Testi	42351.65			0.000
R ²	0.999			
LM (1)	1.523			0.228
LM (2)	1.446			0.254
Pagan	1.790			0.130
Ramsey Reset	0.0002			0.986
J.Berra	1.550			0.460
Kısa Dönem Katsayıları				
D(LS)	-0.230668	0.017222	-13.393864	0.0000
D(LGNI)	1.257375	0.027138	46.332833	0.0000
D(LINF)	0.003023	0.006557	0.461027	0.6485
D(LITH)	0.000583	0.008866	0.065733	0.9481
VECM	-0.388958	0.134685	-2.887909	0.0075
Uzun Dönem Katsayıları				
LS	-0.308869	0.062410	-4.949057	0.0000
LGNI	1.280115	0.088378	14.484576	0.0000
LINF	0.007773	0.018802	0.413377	0.6826
LITH	0.001498	0.022539	0.066482	0.9475
C	-0.186450	0.891900	-0.209049	0.8360
Bound Testi				
F Test Değeri:	6.850382			
%5 Bound Kritik Değerleri:	2.86 – 4.01			
%1 Bound Kritik Değerleri:	3.74 – 5.06			

Yukarıdaki tablo 1.5'te ARDL hata düzeltme modeli sonuçlarına göre uzun dönem katsayılarına bakıldığında, milli gelir, tasarruf ve gecikmeli tüketim değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmüştür. Bounds testinde görüldüğü üzere F hesap değeri olan 6.85 %5 ve %10 kritik değerlerinin üst sınırından büyüktür. Bu da serilerin karşılıklı eş bütünleşme yoktur hipotezinin reddedilmesi sonucunu ortaya koymuştur. Bu sonuca göre hane halkı tüketimi ile makroekonomik belirleyicileri arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tablodaki uzun dönem katsayıların sonuçlarına göre; tasarruf ve milli gelir değişkenleri anlamlı olup tasarruftaki %1 br'lik artış tüketimi %0.30 br azaltmaktadır. Milli gelirdeki %1'lik artış ise tüketimi %1.30 arttırmaktadır. Son olarak yukarıdaki tabloya göre, VECM ile gösterilen hata düzeltme terimi katsayısı (-0.38) istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermiştir. Bu katsayı bir önceki dönemdeki oluşacak dengesizliklerin %38'inin kısa dönemde giderileceğini göstermektedir. Ayrıca, söz konusu dönemdeki dengeden sapmanın yaklaşık 2.63 çeyrek dönem sonra uzun dönemde giderilerek yeniden sağlanacaktır.

Uzun dönem ilişkilerinin incelendiği modeller için otokorelasyonun varlığı Breusch-Godfrey LM Testi, değişen varyans sınaması Breusch Pagan Testi, hata teriminin Jarque-Bera Normallik Testi ve tanımlama hatası ise Ramsey Reset Testi yardımıyla incelenmiştir. Tahmin edilen Türkiye için logaritmik değişkenli ARDL modeli de tüm standart tanımlayıcı testlerden geçmiştir. Modellerin parametre kararlılığını incelemek amacıyla Brown vd. (1975) tarafından önerilen ve ardışık artıklarla hesaplanan CUSUM ve CUSUM SQ testleri yapılmış ve yapısal kırılma olmadığı sonucuna varıldığı aşağıdaki grafiklerden görülmektedir.

Şekil.1.Yapısal Kırılma Şekilleri





4. Sonuç

Günümüz dünya ekonomisinde tüketim toplumlarının giderek yaygınlaşması büyük bir ekonomik sorun teşkil etmekle birlikte yatırımların ve üretimin teşviki açısından tüketim önemli bir makroekonomik büyüklük olarak görülmektedir. Bu çalışma Türkiye için hane halkı tüketiminin makroekonomik belirleyicilerine yönelik yapılmıştır. Burada tüketimi etkileyen ekonomik büyüklükler olarak milli gelir, tasarruflar, enflasyon ve ithalat değişkenleri yer almıştır.

Bu çalışmada öncelikli olarak serilerin durağanlık analizi yapılmıştır. Ardından söz konusu değişkenler ile logaritmik model yardımıyla çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Son olarak da serilerin farklı mertebelerden durağan olması sebebiyle ARDL hata düzeltme modeli ile değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespitiyle çalışma sonlandırılmıştır.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre tüketimin milli gelir ile arasındaki ilişkinin pozitif olduğu bunun yanında enflasyon ve tasarruflar ile tüketim arasındaki ilişkilerin ise negatif yönlü oldukları tespit edilmiştir. Aynı zamanda söz konusu değişkenlerin istatistiksel olarak da anlamlı oldukları tespit edilmiştir. İthalat değişkeni ise teorik ve istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar vermiştir. ARDL hata düzeltme modeli sonucuna göre çalışmadaki değişkenlerin entegre oldukları ve kısa dönemdeki dengeden sapmaların uzun dönemde giderileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda ekonomik istikrar ile birlikte tasarrufların yatırımlara kanalize olması ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesiyle artan milli gelirin tüketim üzerinde ne ölçüde etkili olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Altunöz, Utku, “Tüketim Fonksiyonu ve Türkiye İçin Gelir Tüketim İlişkisinin Ampirik Analizi”, International Conference on Euroasin Economies, Makedonya, 2014

Bocutoğlu, Ersan, Makro İktisat Teorileri ve Politikalar, Murathan Yayınevi, Trabzon, 2009.

Çağlayan, Ebru, “Enflasyon, Faiz Oranı ve Büyümenin Yurtiçi Tasarruflar Üzerindeki Etkileri”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:1, 423-438.,2006.

Demiral, Mehmet, “Türkiye Ekonomisi İçin Tüketim Fonksiyonu Tahmini (1980 - 2005)”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2, 349-366, 2007.

Duasa, Jarita, “Determinants of Malaysian Trade Balance: An ARDL Bound Testing Approach”, Journal of Economic Cooperation. 28.3, 21-40., 2007

Gujarati, Damodar N., Basic Econometrics, 4.b., The McGraw-Hill/Irwin Companies, New York ,2003.

Güreşçi Pehlivan, Gülçin ve Utkulu, Utku, “Türkiye'nin Tüketim Fonksiyonu: Parçalı Hata Düzeltme Modeli Bulguları”, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:7, 39-65, 2007

Güriş, Selahattin ve Çağlayan, Ebru, Ekonometri Temel Kavramlar. 1.Baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 2000.

Güriş, Selahattin, Çağlayan, Ebru, Çakır Zeytinoğlu, Filiz, Saçaklı Saçıldı İrem ve Sadıç Cüneyt, (2016). “Sürdürülebilir Turizm: Turizm, Ekonomik Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu Arasındaki Bağlantı”, Econworld International Conferance on Economics, Şubat 2016, Barcelona,

Mankiw, N. Gregory, Macroeconomics, Worth Publishers, Inc., United States of America, 1992.

Okcu, Ayşe Bengü, Türkiye İçin Gelir- Tüketim İlişkisinin Eşbütünlük Analizi İle İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2008.

Özcan, Burcu ve Arı, Ayşe, “Tüketim-Gelir Oranının Durağanlığı: Türkiye Örneği”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 33(3), 23-46., 2015

Özer, Hüseyin, Akan, Yusuf ve Çalmaşur, Gürkan, “Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Gelir-Harcama İlişkisi”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11(1), 231-249., 2010.

Özgül, Engin ve Özgüven, Nihan, “Ekonomik Durgunluk Dönemlerinde Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Yaşanan Değişimlerin Analizi”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13), 239-263, 2011

Parasız, İlker, Makroekonomi Teori ve Politika, 7.Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998.

Sağlam, Yıldız, “Keynezyen Tüketim Fonksiyonunun Türkiye Uygulaması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3(6), 85-96., 2006.

Sivri, Uğur ve Eryüzlü, Hakan, “Rasyonel Beklentiler Yaşam Boyu Sürekli Gelir Hipotezinin Testi”, İstanbul Üniversitesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 11(1), 2010, 90-99., 2010.

Tarı, Recep, Ekonometri, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3.Baskı, Kocaeli Üniversitesi Yayını, İzmit, 2005.

Tarı, Recep ve Pehlivanoğlu, Ferhat, “Kocaeli İlinde Tüketici Davranışlarının Gelir-Harcama Grupları İlişkisi Açısından Analizi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1), 192-210, 2007.

Ulucan Özkul, F. & Tapşın, G., “Kredi Kartı Kullanımı ile Kullanılabilir Gelirin Tüketim Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Ampirik Çalışma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 47., 138-153, 2010.

Uysal Şahin, Özge, “Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesinin Kamu Cari (Tüketim) Harcamalarına ve Çıktı Açığına Etkisi”, *Journal of Life Economics*, 2., 115-124., 2014.

Ünsal, Erdal, M., *Makro İktisat, Genişletilmiş 5. Baskı*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

Wahid, N.M.,Abu, “Stagflation and Stability of the Keynesian Consumption Function: An Ampirical Analysis”, *Applied Economic Letters*, 7., 357-359.,2000.

Yıldırım, Eerhan, Lopcu, Kenan, Çakmaklı, Selim ve Özkan, Özkan, “Yeni Keynesyen Makro Ekonomik Bir Model: Türkiye Uygulaması”, *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1269-1277, 2010.

Yıldırım, Zekeriya, “Krediye Erişim ve Toplam Tüketim Fonksiyonu”, *Ege Akademik Bakış*, 15(2), 239-252.,2015.

Yıldız, Zafer ve Kuru, Hatice Alime, “Rasyonel-İrrasyonel Tüketimin Belirleyicileri ve Isparta’da Bir Araştırma”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(20), 655-682., 2015.

Yükseler, Zafer ve Türkan, Ercan, “Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi”, *Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu*, 3(455), Mart: İstanbul, 2008.